BRATISLAV STOJANOVIĆ
UROŠ MARTINOVIĆ

BEOGRAD 1945-1975.

URBANIZAM ARHITEKTURA

BEOGRAD 1945—1975.

URBANIZAM — Arh. Bratislav Stojanović
ARHITEKTURA — Arh. Uroš Martinović

Recenzenti:

Arh. Bogdan Ignjatović
Arh. Uglješa Bogunović

Izdavač: NIRO »Tehnička knjiga«, Beograd, 7. juli 26

Za izdavača: Prvoslav Trajković, direktor

Publikacija je izdata na inicijativu i u saradnji sa Gradskim sekretarijatom za urbanizam i zaštitu životne sredine, Beograd

Štampa: BIGZ, Beograd, Bulevar vojvode Mišića 17

Tiraž: 2.000 primeraka

Oslobođeno poreza na promet na osnovu mišljenja Sekretarijata za kulturu SRS

Beograd, 1978.

PREDGOVOR

U periodu od trideset godina posle rata Beograd je prešao put najbržeg i najvećeg razvoja u celoj svojoj istoriji. U tom razdoblju u Beogradu je izgrađeno više stanova, javnih i drugih građevinskih objekata nego što je ukupno građeno pre toga od njegovog postanka do rata, a broj stanovnika povećao se od 270 hiljada na 1,400.000. Beograd je postao najveći grad u našoj zemlji.

Sasvim je razumljivo da takav buran rast nije mogao proći bez poteškoća i bez žrtava, koje, na žalost, najčešće prate velike gradove zemalja u razvoju.

Danas, međutim, mi možemo sa ponosom konstatovati da je ukupan bilans našeg tridesetogodišnjeg razvoja više nego pozitivan. Naša zemlja se iščupala iz teškog nasleđa nerazvijenosti i doživela veliki ekonomski i kulturni uspon, a Beograd je sigurno zakoračio u dimenzije i oblike modernog velegrada — naravno, sa svim prednostima ali i problemima milionske koncepcije stanovništva.

Važno je ipak istaći činjenicu da se Beograd u ovom periodu brzog porasta razvijao planski, i da je kroz plan izbegnut haotičan razvoj koji predstavlja stalnu opasnost za gradove koji brzo rastu u teškim materijalnim uslovima. Kod nas je, i pored materijalnih poteškoća, građevinska aktivnost dostigla velike razmere, ponekad uz vrlo visok tehnički nivo i kvalitet radova. Često smo s razlogom nezadovoljni, ali imamo i čime da se ponosimo: mnogim urbanističkim, arhitektonskim i građevinskim ostvarenjima, Novim Beogradom i drugim novim stambenim naseljima u kojima naši građani imaju bolje uslove stanovanja i bolju životnu sredinu nego u starim nasleđenim delovima grada; ponosni smo na mnoga arhitektonska dela koja čine Beograd lepšim i boljim i koja privlače pažnju i priznanja naše i svetske kulturne javnosti.

Velike zasluge za postizanje rezultata imaju sami arhitekti i urbanisti — autori vrednih ostvarenih dela.

Ne ulazeći u stručno ocenjivanje pojedinaca, ostavljajući da to učini istorija kroz duži vremenski period, stiče se ipak utisak da mnogi savremeni stvaraoci naše arhitekture i urbanizma ostaju anonimni pred našom širom javnošću. Iako njihova dela stoje pred nama, preti opasnost da ih pred istorijom pokrije veo zaborava.

Iz pera dvojice vrlo istaknutih predstavnika beogradske arhitekture i urbanizma, ova knjiga čini pokušaj da dâ celovit stručni pregled arhitektonskih i urbanističkih ostvarenja u čitavom jednom i to vrlo značajnom vremenskom periodu. Verujemo da će se pojaviti i druga dela koja će doprineti da se vremenom izvrši potpunija istorijska valorizacija urbanističkog i arhitektonskog stvaralaštva u Beogradu.

Uveren sam da će protekli tridesetogodišnji period razvoja našeg grada, zbog svog istorijskog značaja, biti predmet intenzivnih i širokih istorijskih istraživanja. Ovom knjigom u znatnoj meri će se popuniti praznine kako u našem savremenom informisanju, tako i u građi i dokumentaciji za istoriju urbanizma i arhitekture Beograda i zbog toga njenu pojavu svesrdno pozdravljamo.

ŽIVORAD KOVAČEVIĆ

BRATISLAV STOJANOVIĆ

URBANIZAM

SADRŽAJ

UVOD

Istorija urbanizacije jednoga grada je, moglo bi se reći, istorija grada. Skoro da nema oblasti iz materijalnih i duhovnih aktivnosti u gradu koje nisu direktan ili posredan sačinilac urbanizma. Zato pri takvom shvatanju urbanizma, pri obradi istorije urbanističkog razvoja grada, za period kakav je ovaj o kome govori knjiga, treba se što određenije postaviti u pogledu utvrđivanja okvira oblasti koje se obrađuju.

U konkretnom slučaju pošlo se s namerom da se obrade oni sačinioci, koji će pružiti zaokruženu sliku kretanja urbanizma Beograda kao stručno-naučnog, graditeljsko-stvaralačkog i ekonomsko-kulturno-društvenog razvoja. Pri tome se naglasak stavio na činjenicu da je urbanizam struka i profesija, da su njegovi tokovi profesionalno i organizovano vođeni u okvirima savremene organizacije života i rada u gradu. Dakle, polazilo se od prikaza aktivnosti i rezultata rada urbanističke službe Beograda u posmatranom periodu. Dalje, poštovao se princip da su za istoriju od polaznog značaja činjenice, dokumenta, dela. U urbanizmu su to: planovi, realizacije, život koji teče spletom gradskog organizma... stvaranog po planovima, idejama. U stvaranju su neodvojivi, jedni od drugih, dela od autora. Svođenjem na autore ulazi se i u tanane oblasti ideja, koncepcija... u tumačenja, analize rezultata, u ocene.

Od ciljeva ovakvih osvrta, još uvek u domenu objektivnog, je i odgovarajuće uopštavanje, teoretsko i naučno — stvaralačko zaključivanje — kao nadgradnja, teoretska nadgradnja, za kretanje urbanističke nauke.

Neka subjektivna zaključivanja o učinjenom ili propuštenom i neiskorišćenom, o dometima ili slabostima... o tvorcima i njihovim rezultatima, o zaslugama ili njihovoj odgovornosti... su takođe ono što se može očekivati od ovakvih prikaza i što treba da doprinese i budućem stvaranju.

Naravno, sve ovo traži metodološki red izlaganja, odgovarajuće odnose u obradi pojedinih delova, potreban obim knjige ... itd.

Polazeći od izloženog, autor je knjigu usmerio ka obradi samo dela ovakve celine.

Knjiga, deo »URBANIZAM«, obrađuje tridesetogodišnji period urbanističkih kretanja u Beogradu — u vreme njegovog socijalističkog života — života od 1944. do 1975. godine. To je period koji zaslužuje jubilarni pristup u prikazu neponovljivog hoda, našeg u celini socijalističkog hoda. Zato treba odmah reći da je ovo svečano ruho željeno, prisutno. Imajući u vidu, dakle, takav karakter knjige, tome još i obim njen, ona je komponovana:

- Kao prikaz rezultata na koje se možemo s pravom ponositi.
- Podeljena je, po vremenu, na:
  - period Obnove i izgradnje, do donošenja prvog posleratnog Generalnog urbanističkog plana Beograda, 1950. godine,
  - na period realizacije toga plana, i
  - na vreme izrade novog GUP-a, donetog 1972. godine, kao i daljih urbanih kretanja ... sve do kraja perioda koji se prati.
- Po oblastima je raščlanjena na one koje su polazne za organizovani, planski život grada:
  stanovanje, rad, odmor-rekreacija.
  Pri tome su stavljeni određeni akcenti; tako je celinski posmatran Novi Beograd; zatim je šire prikazana stambena izgradnja; itd.
- Od uopštenih i kvantitativnih pokazatelja krenulo se i ka dokumentarnom i autorskom. U smislu objektiviziranja, na osnovu dokumenata, izloženi su najnužniji podaci o autorima i delima — sve sa željom da ovakav pristup obezbedi knjizi naučno-istorijski karakter, potrebnu širinu i kompletnost.

Kod autorstva u urbanizmu stvari stoje složenije nego u mnogim drugim delatnostima. Urbanistički planovi se dugo

realizuju, a o delima je teško donositi ocene na osnovu delimičnih realizacija, dok skoro da i nema planova koji se u celini ostvaruju bez novih koautora ili autora. Svemu tome dodajmo samo još timski rad u urbanističkom projektovanju ... a da i ne podsećam da urbanizam realizuju: arhitektura, niskogradnja, hortikultura ... itd.

Zato knjiga obazrivo prilazi problemu autorstva, u raspoloživom obimu i meri. U pravilu, knjiga u ovom delu ne prezentuje koncepcije, ideje autora, tvoraca i nosilaca urbanističkih rešenja, naročito ne tamo gde one nisu vidljive iz već ostvarenog. Samim tim izostavljen je i komentar ili ocena tih postavki. Određeni prikazi koncepcija su dati za prvi Generalni plan i za Novi Beograd.

U opštoj oceni zadržalo se na onim koje su već društveno date, u prvom redu za domete.

(Naravno pri ovakvoj kompoziciji knjige, gde su urbanizam, odnosno arhitektura, posebni i samostalni delovi, tek se iz oba dela stiče puniji uvid).

Iznošenje nedostataka, kojih u svakom stvaranju mora da bude, skoro da je potpuno odloženo.

Autor je ovim načinom pisanja knjige preuzeo obavezu da je nastavi, s tim da ona ovakva čini i celinu za sebe.

Komponovana kako je prikazano knjiga sadrži sledeća poglavlja:

I Period 1944 — 1950.

II Posle donošenja GUP-a

III Realizacije:
- — oblast stanovanja,
- — Novi Beograd,
- — privredne zone — privredni kapaciteti,
- — sadržaji za društveno-kulturni život,
- — mreže zdravstvenih kapaciteta,
- — administrativno-upravni kapaciteti,
- — trgovina i snabdevanje,
- — hotelsko-turističko-ugostiteljski kapaciteti, gradsko zelenilo i objekti za sport i rekreaciju,
- — infrastruktura,
- — realizatori.

IV Beograd 2000.

V Oformljene celine u istorijskim delovima Beograda i Zemuna.

Samo svedoci vremena, koja prikazujemo kroz urbani razvoj Beograda, mogu da znaju šta odlikuje ta doba, a što se ne može izraziti ni ciframa, ni zgradama, niti kakvim drugim egzaktnim podacima. Zato je, uz svu tu dokumentarnu i hladnu faktografiju, nužno da bude spremna, osećajna toplina čitaoca za ta doba i za dela stvarana u njima... i za ljude graditelje, ljude — građane Beograda.

U velu te osećajne topline videćemo pravo doba, dobićemo prave ljude, graditelje, stvaraoce urbanizma Beograda, stvaraoce Beograda kakvog danas imamo.

OBNOVA I IZGRADNJA DO DONOŠENJA GUP-a (PERIOD 1944—1950)

Pisati o periodu od 1944. do 1950. godine znači govoriti o čestom rešavanju zadataka na licu mesta, bez planova na papiru, sa planovima u glavama. Pisati o raščišćavanju ruševina i vidanju krvavih gradskih rana, o oživljavanju ubijenih delova grada, o organizovanju života za desetine i stotine hiljada građana, znači pisati o najbržoj realizaciji urbanizma, o bržoj no što je stizala ruka da projektuje, bržoj no što se stizalo da zabeleži šta je urađeno. To znači pisati o transformiranom Beogradu iz ruševina u ogromno gradilište, o njegovim graditeljima, njegovim građanima, brigadama Narodnog fronta, o prvim organima narodne vlasti, o Partiji, o omladini Beograda.

To znači pisati o još jednom počinjanju u lancu počinjanja u okviru nasilnog diskontinuiteta materijalno-kulturnog razvoja ovoga grada u njegovoj dugoj istoriji.

To znači pisati o početnom razmahu mašte naših urbanista i arhitekata, o željama i snovima rasplamsanim poletom Obnove i izgradnje. Pisati o ovom periodu znači govoriti i o planskim zahvatima za dugoročniji razvoj grada, o izradi Generalnog urbanističkog plana Beograda.

Generalni urbanistički plan je donet 1950. godine. Obnova i izgradnja dotle, prostorno-planski, vođena je i usmeravana preko urbanističke službe grada, koja je prolazila kroz više organizacionih oblika. Tako je urbanističko usmeravanje u periodu Obnove sprovodio Odsek za plansku izgradnju i uređenje grada pri Tehničkom odeljenju Izvršnog odbora narodnog odbora grada Beograda. Da bi se, pak, izgradnji grada pristupilo planski po savremenim principima, osnovan je, već novembra 1945. godine, Urbanistički institut. On je bio pri Ministarstvu građevina NR Srbije, a njime je rukovodio arh. Nikola Dobrović.

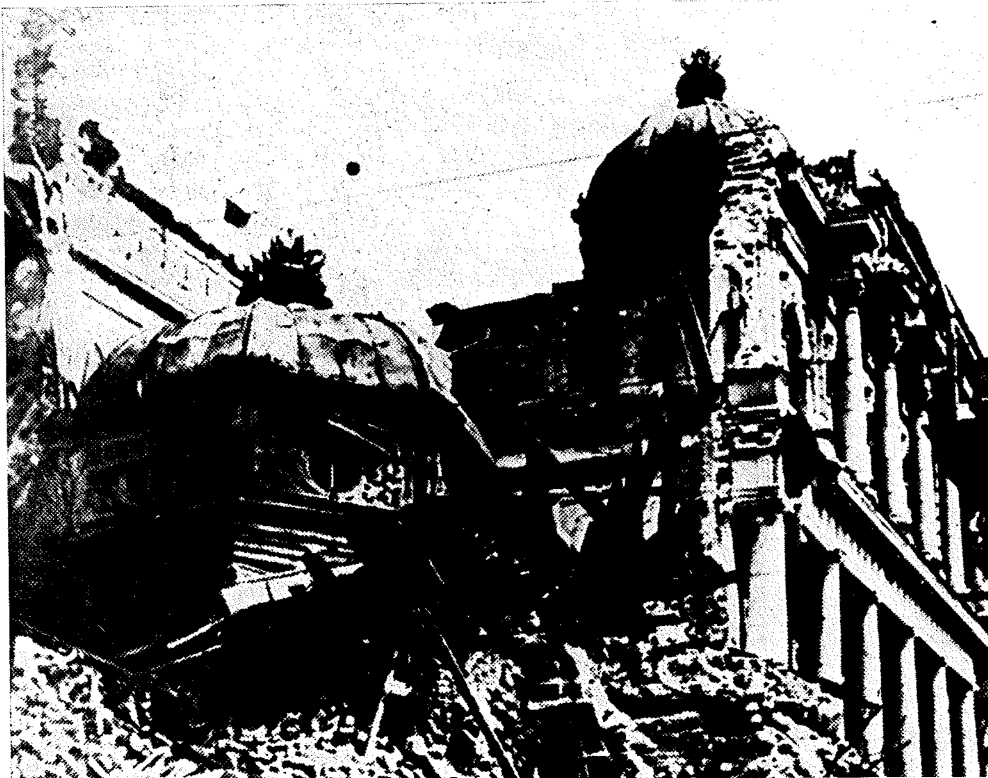
Početkom 1946. godine Institut postaje Urbanistički zavod NR Srbije (u to vreme u Zavodu je radilo dvadesetak stručnjaka, inženjera i tehničara, pretežno arhitektonske struke). Godine 1948. iz Urbanističkog zavoda izdvaja se grupa projektanata u zaseban zavod, koji ulazi u sastav Građevinskog odeljenja IONO-a grada Beograda, pod nazivom Uprava glavnog arhitekte, čiji je rad bio orijentisan na izradu Generalnog urbanističkog plana Beograda i na rešavanje tekućih urbanističkih problema grada (Urbanistički zavod Srbije i dalje dela na teritoriji republike, izuzev Beograda; da bi zadatke urbanizacije Vojvodine, tokom 1950. godine, prepustio novoformiranom Zavodu za AP Vojvodinu).

Sredinom 1948. godine završena je prva IDEJNA SKICA GENERALNOG REŠENJA SAOBRAĆAJA I NAMENA POVRŠINA VELIKOG BEOGRADA (u razmeri 1 : 10.000, koja je obuhvatila Beograd, Novi Beograd i Zemun). Ovaj elaborat se može smatrati prvim urbanističkim dokumentom celog Beograda, koji je dobio punu javnost, bio široko razmatran, služio za tekuća ulaganja po prvom Petogodišnjem planu razvitka Beograda od 1947. do 1951. godine; i dalje, bio osnova za izradu Generalnog urbanističkog plana.[1]) On nosi odlike elaborata iza koga je stajao Urbanistički institut, odnosno Uprava glavnog arhitekte i sam arh. Nikola Dobrović, kao glavni arhitekt. On je, isto tako, i rezultat prethodnih razmatranja i usvajanja, odnosno odlučivanja, po pojedinim bitnim pitanjima i koncepcijama perspektivnog razvoja Beograda, na brojnim stručnim i društveno-političkim forumima. On je bio i podstrek i stručna osnova za dalja istraživanja, diskusije i dogovaranja, kao i odlučivanja, — za konačan Generalni urbanistički plan Beograda. (U ovom procesu su najaktivnije učestvovali odgovarajući savezni organi, kao Ministarstvo građevina, Ministarstvo železnica i drugi, zatim republičke ustanove, gradski organi itd., zatim naučne ustanove, pojedini eksperti, kao i posebna stručna tela i komisije, od kojih naročito Stručni savet za izgradnju Beograda na levoj obali Save, i mnogi drugi.)

Beograd u ruševinama

Tako nastajući elaborat je bio proizvod postupaka koji su značili i **susretanja stavova** Urbanističkog instituta i navedenih aktera, pri čemu su usvajani stavovi bili obavezni za projektnu organizaciju. U tom i takvom procesu usvojene su bitne koncepcije, kao što je izgradnja Novog Beograda, generalno rešenje železničkog čvora; rešenja drumskog, rečnog i vazdušnog saobraćaja, hidrotehničkog čvora, snabdevanje grada vodom, kao i izbor i izgradnja kanalizacionog sistema itd.[2])

Za ovaj period su tipične široke društvene aktivnosti, kako na mobilizaciji jugoslovenskih stručnih snaga, uz postojeće, i na podizanju novih urbanističkih kadrova (između ostaloga i takozvanim urbanističkim kursom u Društvu inženjera i tehničara), tako i na uključivanje ostale kulturne javnosti, na mobilizaciju radnih organizacija, građana, omladine grada i cele zemlje. U svemu ovome je bila vrlo značajna stručna uloga Društva inženjera i tehničara u celini.

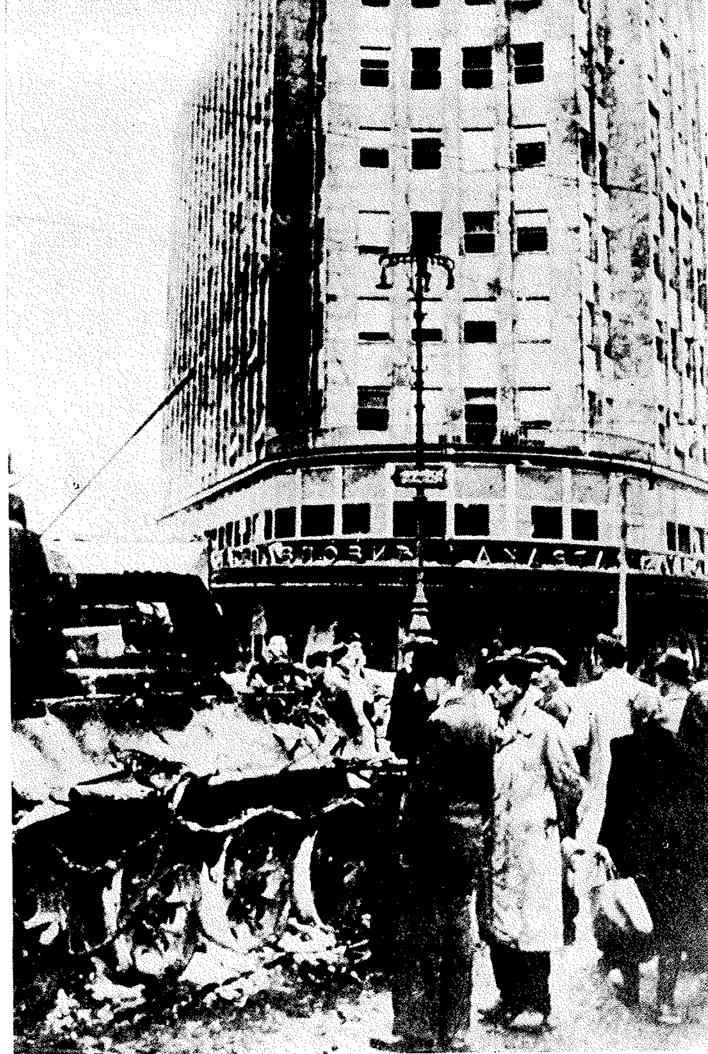
Krajem 1948. godine, reorganizacijom tehničkih službi grada, ukida se Uprava glavnog arhitekte, a novoformirana **Uprava za projektovanje IONO-a Beograda** objedinila je osnovne tehničko-projektantske službe: urbanističku, arhitektonsku i inženjersko-komunalnu. Upravnik Uprave za projektovanje bio je arh. Bratislav Stojanović, a direktori: Urbanističkog zavoda arh. Miloš Somborski, Inženjerskog zavoda inž. Aleksandar Milošević i Arhitektonskog zavoda arh. Bogdan Ignjatović.

Pored obavljanja tekućih zadataka za potrebe planskog razvoja grada, osnovni zadatak Uprave za projektovanje bio je konačna izrada Generalnog urbanističkog plana.

Ovakva organizacija, koja je u okviru Izvršnog odbora narodnog odbora grada objedinila projektantske službe i kadrove inženjera, arhitekata i urbanista, omogućila je sinhronizovan rad, svestrano razmatranje i rešavanje urbanističkih problema Beograda. Ona je uspela, oslanjajući se na celokupan dotadašnji rad, da već u septembru 1949. godine istupi sa završenim Generalnim urbanističkim planom grada.

U oslobođenom gradu

Obnova i izgradnja: Front, omladina — na poslu

»Pozajmište« sa Bežanijske kose za nasipanje Novog Beograda

Vratimo se kratko na rečeno da je Skica generalnog rešenja velikog Beograda prvi urbanistički dokument celog Beograda. Naime, bilo je i prethodnih radova Instituta, kao što su: Skica regulacije Beograda na levoj obali Save, urađena 1946. godine; zatim pojedine urbanističke skice-studije za parcijalna rešenja izvesnih delova starog Beograda — Kalemegdana, Terazijske terase; zatim rešenja beogradskog železničkog čvora. . . itd.

Sva ta rešenja, međutim, imaju nešto drugačiji karakter i značaj, u odnosu na ovaj dotle najkompletniji urbanistički elaborat. Ona su prvo više bila studijska izlaganja, a manje urbanistički elaborati; to su bile u prvom redu ilustracije ideja arh. Dobrovića za rešavanje pojedinih delova grada ili problema koje obrađuju. I drugo, sva ona su u skupu sadržana i sintetizovana u ovom predlogu Generalnog urbanističkog plana velikog Beograda, Kao takva, pojedinačna, ona imaju i svoje mesto u istoriji urbanizma Beograda, a njihova je vrednost različita, s jedne strane za mesto arh. Dobrovića u našem posleratnom urbanizmu, a s druge za sam Beograd.

S obzirom na neosporno izuzetno istaknuto mesto arh. NIKOLE DOBROVIĆA u našem modernom urbanizmu i arhitekturi treba i što jasnije izdiferencirati i iznijansirati ove pojave, naročito u tim prvim posleratnim godinama.

Dobrović se s pravom uvršćuje u sam vrh nosilaca našeg, jugoslovenskog, modernog urbanizma. On se kao takav posebno, opravdano i neodvojivo vezuje za posleratni urbanistički razvoj Beograda u celini i Novog Beograda posebno. Za njega se isto tako moraju naglašeno vezivati pokretački koreni mnogih urbanističkih koncepcija i ideja o Beogradu, urbanizaciji u Srbiji, kao i pobedonosni hod savremene jugoslovenske urbanističke misli.

Dobrović, vrstan arhitekta, bio je i neumoran društveni radnik — dugogodišnji predsednik Društva inženjera i tehničara Srbije i rukovodilac u Savezu inženjera i tehničara Jugoslavije, među osnivačima Saveza urbanista i ugledan njegov funkcioner, profesor univerziteta i autor brojnih dela iz teorije arhi-

tekture i urbanizma, prvi beogradski urbanist član Srpske akademije nauka i umetnosti.

Povezano sa do sada izloženim za ovaj period urbanističkog stvaralaštva u Beogradu koji se završio GUP-om, podvlačim neke od suštinskih činjenica:

Prvo, tri grupe urbanističkih elaborata:

— Radove Urbanističkog instituta objavljene u četiri sveske — publikacije Instituta;

  skicu regulacije Beograda na levoj obali Save, urađenu 1946. godine; koji svi neosporno nose, kako već rekoh, izrazit individualni pečat arh. Nikole Dobrovića.

— Idejnu skicu generalnog rešenja saobraćaja i namene površina velikog Beograda, koja je prva sinteza stavova Urbanističkog instituta i drugih društveno-političkih i stručnih faktora, elaborata iza koga je stajao Institut kao stručno-projektantska organizacija i arh. Nikola Dobrović, njen direktor.

  Dobrović je bio tumač i borac za ta i takva rešenja **idejne skice,** iako su neka od njih bila, ne njegova prvobitna, već usvojena rešenja u toku pomenute procedure konsultovanja i usaglašavanja koncepcija.

— Na kraju, Generalni urbanistički plan usvojen 1950. godine, koji predstavlja završetak rada, teklog do Idejne skice i od nje do konačnog plana, završenog sada u Upravi za projektovanje, u kojoj Dobrović više nije organizaciono-radno uključen, jer je on u to vreme profesor na katedri za urbanizam Arhitektonskog fakulteta beogradskog univerziteta, pa je i njegov doprinos u drugačijem vidu i odnosu, ali uvek značajan kao doprinos aktivnog i beskompromisnog borca za svoje stavove.

Drugo, **metod i postupak** u urbanističkom planiranju, koji se oformio **kroz proces: od individualnog ka timskom, od samo stručnog ka sintezno stručnom i društveno-političkom odlučivanju.** Tako je, konačno Generalni plan bio delo ostvareno uz veliku mobilizaciju širokih stručnih, naučnih i društveno-političkih snaga Beograda i Jugoslavije.

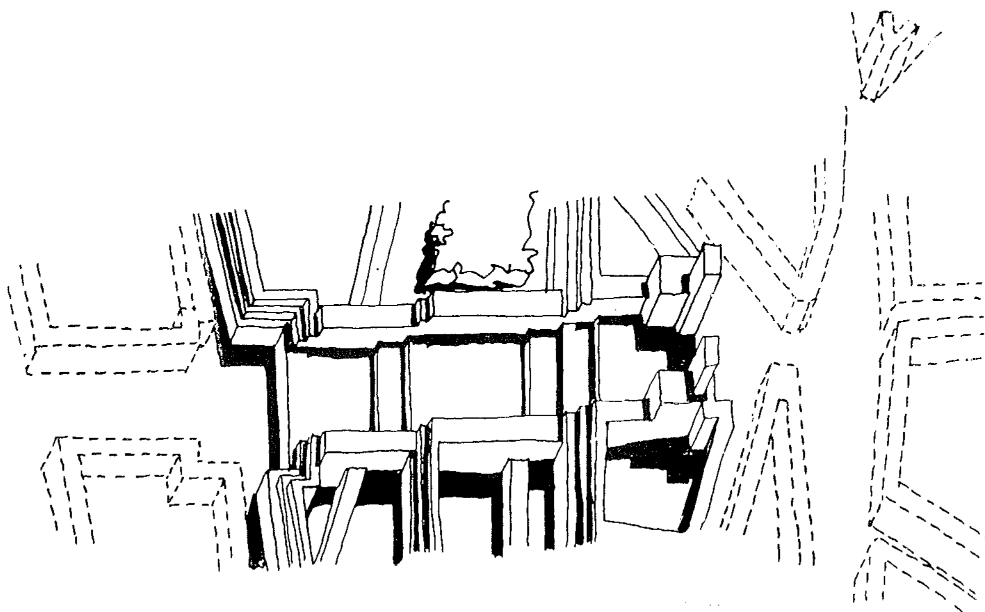

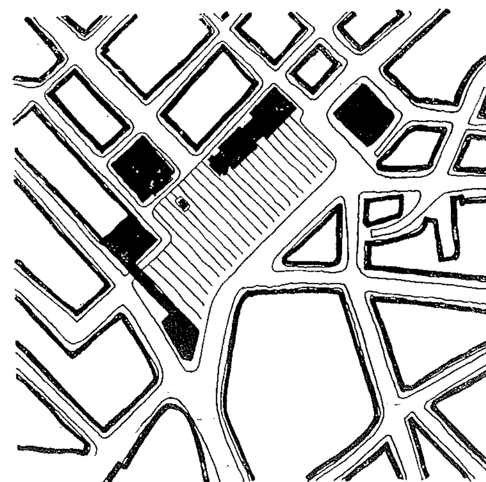
Idejni urbanistički plan Beograda, završen 1948. godine pod rukovodstvom arh. Nikole Dobrovića

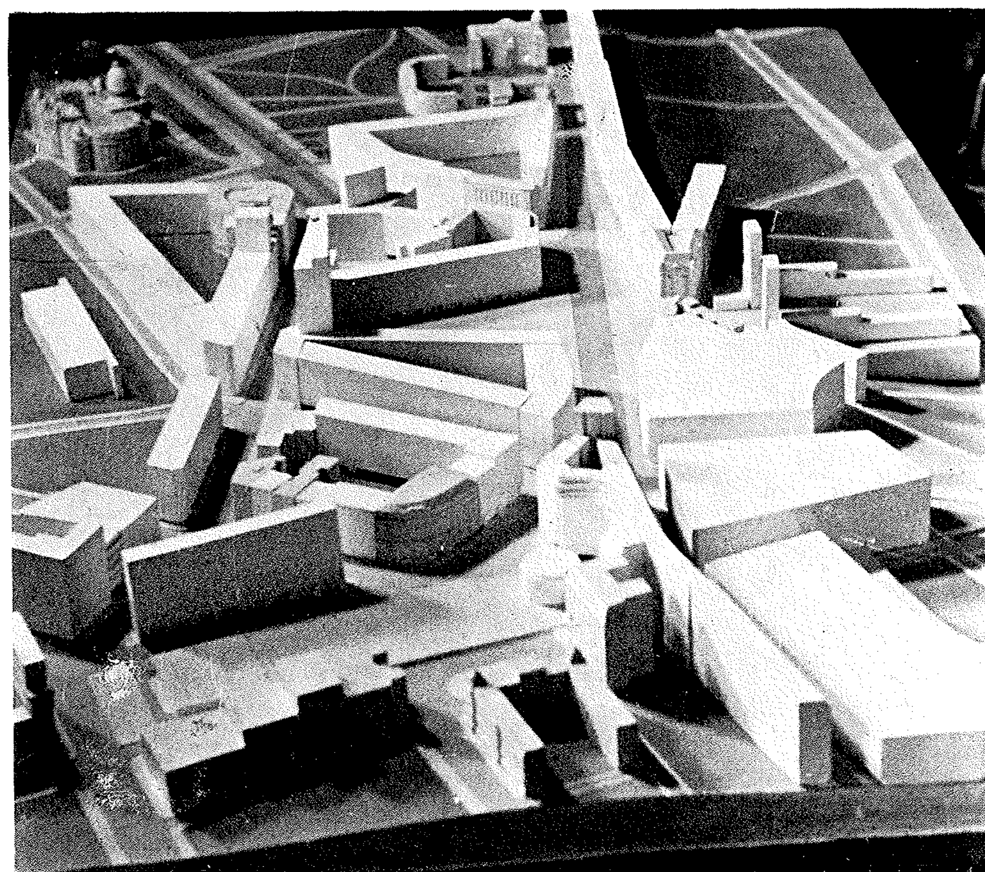
Prilog u boji na kraju knjige: Generalni urbanistički plan Beograda, konačna verzija, potvrđen od Vlade NR Srbije 1951. godine (između ostalih manjih korekcija, plan sadrži jezgro u Novom Beogradu umesto Ratnog ostrva)

Generalni urbanistički plan Beograda usvojen 1950. godine.

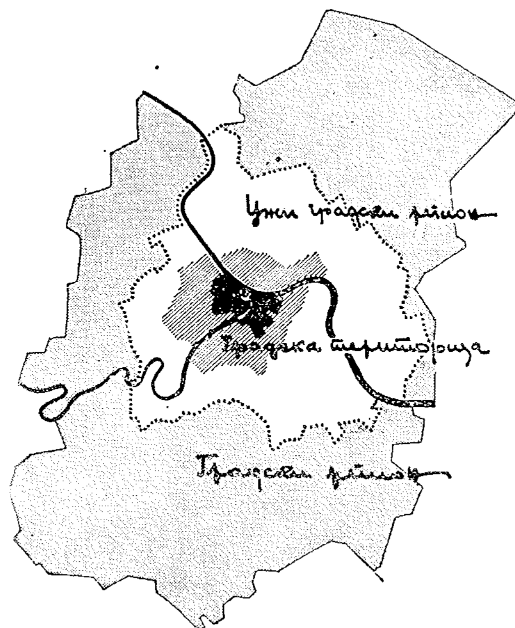

Iz publikovanih ideja Urbansitičkog instituta za rešavanje pojedinih delova Beograda:

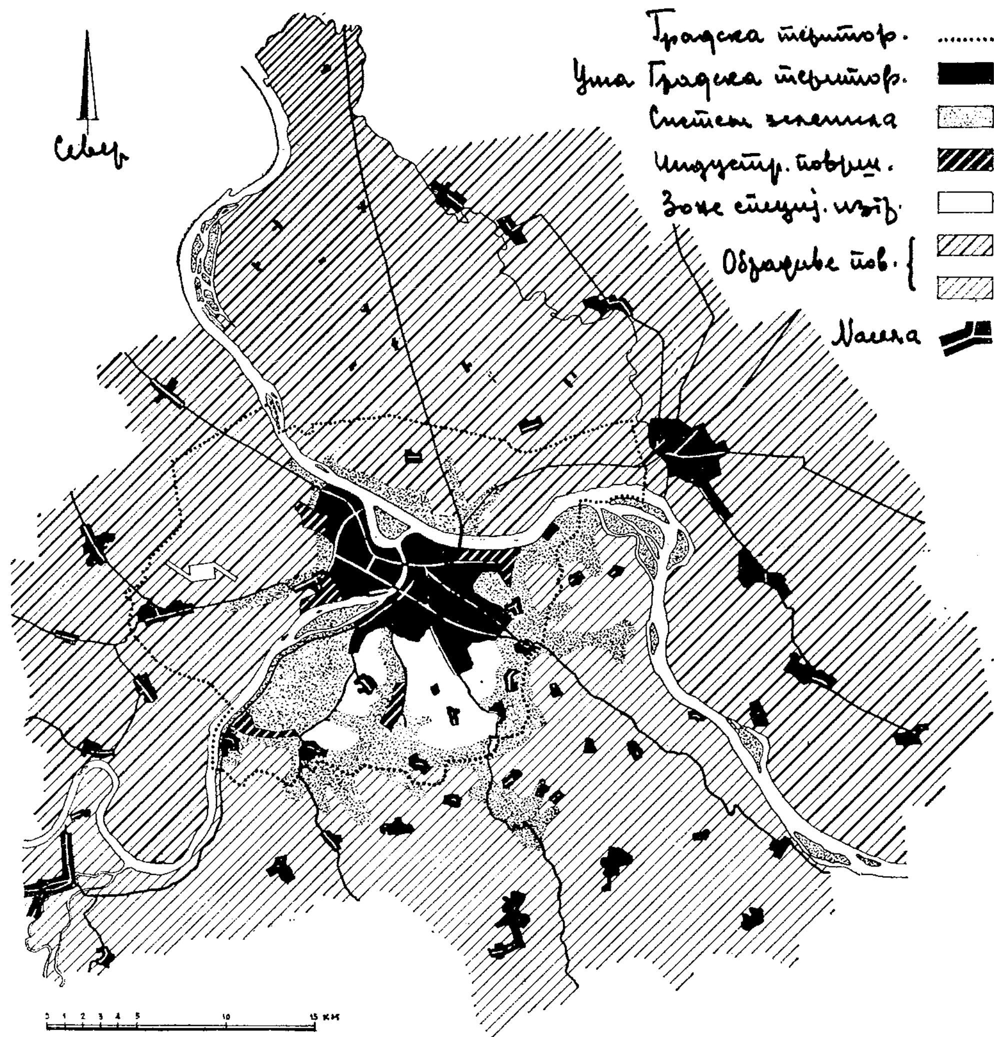
Idejna skica arh. N. Dobrovića za rešenje Terazijske terase

Idejna skica arh. N. Dobrovića za rešenje Trga Republike

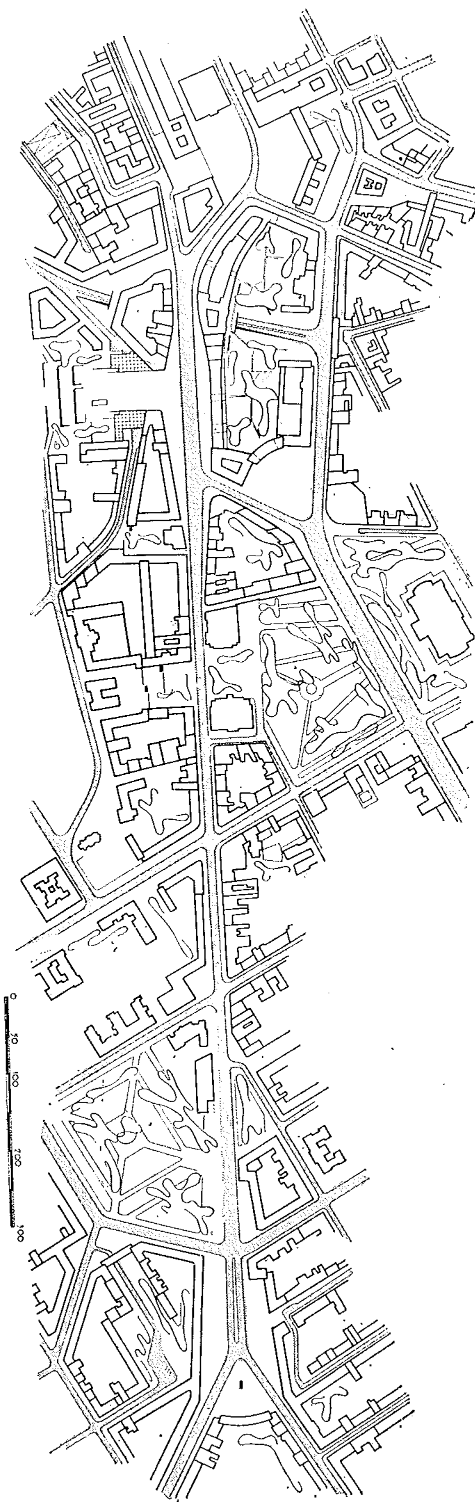
Maketa predloga arh. N. Dobrovića za rešenje zone Terazija

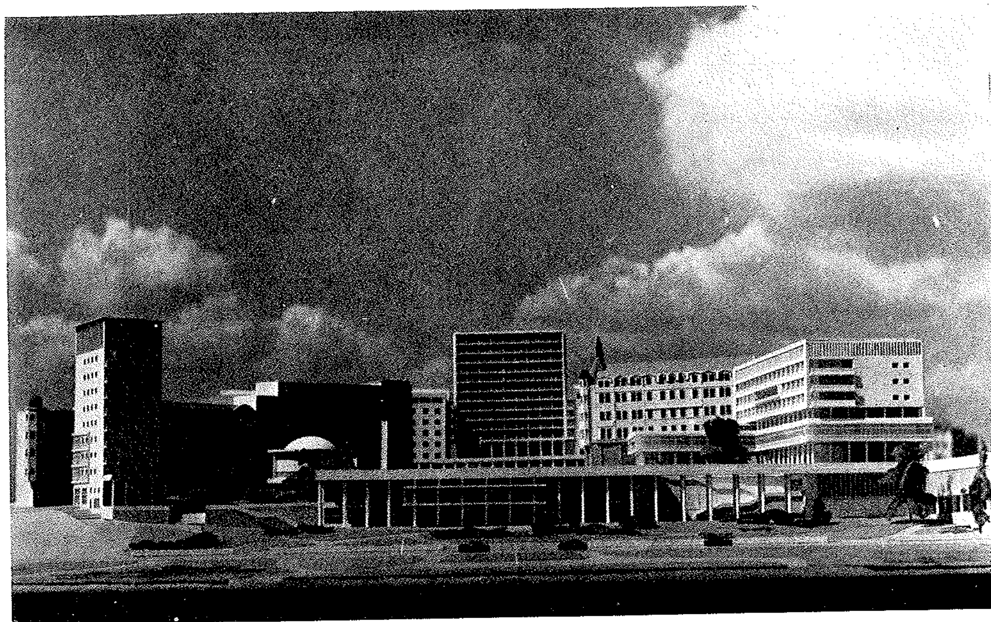
Šematski prikaz regiona Beograda prema GUP-u

Šematski prikaz teritorije grada i užeg gradskog regiona

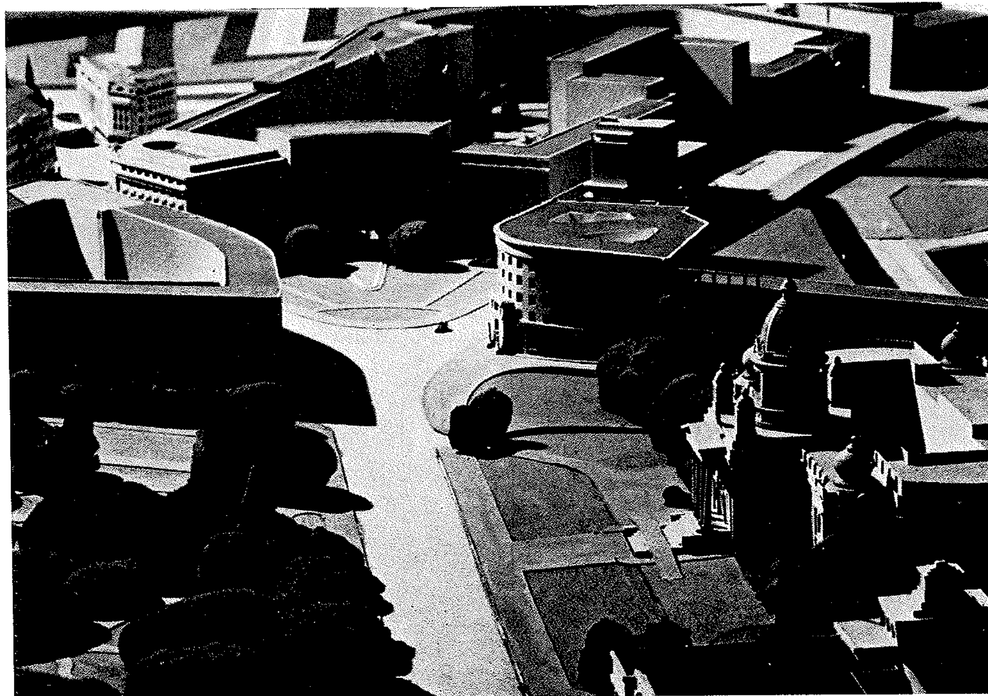

Ilustrativni prilog GUP-u — rešenje centralne zone (od Trga Republike do Trga Dimitrija Tucovića)

Maketa ilustrativnog rešenja Terazijske terase (arh. Vladeta Maksimović)

Maketa ilustrativnog rešenja Trga Marksa i Engelsa

Taj metod je **učvrstio**, s jedne strane, **stvaralačko kreatorstvo moderne urbanističke organizacije**, začete Urbanističkim institutom i aktivnošću arh. Dobrovića, nasuprot njene u prošlosti pretežno usko administrativno-činovničke fizionomije, a, s druge strane **neotuđiv uticaj društveno-političkih snaga grada i šire zajednice, kao i značaj i mesto društvenih organizacija inženjera i tehničara.**

Treće, ceo taj i takav proces, u ishodu jasan, u praksi je bio složen i težak, pun protivrečja; nužno po nekada oštar, da bi često rezultirao i kompromisima, što je sve imalo uticaja i odraza i na sam Generalni plan.

Tu je i još jedna činjenica — GUP je bio čvrst, nepromenljiv zakon za dugoročni prostorni razvoj grada.

U narednim periodima su se dalje odvijali i drugi procesi, delom započeti već tada, kao što su, između ostalih, i:

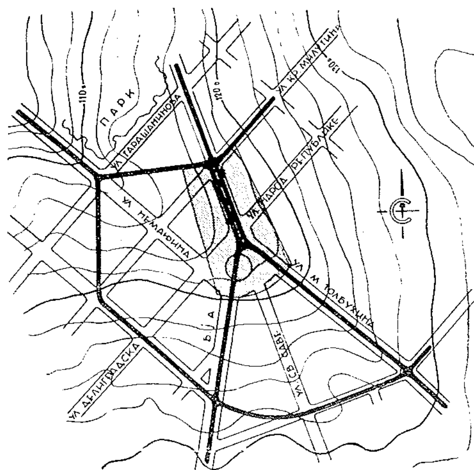
— usaglašavanje GUP-ova naselja i gradova sa širim prostornim nacionalnim planovima;

— sinhronizovanje privredno-društvenog i prostornog planiranja;

— permanentno prostorno planiranje . . . itd.

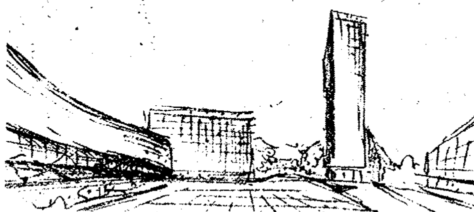
Pre prelaza na prikaz GUP-a, treba još nešto reći o kadrovima, u prvom redu onim koji su sačinjavali Institut, odnosno Upravu glavnog arhitekte, a zatim i o ljudima van te organizacije, čiji je uticaj na tokove urbanog života Beograda bio osetan.

Grupu za Beograd u Urbanističkom zavodu Srbije, koja je kasnije prešla u Upravu glavnog arhitekte Beograda, sačinjavali su u osnovi: glavni arhitekt Nikola Dobrović, njegovi pomoćnici Miloš Somborski, Dragoljub Jovanović, Branislav Mirković, Bratislav Stojanović, zatim arhitekti Đorđe Šujica, Vladislav Marković, Jozef Kortus, Hranislav Stojanović, Oliver Minić, Milorad Macura, Nikola Gavrilović, Stanko Mandić, Savka Antonović, Radomir Stupar, odgovarajući broj tehničara, od kojih pominjem Ratomira Jankovića, Borivoja Đurkića i drugi.

Prilog GUP-u — rešenje Trga Dimitrija Tucovića (arh. Nikola Gavrilović) — šema saobraćaja

Ilustrativno rešenje Trga Dimitrija Tucovića kao pešačke površine podužno tangirane saobraćajnicama (arh. Bratislav Stojanović); aksonometrija i kroki perspektiva

U okviru ove organizacije izdvojena je posebna grupa za rad na Novom Beogradu (o njoj će još biti reči kada se bude podrobnije govorilo o Novom Beogradu).

Već ovde treba istaći da se govori o stručnjacima pretežno arhitektima koji, u ogromnoj većini, nisu imali nikakav urbanistički doratni staž; da se govori o ljudima koji su postajali urbanisti kroz praksu urbanističkog projektovanja i građenja.

Od njih je nekolicina imala doratnu ili i ratnu praksu u radu na poslovima urbanizma, staž u urbano-komunalnim organizacijama Beograda.

Tako je arh. MILOŠ SOMBORSKI stalno prisutna ličnost, kao čovek koji je bio u urbano-komunalnim beogradskim službama s najdužim, kontinuiranim stažom, doratnim, ratnim i tada u Obnovi i izgradnji. Arh. Somborski je sve vreme na rukovodećim položajima: pomoćnik arh. Nikole Dobrovića i značajan činilac organizaciono-tehničko-administrativnog dela Instituta; on je u Upravi za projektovanje direktor Urbanističkog zavoda. Član je brojnih stručnih tela formiranih u okvirima razmatranja i izučavanja problema urbaniza-

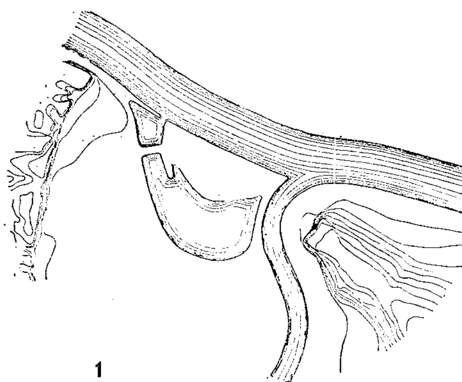
cije Beograda. Uvek prisutan, nikada u prvom planu, tih, istrajan i uporan sprovodilac svojih nedeklarisanih cilјeva unapred.

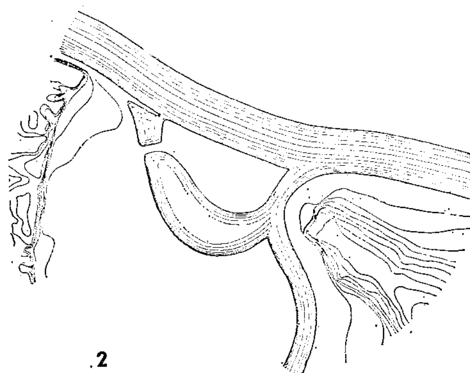
Samo je arh. ĐORĐE ŠUJICA imao sličan kontinuirani staž. On je, po pravilu, bio ličnost uz Somborskog, s osnovnom razlikom što je njegovo polje poznavanja Zemuna bilo bez premca. Šujica je i stručnjak koji je, pored administrativno-tehničko-organizacionog urbanog profila, bio i projektant prvog predloga urbanističkog rešenja Zemuna unutar jedinstvenog velikog Beograda.

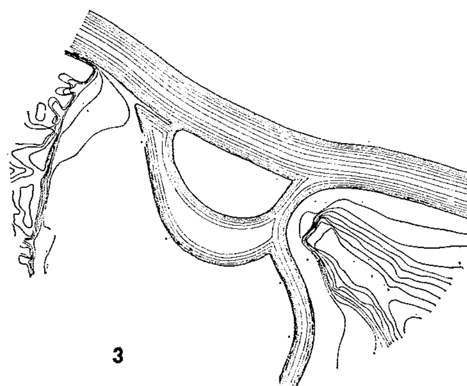
Arh. DRAGOLJUB JOVANOVIĆ, sa Somborskim i Šujicom, prati ove službe Beograda, sve do odlaska za profesora na fakultetu u Skoplju. I on je jedan od pomoćnika direktora u Urbanističkom institutu, odnosno Urbanističkom zavodu Uprave za projektovanje. Radan, više koristan sredini u kojoj je, no ona njemu; Jovanovićev je i osobeni značaj u obezbeđivanju mesta istorjiskom nasleđu u tekućem urbanizmu. Tako, skoro paralelno s aktivnostima ka novom, on brine za mesto »starog« u trajanju grada. Jedno vreme biva i rukovodilac službe za zaštitu i uređenje beogradske tvrđave.

Arh. BRANISLAV MIRKOVIĆ, i arh. SAVKA ANTONOVIĆ su takođe među ovim urbanističkim veteranima, čiji je doprinos odgovarajuće vredan — svakog u određenom delokrugu i na svoj način.

Kao ime s posebnim urbanističkim profilom, iako van urbanističke organizacije, treba da se navede arh. BRANKO MAKSIMOVIĆ. On je prvi doktor urbanizma Srbije. Njegov rad na urbanizmu vezan je, u najvećem obimu, za istoriju i praksu urbanizma Srbije i Beograda. Urbanist-intelektualac, radan i pedantan pisac stručnih radova iz oblasti urbanizma, arh. Branko Maksimović nastupa u vreme Obnove i izgradnje već kao priznat stručno-teoretski radnik našeg urbanizma. Njegov doprinos kretanjima i procesima koji su se odvijali u posleratnoj izgradnji Beograda može se različito ceniti, ali je neosporno njegovo stalno prisustvo, naročito u periodu Obnove i izgradnje, kada je jedno vreme bio i podpresednik Izvršnog odbora narodnog odbora grada Beograda.

Tri moguća rešenja vodenog čvora oko Velikog ratnog ostrva (inž. Miladin Pećinar): 1. jezero, 2. zatvaranje rukavca sa gornje strane, 3. ostrvo

U Upravi za projektovanje, pak, nastaje još mnogo šire uključivanje stručnjaka raznih profila i specijalnosti. Kada tome dodamo i tela, komisije, savete, kroz koja se angažuju (van radno-organizacionog procesa) još novi sastavi stručnih ljudi iz cele zemlje, dobija se potpuniji pregled stvaralaca Generalnog plana. Kroz prikaz plana (naravno sažet, u osnovnim crtama) njegovih bitnih odlika, biće reči i o nekim od tih stvaralaca.[3])

Iz procesa izrade plana jasno je da su i program, programski zadaci i smernice, proizašli delom kao rezultat tog procesa. Posle analiza i diskusija obavljenih o idejnoj skici Generalnog plana sastavljen je PROGRAM perspektivnog razvoja Beograda, u Planskoj komisiji IONO-a i Upravi za projektovanje (u saradnji s odgovarajućim republičkim i saveznim organima, uz pomoć većeg broja stručnih tela i komisija za pojedine grupe pitanja). Program je pretpostavio budući razvoj života, privrede po granama, Beograda do 1966. godine. Po njemu je u tom periodu Beograd, uključujući i region, trebalo da raste do milion stanovnika.[4])

U radu na Programu naglašenu ulogu je imao ekonomist DUŠKO STEFANOVIĆ, tada podpresednik Planske komisije IONO-a (predsednik je bila drugarica Zaga Jovanović). Njegov doprinos je i u adekvatnom unošenju privredno-ekonomsko-planskih činilaca u urbanističko rešenje grada. Baš kroz taj rad formirao se u Dušku Stefanoviću profil urbaniste-ekonomiste. To učešće u izradi GUP-a uticalo je i na njegovu trajnu profesionalnu orijentaciju — danas je profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu, doktor iz urbano-ekonomske problematike, s dugim kontinuiranim učešćem u društvenim telima za pitanja beogradskog urbanizma.[5])

Pri govoru o GUP-u, po pravilu se izostavlja činjenica da je on i **Regionalni plan Beograda.**

Iako se ne radi o formalno izdvojenim elaboratima, u suštini, Generalni plan sagledava, definiše i uključuje bitne uticaje grada na region i obrnuto. To se može pratiti preko skoro svih delova plana, njegovih strukturalnih celina, kao što su: namena površina, saobraćaj, hidrotehnička rešenja itd. Uz to GUP sadrži i poseban prilog, grafički i tekstuelni prikaz regiona.

U grafičkom prilogu je teritorija regiona poluprečnika u proseku 80 kilometara, dok je krug poluprečnika 30 kilometara određivao uži region.

Govoreći o regionu, podsetiću na izvesne formulacije arh. STANKA MANDIĆA nosioca Struktura regiona i Namena površina grada i regiona u GUP-u:

...»Pojam grada prevazilazi okvire izgrađene površine i zalazi dublje u **zaleđe** grada.

...Opšte rečeno, grad se nalazi u jezgru jedne radne površine čija je delatnost usmerena **od grada i ka gradu**, i prema tome grad se ne može posmatrati izolovano od sredine i prostora u kome se on nalazi«.

Generalni plan definiše gradsku teritoriju, uži gradski region i gradski region.[6])

Tako je planom utvrđeno buduće prostiranje **uže gradske teritorije** na površini od 8.150 hektara, namenjene za stanovanje, radno-privredne delatnosti, za državnu upravu i administraciju, za zdravstvene službe, za slobodne površine.

Na taj način se dobio sledeći globalni odnos razmeštaja užih gradskih površina:

— na desnim obalama Save i Dunava, istorijskom Beogradu, 4.665 hektara, sa 518.850 stanovnika;
— u Zemunu, 1.535 hektara površina sa 231.055 stanovnika; i
— 1.950 hektara prostora za novi deo grada na levoj obali Save, sa 207.300 stanovnika.

Znači da je plan obezbedio mogućnosti prostora i njegove organizacije za život i rad 957.200 stanovnika na užoj gradskoj teritoriji.

U okviru planiranja materijalnih uslova za savremeni život definisane su i odgovarajuće površine za odvijanje osnovnih vidova delatnosti i aktivnosti i utvrđeni njihovi međusobni odnosi. Isto tako je planirana struktura grada sa centrima društvenog života. Grad je deljen na osnovne organizacione jedinice, stambena naselja, na rejone i najzad centre za opštegradske sadržaje i funkcije (Beograd je podeljen na 14 rejona, od kojih 9 na užoj gradskoj teritoriji. Planiran je orijentacioni broj, od 60.000 do 100.000 stanovnika u rejonu.[7])

U rešavanju **hidrotehničkih problema** — vodotokova, snabdevanja pijaćom vodom, kanalizacije, rečnog saobraćaja, kao i priobalnog zelenila, aktivno su učestvovali: inž. Aleksandar Milošević, arh. Oliver Minić, aps. Stevan Milinković, inž. Đorđe Grickat, inž. Brana Veljković, geolozi Milan Luković i Sreten Milojević, inž. Miladin Pećinar.[8])

Inž. MILADIN PEĆINAR je tako markantna ličnost u oblasti hidrotehnike, da je njegovo učešće u rešavanju hidrotehničkih problema Beograda doprinelo nivou Generalnog plana u celini i dalo trajni pečat hidrotehničkim rešenjima Beograda. Nema značajnijeg pitanja iz ovih oblasti u Beogradu a da konačan stav po njima nije zavisio od inž. Pećinara, sve vreme, do kraja njegovog života. I zato, kada govorim o beogradskom modernom urbanizmu, o nosiocima takvog urbanizma, tada se mora govoriti i o akademiku, prof. inž. Miladinu Pećinaru.[9])

Upotrebio sam izraz moderni urbanizam. Podsećam da pod tim mislim na kretanja kroz koja je urbanizam prolazio, na njegov rast ka nauci i tehnici, da imam u vidu procese u kojima je urbanizam nastajao od »uređenja gradova« u tehničko-naučnu, društveno-privrednu, prostorno-planersku disciplinu. Mislim, dalje, i na procese u oblasti prostorne estetike, na kretanja: od »akademskih« estetskih merila do prihvatanja estetike, tehnike i tehničkih proizvoda — od »idealističkih« do racionalno-funkcionalnih vrednosti i svojstava prostorne estetike (ovo podsećanje ima svoj značaj i za dalje izlaganje i ukazivanje na druge uticajne i značajne ličnosti našeg urbanizma).

U toku izrade Generalnog plana, **saobraćaj** je bio među onim velikim temama oko kojih su se »lomila koplja«. Mislim da su tu interesantna sledeća tri momenta:

— Prvo, Beograd je, već po svom položaju, od naglašenog saobraćajnog značaja, regionalnog, nacionalnog i internacionalnog interesa, pa je rešavanje saobraćaja u GUP-u već i s te strane bilo dosta eksponirano (pored, inače, normalno velike uloge saobraćaja u savremenim gradovima).
— Beograd nije imao postojeće velike saobraćajne objekte izgrađene u prošlosti, koji bi na izvestan način nametali pravce kretanja budućim rešenjima. Zbog tog siromaštva, on je raspolagao brojnim idejama, rešenjima, programima, projektima, rađenim za pojedine vidove saobraćaja... železničkog, recimo. I tako je svaka urbanistička ideja pokretala odmotavanje klupka mnogih ili svih tih programa, varijanti, koje su čekale svoj trenutak.
— Već sam govorio o kadrovima. Za saobraćaj je bilo, s jedne strane, arhitekata, nastajućih urbanista po savremenim kretanjima urbanizma u svetu, pa samim tim i spremnih da saobraćaju obezbede odgovarajući značaj u GUP-u kao važnom faktoru modernog grada. Ali, koliko su bili s te strane na pravom putu, nisu sami bili, po pravilu, odgovarajući poznavaoci saobraćaja kao struke. S druge strane, uže saobrćajni stručnjaci, železničari, putari, drugi inženjeri, nisu vladali, opet po pravilu, širim shvatanjima urbanizma kao komleksne, interdisciplinarne prostorno-planske delatnosti.

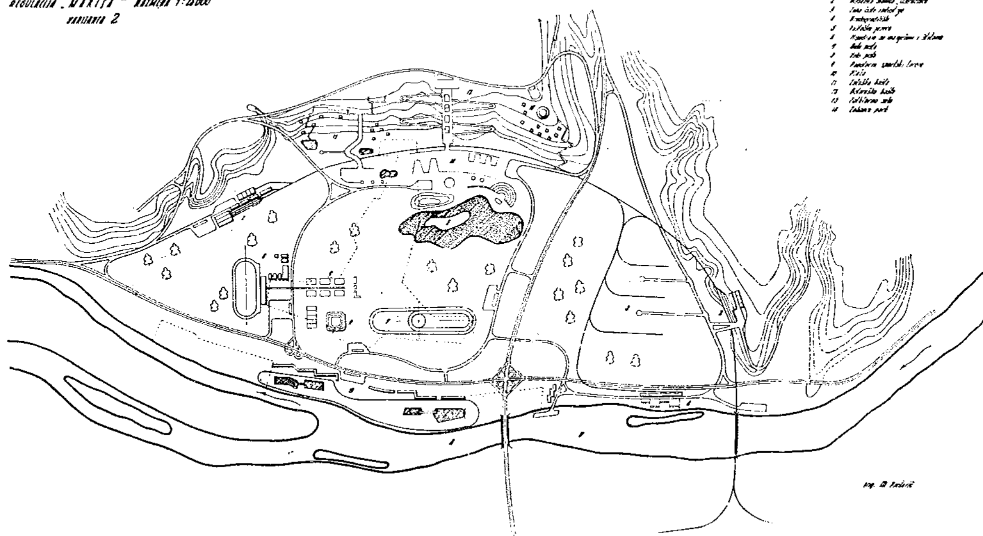
Sukobi su bili neminovni.

Mnoga rešenja su doneta i uneta u plan, neka su usmerena, ili ostala otvorena, izvesna odložena, a mnoge razlike su i dalje tinjale.

Generalni plan je izrazio one **stavove i principe** koji su usvojeni u procesu njegove izrade. Oni su prikazani kroz rešenja osnovnih vidova saobraćaja — drumskog, železničkog, rečnog i vazdušnog.

Izneću najkraće proklamovane principe Generalnog plana u odnosu na saobraćajne probleme:

— Naglašena prisutnost saobraćaja kao šireg prostornog fenomena — od gradskog, regionalnog, nacionalnog do internacionalnog.
— Međusobna povezanost i uslovljenost svih vrsta saobraćaja u gradu.

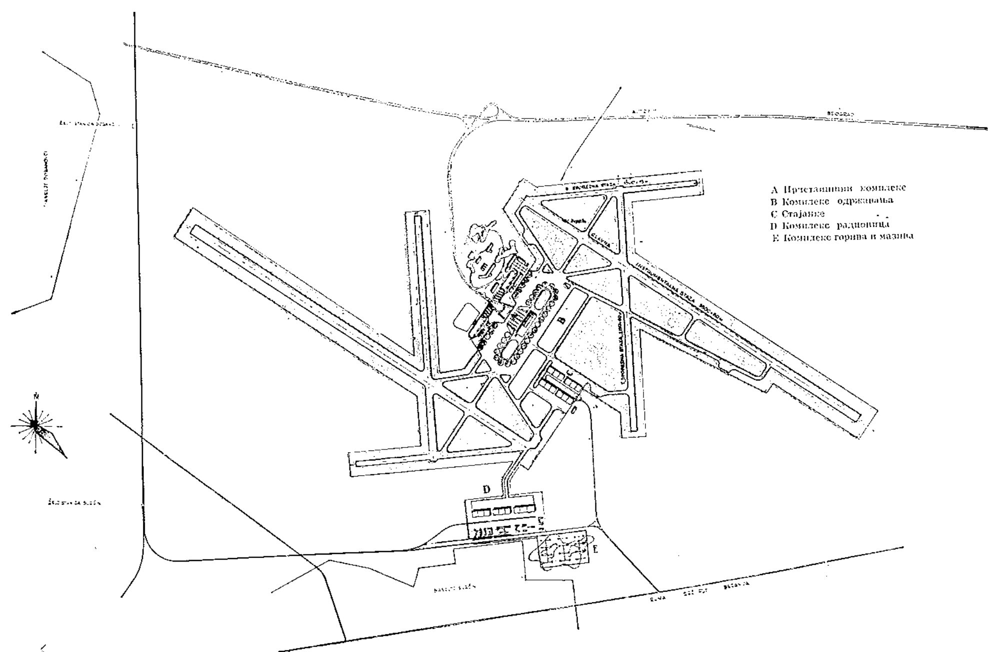
Idejna skica uređenja Makiša kao sportsko-rekreacione zelene zone (arh. Milorad Pantović)

— Razdvajanje putničkog od teretnog saobraćaja.

— Sprovođenje tranzitnog saobraćaja zaobilazno, tangencijalno u odnosu na užu gradsku teritoriju, bez opterećivanja unutargradskog tkiva.

— Oslobađanje rečnih obala od krutih saobraćajnih, u prvom redu železničkih postrojenja.

Idejni plan interkontinentalnog vazdušnog pristaništa Beograd (inž. Dušan Krsmanović i arh. Ivo Kurtović)

— Definisanje stavova prema organizaciji i mestu javnog gradskog saobraćaja.

Kroz konkretizaciju ovih principa iznađena su rešenja koja su uneta u plan. Tako je **drumski sobraćaj** definisao: mrežu regiona, gradske prilaze (ulazno-izlazne pravce), gradske magistralne pravce i glavne ulice gradske mreže.

Preovlađujuća je tendencija osnovne ortogonalne šeme, putem unutargradskih longitudinala i transverzala.

Javni gradski saobraćaj je rešen kao tramvajski — kružni i izvodni, trolejbuski i autobuski.

Predviđen je i regionalni i međugradski autobuski saobraćaj (u odgovarajućoj korelaciji s takvim rečnim i železničkim saobraćajem).

U vrlo razrađenom **železničkom saobraćaju** predviđene su tri gradske putničke stanice: u Zemunu, u Novom Beogradu i u istorijskom delu grada.

Snabdevanje, opsluživanje grada, građana i privrede teretom, projektovano je preko šest loko-teretnih stanica: Zemun, Bežanija, Makiš, Rakovica, Dušanovac i Dunav.

Ranžirna, tehnička i ložionička postrojenja razmeštena su u železničkom čvoru grada s obzirom na položaj glavnih stanica i pravce glavnih saobraćajnih strujanja.

Generalni plan je napustio postojeći aerodrom i predvideo novo interkontinentalno **vazdušno pristanište** na bežanijskom platou kod Surčina.

Rečni saobraćaj je, takođe, rešen saglasno generalnim hidrotehničkim opredeljenjima i ovim saobraćajnim principima. Putnička međugradska i međunarodna pristaništa locirana su na Savi, dok je glavno teretno pristanište predviđeno na Dunavu, nizvodno od pančevačkog mosta.

Rešeni su i krupni inženjersko-saobraćajni objekti, kao: drumski i železnički mostovi preko Save i Dunava, neki denivelisani kolovozni, nadzemni i podzemni prolazi, itd.[10])

Odložena su rešenja, uz prisustvo stavova, o metrou, gradskom i regionalnom vazdušnom saobraćaju, itd.

Ovde, kod kadrova, karakteristični su primeri inž. Miloša Crvčanina, arh. Nikole Gavrilovića i inž. Đorđa Lazarevića.

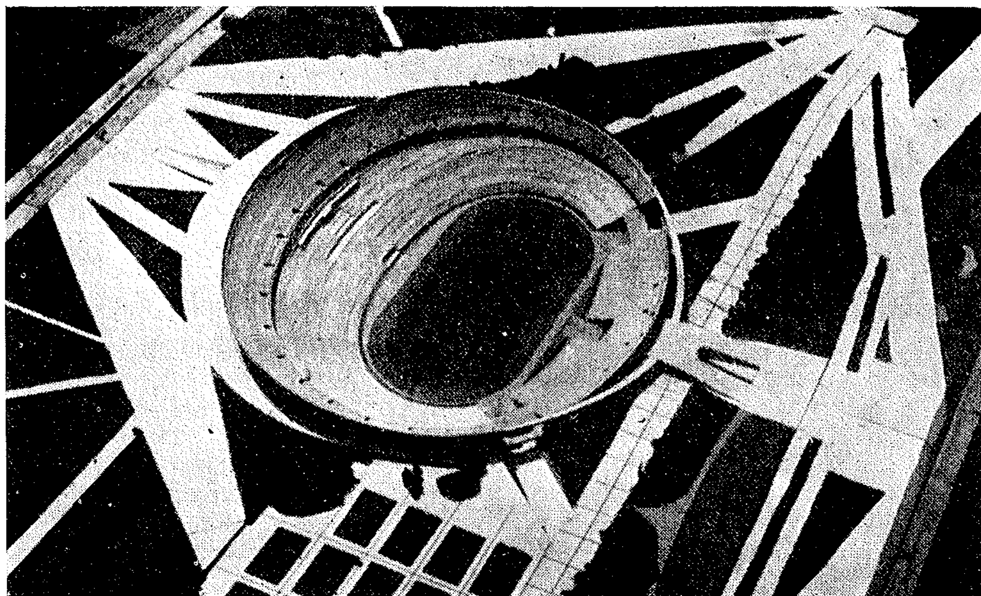
Inž. MILOŠ CRVČANIN je jedan od saobraćajnih stručnjaka, železničara, koji je unosio poznavanje struke kao nužni okvir oko okosnica ideja. On je jedan od aktera GUP-a i još jedan urbanist profila urbaniste-saobraćajca nastao kroz GUP i zajedno s njim.

Arh. NIKOLA GAVRILOVIĆ se od arhitekte, profesionalno orijentisanog na urbanizam, formirao, rekao bih, takođe u urbanistu-saobraćajca. Uporedo s ukupnom urbanističkom aktivnošću, on je izražavao naklonost, smisao i osećanje za inženjersku, realno-materijalnu stranu urbanizma.

Inženjerska strana Generalnog plana očito ima svoje mesto u ovom delu knjige, pa ću zato sada govoriti i o inž. ĐORĐU LAZAREVIĆU. On je građevinski inženjer, koji se još u doratno doba približava arhitekturi shvatanoj kao rezultatu funkcije i konstrukcije. Širokog inženjersko-konstruktivnog profila, s praćenjem arhitekture, aktivno uključen u posleratna urbanistička kretanja Beograda, postaje i urbanist kompleksnijeg profila. Akademik, prof. inž. Lazarević je stalno prisutan u beogradskom urbanizmu, od onih doba izrade GUP-a, do današnjih dana.

Pošto ću posebno govoriti o Novom Beogradu, da samo još nešto kažem o prilozima GUP-u, koji su predstavljali analize, studije, programska ili idejna rešenja za pojedine delove grada rađenim prvenstveno kao ilustrativne provere stavova izlaganih u Generalnom planu. Tako je za postojeći deo Beograda, za rekonstrukciju centralne zone grada rađeno više rešenja: za Trg Republike — arh. Oliver Minić; za Terazijsku terasu — arh. Stanko Mandić i drugo rešenje arh. Vladeta Maksimović; za Terazije sa Trgom Marksa i Engelsa — arh. Nikola Gavrilović; za Trg Dimitrija Tucovića — arh. Nikola Gavrilović i drugo rešenje arh. Bratislav Stojanović.

Navodim od priloga još: idejni plan interkontinentalnog vazdušnog pristaništa Beograda — inž. Dušan Krsmanović i arh. Ivo Kurtović; idejnu skicu

Maketa projektovanog stadiona na Banjici (arh. Branko Petričić i arh. Vladimir Hruška)

uređenja Makiša — arh. Milorad Pantović.

Na osnovu generalnih rešenja izrađen je **okvirni finansijski plan** za ostvarenje Generalnog plana u narednih dvadeset godina.

Već je bilo reči da su u toku izrade Generalnog plana postojala i određena stručna i društvena tela, od kojih sada pominjem **Urbanističku komisiju**, koju je kao svoj stručno-društveni organ osnovao Izvršni odbor Narodnog odbora grada. Nju je sačinjavalo preko trideset članova — značajnih stručnjaka, nosilaca izrade plana, ljudi od nauke i s univerziteta, iz uticajnih gradskih, republičkih i saveznih ustanova, kao i društveno-političkih funkcionera.[11])

Komisija je počela s radom 27. IX 1948. godine i do 10. IV 1950. godine razmatrala, na preko sedamdeset sastanaka, sva krupna pitanja GUP-a, zauzimala stavove po njima , pregledala i odobrila plan u celini. Komisija je u tom periodu takođe zauzimala stavove po svim tekućim krupnim pitanjima izgradnje Beograda.

Pre konačnog usvajanja, o planu je diskutovano i u Društvu inženjera i tehničara, posebno u sekciji arhitekata DIT-a.

Plan je bio predmet stalnog interesovanja republičkih i saveznih organa, političkih foruma i rukovodilaca. Tako je 6. IX 1949. godine Generalni plan prikazan članovima savezne i republičke vlade, republičkog Centralnog komiteta i politbiroa CK KPJ s drugom TITOM na čelu.

Generalni urbanistički plan je usvojen na sednici Narodnog odbora grada Beograda 20. oktobra 1950. godine. (predsednik zasedanja je bio dr Ivan Grgić, a predsednik IONO-a Ninko Petrović). Aprila 1951. potvrdila ga je i vlada Srbije.

U prikazanom radu mobilisali su se brojni stručnjaci, među kojima su se mnogi konačno orijentisali na urbanističko-prostorna projektovanja. Većinu od njih, od tada pa niz godina na dalje, srećemo kao uticajne stručnjake beogradskog urbanizma.[12])

POSLE DONOŠENJA GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA

Po usvajanju Generalnog plana on biva za duži niz godina čvrsta osnova za organizovan rad na daljem urbanističkom projektovanju, stabilna podloga za plansko građenje i razvijanje Beograda (on traje do 1966. godine, kada je odlučeno da se pristupi njegovoj ukupnoj reviziji, odnosno do 1972. kada je usvojen novi Generalni urbanistički plan).

Nastaje period intenzivnih projektantskih razrada brojnih značajnih i krupnih gradskih prostora.

No, život je otvarao i niz pitanja u vezi sa širim razvojem grada, pa je 1956. godine poverena arh. Bratislavu Stojanoviću urbanistička razrada teritorije opštine Krnjača, gradske teritorije na levoj obali Dunava (teritorije takozavnog Pančevačkog rita).

Rezultat te razrade je **odluka Narodnog odbora grada Beograda, doneta 1957. godine, O IZMENI I DOPUNI Generalnog urbanističkog plana Beograda.**

Ovom Odlukom se osamnaest kilometara priobalnog pojasa leve obale Dunava aktivno uključuje u gradsko tkivo kao logično i prirodno zaokruženje **uže teritorije Beograda, grada na obalama Save i Dunava.** Njome je Beograd postao i grad na obema obalama Dunava, kao što je Generalnim planom bio postao grad, obeju obala Save, grad koji je iskoristio svoje geografske uslove i predodređenosti.

S ovim zaokruženjem ukupna uža gradska teritorija iznosila je 12.470 hektara, od čega na levoj obali Dunava 4.320 hektara; i to 1.700 hektara stambene zone i 2.620 hektara industrijske zone. S ovom izmenom i dopunom GUP-a sagledan je i omogućen razvitak Beograda za 1,300.000 stanovnika.[13])

Od 1959. godine se prsitupa izradi **regulacionih urbanističkih planova** za celu teritoriju grada.

Ovi planovi su rađeni u delovima, po pravilu prema administrativnoj podeli grada na opštine. Oni su bili dalja urbanistička razrada GUP-a, u razmerama 1 : 2.500 ili 1 : 5.000, do takvog stepena detaljnosti, da su služili kao osnove za izradu **detaljnih urbanističkih planova** za pojedine delove, manje celine grada, ili su direktno korišćeni za izdavanje lokacija (urbanističkih uslova) za tekuća projektovanja i građenja.[14])

Regulacionim planovima i detaljnim urbanističkim planovima praktično su vršene i manje ili veće **tekuće revizije, izmene i dopune Generalnog plana.**

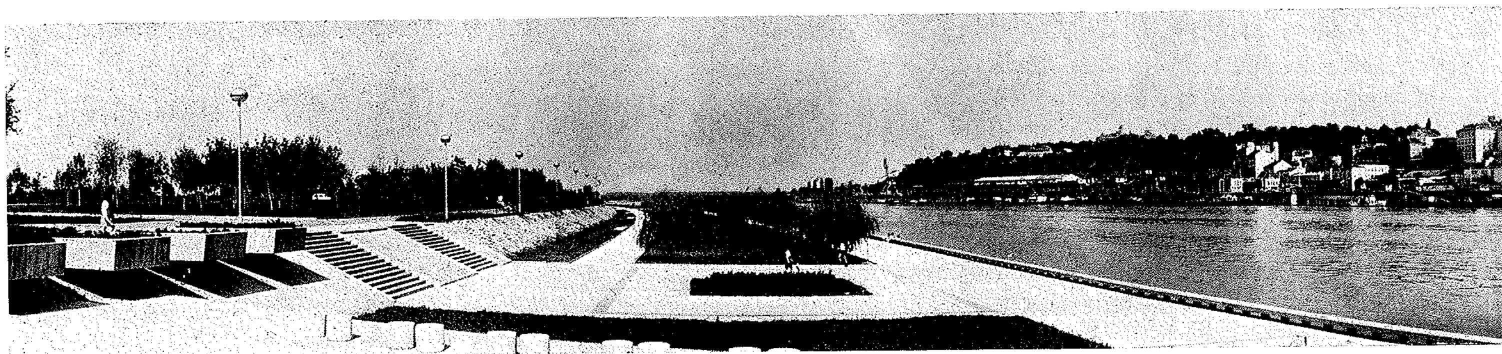
Praksom izrade regulacionih i detaljnih urbanističkih planova **ustanovljen je i učvršćen sistem planiranja, od Generalnog plana do urbanističkih uslova,** odnosno lokacija.

Celokupnom tom praksom **utrven je i put permanentnom planiranju** koje je docnije i formalno proklamovano.

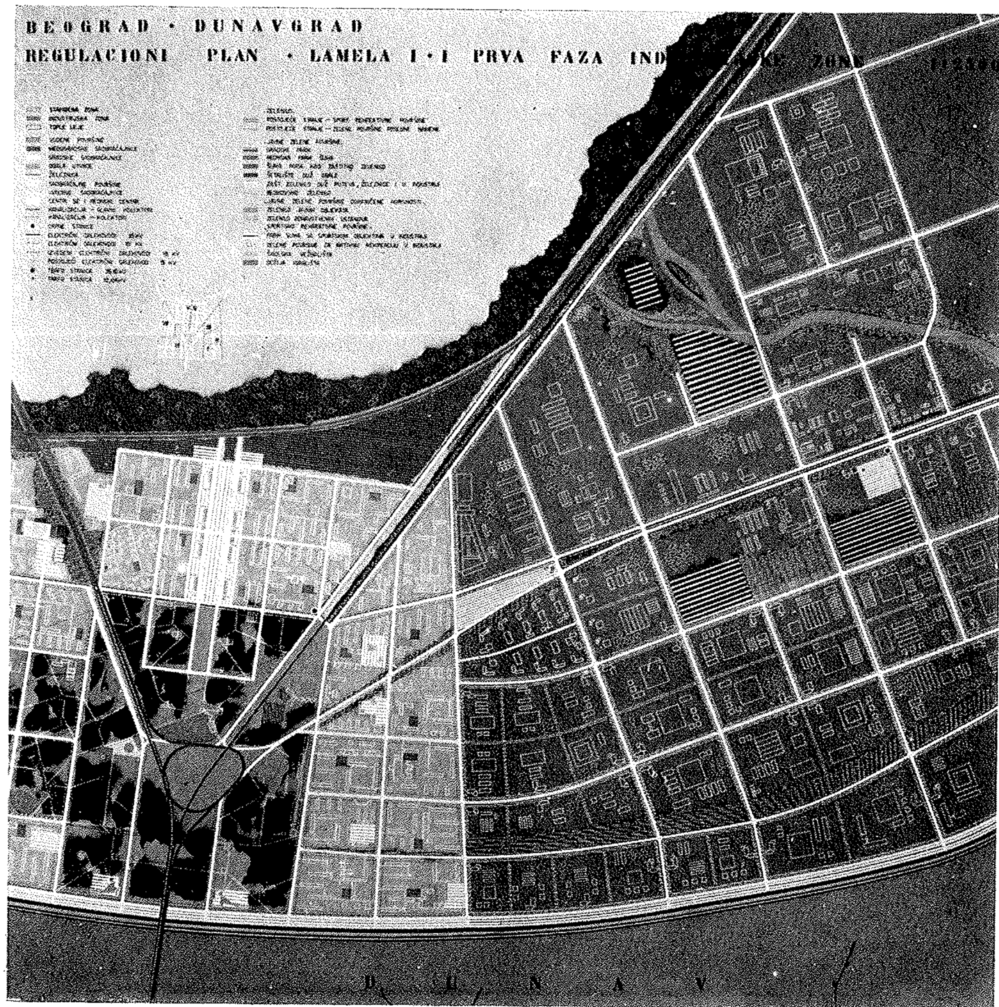
Sve ovo se odvijalo u okvirima opštih društvenih kretanja u gradu, pa sledstveno tome i u promenama same urbanističke službe. Jedna takva promena je izvršena 1955. godine, kada je čitav sistem organizovanosti definisan Odlukom o organizaciji urbanističke službe. Njome je utvrđena organizacija upravnih organa grada za poslove u oblasti urbanističke i geodetske službe i za poslove građevinske uprave. Po njoj je, pored Urbanističkog zavoda, ustanovljena Uprava za izvršenje regulacionog plana, Geodetska uprava, zatim Stalna stručna komisija za urbanističke poslove i Savet za urbanizam. (Kasnije promene su, u suštini značile samo organizacionu nadgradnju i prilagođavanje ovog sistema novim društvenim potrebama i tokovima).

Celokupan ovaj rad: u tokovima i redosledu izrade planova i prostorno-planskih dokumenata; u organizacionom usavršavanju prostorno-planerskih organa i organizacija, itd. bio je praćen odgovarajućim pravno-normativnim i zakonodavnim odlukama, rešenjima i drugim pravnim dokumentima. Praktično, **razvijalo se svojevrsno urbano-pravno zakonodavstvo.** U takvom radu izrastao je, u Urbanističkom zavodu, dipl. pravnik Vladimir Marinko kao najkompletniji urbanist-pravnik našeg savremenog urbanizma.

Rukovodioci Zavoda bili su, jedno vreme arh. Branko Petričić, kraće vreme arh. Bratislav Stojanović, i zatim, za dug period, sve do 1974. godine, arh. Aleksandar Đorđević.

Regulacioni plan za jedan deo Beograda na levoj obali Dunava — Lamele I i prve faze industrijske zone Dunavgrada

Prilog u boji na kraju knjige: Generalno rešenje teritorije Beograda na levoj obali Dunava

U proteklom periodu, u toku Obnove i preko dvadeset godina realizacije Generalnog plana (za koje vreme su predsednici grada bili Mihajlo Ratković 1944, 1945. i 1946. godine, Ninko Petrović 1947, 1948, 1949, 1950. i 1951, Đurica Jojkić 1951, 1952, 1954, 1957, 1958, 1959, 1960. i 1961, Miloš Minić 1955. i 1956, Milijan Neoričić 1961, 1962, 1963. i 1964, Branko Pešić od 1965. do 1974. godine i Živorad Kovačević od 1974. godine) Beograd je za mogućnosti i uslove pod kojima se razvijao, imao obiman, brz i buran rast. U takvim okolnostima i društvenim okvirima on se neravnomerno formirao, te ga i danas još uvek karakterišu mnoge neusklađenosti i protivrečnosti.

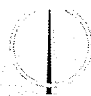
Godišnji mehanički priliv stanovništva i ukupni porast stanovnika bio je mnogo veći no što je bio obim i tempo materijalnog razvoja grada. Otuda bi se moglo reći da je Beograd, i pored velike izgradnje, iz godine u godinu imao oštre probleme i krize u mnogim komunalnim, stambenim, zdravstvenim, kulturno-umetničkim i drugim oblastima gradskog života.

U prikazanim uslovima, život grada je usmeravan i vođen preko odgovarajućih organa socijalističke uprave, njihovih stručnih službi, i pod političkom aktivnošću Komunističke partije, sa gradskim komitetom na čelu.

Naveo sam dosadašnje predsednike grada, pomenuću još samo sekretare Gradskog komiteta, od brojnih ličnosti koje su sprovodile stavove Partije i vlasti, na posredan ili direktan način, uticale ili doprinosile ostvarenom rastu i razvoju grada. Od Oslobođenja sekretari gradskog komiteta bili su: Dragoslav Mutapović 1944, 1945. i 1946, Dobrivoje Radosavljević 1946, 1947. i 1948, Rato Dugonjić 1948. i 1949, Marko Nikezić 1949, 1950. i 1951, Dragoslav Marković, 1951. i 1952, Mihajlo Švabić 1952, 1953, 1954. i 1955, Đurica Jojkić 1955,

OPŠTINA VOŽDOVAC

REGULACIONI PLAN — PLAN NAMENE POVRŠINA

Jedan od brojnih regulacionih planova — Regulacioni plan teritorije opštine Voždovac

1956. i 1957, Rista Antunović 1957, 1958, 1959, 1960. i 1961, Milojko Drulović 1961, 1962. i 1963, Dragi Stamenković 1963, i 1964, Branko Pešić 1964. i 1965, Stevan Doronjski 1965, 1966. i 1967, Simeon Zatezalo 1967, 1968, 1969. i 1970, Bora Pavlović 1970. godine i Zoran Nastić, odnosno predsednik Komiteta Dušan Gligorijević.

Pre prelaska na prikaz realizacija potrebno je u najkraćem reći da je period po donošenju GUP-a predstavljao i doba velikih i brojnih arhitektonsko-projektantskih stvaranja. Beograd je postao poligon razmaha naše arhitekture. Brojni arhitektonski, pored urbanističko-arhitektonskih, konkursi bili si prilike kako za iskusne arhitekte, tako i za afirmisanje mladih i talentovanih arhitekata iz cele zemlje.

Mnogi su imali sreće da im se i izgrade objekti, dok je dosta projekata ostalo i neostvarenih.

REALIZACIJE

Urbanizam u materijalnom pogledu ostvaruju nisko i visokogradnja. Arhitekturu, dela i autore, obrađuje posebna knjiga, zato ću realizaciju plana prikazati prema osnovnim namenama površina, po odgovarajućim gradskim sadržajima. Govoriću o oblasti stambene izgradnje, o privrednim zonama i privrednim kapacitetima, o izgradnji sadržaja za kulturno-društveni život, za zdravstvene i rekreativne potrebe, o infrastrukturi i posebno o Novom Beogradu.

OBLAST STANOVANJA

Po obuhvatu, veličini ulaganih sredstava i širini teritorije na kojoj se prostirala, najveća je bila stambena izgradnja. Podignuto je 150.000 stanova.

U okvirima te izgradnje nikla su brojna nova naselja. Većina njih su delovi grada s višespratnim stambenim zgradama. Takva su naselja:

BANOVO BRDO, sa 1.150 stanova za preko 4.000 stanovnika realizovano je u periodu 1961 — 1965. godine (izgradnja se obavljala na osnovu urbanističkih rešenja rađenih u više faza i u dužem vremenskom periodu). Razradu Generalnog urbanističkog plana za teritorije Banovo brdo i Rakovica vodio je arh. Nikola Gavrilović, a dalju obradu zone porodične izgradnje na Banovom brdu i regulacione planove radili su arhitekti Andrija Mendelson, Bora Đurkić, zatim Vera Mitić i Blaženka Aćimović.

JULINO BRDO sa preko 600 stanova, za više od 2.000 stanovnika, završeno je 1970. godine (projektanti urbanističkog rešenja, koje je bilo osnova za arhitektonsko-urbanistički konkurs, su arhitekti Jovan Lukić i Mirjana Potkonjak; realizovano je po projektima arhitekata Milana Lojanice, Borivoja Jovanovića i Predraga Cagića). Autori realizacije ovog naselja za taj rad dobili su Oktobarsku nagradu Beograda za 1970. godinu.

KANAREVO BRDO, čija je izgradnja počela još 1947. godine po urbanističkom projektu arhitekata Dimitrija Marinkovića i Nikole Gavrilovića. Regulacionim planom za rejon Rakovice, izrađenim 1961. godine, predviđeno je da naselje na Kanarevom brdu bude mesna zajednica od 8.500 stanovnika, na osnovu čega je izrađen Detaljni urbanistički plan 1963, po kome je počela dalja izgradnja 1964. godine (autori ovog DUP-a su arhitekti Jovan Lukić i Mirjana Potkonjak).

MILJAKOVAC I na jugoistočnom delu Rakovice, između manastirske šume i Topčiderske reke. Naselje je projektovano kao mesna zajednica od 8.100 stanovnika (autor arh. Mirjana Potkonjak). Izgradnja je počela 1967. godine.

KUMODRAŽ je u prvo vreme građen kao naselje male gustine, s pretežno porodičnim kućama. Posle 1972. se podiže kao naselje srednje gustine, po Detaljnom urbanističkom planu »Kumodraž II« (autori arhitekte Andreja Mendelson, Vera Paunović i Ana Petrov) sa 1.400 stanova za 4 — 5.000 stanovnika.

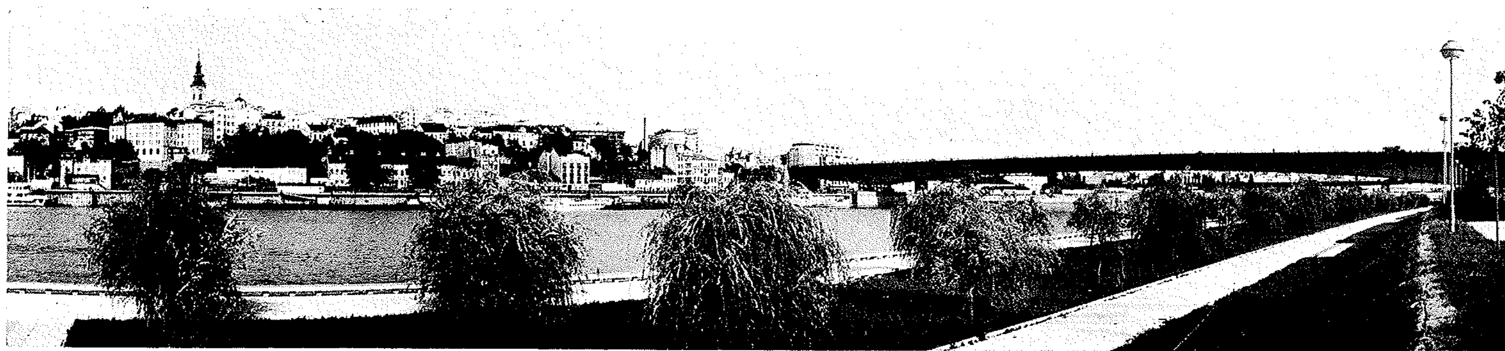
NASELJE »BRAĆA JERKOVIĆ« rađeno je u dva vremenska perioda i po dva urbanistička plana.

»Braća Jerković I« sa oko 1.300 stanova, za blizu 5.000 stanovnika, realizovano u periodu 1968 — 1969. godine (autori urbanističkog rešenja su arhitekta Andreja Mendelson i Emilija Danilović).

Na njega se nadovezuje »Braća Jerković II« sa 2.500 stanova za 8.000 stanovnika (autori ovog urbanističkog rešenja su arhitekti Andreja Mendelson, Branka Jugović i Mira Vukotić).

MEDAKOVIĆEVO NASELJE na delu teritorije opštine Voždovac, projektovano je 1968. godine. Taj Detaljni urbanistički plan je dopunjen povećanom izgradnjom za preko 800 stanova posle 1972. godine (autor urbanističkog rešenja je arh. Vera Mitić).

ŠUMICE, naselje sa više od 1.500 stanova, za preko 5.500 stanovnika. Realizacija je obavljena u periodu 1963 — 1967. godine (projektanti urbanističkog rešenja su arhitekti Andreja Mendelson i Gordana Carević).

Borča
KOTEŽ
DUNAV
GORNJI ZEMUN
ZEMUN
BEOGRAD
KARABURMA
Višnjica
Mirijevo
Bežanija
Čukarica
ADA CIGANLIJA
SEVERNO OD MEDAKOVIĆA
KONJARNIK
BRAĆE JERKOVIĆ
BRAĆE JERKOVIĆ II
JULINO BRDO
Topčider
Žarkovo
KUMODRAŽ

Na str. 30:

GUP sa bitnim izmenama, dopunama i razradama, s obeležnim izgrađenim većim stambenim naseljima

Pogled s Banovog brda prema priobalju Save

Pogled na Julino brdo s Makiške strane

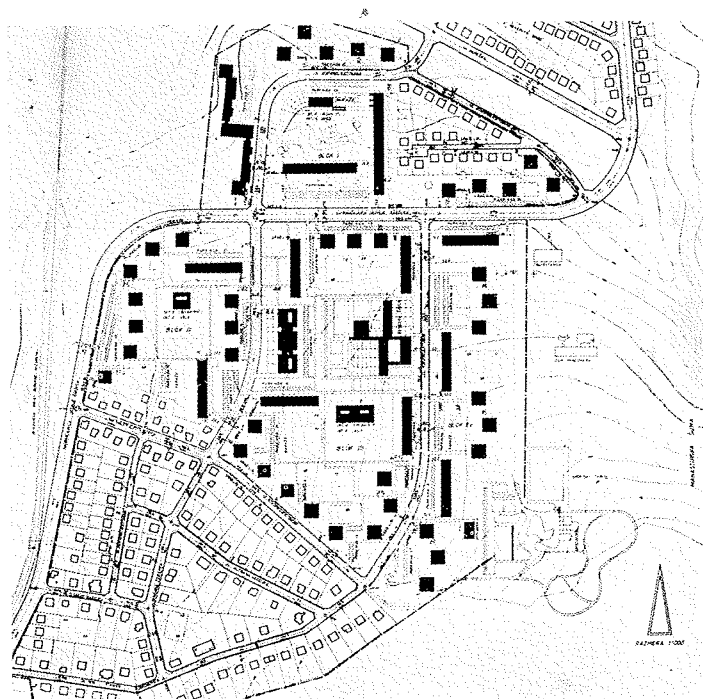
Pogled na Julino brdo s južne strane

Situacioni plan naselja Kanerevo brdo i realizacija naselja

Situacioni plan naselja Miljakovac I i realizacija naselja

Naselje Kumodraž

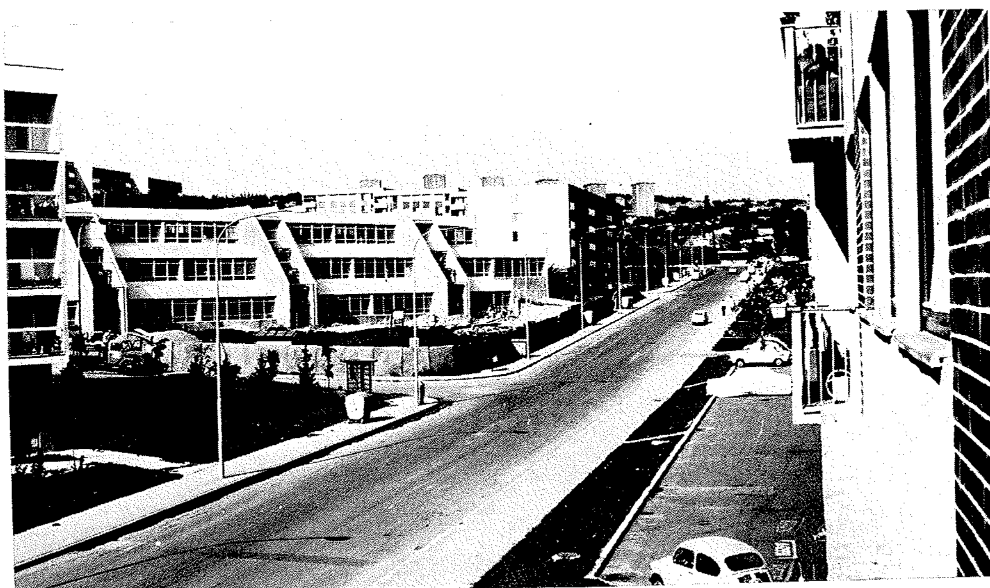
Naselje Braće Jerković

Naselje Braće Jerković

Situacioni plan naselja Šumice i realizacija naselja

Situacioni plan naselja Konjarnik i realizacija naselja (str. 35)

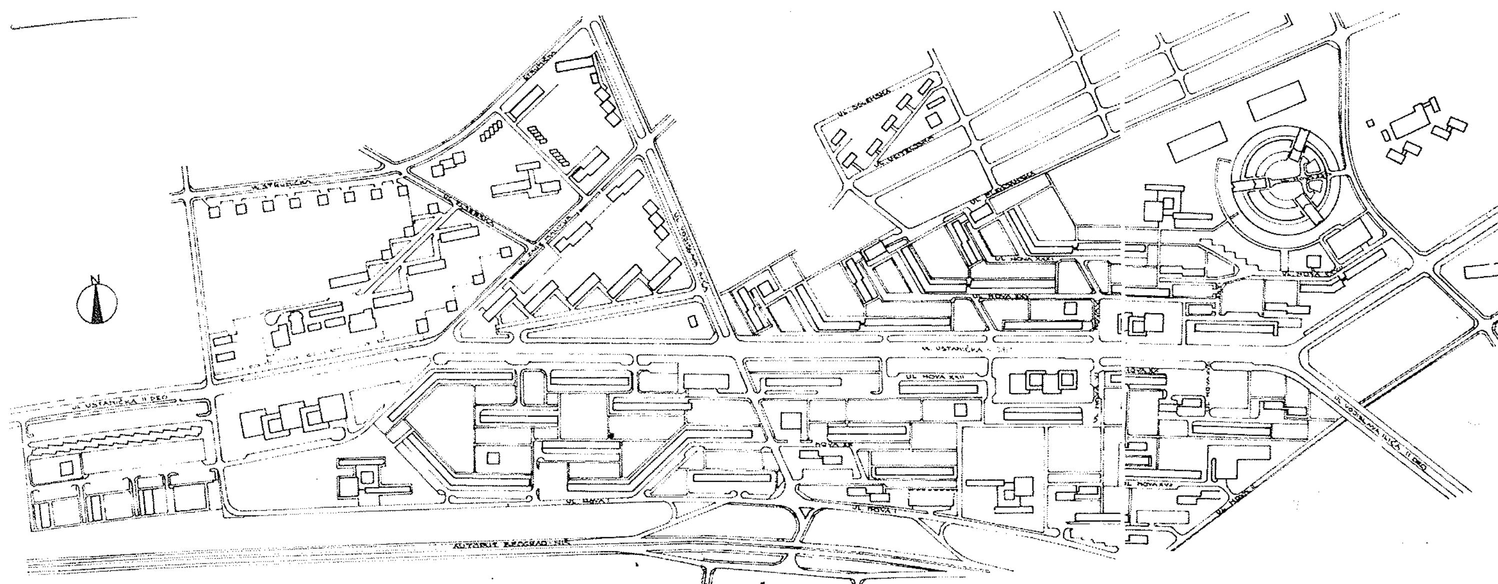

NASELJE KONJARNIK nalazi se na krajnjem jugoistoku gradske aglomeracije, s grebenom koji se, blago povijen, spušta od Bulevara revolucije prema jugozapadnoj dolini. Sa 6.800 stanova za 25.000 stanovnika, Konjarnik je u završetku građenja koje je počelo 1967. godine (autori konačnog urbanističkog rešenja, posle konkursa, su arhitekti Milan Zarić, Milenko Jevtić, Milica Jakšić i viši tehničar Ratomir Janković).

Šumice i Konjarnik su naselja koja prerastaju jedno u drugo.

KARABURMA, naselje u podnožju Zvezdare, prvobitno projektovano kao mikrorejon za 6.000 stanovnika sa objektima od prizemlja i jednog sprata.

Posle naknadnih geoloških istraživanja i novog programa izrađen je DUP za 8.500 stanova sa 30.000 stanovnika. Realizacija ovoga plana, čiji su autori bili arhitekti Nikola Gavrilović i Vojislav Tošić, tekla je u devet etapa, od 1956 — 1971. godine.

N
AUTOPUT BEOGRAD-NIŠ

Izgrađeno naselje Konjarnik

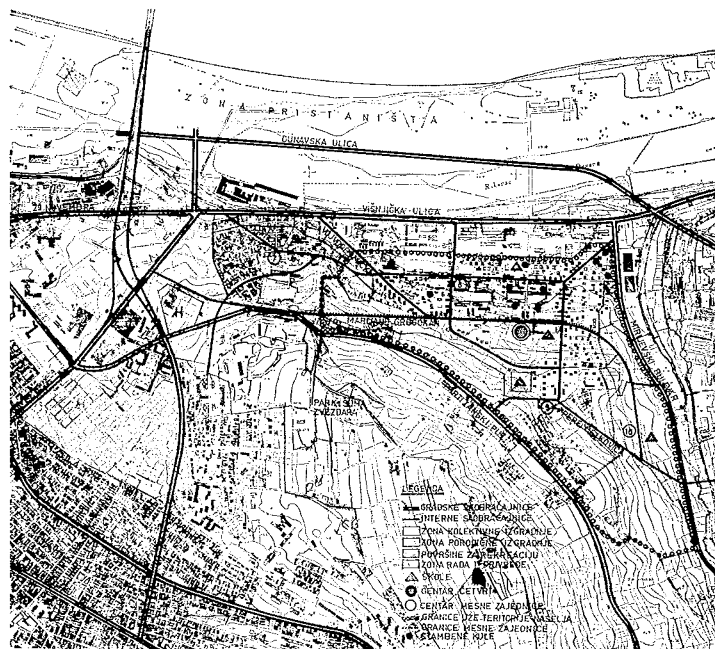
Tu su i dva naselja na dva kraja: preko Save — Gornji Zemun i preko Dunava — Koteži.

Detaljni urbanistički plan GORNJEG ZEMUNA, s izmenama i dopunama, rađen je 1963, 1967. i 1974. godine. Autori su bili: arhitekti Josip Svoboda, Miodrag Milašinović, Dragutin Kadović, Sonja Baljozović, Milan Zarić, Todor Popović i Borivoje Cvejić. U okviru stambenog rejona, planiranog za smeštaj oko 50.000 stanovnika, u toku je realizacija dve mesne zajednice (devete i desete) u kojima će živeti blizu 12.000 stanovnika. One, u Gornjem Zemunu, postepeno zamenjuju stare seoske ambijente, stvarajući novi urbani pejzaž i nove siluete velikog grada.

KOTEŽIMA je nazvana jedna mesna zajednica rejona III u Dunavgradu na levoj obali Dunava, projektovana 1960. godine. Do projektovanja i početka građenja Koteža došlo je na osnovu jednog šireg operativnog programa za građenje Dunavgrada. Koteži su bili predviđeni prvenstveno za individualne graditelje. Tokom 1968. godine izrađen je DUP po kome su Koteži završeni kao naselje s kolektivnom stambenom izgradnjom srednje gustine. Izgrađeno je 1.900 stanova za 5.500 stanovnika (odgovorni urbanist arh. Bratislav Stojanović; projektanti: arh. Dimitrije Pavlović, arh. Dobrivoje Barlovac).

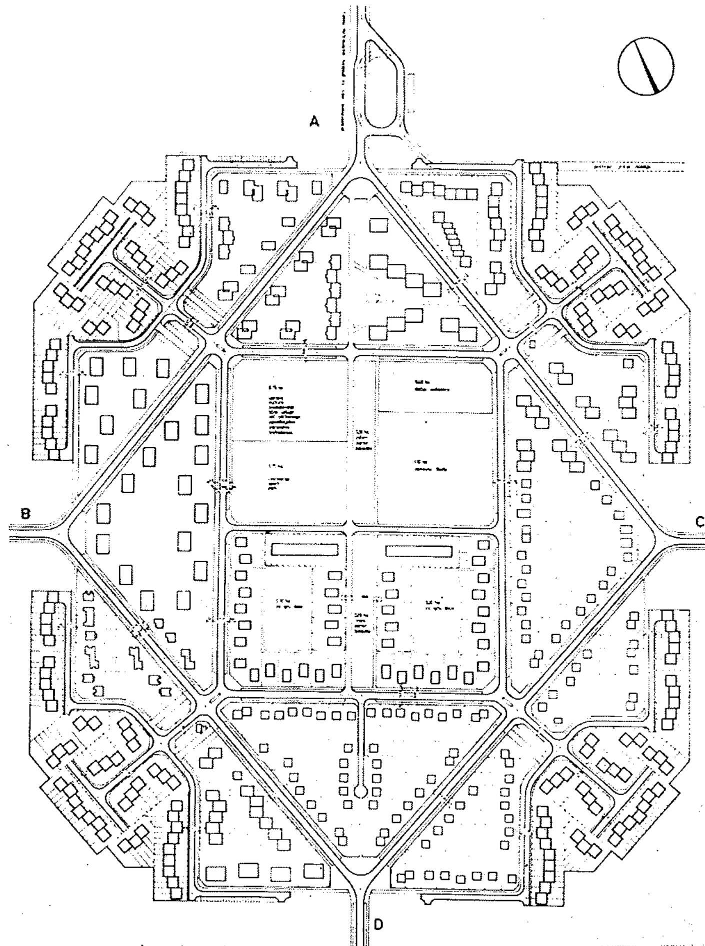
Evo još dva naselja van užeg gradskog tkiva: Železnik i Kneževac—Kijevo.

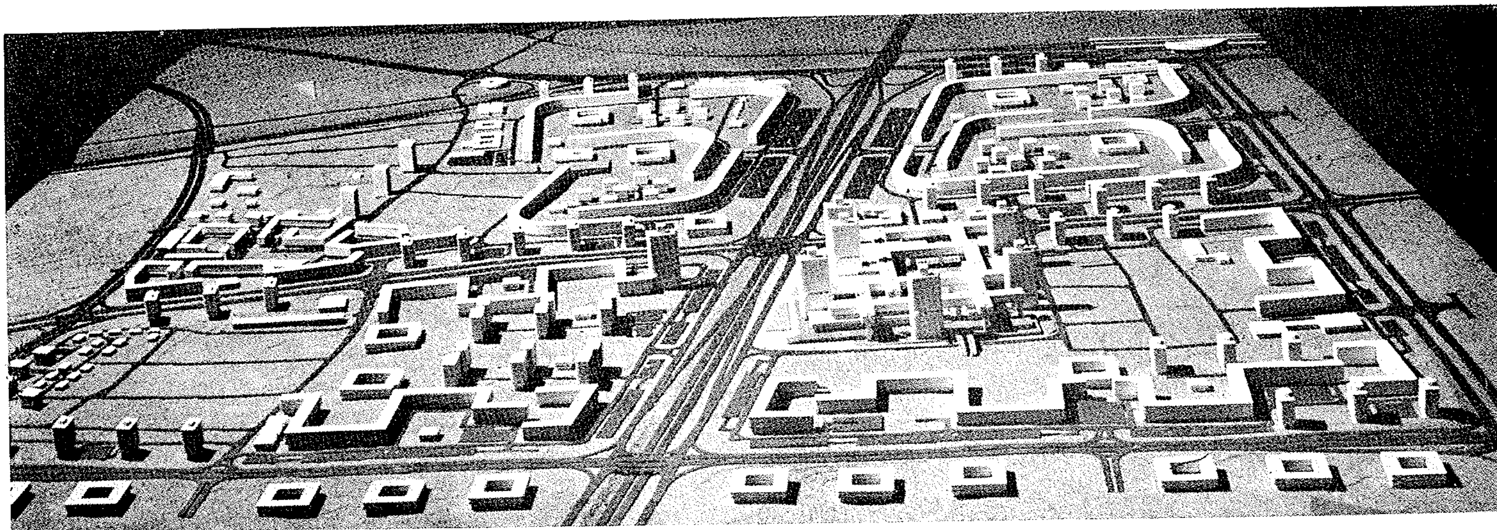

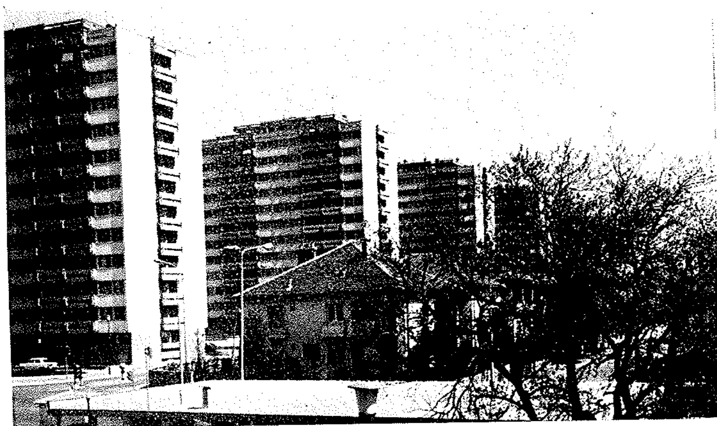
Situacioni plan naselja Karaburma i realizacija naselja

Situacioni plan naselja Kotež i realizacija naselja

Maketa urbanističkog rešenja stambenog rejona u Gornjem Zemunu i iz realziacije stambenog rejona u Gornjem Zemunu

Regulacionim planom iz 1962. godine naselje KNEŽEVAC—KIJEVO je planirano za 12.000 stanovnika u prizemnim i jednospratnim zgradama (autori regulacionog plana su arhitekti Josip Svoboda, Jovan Lukić, Alpar Kočiš i Mirjana Potkonjak). Početkom 1967. u Urbanističkom zavodu se prišlo detaljnoj razradi naselja uz pretpostavku njegove izgradnje u tri etape. Po konačnom projektu ono bi imalo preko 6.000 stanova za 23 — 25.000 stanovnika (autori: arhitekti Jovan Lukić, Alpar Kočiš i Mirjana Potkonjak).
Na osnovu prvonagrađenog rada s obavljenog arhitektonsko-urbanističkog konkursa za drugu i treću etapu, u toku je realizacija druge etape naselja (autori nagrađenog rada su arhitekti Aleksandar Đokić i Mihajlo Čanak).

ŽELEZNIK je projektovao arh. Branko Maksimović kao »novi industrijski grad« za 18.000 stanovnika, na teritoriji od 258 hektara, s prosečnom gustinom od 70 stanovnika po hektaru, sa stambenim zgradama u većini od prizemlja i jednog sprata. U toku 1947 — 1948. godine izgrađeno je oko 450 stanova.
Desetak godina kasnije izrađen je novi Generalni plan Železnika s povećanom teritorijom, većom gustinom naseljenosti i adekvatnom sadržajno-prostornom organizacijom (glavni projektanti ovog GUP-a su arhitekti Bratislav Stojanović i Hranislav Stojanović; posebnu studiju za razvoj sela Železnik je izradio arh. Branislav Kojić). Na osnovu njega se obavljala intenzivna izgradnja, sve do izrade Regulacionog plana i za ovu teritoriju (autor arh. Dubravka Janković),

koji je onda postao urbanističko-planska osnova za izradu pojedinačnih Detaljnih urbanističkih planova i izgradnju po njima. Tekuća izgradnja se završava u delu naselja na kružnom putu, gde će živeti 3.600 stanovnika (čiju urbanističku razradu su obavile arhitekti Vera Paunović i Branka Jugović).

Rekonstruisani su i gotovo potpuno promenili svoj lik izvesni istorijski delovi Beograda i Zemuna, kao:

BULEVAR REVOLUCIJE, na kome je izgrađeno ili u građenju 1.200 stanova za 4.500 stanovnika (izgradnja se odvija u dužem vremenskom periodu na osnovu urbanističkih i arhitektonskih rešenja, rađenih u tri faze).

Prvo je izrađeno urbanističko rešenje za potez ulica 27. mart—Bulevar revolucije, od arhitekata Branka Petričića, Vere Mitić, Gordane Carević i Darinke Pavlović. Za drugu fazu urbanističko rešenje je radio arh. Stojan Maksimović. Treća faza se odvija na osnovu Detaljnog urbanističkog plana celog Bulevara revolucije, usvojenog početkom 1973. godine, autora arhitekata Leona Kabilja i Mirjane Lukić.

BULEVAR VOJVODE STEPE, sa više stotina stanova u gradnji (izgradnja se i ovde odvija u dužem vremenskom periodu, a po urbanističkim rešenjima arh. Gordane Carević i, kasnije, arh. Stojana Maksimovića).

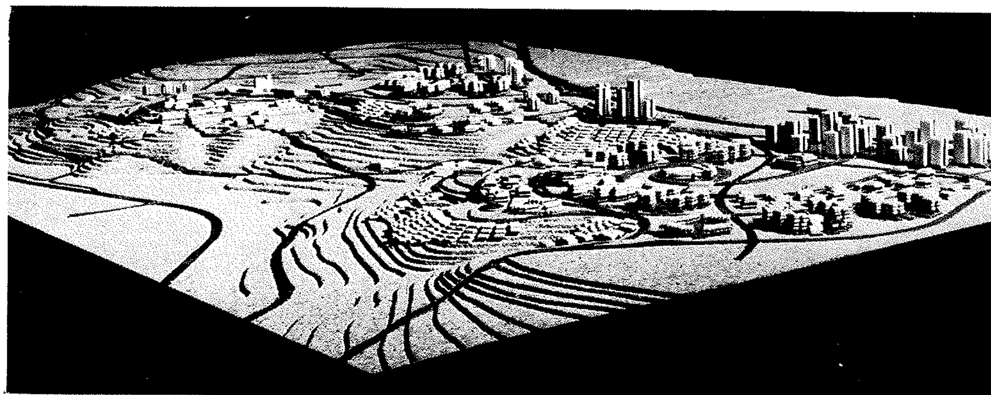
Delovi PRVE I ČETVRTE MESNE ZAJEDNICE U DONJEM ZEMUNU (projektanti urbanističkog rešenja prve mesne zajednice su arhitekti Josip Svoboda, Milan Zarić, Stojan Maksimović i Miodrag Milašinović, a četvrte: Josip Svoboda, Milan Zarić i Borivoje Cvejić).

Zatim brojni blokovi u svim gradskim opštinama, od kojih su mnogi još u realizaciji.

Pomenuo bih još dva, među prvim posleratnim kompleksnijim stambenim zahvatima u gradu:

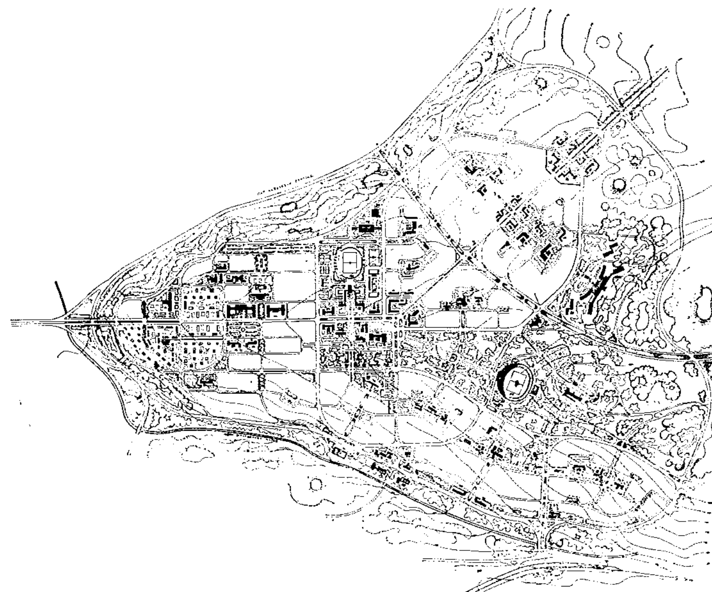
— naselje na Severnom bulevaru (rad arh. Miladina Prljevića),
— paviljoni u Cvijićevoj ulici (prema konkursnom radu Uroša Martinovića).

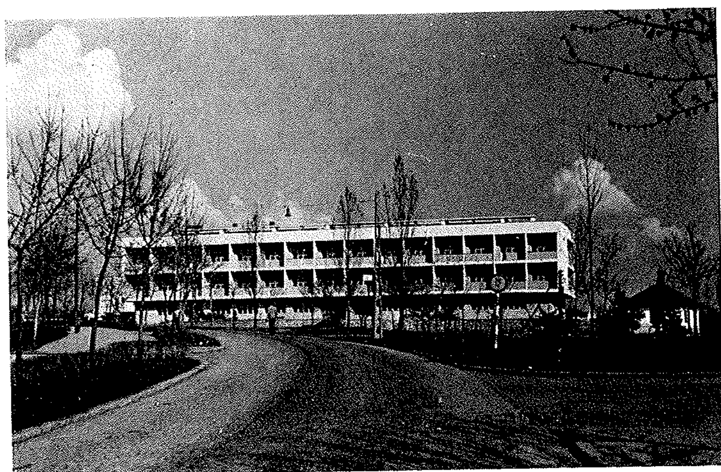
Izrasla su i naselja pretežno individualne i mešovite stambene strukture, po pravilu bivša sela, kao što su (pored već pominjanog Kneževca—Kijeva, Kumodraža, Železnika) Mokri lug, Žarkovo, Višnjica, zatim Surčin, Borča itd.

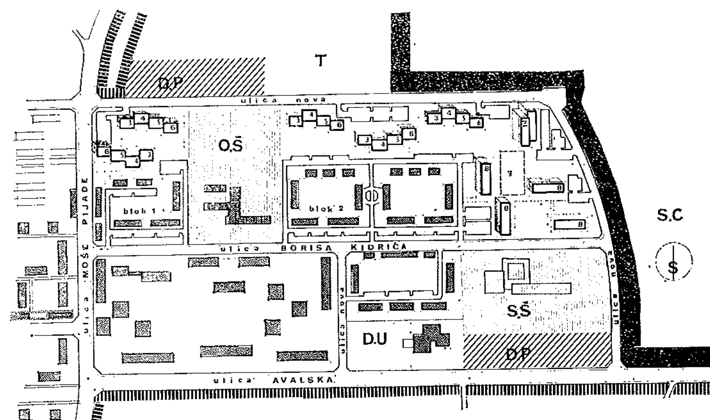

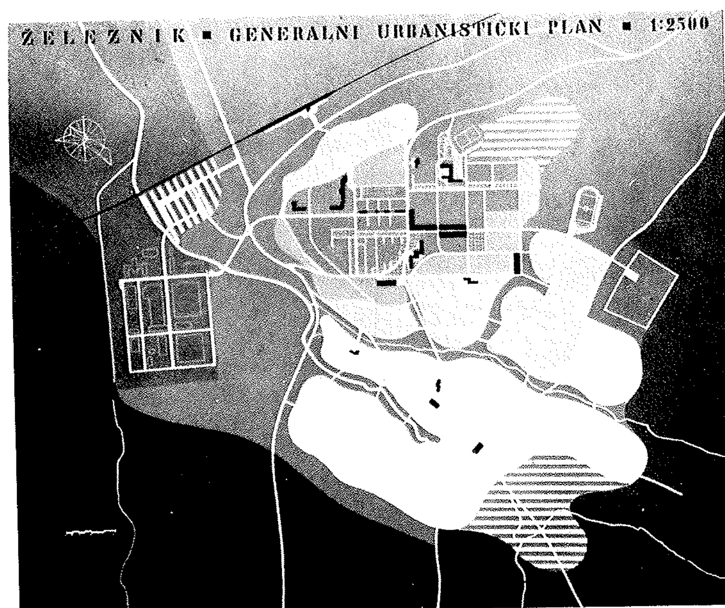
Maketa urbanističkog rešenja naselja Kneževac—Kijevo (dole) i realizacija naselja Kneževac—Kijevo, u toku (gore)

T
D.P
ulica nova
O.Š
blok 1
blok 2
ulica MOŠE PIJADE
ulica BORISA KIDRIČA
S.C
ulica nova
S.Š
D.U
D.P
ulica AVALSKA

ŽELEZNIK ■ GENERALNI URBANISTIČKI PLAN ■ 1:2500

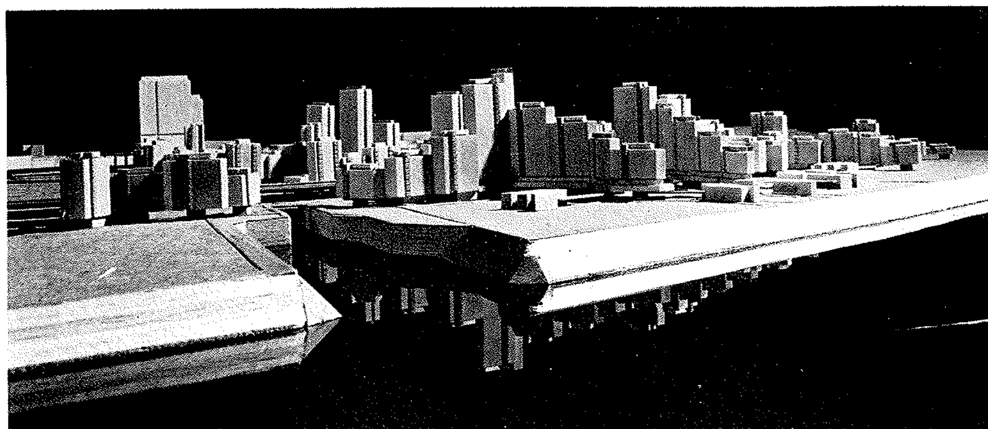

Na str. 40:

Gornji red — »Novi industrijski grad Železnik« i iz njegove realizacije

Levo — Generalni urbansitički plan Železnika iz njegove realizacije

Desno — Naselje na kružnom putu u Železniku i iz njegove realizacije

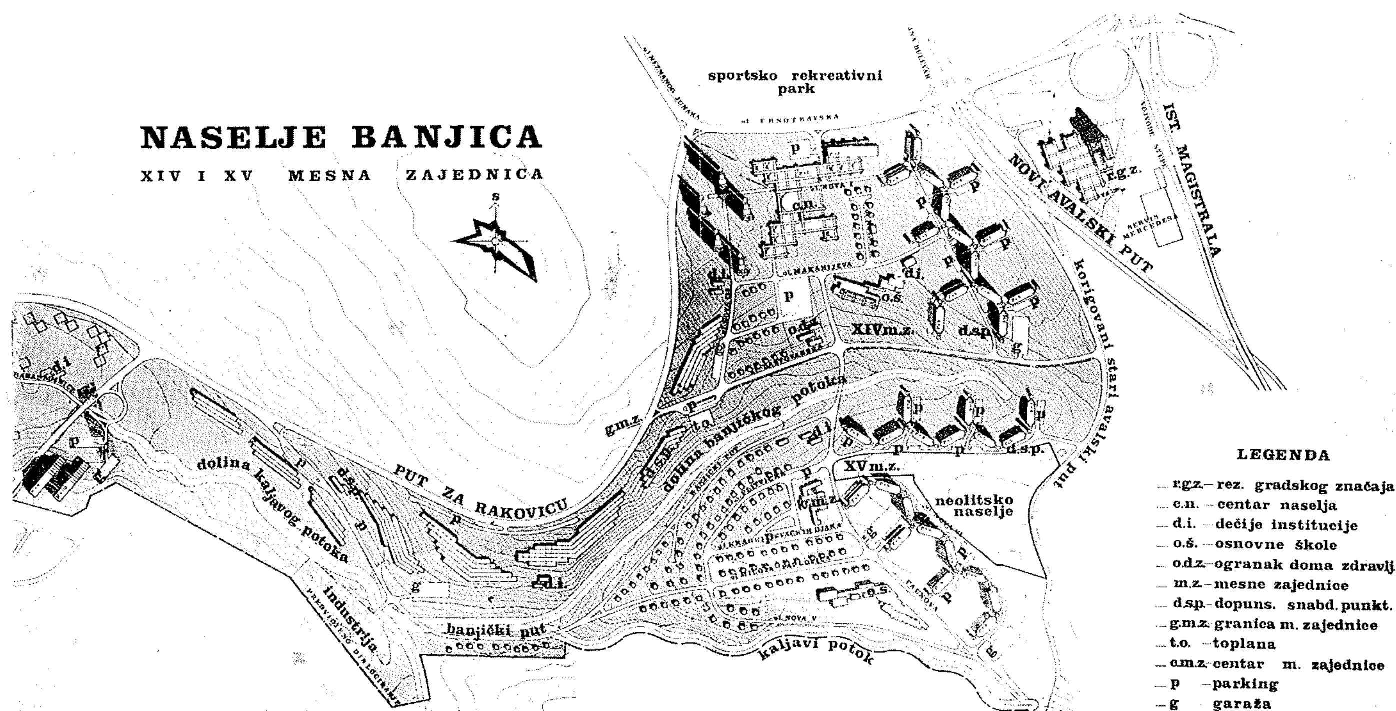

Maketa urbanističkog rešenja naselja Dorćol u Starom gradu, na obali Dunava

Ovde nisu pominjani mnogi manji arhitektonsko-urbanistički ansambli ili pojedinačni objekti, građeni rasuto po čitavoj teritoriji Beograda i Zemuna, među kojma ima i značajnih dela.

Treba takođe podsetiti da je u proteklom periodu, posle usvajanja GUP-a Beograda, izrađeno mnogo elaborata, Detaljnih urbanističkih planova, za rekonstrukcije pojedinih delova uže gradske teritorije, koji nisu realizovani, od kojih su neki pred početkom realizacije, da ilustracije radi navedem: Detaljni urbanistički plan **Dorćola,** glavnog projektanta arh. Leona Kabilja; ili Detaljni urbanistički plan **IX i X mesne zajednice** opštine Vračar, glavnog projektanta arh. Stojana Maksimovića; zatim DUP naselja **Banjica,** projektanata arhitekata Andrije Mendelsona i Mirjane Lukić; itd.

Pouzdano je, pak, da pečat i ton stambene izgradnje daju navedena naselja i stambena izgradnja u Novom Beogradu. Pošto je Novi Beograd značajan i za ostalu izgradnju i urbanistička kretanja proteklog perioda, to ću ga prikazati u celini.

NOVI BEOGRAD

To je praktično novi grad, reprezentant, razmaha naših želja i mašte još iz perioda Obnove i izgradnje; on je tekovina Socijalističke Jugoslavije.

Inicijativa za izgradnju dela Beograda na levoj obali Save potekla je od rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije, od druga Tita. Za njeno ostvarenje zaduženi su državni organi i službe: Sekretarijat predsedništva vlade FNRJ, Savezno ministarstvo građevina, Izvršni odbor narodnog odbora grada Beograda, a krajem 1946. godine ustanovljen je i odgovarajući referat u aparatu Centralnog komiteta KPJ. Rad se odvijao pod stalnim praćenjem i interesovanjem maršala Tita, Politbiroa Centralnog komiteta KPJ, Centralnog komiteta Komunističke partije Srbije i Gradskog komiteta partije.

Urbanističko rešenje Novog Beograda (koje ima svoju predistoriju i do 1944. godine) prošlo je, u procesu definisanja ovog dela grada, više faza.

Prvu fazu predstavlja **Skica regulacije Beograda na levoj obali Save** urađena u toku 1946. godine od arh. Nikole Dobrovića. Ovu fazu karakteriše, između ostalog, da je to prva nacrtana koncepcija grada na levoj obali Save posle oslobođenja Beograda i izrazito individualno-autorski pečat projektanta. Ona je uvek bila polazna za krajnja opredeljenja u procesu urbanističkog rešavanja Novog Beograda.

Taj projekt je bio urbanistička osnova za raspisivanje konkursa za zgrade Centralnog komiteta KPJ, Predsedništva vlade FNRJ i reprezentativnog hotela.

Ovi konkursi su već početak druge faze urbanističkog rešavanja Novog Beograda, jer su tražili predloge i za urbanističko rešenje, kao prateći deo glavnom zadatku — arhitektonskim rešenjima objekata.

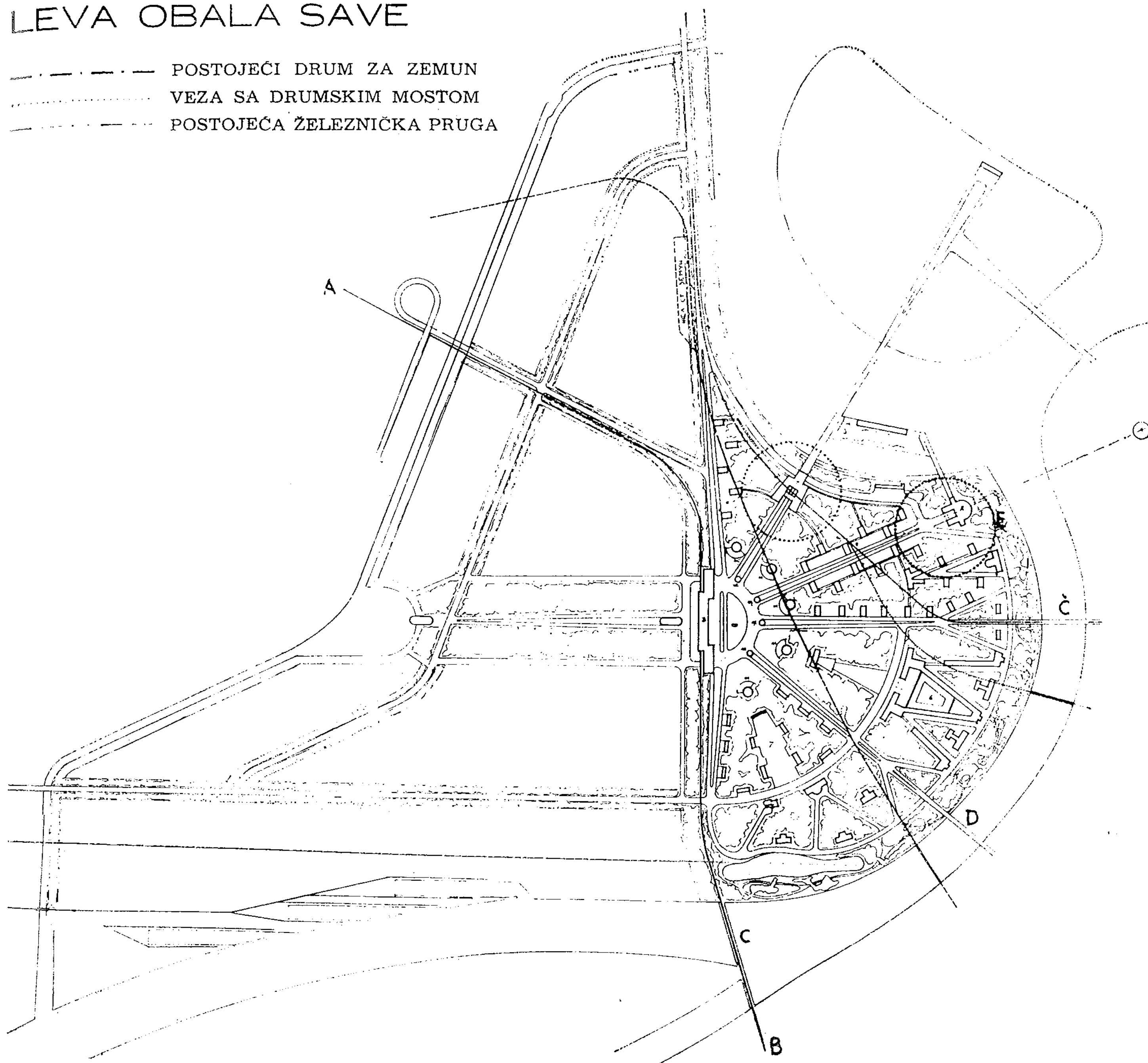
U uslovima konkursa za ove zgrade, u opštem opisu, rečeno je: »Na terenu između projektovane nove železničke pruge i leve obale Save treba da se izgradi kompleks saveznih ministarstava. **Urbanističko rešenje zemljišta prepušta se projektantu. Skica regulacije 1 : 10.000 služi kao orijentacija za uređenje celog kompleksa.** Kao fiksne tačke treba smatrati liniju železničke pruge A — B, novi železnički most preko Save (C), obnovljeni lančani most za kolski saobraćaj (Č) i novi kolski most na mestu sadašnjeg železničkog mosta (D). Uz savsku obalu treba predvideti zaštitni pojas širine 150 metara, isto tako treba uzeti u obzir i bulevar od železničke stanice do zgrade Centralnog komiteta KPJ.«[15])

Žiri (formiran za pregled konkursnih radova)[16]) posebno je izvršio analitičke ocene urbanističkih radova na konkursu, grupisao dobivene predloge, rešenja, ideje i dao izvesna zaključna mišljenja. Tako je izneo: Da, ako bi se hteli povući neki zaključci, onda bi to bila činjenica da se manje-više nagrađeni projekti u svojim urbanističkim predlozima za grad na levoj obali Save udaljuju od lepezaste šeme koja je bila raspisom konkursa data kao glavna sugestija. Druga je činjenica da nagrađeni projekti variraju u pogledu broja stanovnika novog grada na levoj obali, a tako isto i u pogledu saobraćajnog rešenja. No, ipak date sugestije su pozitivan prilog, te bi se, pošto se ispune potrebni preduslovi, mogle koristiti pri definitivnoj izradi plana. Beograd na levoj obali mora biti organska celina s gradom na desnoj obali Save, pa je stoga zavisan od rešenja saobraćaja, namene površina itd. celokupnog grada. Da bi se definitivno moglo pristupiti izradi plana grada na levoj obali, potrebno je da se definitivno uglave pomenuti planovi celokupnog grada.

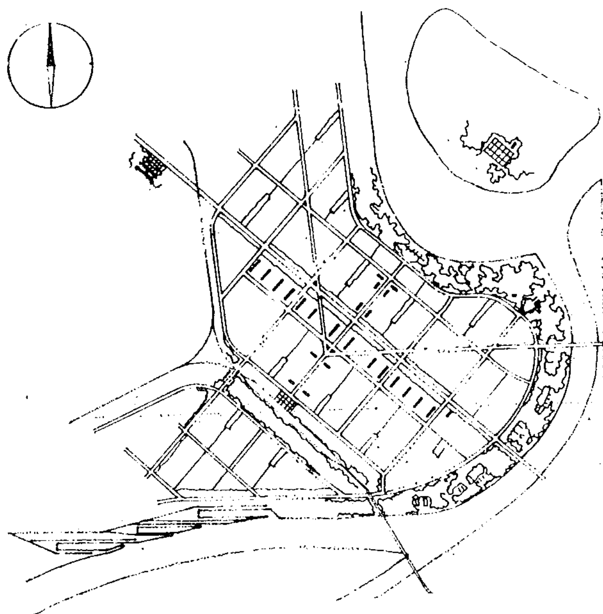
Žiri je, na kraju, po izvršenoj analizi i konstatacijama (koje sam delom naveo) izvukao zaključak: »Konkursni radovi koji ozbiljnije tretiraju urbanističke probleme Novog Beograda i predstavljaju izvestan doprinos, predloženi su već za nagrade i otkupe. Prema tome, raspisivač konkursa, imajući ove planove, moći će da prouči taj urbanistički materijal i da Urbanističkom zavodu ili nekom skupu urbanista pruži sve potrebne sugestije za dalji rad, **u svrhu razrade nove i, po mogućstvu, definitivne urbanističke osnove Novog Beograda.** Rad na urbanističkom planiranju Novog Beograda može biti nastavljen pošto se utvrdi izbor projekata za zgradu Centralnog komiteta i Predsedništva vlade, jer od njihovog situiranja, oblika, razmera, zavisi velikim delom karakter definitivne osnove Novog Beograda.«[17])

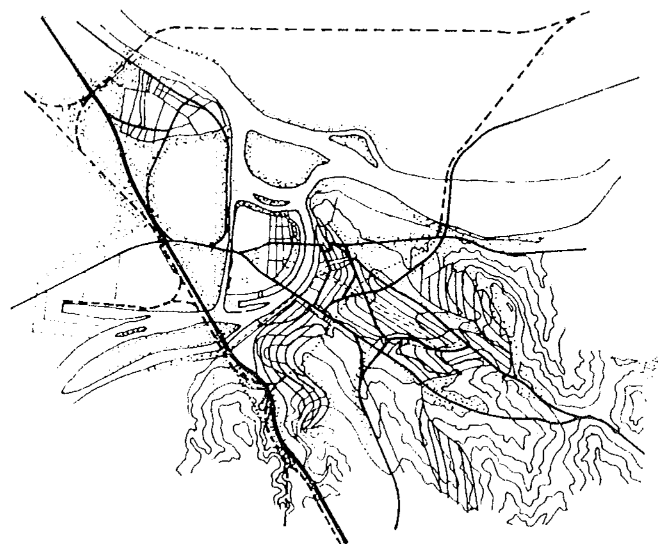
Posle ovih konkursa nastaje proces diskusija i analiza svih otvorenih pitanja; konfrontacija ideja, mišljenja i stavova.

Arh. N. Dobrović: Skica regulacije Beograda na levoj obali Save, urađena 1946. godine, koja je priložena kao urbanistička osnova na konkursima za zgrade Centralnog komiteta KPJ i Predsedništva vlade FNRJ

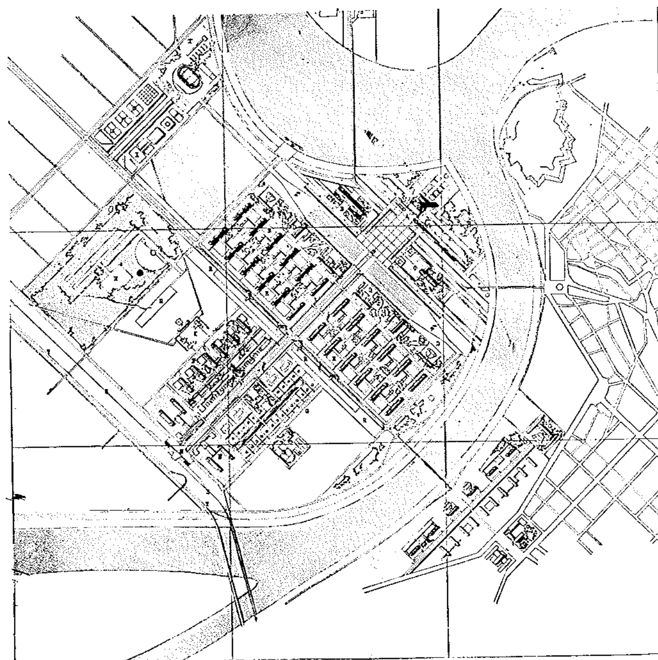

Urbanistički predlozi dobijeni na konkursima za zgrade Centralnog komiteta KPJ i Predsedništva vlade FNRJ:

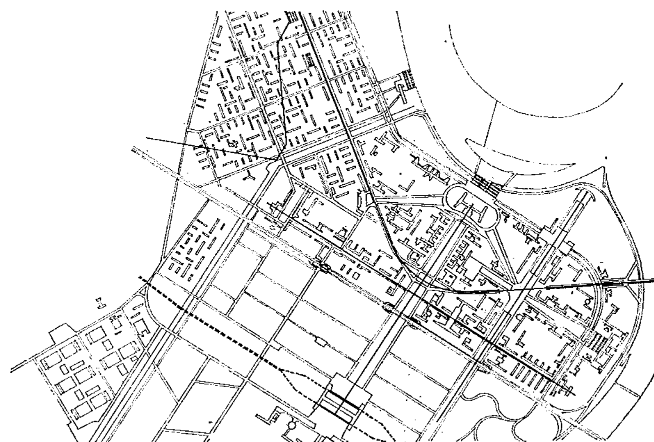
Šema rešenja — Antolić, Bahovec, Tušek (gore)

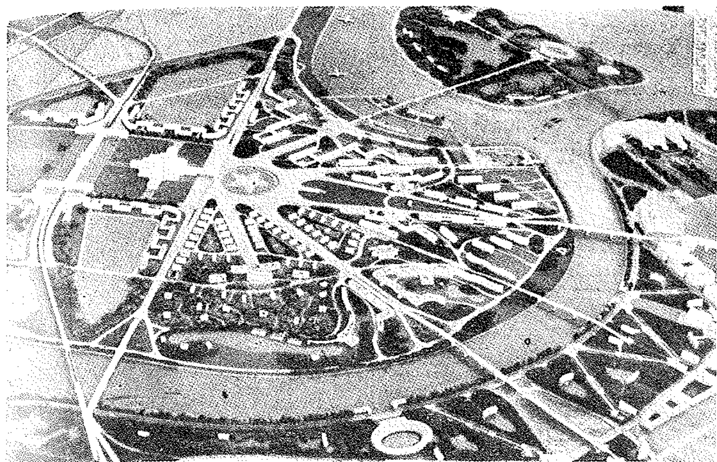
Rešenje arh. Strižića (desno, gore)

Rešenje arh. Ravnikara (dole)

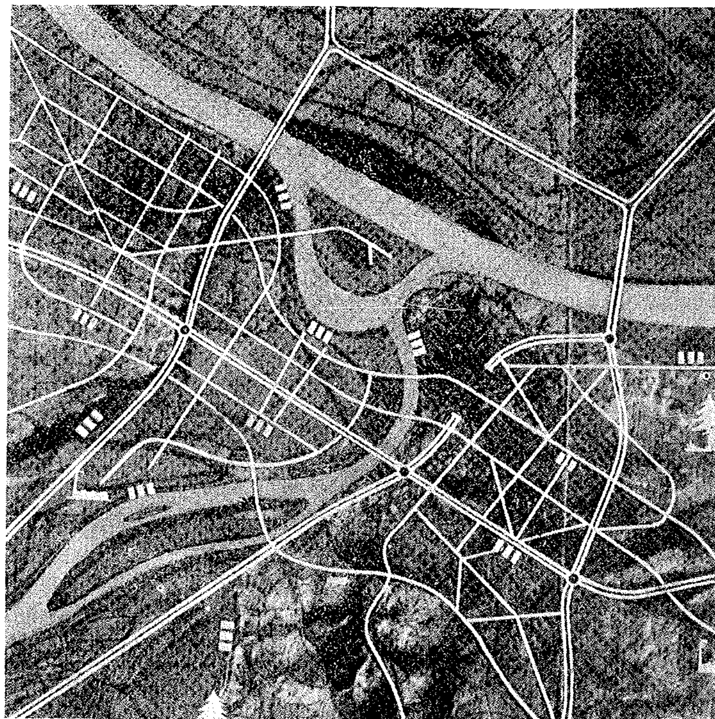

Idejni plan Novog Beograda, rađen u grupi za Novi Beograd 1948. pod rukovodstvom arh. N. Dobrovića, glavnog arhitekte grada i šefom grupe arh. Miloradom Macurom

Maketa konkursnog rešenja Urbanističkog zavoda Srbije

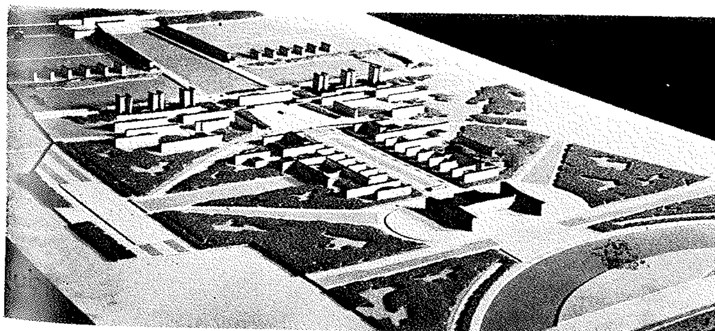

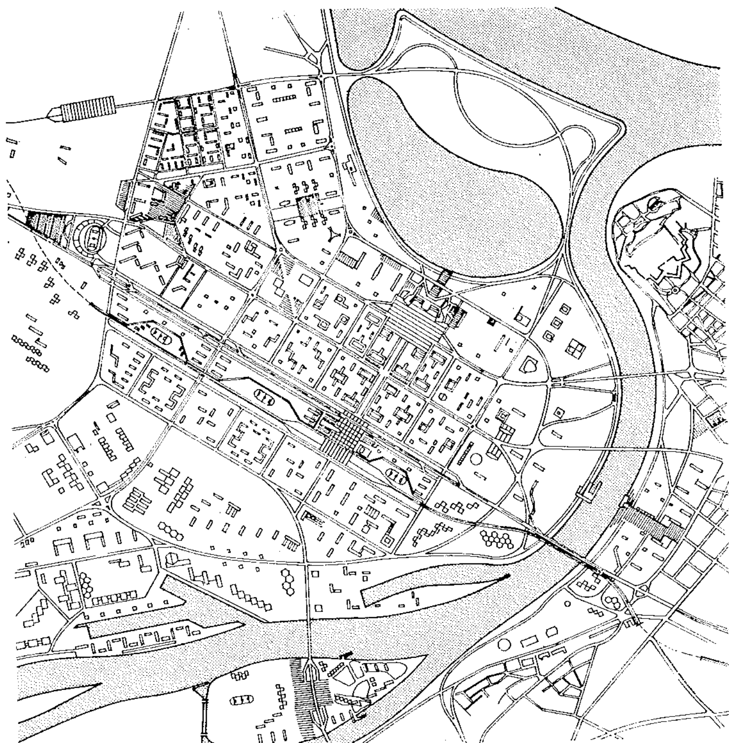
Novi Beograd u sastavu GUP-a usvojenog 1950. godine

Novi Beograd u verziji GUP-a iz 1951. godine

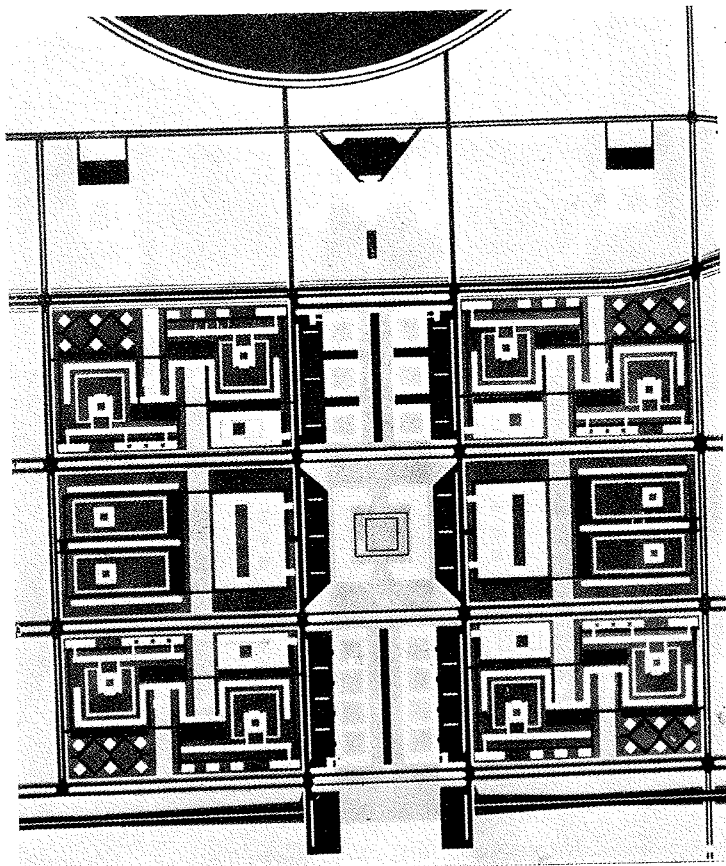
Maketa centralnog dela Novog Beograda prema idejnom planu iz 1948. godine rađenom u grupi za Novi Beograd

Urbanistički plan Novog Beograda iz 1958. godine, rađen u Urbanističkom zavodu pod rukovodstvom arh. B. Petričića

Prilog u boji na kraju knjige: Skupni Regulacioni plan za gradski deo područja opština Novi Beograd i Zemun (rukovodilac tima za Novi Beograd arh. M. Glavički, konsultant arh. U. Martinović; a za Zemun, rukovodilac tima arh. J. Svoboda)

Centralni deo Novog Beograda, razrađen u Urbanističkom zavodu na osnovu rezultata konkursa iz 1959. godine (direktor Zavoda arh. Aleksandar Đorđević, rukovodioci tima arh. Uroš Martinović i Milutin Glavički)

Ovi konkursi, Stručni savet, drugi vidovi aktivnosti u tom periodu, naročito u društvima inženjera i tehničara, mobilisali su izvanredno veliki broj arhitekata, inženjera, urbanista, umetnika, kulturnih, javnih i društvenih stvaralaca iz cele zemlje.

Slobodno se može tvrditi da je Novi Beograd tada bio okosnica za stvaralačke aktivnosti najvrednijih snaga Jugoslavije. Skoro da nije bilo značajnijih imena koja nisu učestvovala u razrešavanju zadataka, u razvijanju struke i stručnosti, teorije urbanizma i arhitekture na konkretnom zadatku — Novom Beogradu.[18])

Unutar samog Urbanističkog insituta dolazi do **timskog rada na projektovanju Novog Beograda.** Izdvojena je grupa za Novi Beograd. Na čelu tima je arh. Dobrović. Dalja novina je da je proces projektantskog rada u Institutu, odnosno u Upravi glavnog arhitekte Beograda, tekao uz aktivno učešće **Stručnog saveta za izgradnju Beograda na levoj obali Save,** koji je obrazovalo Predsedništvo vlade FNRJ juna 1947. godine. . . »radi svestranog, stručno-naučnog izučavanja problema i iznalaženja najboljih rešenja u izgradnji novog dela Beograda na levoj obali Save, između istorijskih delova Beograda i Zemuna.« Stručni savet je prvu fazu svoga rada počeo 17. jula iste godine.[19]) On je radio u plenumu i po stručnim grupama. Formirane su grupe za urbanistička rešenja i arhitektonska pitanja, za fundiranje, za hidrotehnička pitanja, vodovod i kanalizaciju, za grejanje i provetravanje i za umetničku obradu. Kroz svoj rad Savet je, između ostalog, zauzeo stavove i doneo zaključke po pitanju:

— železničke trase kroz Beograd,
— auto-puta — glavne saobraćajne magistrale grada,
— civilnog aerodroma,
— rečnog saobraćaja i razmeštaja brodogradilišta,
— kanala Sava — Dunav,
— gradskih mostova,
— zoniranja grada i osnovne namene površina,
— načina građenja u Novom Beogradu, nasipanja i fundiranja,

Maketa Novog Beograda prema usvojenim pojedinačnim razradama i ostvarenim realizacijama

- — obrade Velikog i Malog ratnog ostrva, dunavskog rukavca,
- — priobalnog zelenila (zelenog pojasa) i ukrasne kružne avenije,
- — nivelisanja novog dela grada, obrade Bežanijske kose,
- — osnovnog sistema mreže gradskih saobraćajnica,
- — načina zagrevanja, putem daljinskog grejanja,
- — snabdevanja vodom, izgradnje kanalizacionog i drenažnog sistema i
- — likovne obrade širih gradskih prostora i značajnih arhitektonskih objekata i ansambala.

Stručni savet, kao i druga tela, za rad su dobijali obrađene predloge ili varijantne mogućnosti, kao polazne osnove za zauzimanje stavova ili odlučivanje. Materijale su pripremali urbanisti, druge stručne službe, komisije Saveta ili pojedini stručnjaci iz oblasti koje su se razmatrale.

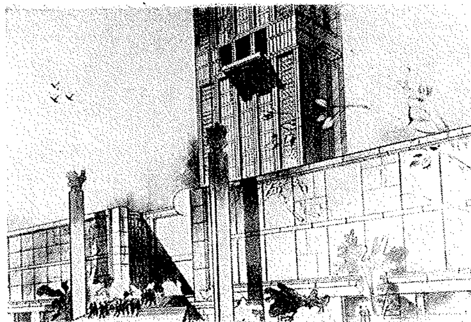
Formiran je i takozvani Institut za izučavanje i konkretizovanje problematike Novog Beograda, čiji je protagonist i operativni rukovodilac bio Ljubo Ilić, pomoćnik saveznog ministra građevina dodeljen za rad na Novom Beogradu.

Pri ovakvom poslovanju od urbanističke grupe za Novi Beograd dobijena su, u dosta kratkom vremenskom razdoblju, dva urbanistička rešenja Novog Beograda i Zemuna — prezentovana, tada već postojećoj Urbanističkoj komisiji IONO-a. Prvo rešenje od avgusta 1947. godine, čijom je izradom rukovodio arh. Dobrović (razmatrano na XV sednici Stručne komisije početkom 1949. godine), i drugo, s kraja 1948. godine (razmatrano na XVI sednici), koje je obradila grupa za Novi Beograd sa arh. Miloradom Macurom, tada voditeljem grupe. Ne usvajajući ni prvo, zatim ni

drugo rešenje Komisija je uslovila da se dalji rad prenese u Upravu za projektovanje (uz puno korišćenje dotadašnjih rezultata i sa zahtevom da se sprovedu primedbe i stavovi Komisije i Stručnog saveta po svim utvrđenim pitanjima). Tako je projektovanje Novog Beograda svedeno i završeno saglasno i sinhrono s izradom Generalnog urbanističkog plana celog Beograda.

Na ovom mestu želim da se zadržim i na ZEMUNU.

Razvoj Zemuna posle oslobođenja 1944. godine, u Socijalističkoj Jugoslaviji, neodvojiv je od razvoja Beograda u celini. Rasli paralelno, jedan kraj drugog, sličnih muka i sudbina, — na dohvat pogleda, preko reke, ali i preko vekovne granice carstava, država, Beograd i Zemun su, u novijoj istoriji, tek u ovom tridesetogodišnjem socijalističkom razvoju izrasli u veliki grad, koji je prihvatio svoje prirodne predodređenosti. Povezali su se reljefni bastioni i graditeljska ostvarenja na njima, lesni plato Srema i šumadijski stenoviti rt, doline reka i reke... ta srastanja su se odvijala logično i organski, s pečatom infrastrukturnih veza, usaglašenim rešenjima privrednih, saobraćajnih, stambenih i ostalih potreba savremenog grada. Pri svem tom ostali su dovoljno samostalni i različiti, uz čuvanje i dalje negovanje posebnosti vekovima stvaranim u svakom od njih.

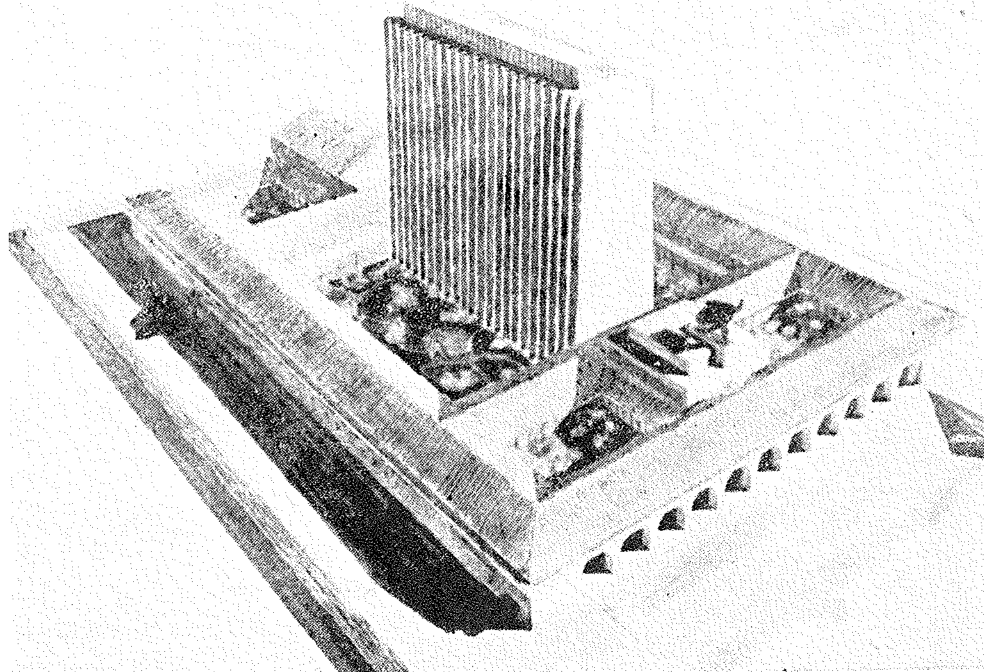

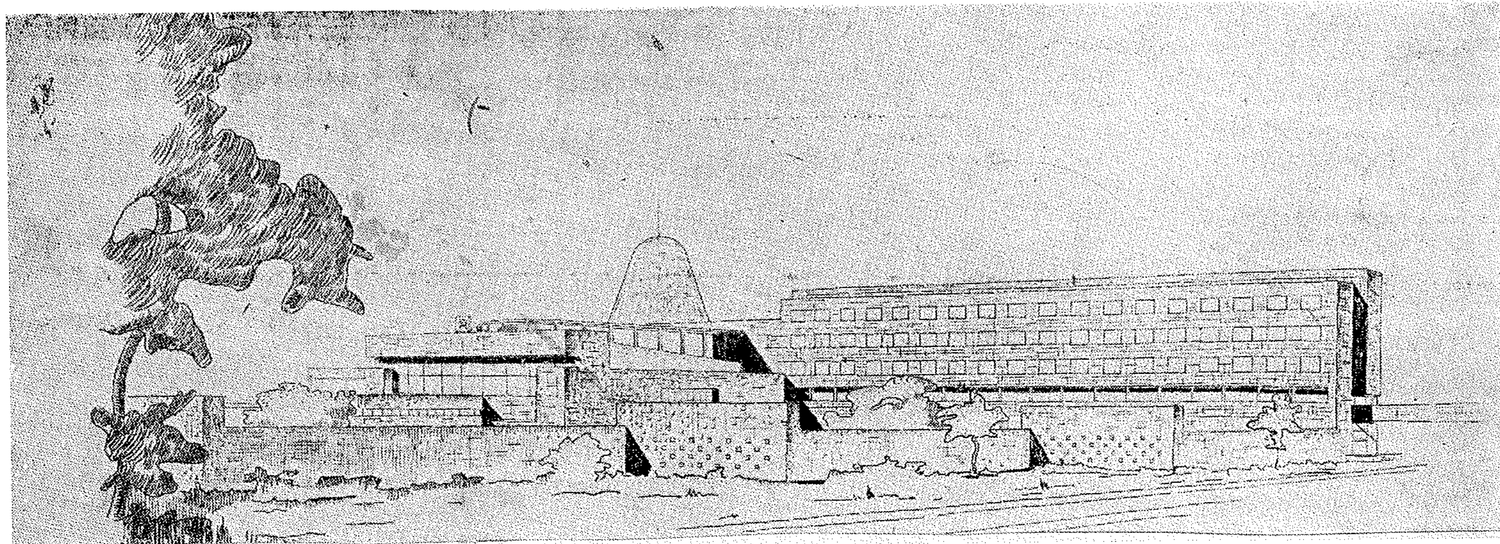
Najviše nagrade na konkursu za zgradu Centralnog komiteta KPJ — tri druge nagrade, redom odozgo na dole:

Rad Tehničkog fakulteta u Ljubljani (arh. Ravnikar)

Rad grupe autora — Šegvić, Galić, Bon, vajar Augustinčić, slikar Šimanović

Rad Urbanističkog zavoda pri Planskoj komisiji NR Srbije — arh. Dobrović, Marinković, Jeftanović, Minić, Mandić, Mirković

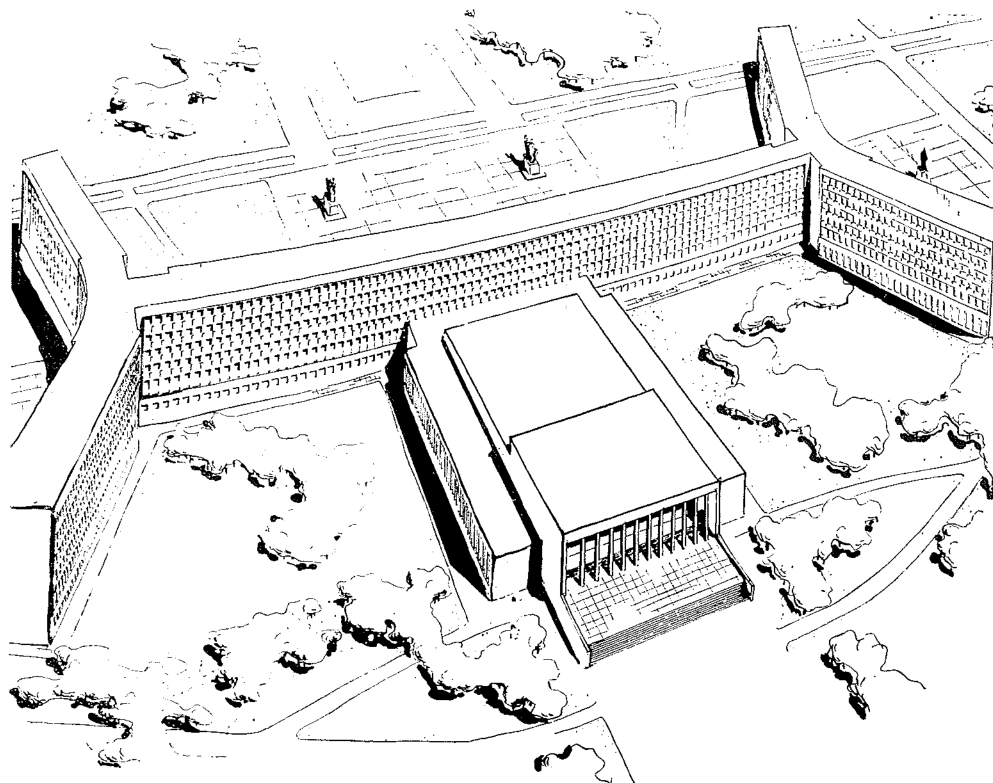

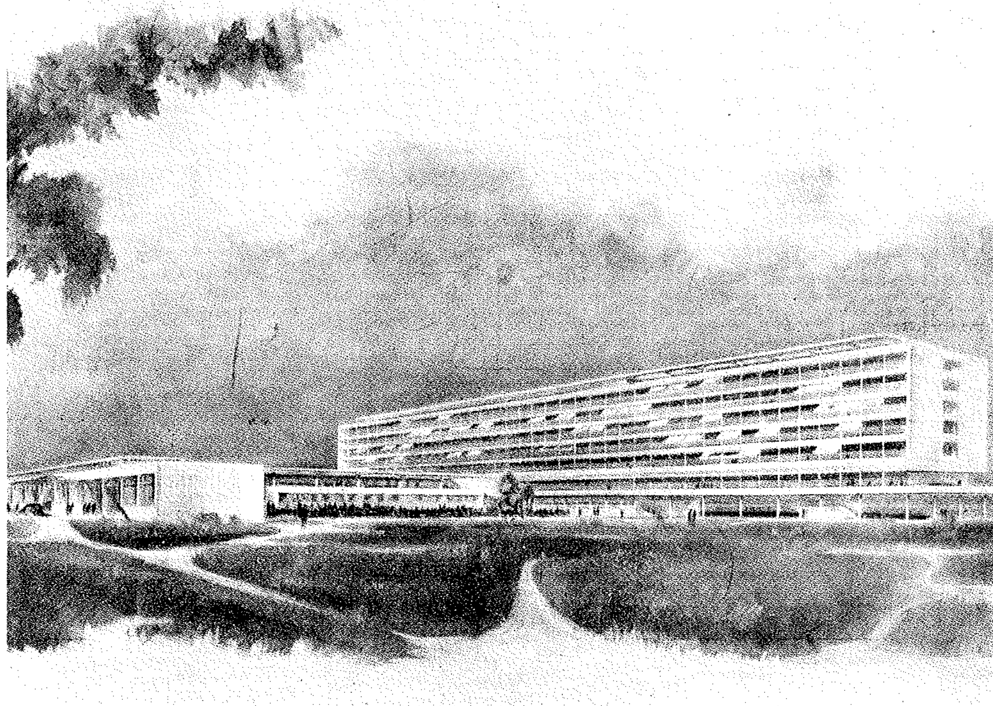
Svi prelomni događaji u posleratnoj izgradnji Beograda bivali su odlučujući i za Zemun, kao deo velikog Beograda, glavnog grada Socijalističke Jugoslavije. Tako je i nastajanje i izgradnja Novog Beograda neodvojivo i neraskidivo povezano s posleratnim urbanističkim kretanjima istorijskih delova Beograda i Zemuna.

Navedena rešenja Novog Beograda su bila, kako već rekoh, idejna rešenja Novog Beograda i Zemuna. Ona su kao takva i razmatrana na Stručnom savetu za izgradnju Beograda na levoj obali Save i Urbanističkoj komisiji IONO-a. Tako se projektantski rad za Novi Beograd odvijao povezano s urbanističkim uređenjem Zemuna, kao i Beograda u celini. On je i završen s konačnom izradom Generalnog urbanističkog plana Beograda usvojenog 1950. godine.

I pored svega ovoga, pored te uzajamne povezanosti, Zemun je u svom posleratnom kretanju, uz usaglašavanje s osnovnim planskim postavkama velikog Beograda, posebno Novog Beograda, zadržao i dalje razvijao svoje karakteristične urbane osobenosti. Malo koji deo Beograda je tako sučavao svoje vredno nasleđe i uklopio ga u savremeni život kao istorijski nadgrađivane celine, kao što je to učinio Zemun. Nadrastajući dotadašnje i srastajući u veliku urbanističku tvorevinu, Zemun je utkao svoje najvrednije arhitektonsko-urbanističke tekovine u savremeni Beograd. Dalje nastajući Beograd se obogatio Zemunom, pri čemu su se oba istorijska grada stvaralački razmahnula u socijalističkim društvenim uslovima. Otuda, govoreći u knjizi o Beogradu, upotrebljavajući reč Beograd, govorim i o Zemunu, odnosno o jednom socijalističkom Beogradu, koji poštuje vrednosti prošlosti i koji gradi svoju perspektivnu budućnost.

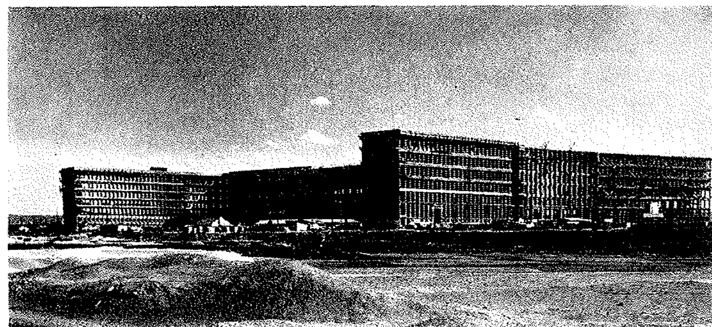
Nagrađen rad na konkursu po kome se gradila zgrada Predsedništva vlade FNRJ —Ulrih, Potočnjak, Najman, Perak

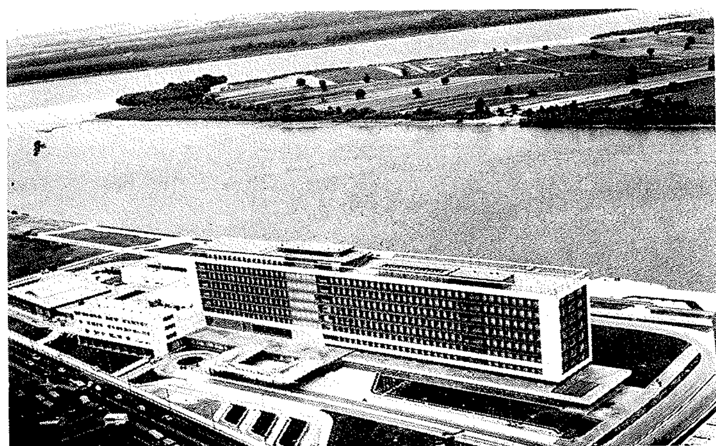
Prvonagrađeni rad na konkursu za reprezentativni hotel — Zemaljskog projektnog zavoda NR Hrvatske

Reprezentativni hotel u gradnji

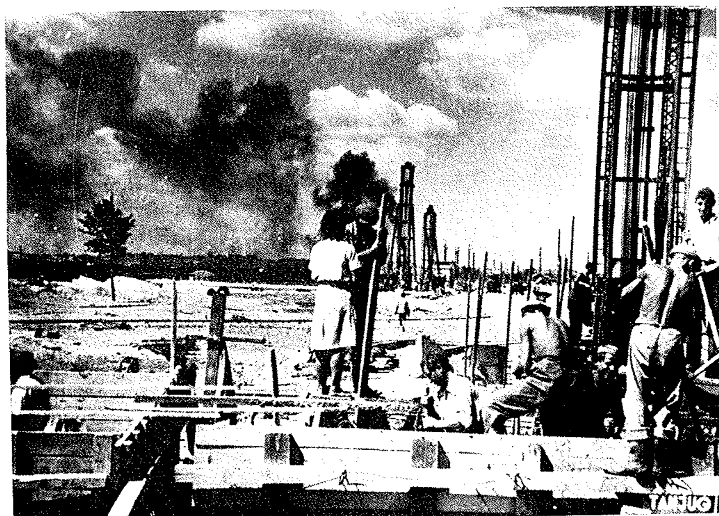

Podignut konstruktivni deo zgrade Predsedništva vlade

Završen hotel »Jugoslavija«

Omladina pobija šipove za zgradu Predsedništva vlade

Nasipaju se novi tereni (refuliranjem peska s dna Dunava)

Novi priobalni prostori

Vraćajući se dalje na Novi Beograd dodaću da je Urbanističkoj komisiji prezentovan i elaborat detaljne razrade jedne faze realizacije Novog Beograda, kao i arhitektonska rešenja objekata za tu fazu realizacije. Taj elaborat je izradio pomenuti Institut za izučavanje i konkretizovanje problematike Novog Beograda. Na osnovu tih projekata je i započeta izgradnja »Tošinog bunara«, stambenih objekata i studentskih domova 1948. godine, još pre završetka GUP-a.

Za taj period treba pomenuti i sledeće nosioce rada: arhitekte Milorada Macuru i Vida Vrbanića.

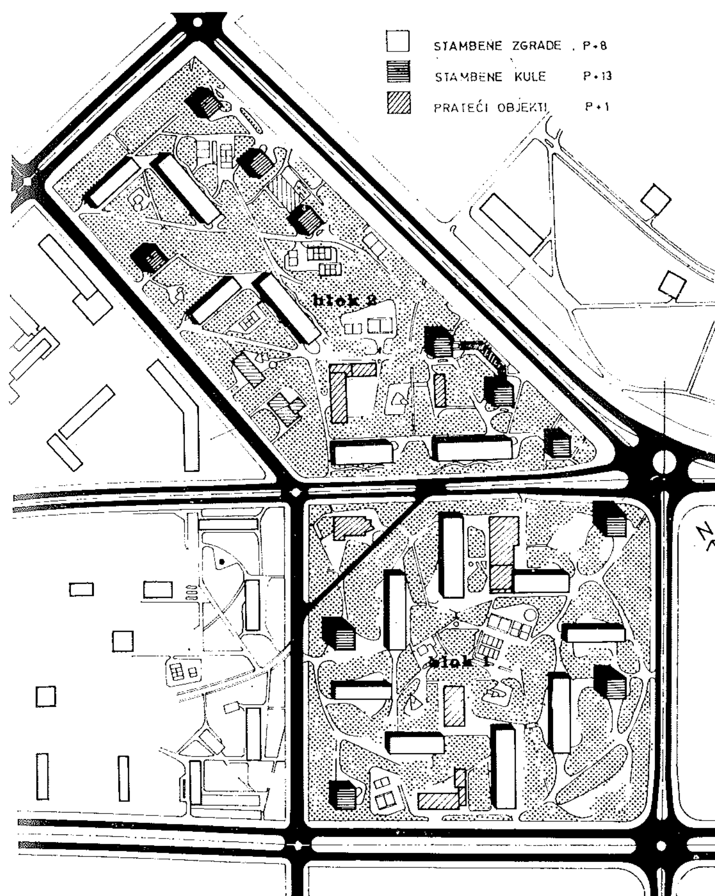
Arh. MACURA je iz generacije urbanista stasalih s urbanističkim zadacima Beograda i njegovim projektnim urbanističkim organizacijama. Individualist, radan, uložio je mnogo truda i energije za ovu fazu razrade Novog Beograda.

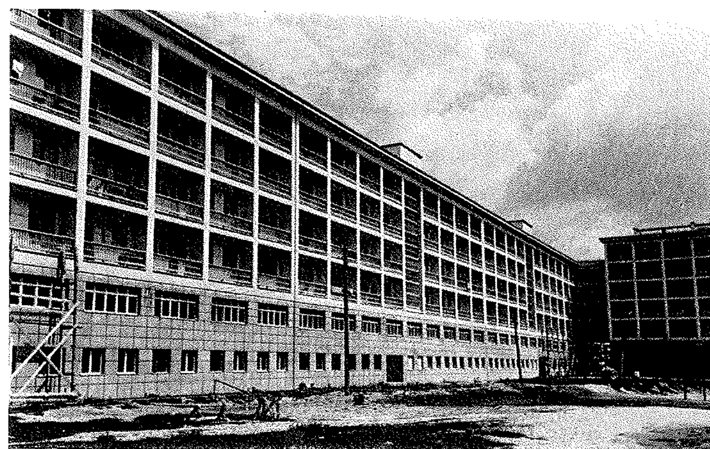
Arh. VRBANIĆ je bio jedan od vodećih arhitekata Instituta i sa Ljubom Ilićem autor urbanističke razrade »Tošinog bunara« i arhitektonskih projekata na osnovu kojih su građeni prvi objekti u tom delu Novog Beograda.

Generalni plan je definisao Novi Beograd, dalje razrade su stvarale urbanističke uslove za njegovu realizaciju.[20])

DUNAV
VELIKO RATNO OSTRVO
dž. kenedija
fošin bunar
goce
delčeva
pariske komune
saobr. 3-3
n. heroja
bulevar lenjina
saobr. 14-14
nemanjina
ho-ši minova
autoput
španskih boraca
saobr. 5-5
saobr. 2a-2a
saobr. 2-2
saobr. 2a-2a
saobr. 5c-5c
prol. solid.
prvi bulevar
drugi bulevar
treći bulevar
ulica ušće
prvi most
most nemanjina
most gazela
saobr. 13-13
saobr. 5b-5b
jurija gagarina
vojvodjanska
bulevar
saobr. T-6
saobr. T-3
zapadna magistrala
ada medjica

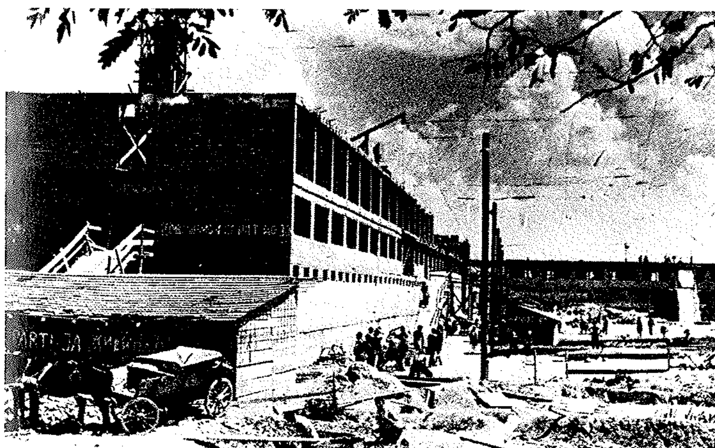
Na str. 52:

Sada zgrada Saveznog izvršnog veća, u formiranom gradu

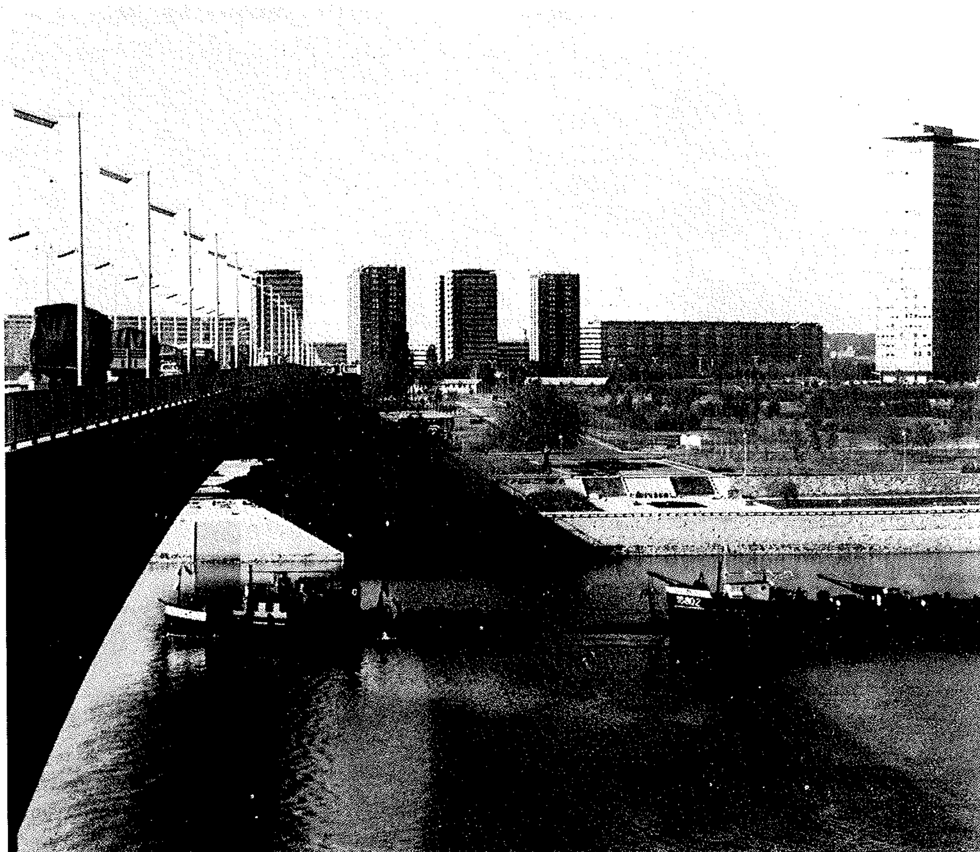
Situacija Novog Beograda s radnim oznakama blokova

Situacija i realizacija stambenih blokova 1 i 2 u Novom Beogradu

U levom donjem uglu i desnom gornjem uglu: Studentski domovi građeni počev od 1949. godine

Pisao sam o organizaciji Urbanističke službe 1955. godine, pomenuo sam arh. Petričića kao direktora Zavoda (da kažem i da je inž. Mirko Nenadović bio predsednik Stalne komisije za urbanističke poslove, a da su Đurica Jojkić i kasnije Branko Pešić, bili predsednici Saveta za urbanizam), on je 1956. godine vodio i grupu koja je izradila Generalni plan Novog Beograda. Taj je plan usvojen 1957. godine, posle duge javne konsultacije stručnih krugova preko društava arhitekata, urbanista, građevinskih inženjera i tehničara, kao i diskusija u Stalnoj komisiji i Savetu za urbanizam.

Po ovom planu je tekla izgradnja takozvanog eksperimentalnog stambenog naselja, odnosno blokova 1 i 2, prvih mesnih zajednica Novog Beograda realizovanih u celini (blokovi su projetovani 1958 — 59, a realizovani u toku 1960 — 63. godine). Za oba bloka je projektovano preko 3.600 stanova za 12.500 stanovnika.

Na osnovu rezultata konkursa za centralni deo Novog Beograda prišlo se, 1959. godine, u Urbanističkom zavodu razradi centralne zone, s grupom sastavljenom od arhitekata: Uroša Martinovića, Milutina Glavičkog, Leonida Lenarčića, Dušana Milenkovića i kand. arh. Milosava Mitića.

Dalje je u Urbanstičkom zavodu, čiji je direktor tada bio arh. Aleksandar Đorđević, u grupi za Novi Beograd (kojom je rukovodio arh. Milutin Glavički uz konsultativnu saradnju arh. Uroša Martinovića) izrađen **Regulacioni plan Novog Beograda,** usvojen 1962. godine.

Po ovim dosadašnjim i nastajućim urbanističkim razradama tekla je izgradnja Novog Beograda.

Po tim planovima, on, u okviru jedinstvenog grada, sadrži, pored delova za stanovanje i razvoj privrede, opštegradski centar, kao i posebne značajne javne objekte za kulturne, upravne i poslovne institucije. On uobličava priobalja Save i Dunava kao buduće najlepše reprezentativne delove grada.

Dosadašnja delatnost fiksirala je ove koncepcije i stvorila značajnu osnovu za konačno ostvarenje plana.

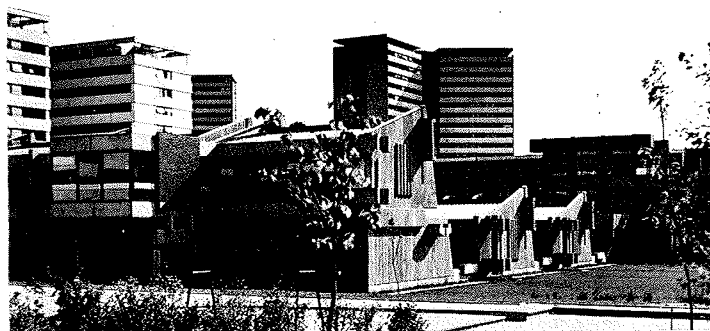

Blokovi 22 i 23, oba izgrađena prema projektima prvonagrađenog rada na jugoslovenskom konkursu (arh. A. Stjepanović, B. Karadžić, B. Janković)

Blok 29, realizovan prema projektima prvonagrađenog rada na jugoslovenskom konkursu (arh. Miloš Mitić, Mihajlo Čanak)

Unutrašnjosti blokova u III stambenom rejonu (na prostoru starog aerodroma) prema najbolje plasiranim radovima, dve druge nagrade, na konkursu za idejno urbanističko rešenje: jednom — arh. M. Mitrovića; drugom — S. Maksimovića i J. Miškovića

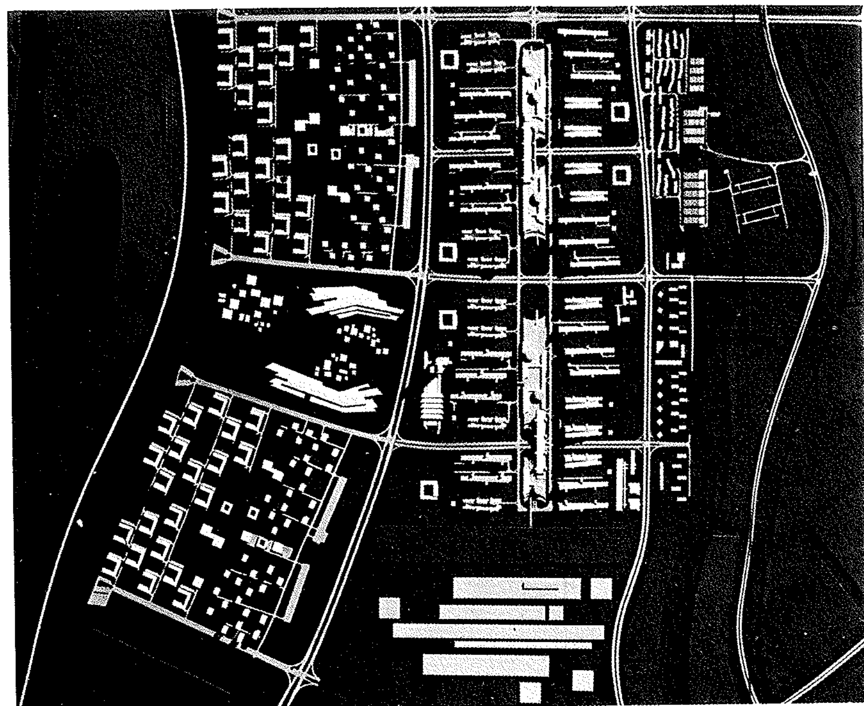

Na str. 54:

Pogled preko savskog mosta iz Brankove ulice na blok 21

Blok 28 — uređeni slobodni prostori

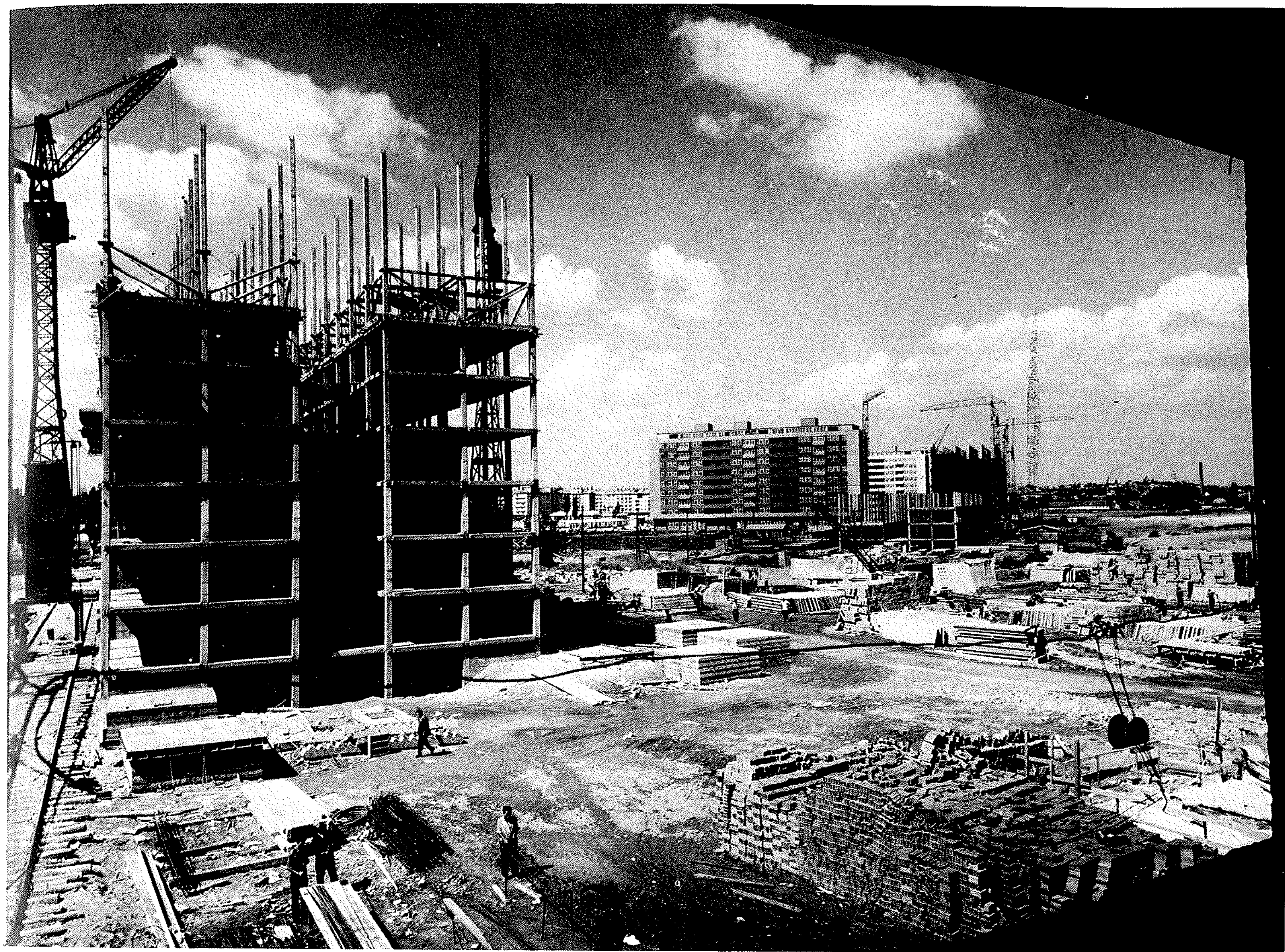

Maketa blokova 45 i 70 s takozvanom centralnom lamelom (realizacija prema prvonagrađenom radu na jugoslovenskom konkursu za idejno urbanističko rešenje — arh. Ivana Tepeša i Velimira Gredelja)

Iz realizacije blokova 45 i 70

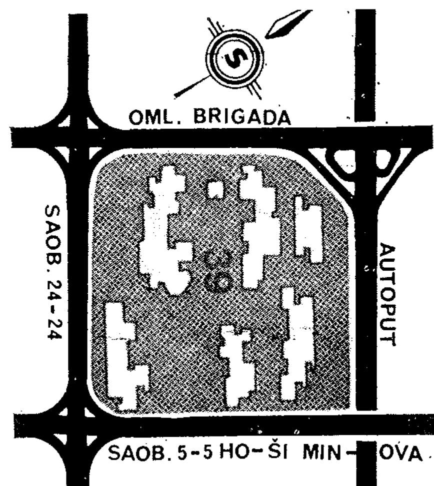

Novi Beograd — veliko gradilište

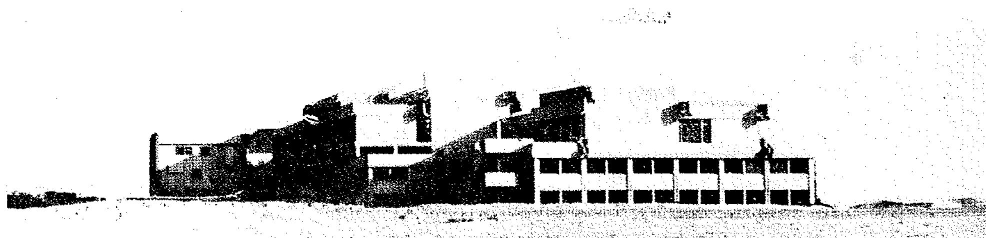
Na bazi savremenih urbanističkih postavki stambenih zajednica s pratećim društvenim objektima za svakodnevne potrebe građana (počev od dečjih ustanova, osmogodišnjih škola, preko zdravstvenih, snabdevačkih i uslužnih sadržaja, do slobodnih zelenih površina za odmor i rekreaciju) u Novom Beogradu je obavljena najkompletnija stambena izgradnja.

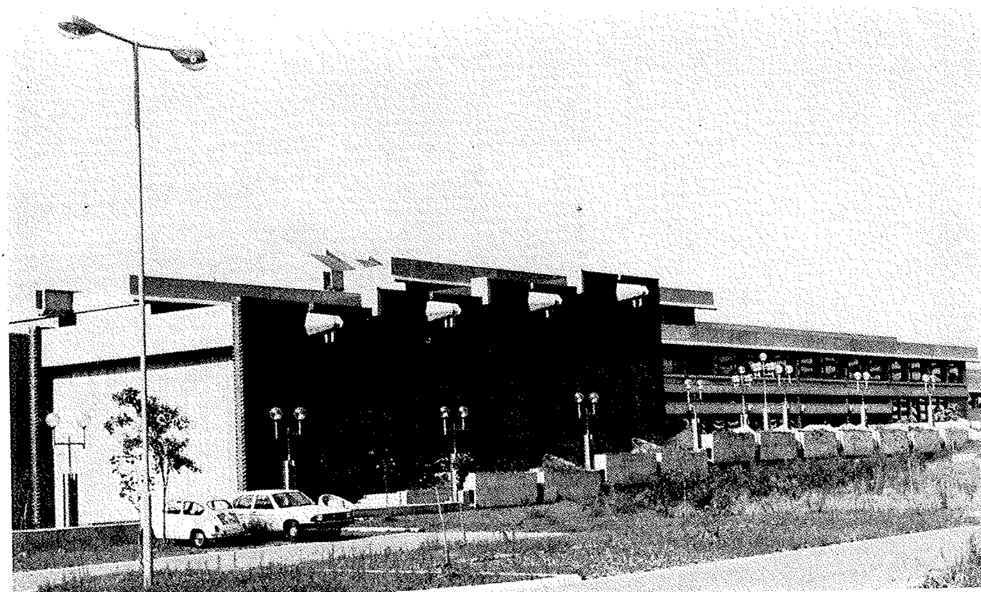
Pored stambenih celina, delimičnog građenja privrednih objekata, podignut je ili se gradi i izvestan broj društvenih objekata.
Novi Beograd je svojevrsni predstavnik savremene jugoslovenske arhitekture i urbanizma.

Mnogi objekti i izvesni delovi grada izgrađeni su ili se grade na osnovu projekata dobijenih putem jugoslovenskih konkursa. Projektanti, dobitnici nagrada na tim konkursima, su arhitekti iz gotovo svih republika, iz cele Jugoslavije. Na taj način su rešavani, projektovani i građeni blokovi 21, 22 i 23; zatim 28, 29 i 30. Onda, na osnovu konkursa raspisanog 1961. godine za urbanističko rešenje tri mesne zajednice i rejonskog centra na prostoru starog aerodroma, obavljena je izgradnja u blokovima 33, 37 i 38 (u periodu od 1966. do 1970. godine). Dalje, 1965. godine raspisan je konkurs za idejno urbanističko rešenje blokova 45 i 70, u okviru stambenog rejona od 60.000 stanovnika na području sela Bežanija.

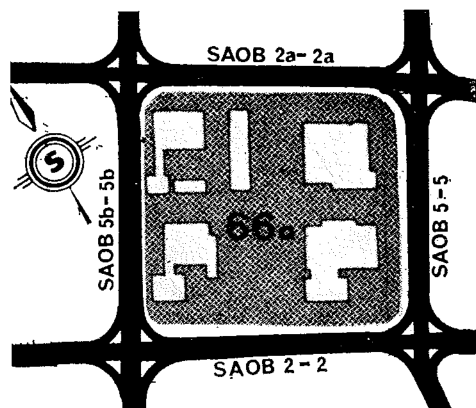

Umetnička akademija u bloku 39, izvedena prema projektima arh. A. Stjepanovića i B. Jankovića: situacija bloka i realizacija

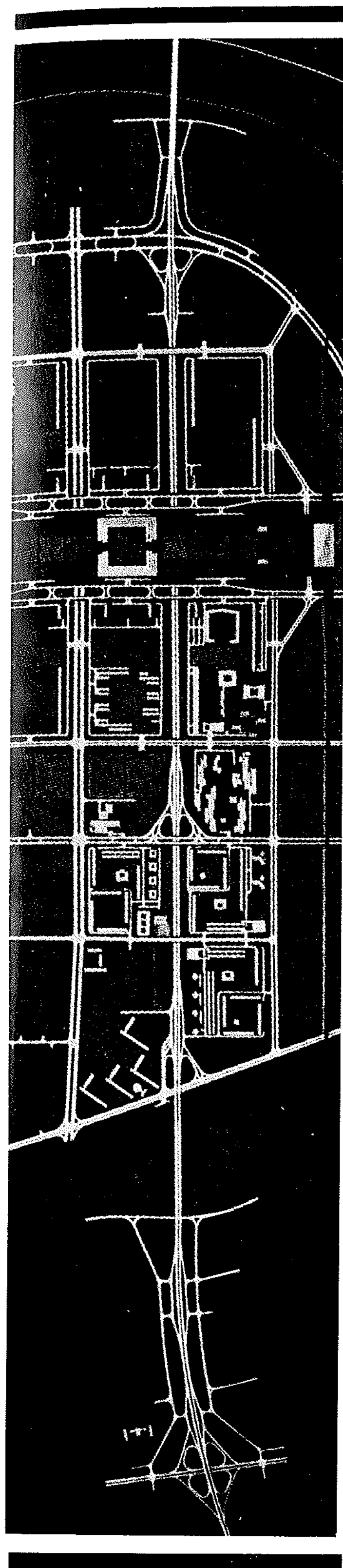

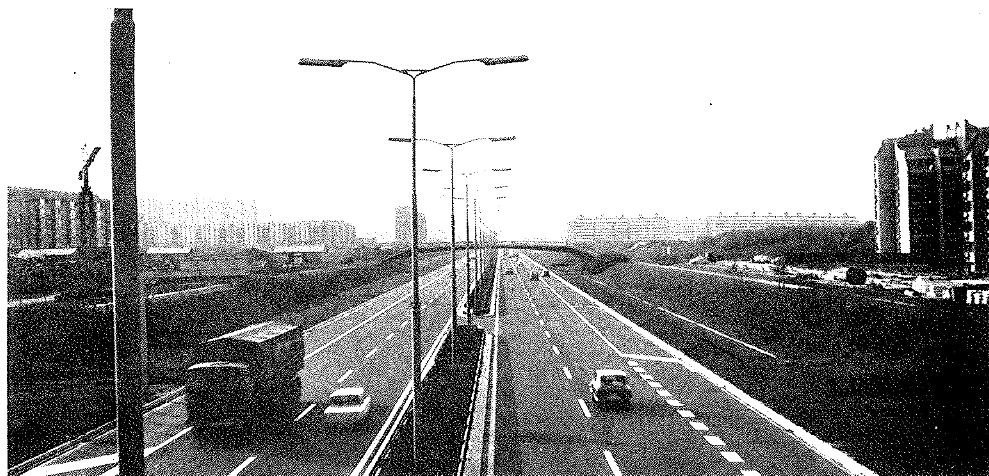
Servisi za održavanje putničkih vozila u bloku 66-a: Situacija bloka i realizacije

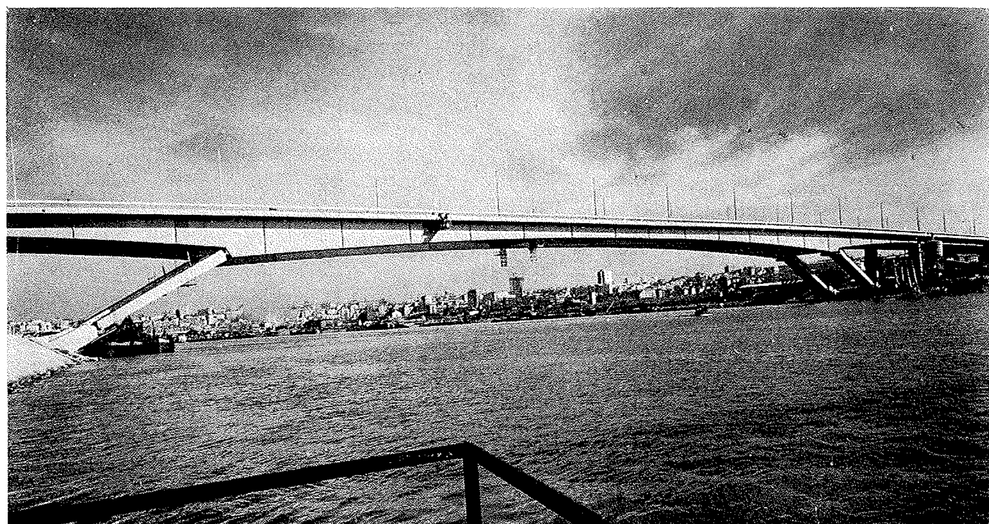

Zona auto-puta kroz Novi Beograd: Situacija

Pogled duž auto-puta

Most »Gazela« preko Save

Pogled prema soliterima (arh. M. Mitrović)

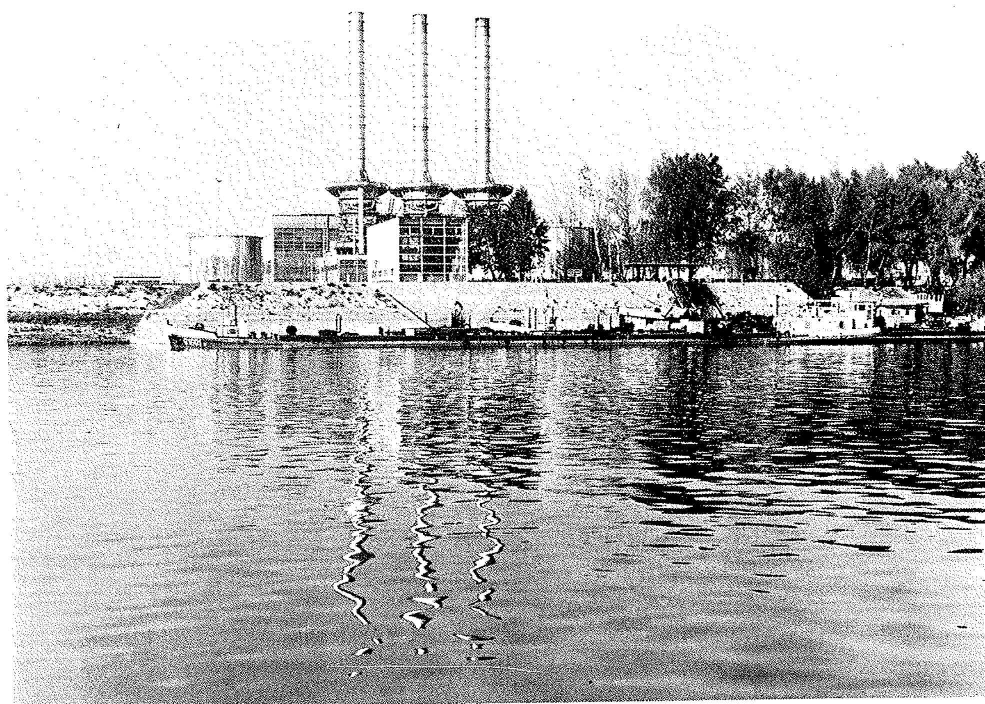

Za učenje i igru dece — unutar blokovskih prostora

Prva beogradska toplana — u Novom Beogradu

Tržni centar u okviru rejonskog centra — u Novom Beogradu

Po prvonagrađenom radu arhitekata Ivana Tepeša i Velimira Gredelja, i u saradnji s njima, izrađen je u Urbanističkom zavodu (1966. godine) detaljni urbanistički plan, čiji su nosioci bili arhitekti Jovan Mišković i Milutin Glavički. Po tom GUP-u obavljen je 1967. godine opštejugoslovenski konkurs za idejna rešenja arhitektonskih objekata. Realizacija bloka 45 je počela 1969, a bloka 70 — 1973. godine, itd.

Pomenimo još samo takozvanu centralnu lamelu u rejonu »Bežanija«, koja se izgrađuje po Detaljnom urbanističkom planu glavnog projektanta arh. Josipa Svobode.

Tu su i društveni objekti, onda neki komunalni i privredni, koji osetno utiču na dosadašnju fizionomiju Novog Beograda. Da navedem neke od njih: zgrade SIV-a, društveno-političkih organizacija, opštinske skupštine Novi Beograd, hotel »Jugoslavija«, Muzej savremene umetnosti, rejonski centar na bulevaru Lenjina, kompleks umetničkih akademija, studentski sportski centar, onda, centralna toplana i toplovodi kojima je opremljen ceo Novi Beograd, zatim ostali savremeni uređaji infrastruk-

I grad i gradilište; rejonski centar

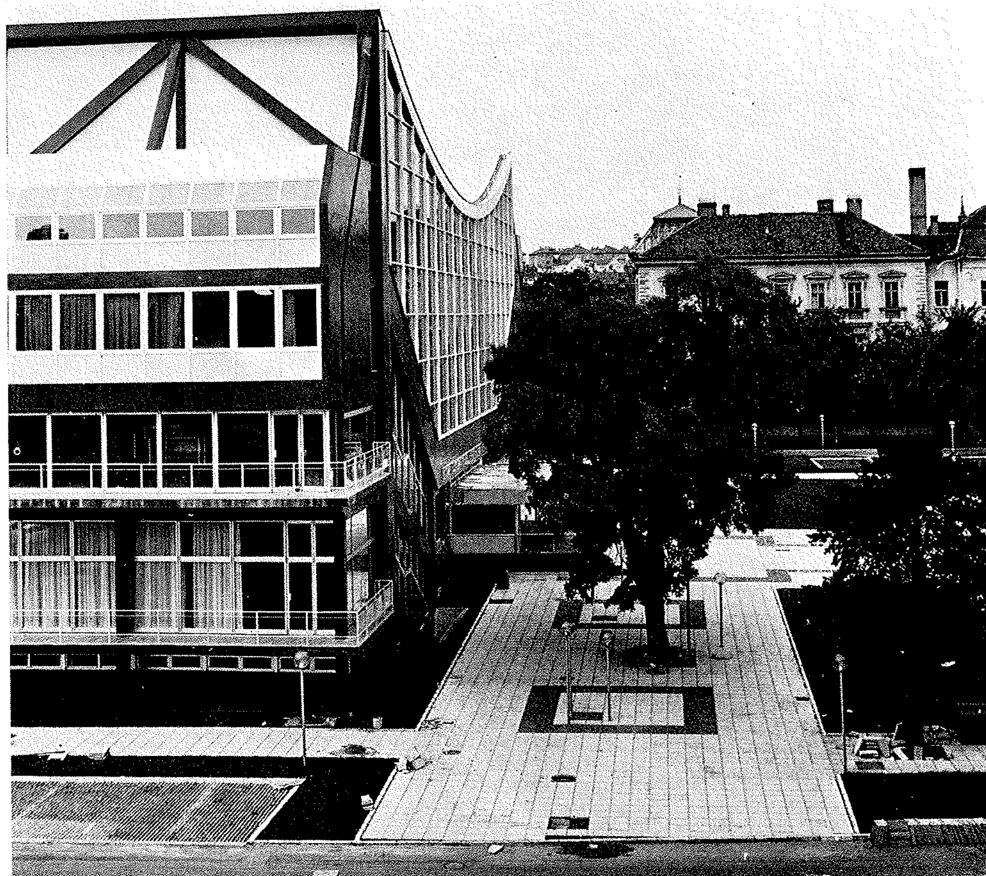
ture, kej i šetalište na obali Save i delom na obali Dunava, ozelenjene površine, među njima »Park prijateljstva«; tu je i nova trasa železničke pruge i putnička stanica u izgradnji; i da samo još pomenem auto-put kroz ovaj deo grada.[21])

Novi Beograd je najveći rezultat ovog perioda izgradnje Beograda. On je to i po obimu stambene izgradnje, koja je oko četvrtine od ukupno ostvarene u gradu, a stambeni kompleksi daju i ton dosadašnjoj realizaciji Novog Beograda. Novi Beograd je i reprezentant naše, beogradske urbanizacije, savremene i po dobu kada je obavljana i po stručno-naučnom pristupu.

Urbanizacija Novog Beograda pokazuje svu ozbiljnost s kojom su prilazile tom zadatku sve društvene snage, a kada je reč o struci, o urbanizmu — onda urbanističke snage.

Novo i staro u Zemunu

Iz starog dela Zemuna

Na str. 65.

Duž auto-puta i u Gornjem Zemunu, na Bežanijskoj kosi, izrasla je jedna od najvećih beogradskih privrednih zona

Industrija farmaceutskih proizvoda »Galenika« »Univerzal« — Gornji Zemun

»Omnikomerc«, servis za građevinske mašine

Iako nekompletan u izgradnji svih sadržaja u delu koji je oformljen, on se dokazao, opravdao je pretpostavke i očekivanja; on danas živi kao savremeni grad. S njim je Beograd začeo najznačajniju stranicu svoje moderne urbane istorije. On je postojanje koje potvrđuje velegradsku vrednost Beograda.

Za ostala novosagrađena naselja, ne rangirajući ih, izneću najkraće neka zapažanja koja odlikuju ovaj protekli period, u kome su, sme se tvrditi, urbanizovane najvrednije površine. Podsećam na izuzetan talasast beogradski reljef od istoka, juga, do jugozapada, koji se kao geografski klin zariva od Avale u zagrljaj Save i Dunava. Podsećam na taj širi prsten istorijskog grada (nisu slučajni nazivi: brda . . . dolina . . .). Po reljefu Beograd, s tim delovima, je onaj idealan grad na sedam, devet, jedanaest, nisam ih brojao koliko, bregova.

Nova naselja su afirmisala određene od tih urbanističkih vrednosti. U takva spadaju, recimo, Šumice i Konjarnik. Šumice su jako »legle« u život grada i građana. Nađen je odnos u saradnji između arhitekture, urbanizma i realnih potreba života, tako da je arhitektura podigla urbanizam, da su dobro pogođeni stanovi po sadržaju i rešenju, da sve, jedno-drugo, pomaže i dovodi do usaglašenih odnosa.

Konjarnik je rešavan određeno i svesno od početka: od programa, konkursa za urbanističko rešenje, do realizacije (ostaje pitanje koliko su se mogle i morale, još više i bolje, da iskoriste ove izvanredne lokacije).

Primer izvlačenja do reprezentativnog dometa u prostorno-likovnom komponovanju imamo u naselju Julino brdo. Iskorišćena je i šansa s naseljem u podnožju Košutnjaka, prema Banovom brdu. Iako malo po obimu, u odnosu na mnoga druga, ovo naselje u ulici Kneza Višeslava je okarakterisano (prilikom dodele Oktobarske nagrade za arhitekturu i urbanizam 1971) »kao putokaz u koncipiranju stambenih naselja . . . i . . . koristan podsticaj za razvoj stambenog graditeljstva u nas«.

Međutim, daleko sam od mogućnosti da tvrdim da su u svim brojnim naseljskim celinama postizani rezultati, odgovarajući vrednostima koje su nudile njihove lokacije i sposobnostima koje imaju najbolji naši urbanisti i arhitekti.

Dosadašnji tempo i obim podizanja stambenih objekata nisu bili dovoljni da Beograd izađe iz stambene krize. Otuda njemu, od 1970. godine, stalno nedostaje, uz svu novu godišnju gradnju koja se zadnjih godina kretala oko 10.000 stanova, preko 60.000 stanova za neophodnu stabilizaciju.

Teško stanje u stambenom fondu i stambena kriza, dakle, prate Beograd do današnjih dana. Jedan kratak presek kroz stanje u karakterističnim godinama, s nekim pokazateljima, to jasno ilustruje:

— u toku našeg revolucionarnog otpora, neprijatelj je uništio i onesposobio za korišćenje preko 30.000 (31.636) stanova;

— 1946. godine, preko 50% stambenih zgrada bilo je bez priključaka na gradski vodovog i kanalizaciju; od ukupnog broja stanova, polovinu su sačinjavali jednosobni stanovi; 35% stanova nisu u svom sastavu imali kuhinje i WC; još veći procenat nije imao ostave, a samo 50% je imalo kupatila;

— 1948. godine nije zadovoljavalo potrebne zdravstveno-higijenske i materijalno-građevinske uslove 31.360 stanova u Beogradu i Zemunu;

— 1949. godine bilo je izgrađeno samo 3.117 stanova od Oslobođenja;

— 1950. godine bilo je 82,4% prizemnih stambenih zgrada (naravno, pretežno starih, nehigijenskih i dotrajalih).

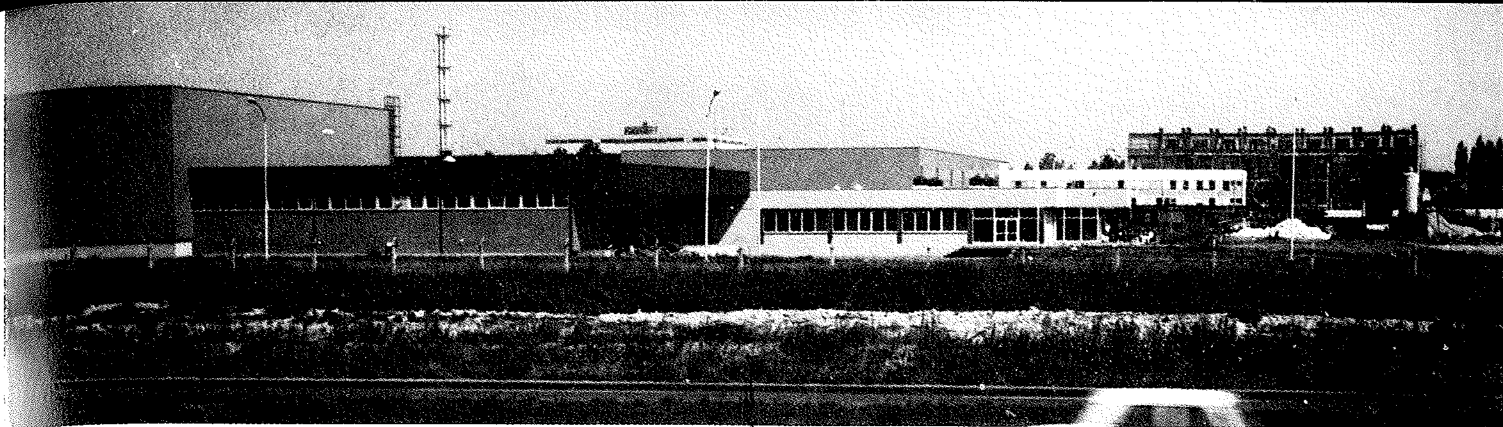
Beograd ima na užoj gradskoj teritoriji preko milion stanovnika (a na širem administrativnom području milion i trista hiljada). Neposredno posle Drugog svetskog rata u njemu je bilo 270.000 žitelja. Znači, prosečan godišnji porast stanovništva iznosio je za proteklih trideset godina preko dvadeset hiljada stanovnika (s tim što je bilo godina kada je taj porast prelazio cifru i od 30.000). Od toga je najveći broj mehaničkog prirasta. Tako su, po evidenciji, za tri godine privredne reforme (1966, 1967. i 1968) u Beograd došla, kao mehanički priliv, 84.722 stanovnika. Evo podataka o sastavu novog stanovništva doseljenog u 1967. godini: dve trećine ljudi je došlo iz Srbije, a jedna trećina iz ostalih republika; struktura u pogledu starosti, kvalifikacija i pismenosti ovih ljudi je: 75% bez ikakve školske spreme ili s nezavršenom, odnosno završenom osnovnom školom, to jest nekvalifikovanih ili polukvalifikovanih; među njima je veliki broj staraca i dece. Skoro da nisu potrebni komentari.

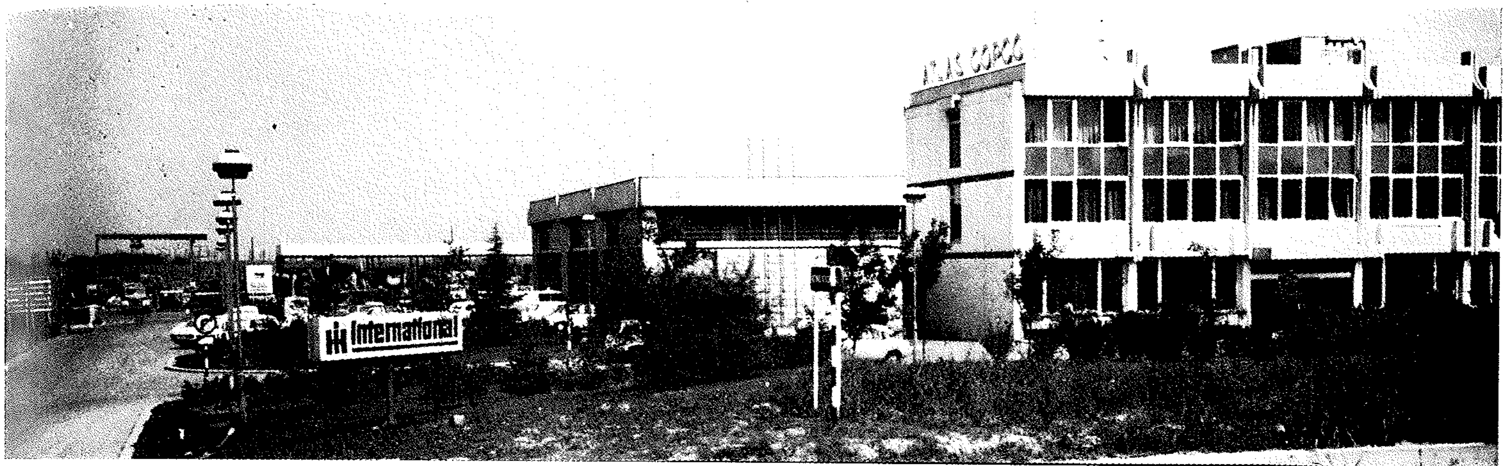
Ukupan porast stanovništva, i još više proizvodna sposobnost njihova, jasno govore o vrlo nepovoljnim mogućnostima za stabilizacijom stambenih i komunalnih problema Beograda. Ovo tim pre što se počinjalo iz ruševina.

Za celokupnost ocene ostvarenog treba reći da nam još nedostaje i dovršavanje mnogih naselja s projektovanim sadržajima van stambenih objekata, koji obezbeđuju uslove za organizovan i ugodan život u naseljima i u gradu kao celini. Ostanimo još malo pri pomenutoj nekompletnosti naselja. Objektivnosti radi treba reći da se mnogo uznapredovalo u odnosu na stanje od, recimo, pre dvadesetak godina, kada smo takođe vršili osvrte na desetogodišnje napore u izgradnji grada. No ipak i danas moramo istaći da još uvek ozbiljno zaostajemo s realizacijom pratećih sadržaja u mesnim zajednicama, odnosno u rejonima. Čak i u Novom Beogradu, u kome je ova izgradnja bila najkompletnija, izgrađeno je svega oko 40% pratećih objekata. Za ostala naselja ostvarene realizacije se spuštaju negde i do 10%.

Sve do sada izloženo govori kako o ogromnim rezultatima postignutim u oblasti stambene izgradnje, tako i o brojnim zadacima koji nas očekuju u budućnosti.

Jedan od zadataka je i da uz novo građenje, u odgovarajućem ritmu, kompletiramo i sva dosadašnja naselja, novoizgrađene delove grada, sa ciljem da kvantitet prati i stalno rastući kvalitet celokupne urbanizacije.

International

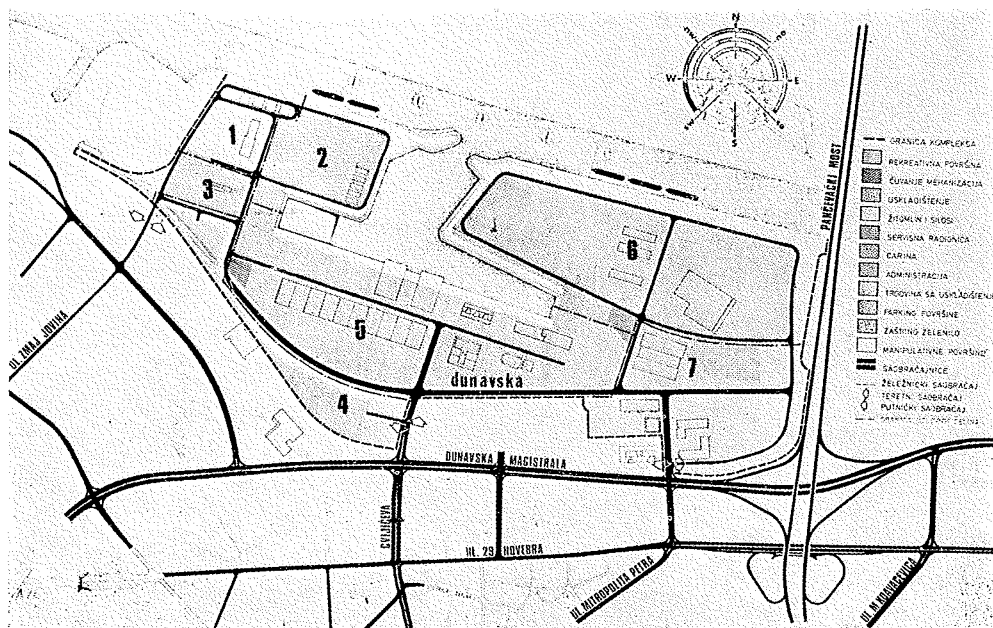
PRIVREDNE ZONE — PRIVREDNI KAPACITETI

S porastom i razvojem gradske privrede obavljala se i izgradnja privrednih objekata. Danas možemo govoriti o oformljenim privrednim zonama Beograda, ili o njima u formiranju, uz određen broj ovakvih objekata rasutih po čitavoj teritoriji grada.

Osnovne privredne zone su: na Voždovcu, Makišu, u rakovičko-topčiderskoj dolini, u Novom Beogradu, Gornjem Zemunu, na Bežanijskoj kosi duž auto-puta i u Dunavgradu na levoj obali Dunava.

Gotovo bi se moglo reći da su najizgrađenije zone istovremeno i najmanje vredne kao urbanističko-arhitektonska rešenja. Razlog ovome je, pored ostaloga, što često te zone predstavljaju prost zbir privrednih preduzeća, a nisu nastale kao rezultat planskog rasta na bazi dugoročnijih tehnološko-proizvodnih programa i celinskih urbanističko-arhitektonskih projektovanja. Izuzetak u tom pogledu predstavljaju, po pravilu, novije i planski zasnovane celine, kao: zone u izgradnji u Novom Beogradu; kompleks teretnog rečno-morskog pristaništa »Luka i skladišta«, koji je u izvesnim fazama završen, a delimično u izgradnji, i koji je svojevremeno u celini sagledan i projektovan (arhitekti Uglješa Bogunović i Slobodan Janjić); i zone objekata prehrambene industrije Poljoprivrednog kombinata »Beograd«, na levoj obali Dunava, koja po svom proizvodno-privrednom značaju i po ostvarenim rešenjima zauzima ugledno mesto u beogradskoj i jugoslovenskoj privredi ove vrste.

Situacioni plan dunavskog teretnog pristaništa »Luka i skladišta« i deo realizacije

Na str. 67:

Deo luke Beograd

Fabrika šećera čeka svoje izmeštanje

Od pojedinačnih privrednih objekata nastalih u proteklom periodu navodim: fabriku teških mašina alatljika »Ivo-Lola Ribar«, koja je izazvala u urbanističkom pogledu, rast novog naselja — Železnika; auto-servise »Crvena zastava« i »Mercedes« na Bulevaru vojvode Stepe; »Galeniku« u Gornjem Zemunu; »Grmeč« na Bežanijskoj kosi; itd.

Evo nešto podataka i o privrednoj moći grada u karakterističnim godinama.

Beograd je 1969, u odnosu na 1939. godinu, imao trostruko veći društveni proizvod, a dva puta veći nacionalni dohodak po stanovniku; imao je dvanaest puta veću proizvodnju industrije — da bi u 1973. godini ta proizvodnja porasla za osamnaest puta u odnosu na 1939. godinu.

No sve ovo, i domet privredne proizvodnje i graditeljski porast privrednih kapaciteta, ipak ne prate rastuće potrebe grada.

Pred gradom tek predstoji veliki posao u pogledu organizovanja i realizovanja savremenih privrednih zona.

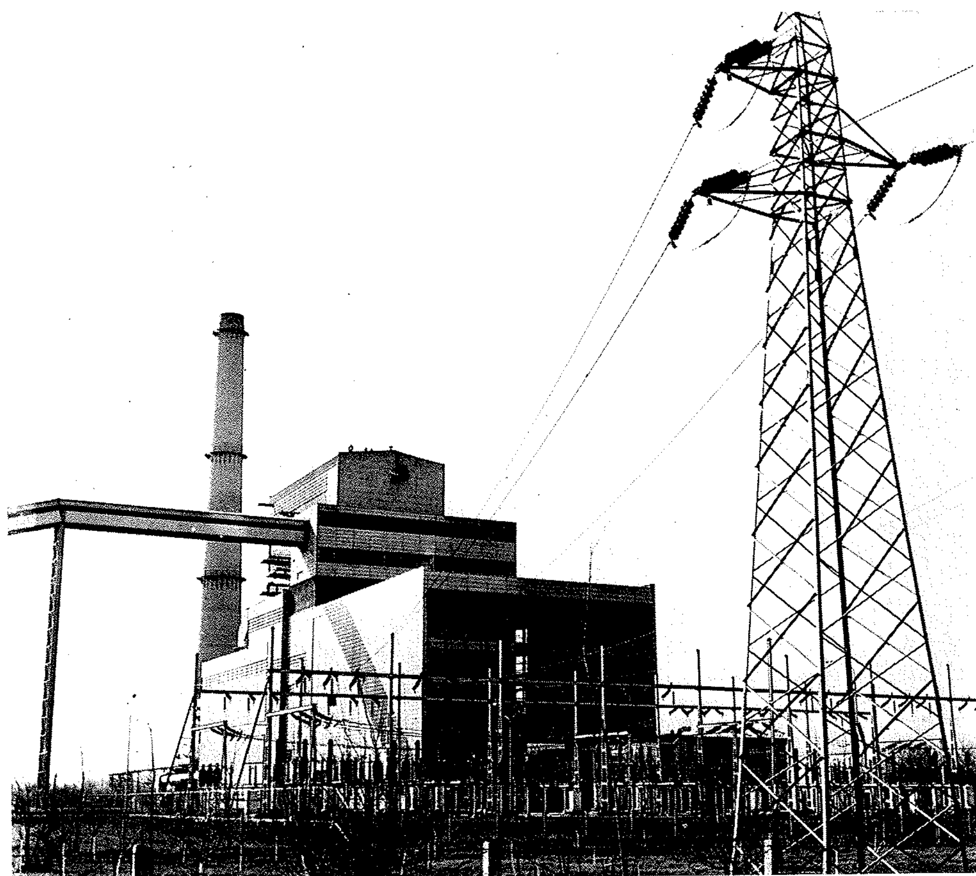
Dosadašnja urbanističko-arhitektonska ostvarenja u ovoj oblasti kretala su se delom u okvirima gledanja i postavki GUP-a i na osnovama njegove razrade. Međutim, možda su se urbanistička gledanja baš po pitanju površina za rad najviše razvila i izmenila u odnosu na vreme kada je GUP projektovan.

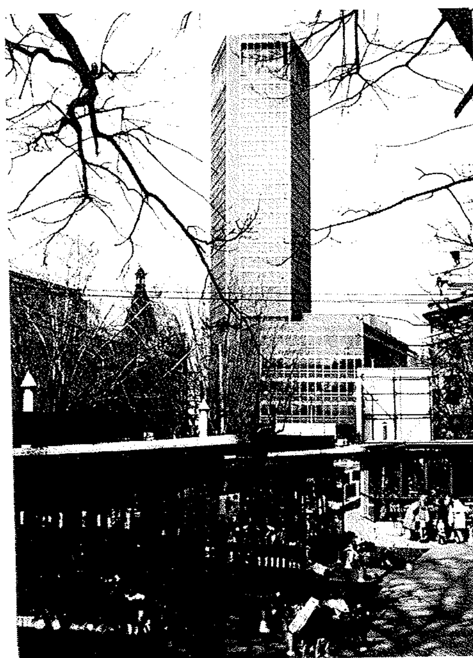
Te radne zone, privredne ili industrijske, kako ih nazivamo, u savremenoj proizvodnji, pa shodno tome i savremenom urbanizmu, su u stvari **složeni proizvodni kompleksi, privredne oblasti,** kvalitativno drukčije od onih kakve smo ranije gradili. One su **urbanistički izraz** za savremene i buduće moderne proizvodnje, bazirane na stalnom rastu organizacije rada, visoke tehnizacije i automatizacije u proizvodnji, na sve novijim tehnologijama proizvodnje. Otuda se ove zone tako koncipiraju da prostorno omogućuju **lance proizvodnje** na tehnološki povezanim prelaženjima iz jednih u druge proizvode, gde prethodni predstavljaju poluprerađevine ili stvaraju nuzprodukte, kao sirovine za naredne proizvode.

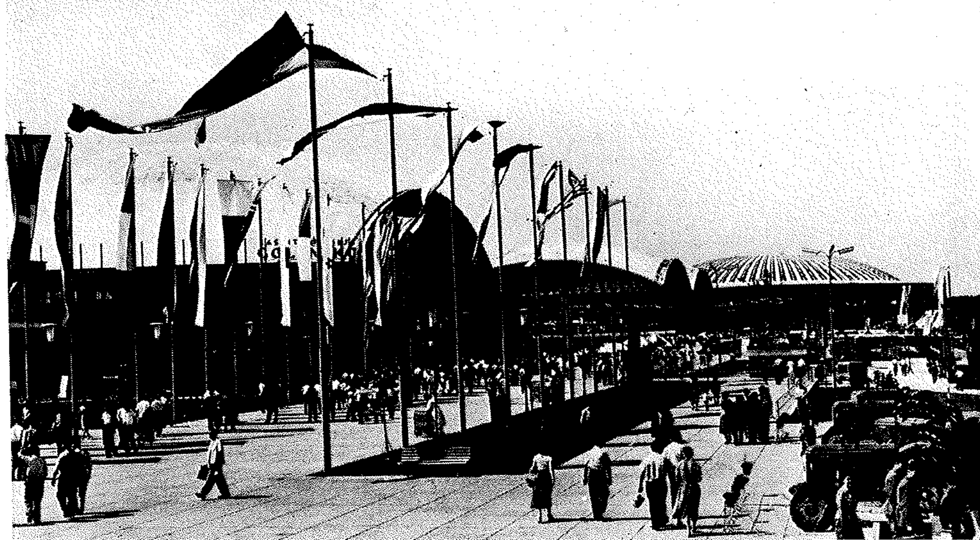
Sve ovo logično traži i poseban urbanistički pristup, mnogo šire i fleksibilnije prostore i prostorne mogućnosti, svakako i drugačije odnose, no ranije, prema normama za proizvodne gradske površine.

S druge strane, međunarodno povezivanje i međunarodna podela rada su savremena prisutnost u privredi. Za to Beograd ima prirodno-geografske podobnosti, koje, rekao bih, još uvek čekaju svoje vreme. Istakao sam Dunav kao faktor evropske vodene saobraćajne mreže, a naročito po završetku kanala Rajna — Majna — Dunav. Dunav je izvanredna mogućnost za povezivanje Beograda sa Crnim morem, i, preko pruge Beograd — Bar, sa Jadranskim morem. To svedeno na privredu, uz ostale mogućnosti, uslovljava postojanje savremene beogradske privredne oblasti.

Beogradska industrija piva

Termoelektrana »Obrenovac«

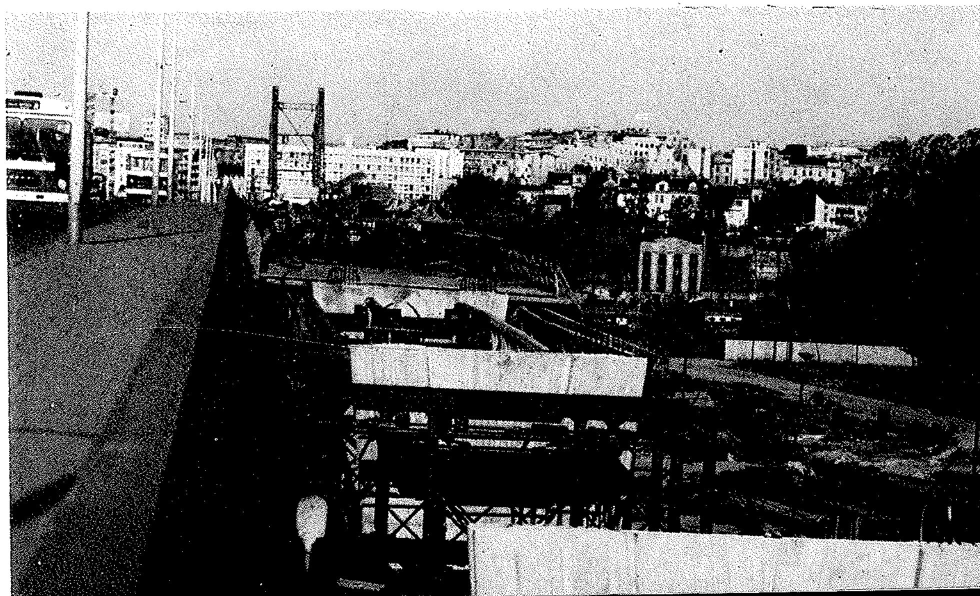
Trgovina, aktivan privredni činilac — robna kuća »Beograđanka«

Beogradski sajam

Koka-kola — Gornji Zemun

Građevinarstvo je iz godine u godinu sve značajnija privredna delatnost na osnovi industrijalizacije građenja — Proširenje savskog mosta u Brankovoj ulici

Na str. 71:

Zona prehrambene industrije Poljoprivrednog kombinata Beograd — u težištu poljoprivredne teritorije u takozvanom Pančevačkom ritu

Desno: Opšti izgled klanica PKB

Industrijska priprema i prerada mleka

Levo: Iz unutrašnjosti fabrike stočne hrane

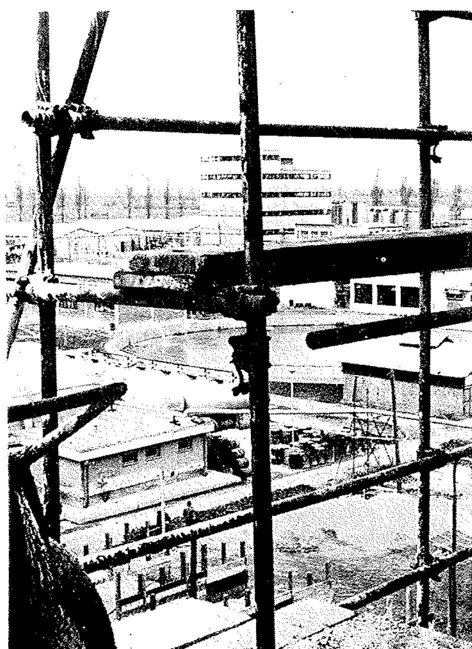
Dva snimka pančevačkog mosta — razrušenog bombarovanjem i gradnja novog mosta

DUNAVGRAD
PRIVREDNA ZONA

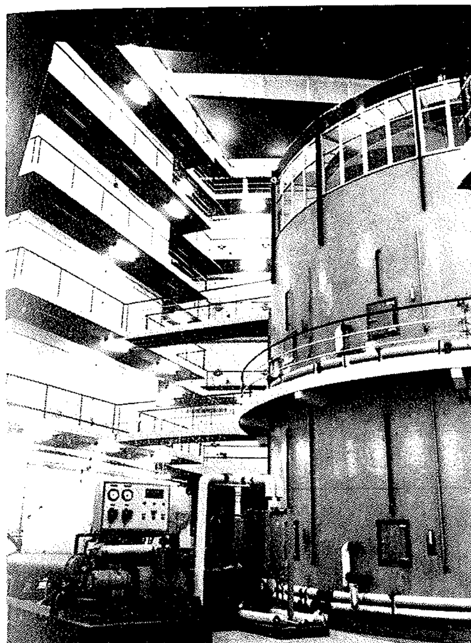
PRIVREDA
STANOVANJE
ZELENILO
VODENE POVRŠINE

beograd—pančevo
žel. stanica ovča
pančevo
zrenjanin — beograd
veliko blato
žel. pruga beograd—pančevo
lamela 1

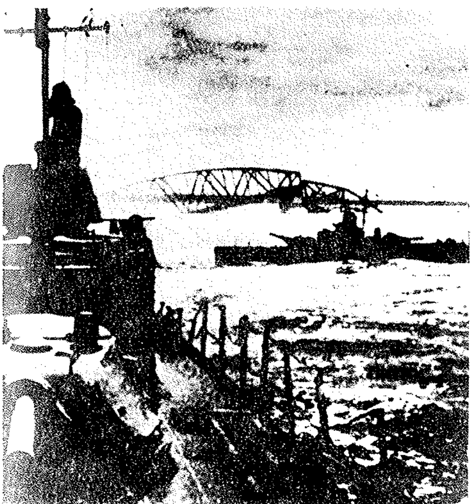
Industrijska zona Dunavgrada planirana kao savremena privredna oblast Beograda i — skromni spori počeci izgradnje

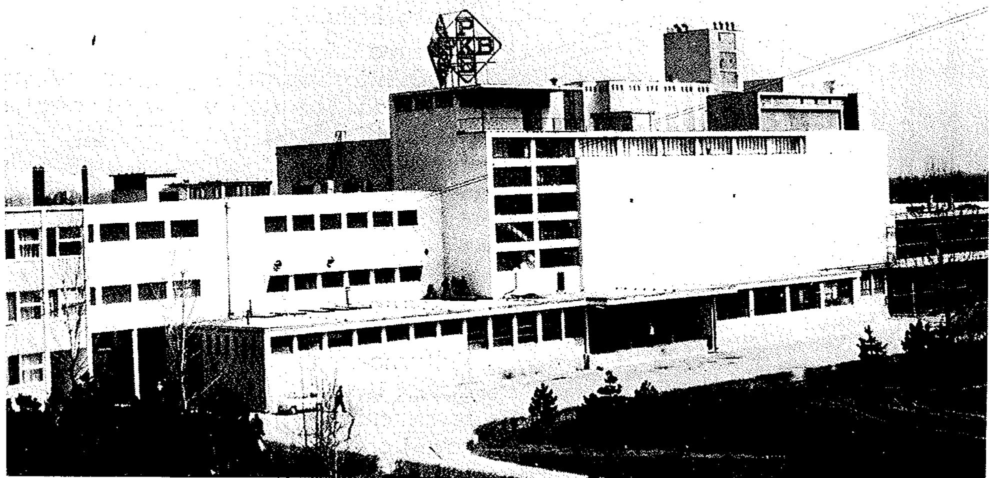

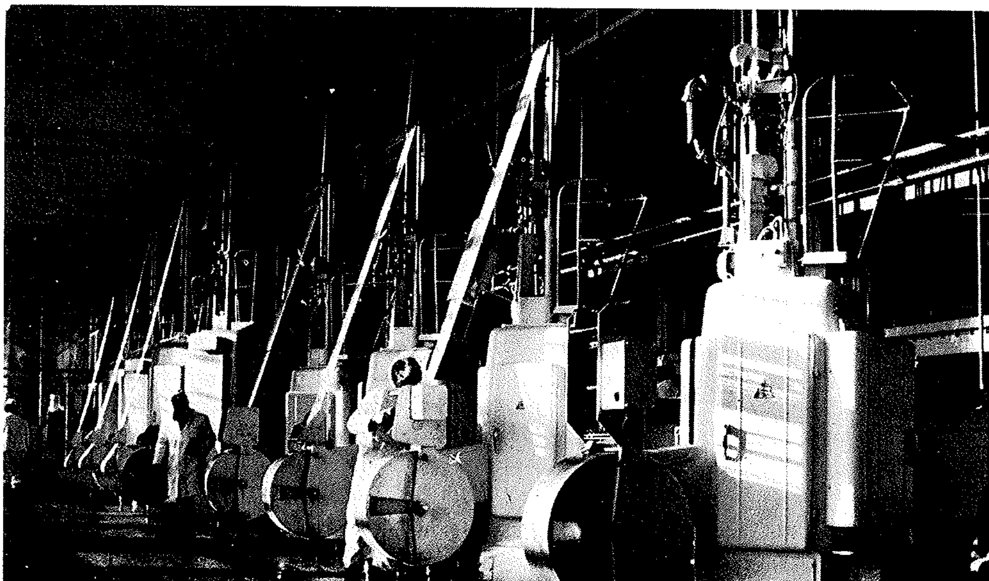

PKB

SADRŽAJI ZA DRUŠTVENO-KULTURNI ŽIVOT

Prikazaću neke od rezultata u ostvarivanju mreža društvenih objekata, počev od nivoa rejonskih, do opštegradskih objekata i sadržaja.

Zadržaću se na školskim objektima, zgradama za potrebe kulture i umetnosti, zdravstvenim kapacitetima, administrativno-upravnim i poslovnim objektima, mrežama zgrada za trgovinu i snabdevanje, hotelsko-turističkim i sportsko-rekreacionim kapacitetima i gradskim zelenim površinama.

Jedan od pokazatelja neusklađenih mogućnosti s potrebama još nedovoljne privredne snage Beograda do sada (da jednovremeno rešava sve gradske potrebe) je i stanje izgradnje društvenih, javnih objekata.

Osnovne i srednje škole

U ovim školama uči 200.000 dece. Počeli smo 1945. godine sa 34.413 učenika. Stanje je dugo bilo vrlo teško. Kriza je prebrođena počev negde od 1955. godine. Izgrađeno je mnogo novih osnovnih i srednjih škola. No tada je nastao zadatak dovršavanja razvoja materijalne osnove za nivo savremene nastave, uz stalan porast novih potreba koje su proizilazile i iz novograđenih stambenih naselja.

Tako nam za normalan rad s ovim brojem učenika nedostaje još uvek oko pola miliona kvadratnih metara školskog i kabinetskog prostora.

S druge strane nezadovoljavajuće je i stanje objekata za dnevni boravak predškolske dece. Nema mesta za oko 50.000 dece.

Među novoizgrađenim objektima navodim osmogodišnje škole u svim novim stambenim naseljima i većim stambenim aglomeracijama, u Železniku, Novom Beogradu, Zemunu, na Miljakovcu, u Šumicama, Banovom i Kanarevom brdu, u Kotežima itd., škole »Banović Strahinja« i »Filip Kljajić« na Čukarici, tipske polumontažne osmogodišnje škole podizane širom grada, zatim srednje škole u Novom Beogradu i drugim delovima grada, kao i srednju hemijsku školu na Čukarici itd.

Visoko školstvo

Beograd je u vrhu u našoj zemlji po razvijenosti sistema visokog školstva, broju fakulteta i visokih škola, kao i broju studenata u njima.
Za 80.000 učenika u visokim školama, Beograd ima dvadeset fakulteta, četiri umetničke akademije i osamnaest viših škola.
Od novoizgrađenih objekata navodim: Tehnološki i Mašinski fakultet, Filozofski fakultet, Šumarski fakultet, tri majstorske radionice Umetničke akademije na Dedinju, kompleks umetničkih akademija u Novom Beogradu u izgradnji, deo Fakulteta za fizičku kulturu na Banovom brdu, itd.
Pomenuo bih i neke objekte stručno-naučnih institucija, organizacija i instituta, kao što su: Nuklearni institut »Boris Kidrič« u Vinči, Hidrotehnički institut »Jaroslav Černi« na padinama Avale i Vazduhoplovni institut u Žarkovu, itd.

Kulturno-umetničke ustanove

Kulturno-umetnički život se višestruko razvio. Beograd je postao grad brojnih savremenih kulturno-umetničkih ustanova i organizacija. On ima, da iznesem samo neke podatke, šest profesionalnih pozorišta s jedanaest scena i 5.122 sedišta, 37 muzeja, 62 bioskopa, 17 narodnih i radničkih univerziteta i domova kulture, u preko desetak gradskih i isto toliko opštinskih izložbenih sala, galerija, stalno se održavaju brojne likovno-umetničke izložbe beogradskih, jugoslovenskih i stranih umetnika, itd.

Međutim, ako pođemo od povezanosti objekata i ustanova kulture s potrebama građana za kulturnim stvaralaštvom, podrazumevajući uticaj nivoa obrazovanja, životnog standarda i korišćenja slobodnog vremena u svrhe zadovoljavanja kulturnih potreba, onda i ovde Beograd karakterišu mnoge protivrečnosti i neusklađenosti.

Radi potpunijeg razumevanja, vratimo se nekim statističkim podacima (daću ih, kao i do sada, po karakterističnim periodima, po nekim odabranim »presecima«; podaci su često neujednačeni u pogledu praćenja kretanja stanja, po teritorijama na primer, zbog različitih snimanja stanja u pojedinim periodima).

Recimo, prema popisu iz 1961. godine:

— samo 33% ukupnog stanovništva Beograda je bilo autohtono;
— na užem području grada bilo je 4,5% nepismenih, a na prigradskom 16%;
— bez školske spreme ili s nepotpunom osnovnom školom bilo je 47,7% stanovništva iznad 10 godina starosti, a 77,2% na prigradskom području;
— sa završenom osnovnom školom, školama za kvalifikovane radnike i završenim srednjim stručnim školama bilo je 36,8% stanovništva; treba reći i da je struktura zaposlenih bila nepovoljna: to su u većini nekvalifikovani i polukvalifikovani radnici, niži i pomoćni službenici;
— svega 15,2% imalo je nivo obrazovanja koji može da zahteva i odgovarajući nivo kulturnog života.

Deset godina kasnije, prema popisu od 31. III 1971, stanje je izgledalo: 4,9% nepismenih na užoj gradskoj teritoriji, 8,3% s visokim obrazovanjem, a skoro polovina stanovništva (48,9%) s nepotpunom ili osnovnom školom.

Uticaji su bili obostrani: i u pozitivnom i u negativnom smislu. Ukupno stanje u procentima nije se mnogo promenilo. Tu leže i neka objašnjenja protivrečnim pojavama: uz postizanje vrhunskih dometa, pojave neadekvatnog interesa za kulturnim ponudama (na primer, bogat repertoarski život pozorišta nije uvek praćen odgovarajućim porastom pozorišne publike). Ali, i pored svega, u ovom procesu se ide napred.

Beograd je značajan muzejski grad (prema međunarodnom pregledu stanja u većini gradova Evrope 1964. godine Beograd je bio na drugom mestu).

On je mesto značajnih kulturno-umetničkih manifestacija: Jugoslovenski likovni trijenale, BEMUS, BITEF, festival zabavne muzike Beogradsko proleće, filmski festivali umetničkih, kratkometražnih i naučno-tehničkih filmova, itd. Iz godine u godinu raste ugled, nivo i obim ovih delatnosti. Ali, za normalno funkcionisanje postojećih kulturno-umetničkih ustanova potrebno je još dosta investiranja za podizanje odgovarajućih objekata (građevinski su u vrlo teškom položaju Muzej grada, Etnografski, Prirodnjački i Muzej pozorišnih umetnosti; teško je vidljiv početak gradnje nove Beogradske opere, itd).

Među novoizgrađenim objektima je dosta takvih koji znače bogaćenje grada u celini, a posebno predstavljaju domete naših arhitekata. Neki od njih dosežu sam vrh naše savremene arhitekture.

U zaključku bih rekao da postoji raskorak između kulturno-umetničkih dometa stvaralaca i korišćenja tih ostvarenja od strane građana kojima su dela namenjena. S druge strane, grad je po mnogim oblastima kulturnog i umetničkog delanja u vidnom usponu i čini stalne napore za daljim afirmisanjem stvaralaca.

Mreže zdravstvenih kapaciteta

Gradnja zdravstvenih objekata obavljala se u okviru urbanističkih mreža domova zdravlja po opštinama i u okviru opštegradskih zdravstvenih kompleksa. Skoro svaka opština ima podignut ili u gradnji svoj **dom zdravlja.** A glavni bolnički centri su: Univerzitetski klinički crntar, Vojno-medicinska akademija, Gradski bolnički centar na Zvezdari, bolnički centri u Zemunu, na Dedinju i na Banjici.

Pored toga podizani su i pojedinačni gradski zdravstveni objekti, kao što su stvarani uslovi za delovanje humanitarnih i socijalnih ustanova i organizacija. S obzirom na rast stručno-naučnih zdravstvenih ustanova i kadrova Beograd je postao i **značajan republički i jugoslovenski zdravstveni centar.** To je njegova velika tekovina, ali i gradska obaveza da i u pogledu materijalnih uslova, počev od broja postelja pa dalje, odgovori povećanim zahtevima za zdravstvenom pomoći.

Da Vojno-medicinska akademija nije prišla izgradnji novog centra na Banjici (uz napuštanje starih, nesavremenih objekata Vojne bolnice) teško bismo mogli govoriti o nekom značajnijem urbanističko-projektantskom zahvatu u podizanju opštegradskih medecinskih zona. Ovo je dalje omogućilo izradu Detaljnog urbanističkog plana perspektivnog razvoja Univerzitetskog kliničkog centra (na starom mestu s proširenjem na kompleks Vojne bolnice). U okviru ovakve koncepcije vršena su građenja za najaktuelnije potrebe Univerzitetskog kliničkog centra.

Iako po pravilu ne navodim pojedinačne arhitektonske objekte, jer se o njima govori u knjizi Arhitektura, s obzirom na mali obim dosadašnje gradnje ovih opštegradskih objekata, pomenuću neke, bez kojih bi i ovako nezadovoljavajuće stanje bilo izuzetno teško i neobjašnjivo. Evo ih: bolnica »Dragiša Mišović« na Dedinju, specijalna ortopedsko-hirurška bolnica »Banjica«, Bolnica za grudnu tuberkulozu na Bežanijskoj kosi, Zavod za rehabilitaciju na Dedinju; dalje, Gradska zubna poliklinika u ulici Ivana Milutinovića . . .

Otuda je u proteklom periodu obavljena izgradnja mreže domova zdravlja — jedno od najkonzekventnijih sprovođenja postavki Generalnog plana u pogledu zdravstvenih objekata.

Administrativno-upravni kapaciteti

Kao značajan administrativno-upravni centar savezne i republičke administracije i važan poslovni centar, Beograd je podizao i odgovarajuće administrativno-upravne objekte.

Pored objekata građenih u Novom Beogradu, navodim i zgrade Republičke skupštine i Izvršnog veća, Dom sindikata, DSNO, zatim zgrade opštinskih skupština u većini gradskih opština, onda brojne poslovno-administrativne zgrade preduzeća, banaka, predstavništava i drugih poslovnih organizacija. Građeni su i objekti za strana diplomatska predstavništva, ambasade, rezidencije itd. (u Beogradu će se u buduće graditi izvesni objekti za međunarodne društveno-političke organizacije, stalna tela i specijalizovane agencije, ambasade, vojna, privredna, naučna, kulturna predstavništva i tome slično). Sve to zahteva i odgovarajuću urbanističku pripremu za zadovoljenje tih potreba, skladno ulozi glavnog grada socijalističke Jugoslavije.

Zbog zaostajanja u razradi i čvršće orijentacije ka izgradnji i rekonstrukciji centra starog Beograda, izostajale su i ponude s određenim rasporedom lokacija ovakvih administrativno-upravnih, reprezentativno-predstavničkih poslovnih objekata. Po pravilu je lociran objekat po objekat, od slučaja do slučaja (naravno uz prisustvo indicija iz plana višeg reda). Zato je i propuštena mogućnost oformljenja izvesnih partija centralne zone, delom preko izgradnje i ovakvih objekata.

Trgovina i snabdevanje

Beograd je umnogome osavremenio svoju snabdevačku i trgovinsko-prodajnu mrežu, iako još uvek ozbiljno zaostaje za stvarnim potrebama i težnjama.

Grad je dobio izvestan broj novih objekata ove vrste, kao što su: robne kuće »Beograd« na Terazijama, u Knez Mihajlovoj ulici, na uglu Maršala Tita i Masarikove, zatim robne kuće, tržne centre i samousluge u većini novih naselja, među kojima i na Banovom brdu, Šumicama, Karaburmi, onda u Zemunu i na Novom Beogradu itd.

Bilo je već reči o zaostajanju pratećih sadržaja po mesnim zajednicama u novosagrađenim delovima grada — to se umnogome odnosi i na objekte ove vrste, naravno ne za sve mesne zajednice i ne na isti način.

Hotelsko-turističko-ugostiteljski kapaciteti, gradsko zelenilo i objekti za sport i rekreaciju

Važan poslovni i turističko-tranzitni grad među našim turističkim mestima, s najvećim brojem noćenja u toku go-

dine, Beograd je prinuđen da podiže odgovarajući broj hotela i drugih turističko-ugostiteljskih objekata. Uz mali i slab postojeći fond, s novoizgrađenim hotelima, ukupan broj hotelskih postelja iznosio je 5.000 na užoj teritoriji grada, u vreme kada je (1970. godine) bilo 700.000 domaćih i stranih posetilaca, odnosno 1.500.000 noćenja. Od tada se situacija nešto poboljšala izgradnjom novih hotela. No dosadašnji porast hotelskih kapaciteta stalno zaostaje za rastom potreba.

S druge strane, Beograd emituje brojne turističko-ugostiteljske potrošače u bližu i dalju okolinu, kao i u rekreativno-izletnička područja širom zemlje. Najviše izletnika je u letnjim mesecima — julu i avgustu. U izvesnim danima, u špicevima, taj broj dostigne i cifru od 200.000 ljudi. Od toga daleko najviše, oko 70%, odlazi na priobalje Save i Dunava.

U okvirima ovakvih potreba i kretanja podizani su, sem hotela, i drugi turističko-ugostiteljski kapaciteti — restorani, kafane, moteli, snek-barovi, kampovi, izletničko-turistička naselja, i to kako u gradu i na prilazima njemu tako i u regionu, u izletničko-rekreativnim zonama. Karakteristična je i pojava, po pravilu spontana, izgradnje tako zvanih vikend-naselja u bližoj i široj okolini grada.

Korišćenje vodenih tokova i priobalja u rekreativne svrhe, oštro nameće potrebu za uređenjem obala Save i Dunava, s podizanjem i odgovarajućih ugostiteljsko-turističkih objekata. U tom smislu do 1970. godine je urađeno 14 kilometara gradskih kejova (od 100 kilometara razvijenih rečnih obala i obala projektovanih jezera na teritoriji grada). U toku je rad na daljem uređivanju obala kao i uređenje za sada najveće rekreativne površine — Ade Ciganlije, koja će moći da primi oko 80.000 posetilaca dnevno (začete po urbanističkom rešenju arh. Hranislava Stojanovića, nastavljena s izmenama arh. Nikole Gavrilovića).

Tu su i gradske zelene površine sa svojom rekreativnom ulogom. Evo nekoliko podataka o stanju ovih površina:

— 1939. Beograd je imao 61,1 hektar parkovskih površina i 903,0 hektara površina pod šumama van uže gradske teritorije;

— 1948. Beograd je imao 69,2 hektara parkovskih i 1.059 hektara površina pod šumama (na jednog stanovnika dolazilo je u proseku 1,7 m² parkovskog gradskog zelenila);

— 1965. Beograd je imao 507,2 hektara unutrašnjeg gradskog zelenila, odnosno 7,5 m² po stanovniku, i 2.764,3 hektara spoljnog gradskog zelenila, odnosno 33,6 m² po jednom stanovniku.

Među novim gradskim zelenim površinama, pored onih u Novom Beogradu i većeg procenta slobodnih površina ostvarenih u stambenim blokovima i mesnim zajednicama drugih novih naselja (10—15 kvadratnih metara slobodnih površina po osobi), najznačajniji gradski park nastao u posleratnom periodu je Tašmajdanski park (idejno rešenje arh. Aleksandar-Saša Đorđević, realizacija inž. Branislava Prošić i inž. Vladeta Đorđević). On je delom i sportsko-rekreativni centar grada sa stadionom za male sportove (arh. Mika Janković, Uglješa Bogunović) i s otvorenim i zatvorenim plivačkim bazenima (arh. Mika Janković).

Dalje, na teritoriji grada je podignuto oko stotinak manjih ili većih dečjih igrališta u parkovima i stambenim blokovima, odnosno mesnim zajednicama.

Ovde treba nešto reći o **spomenicima i skulpturi u slobodnom prostoru.**

Ton podizanju spomenika daju spomenici NOB-i. U malo kojoj zemlji je u toku ovog proteklog perioda podignuto toliko spomenika revolucionarnoj borbi, spomen-obeležja, uređeno istorijskih objekata iz rata i Revolucije — kao u Jugoslaviji. I u Beogradu je rađeno na ovim zadacima. Sigurno su siromašniji rezultati no što su bile želje, no što ovaj grad i njegova revolucionarna prošlost zaslužuju. Uz tekući rad na obeležavanju i uređivanju istorijskih spomenika iz NOB-e, uz brojne pripreme, navodim i neke od spomenika i spomeničkih objekata uređenih ili podignutih do sada: Muzej »4. juli«, Muzej logora na Banjici, Muzej ilegalnih partijskih štamparija, Vojni muzej, Muzej »25. maj«, Muzej revolucije (u pripremi za realizaciju), itd. Delom je oformljen spomen-park »Jajinci«, podignuto je spomen-groblje oslobodiocima Beograda 1944. Na užoj i široj teritoriji Beograda među značajnim spomenicima NOB-i su na Kosmaju, u Obrenovcu, Zemunu. Podignuti su spomenici i revolucionarima Borisu Kidriču i Moši Pijade; itd.

Počev od 1965. godine održavaju se, svake godine, izložbe »skulptura u slobodnom prostoru« u organizaciji Udruženja likovnih umetnika Srbije i Turističkog saveza grada. Rezultat toga je i stalno postavljanje izabranih skulptura na dečjim igralištima i po drugim zelenim površinama. Ovakav rad na oplemenjavanju javnih gradskih površina dobijao je u širini iz godine u godinu (uključivanjem i drugih društvenih snaga, kao što su gradska interesna zajednica kulture, privredne i druge organizacije). No, on još uvek zaostaje daleko iza stvarnih potreba. Značajno je reći da je skulptura u slobodnom prostoru stekla »pravo građanstva« i da od svih kulturno-umetničkih snaga (kao i samih građana) zavisi njeno dalje prisustvo na javnim gradskim prostorima, zelenim u prvom redu, i u gradu u celini.[22])

U proteklom periodu je vršeno i pošumljavanje okolnih površina, na za to povoljnim i planom predviđenim terenima. Među najznačajnije poduhvate na ozeljenjavanju pominjem još »Park prijateljstva« u Novom Beogradu, iako još nedovršen, i »Titov gaj« na širem području, veliki program u podizanju tematskog, rekreativno-kulturno-odgojnog, park-šumskog prostora.

Pionirski grad u Košutnjaku (u rekonstrukciji) je specifičan dečji opštegradski objekat. Uz njega da pomenem dečji »Zvezdani grad« u parku na Zvezdari.

Pored podignutih opštegradskih sportskih objekata, među kojima dominiraju fudbalski stadioni, sigurno je vredan najveće pažnje rezultat napora grada u celini u ostvarenju GUP-a, **izgradnja rejonskih sportsko-rekreativnih centara.**

Svaka opština, svaki urbanistički rejon, ima, ili završava, ovakav svoj centar.

Ne mogu a da se najkraće ne zadržim i na oceni svega ovoga u odnosu na **zaštitu životne sredine.**

Mislim da je vidljivo prisustvo stavova koji nisu suprotni tom zadatku o kome se sada mnogo govori. Ali isto tako, iz godine u godinu, stanje životne sredine ljudi u Beogradu i njegovoj okolini biva sve gore i sve ugroženije.

Jedan od činilaca u tome je urbanizacija u praksi, koja se izmiče kontroli Generalnog plana, proklamacijama i željama. Tokovi reka su nam sve zagađeniji, tako je i s vazduhom i tlom.

Problem koji muči savremeni svet ima preduslove za rešenje u samoupravnim, socijalističkim okvirima našeg društva.[23])

INFRASTRUKTURA

Za zaokruženu informaciju o posleratnom porastu i izgradnji Beograda potrebno je, makar i najkraće, podsetiti na neke radove u izgradnji saobraćajnica i gradske infrastrukture.

Ovde se, takoreći, počinjalo iz početka. Zato se moraju istaći veliki napori na izgradnji gradske mreže vodovoda i kanalizacije, mreža elektrike, toplovoda (podizanju elektrodalekovoda, trafo-stanica, toplodalekovoda i toplana, itd.); na PTT i TT mrežama, (automatskim telefonskim centralama i drugim objektima); zatim na mrežama i postrojenjima radija, televizije, itd. Mnoge od njih su bile ratom onesposobljene, te su oživljavane, osposobljavane i građene nove, dok neke nisu ni postojale i tekovina su ovog perioda izgradnje grada, kao recimo gradske toplane i toplodalekovodi, ili televizija.

Svaka od ovih oblasti gradskog životnog organizma je u proteklom tridesetogodišnjem razvoju Beograda istorija za sebe.

Isti napori su činjeni i na osposobljavanju i izgradnji svih vrsta saobraćajnica, na stvaranju osnove za odvijanje drumskog, železničkog, rečnog i vazdušnog saobraćaja — saobraćaja, kao jednog od posebnih preduslova života i razvoja Beograda.

Podsetimo se da Beograd nije imao ni dobrih mostova — sadašnji su rezultat posleratne izgradnje.

Podignut je novi aerodrom.

Grade se putničke železničke stanice u novom i starom Beogradu, ranžirna železnička stanica na Makišu itd.

Od saobraćajnica još da pomenem (uz sve ono što je učinjeno da grad može da funkcioniše kao veliki saobraćajni čvor Srbije i Jugoslavije) ono što je u izgradnji: Savsku magistralu, deonicu E-5 (Beograd — Novi Sad) pored drugih ulazno-izlaznih i regionalnih gradskih puteva.

Treba podsetiti i na zamašnije rekonstrukcije ulica: Knez Mihajlove, Terazija, Maršala Tita, Bulevara Revolucije, Kneza Miloša, Savske, Cvijićeve, Dimitrija Tucovića.

Da se nešto više zadržim na auto-putu kroz Beograd. To činim i zbog njegovog značaja u razvoju grada i zbog njega kao objekta koji je svojevrstan izraz urbanizma, inženjersko-građevinskog i arhitektonskog stvaralaštva. On je jedan od primera građevinsko-konstruktivnog i arhitektonsko-urbanističkog timskog rada. Završen i pušten u saobraćaj 1970. godine, auto-put kroz grad je glavna podužna saobraćajnica, prema Generalnom urbanističkom planu Beograda. On je, dok ne bude izgrađena obilazna deonica auto-puta, ujedno i savremeni deo ove značajne jugoslovenske drumske magistrale od Ljubljane i Zagreba, kroz Beograd i dalje za jug Evrope. Već kao takav on ima izuzetan značaj u realizaciji GUP-a. Dalje, pod nazivom »auto-put kroz Beograd« podrazumevamo nekoliko velikih građevinskih i saobraćajnih objekata, koji sami sobom predstavljaju i zasebne značajne objekte. To su: novi most preko Save, zvani »Gazela«, saobraćajna petlja u više nivoa na Mostaru i objekat, takođe u više nivoa, kod bivše Auto-komande. Svaki od ovih objekata ima svoju prostornu fizionomiju i građevinsko-tehničku vrednost. Oni nose i određene oblikovne domete, pa o njima treba govoriti i u okviru **arhitekture beogradskih građevinsko-saobraćajnih objekata.**

Trasa auto-puta prolazi kroz dva različita dela grada i daje određene odgovore na složena pitanja ovakvih važnih gradskih magistrala u ravničarskom delu grada, kakav je Novi Beograd i u provlačenju kroz istorijski deo grada, kakav je deo puta kroz stari Beograd.

U stvaranju projektne dokumentacije učestvovale su mnoge organizacije, od kojih navodim: Urbanistički zavod, Direkciju za puteve i Direkciju za izgradnju mostova.

Od brojnih autora, odgovornih i glavnih projektanata, projektanata-saradnika, naučnih saradnika i konsultanata, da pomenem: glavne projektante auto-puta arh. Branislava Jovina i inž. Jovana Katanića, zatim odgovorne projektante Direkcije za puteve inž. Darka Lazića i inž. Nadeždu Krunić, kao i glavnog projektanta mosta »Gazela« inž. Milana Đurića.

Istovremeno sa završetkom auto-puta pušten je i denivelisani tunelski motorni prolaz ispod Terazija, tzv. »Terazijski tunel«. Uz to, u zadnje vreme izvedeno je nekoliko podzemnih pešačkih prolaza, kao što su tri na Terazijama (dva — arh. Spasoje Jovanović, inž. Vojislav Terzić, sa saradnicima). Prolaz u ulici Moše Pijade (arh. Ljubomir Profilović), zatim kod Zelenog venca (arh. Siniša Vuković, Olga Divac), kao i podezmni pešački prolazi u Novom Beogradu.

Sva ova građenja su, rekao bih, početak **podzemnog urbanizma.** No podzemni urbanizam Beograda, ovde samo pomenut, traži i zaslužuje mnogo kompleksniji, studiozniji pristup, u skladu s mestom i ulogom gradskih podzemnih sadržaja u savremenom urbanizmu.[24])

Prikazane aktivnosti na realizaciji saobraćajnica govore o orijentaciji grada na poboljšanju stanja u saobraćaju, koje je iz godine u godinu bivalo sve kritičnije. Podsetimo se da je Beograd imao 1945. godine registrovana 1.982 motorna vozila, a da se sada njegovim ulicama kreće 200.000 automobila, da je prekoračen svaki planirani stepen motorizacije i da je sada već realno računati s jednim vozilom na porodicu, itd. Ta orijentacija je, kako se vidi, u pravcu bezbednijih pešačkih kretanja i denivelisanja motornog saobraćaja u centru grada, a ujedno i u ostvarivanju novih opštegradskih saobraćajnica.

Realizatori

U ovakvim prikazima često se zaboravlja na one realizatorske stručne snage izražavane kroz organizovano građenje preko građevinskih preduzeća i drugih organizacija, kao što su specijalizovane direkcije itd.

U stvari, kada se izuzme celokupni polet naroda (naročito u vremenu Obnove i izgradnje) nosioci, stručni nosioci, kvalifikovani graditelji, bili su **građevinski radnici** (podrazumevajući pod tim nazivom realizatore brojnih struka i raznih kvalifikacija, sve koji učestvuju u složenom procesu građenja). Bez njihovog rada ne i bilo ovog i ovakvog Beograda. Desetine i stotine hiljada građevinskih radnika »uzidalo« je u naš, u njihov Beograd, svoja imena, snagu i delove svojih života.

Navodeći sve do sada rečeno, pominjući neka od preduzeća, nabrajajući objekte, projektante, mislim i na graditelje. Neka svako od njih nađe i sebe u ovom osvrtu na posleratnu izgradnju Beograda.

Pomenuću da je među prvim građevinskim preduzećima osnovano Komunalno građevinsko preduzeće »Komgrap«, da je »Izgradnja« osnovana da gradi Novi Beograd, da počev od ovih i njima sličnih, većih ili manjih građevinskih preduzeća, do danas možemo pratiti put razvoja našeg građevinarstva — neimarstva, koje je dostiglo takve operativne potencijale, da je rasprostrlo svoju aktivnost po celoj Jugoslaviji i van nje.
Dalje, od preduzeća za građenje izrasla je Direkcija za izgradnju Novog Beograda, stručno-organizacioni nosilac te izgradnje. Postoji i Direkcija za izgradnju i rekonstrukciju grada, Direkcija za obale, Direkcija za puteve, mostove, za zelenilo.

I hvale i zamerke što nam je Beograd ovakav odnose se na svoj način i na realizatore.

Kao što se odvijao proces ustrojavanja urbanističke službe, građevinske operative, tako se odvijala i istorija arhitektonskih projektantskih organizacija.

Po oslobođenju zemlje, u periodu Obnove, a naročito za vreme prvog Petogodišnjeg plana privredne izgradnje, prišlo se formiranju niza arhitektonskih projektnih organizacija. S obzirom na obim i složenost zadataka privredne izgradnje formiran je i niz drugih tehničkih projektnih organizacija, saveznog, republičkog i gradskog značaja. Najveći broj tih projektnih organizacija je u prvo vreme bio baš u Beogradu. Posle nekoliko reorganizacija saveznih i republičkih državnih organa mnogi savezni projektni zavodi su rasformirani ili su prešli u nadležnost republika, odnosno lokalnih organa.

Tako su u Beogradu u početku radili arhitektonsko-projektni zavodi Beograda, NR Srbije i FNRJ. S daljim kretanjem naše socijalističke izgradnje dolazilo je, naročito od 1953. godine, do elastičnijeg organizovanja arhitektonskih projektnih biroa, da bismo sada imali desetine njih u gradu.

Sva ta projektna preduzeća, njihovi projektanti, svako na svoj način, dali su odgovarajući udeo u tridesetogodišnjoj izgradnji Beograda.

U ovoj knjizi težište je na urbanizmu Beograda, pa shodno tome i na urbanistima. Zato, uz do sada rečeno, iznosim još po nešto **o generacijama urbanista** koje su stasale do sada.

Od 1950. godine povećava se broj urbanista i dolaze na scenu nove generacije. Urbanisti nastali kroz Obnovu i izgradnju i izradu Generalnog urbanističkog plana postaju iskusni i zreli prostorni planeri voditelji operativnih poslova i odgajitelji mladih stručnjaka.

Paralelno s tim, beogradska škola nam već daje nove generacije stručnjaka (u prvom redu arhitekata) za prihvatanje rastućeg tereta urbanizacije grada.

Nastaje **kontinualni rast beogradskih urbanista.**

Sada, sve više, to bivaju i urbanisti drugih profila: saobraćajni inženjeri, ekonomisti, sociolozi, pravnici . . .

Urbanizam postaje prisutniji u celokupnom životu grada.

U stručnim krugovima on je prisutan i van Urbanističkog zavoda, a posebno dobija u širini kroz brojne arhitektonsko-urbanističke projektne organizacije, koje sve više rade i urbanističke elaborate. Otuda je, za razliku od vremena kada smo na prste brojali urbaniste, sve teže nabrajati stručnjake koji se bave urbanizmom. O njima je normalnije, danas, govoriti u prvom redu kroz i povodom dela.

U takvom procesu beogradski urbanisti hvataju korak s najrazvijenijim stručnim centrima (s kontinualnijom urbanističkom tradicijom) u našoj zemlji; da bi krenuli u korak s takvim centrima i u svetu.

Stasala je i generacija koja je, između ostalog, izradila i novi Generalni plan »Beograd 2000« i s kojom je stupila na scenu najmlađa ekipa.

Danas je beogradska prostorno-planerska organizacija najbrojnija u Jugoslaviji. Beogradski urbanisti, u rastućem obimu, kapacitetu i stvaralačkom kvalitetu, nalaze se i po mnogim gradovima Srbije, obavljajući mnoge zadatke tih gradova, naselja, regiona.

Sadržaji za društveno-kulturni život — školsko-prosvetni objekti, zgrade za potrebe kulture i umetnosti, zdravstveni objekti, administrativno-upravne i poslovne zgrade mreže zgrada za trgovinu i snabdevanje, hotelsko-turistički i sportsko-rekreacioni kapaciteti — po pravilu oformljuju značajne gradske celine. Zato se ove vrste gradskih sadržaja prezentuju putem prikaza tih gradskih celina. Neki su već pominjani kroz dosadašnje ilustracije, posebno u prikazu novih stambenih naselja, zatim Novog Beograda i Zemuna a većina kao pojedinačni arhitektonski objekti, prikazuju se u knjizi »Arhitektura«.

»BEOGRAD 2000.«

Godine 1966. Skupština grada Beograda donela je odluku da se pristupi **reviziji GUP-a.** Od toda do 1972. godine, ova odluka je sprovođena u Urbanističkom zavodu i rezultat tog rada bio je **novi Generalni urbanistički plan Beograda za period do dvehiljadite godine.**

Na čelu tima koji je obavljao ovaj posao bili su arh. ALEKSANDAR ĐORĐEVIĆ, direktor Zavoda i arh. MILUTIN GLAVIČKI, pomoćnik direktora.

Arh. Đorđević je strateg organizacije, metodologije, kadrovskog odbira saradnika, određenih koncepcija i konačnog donošenja plana.

Arh. Glavički je izuzetan stručno-taktički nosilac i izvršilac stavova i koncepcija. On sam, jedan je od autora konačnog rešenja Novog Beograda do novog GUP-a i u njemu.

Pre navođenja ostalih autora podsetimo da je u zadnjem petnaestogodišnjem periodu, u kome je direktor Urbanističkog zavoda bio arh. Đorđević, obavljena jedna vrsta smene generacija urbanista. Kao što sam već rekao, dolazili su novi stručnjaci, školovani u Socijalističkoj Jugoslaviji, u prvom redu na beogradskom univerzitetu. Univerzitetu koji je već izučavao urbanizam kao nastavni predmet na više fakulteta (naročito na arhitektonskom, a onda građevinskom, saobraćajnom, šumarskom, ekonomskom) kao savremenu prostorno-plansku, stručno-naučnu disciplinu. Među profesorima univerziteta je sve više urbanista koji su učestvovali u izradi prvog GUP-a.

S druge strane, intenzivan rad na dinamičnom građenju Beograda je, za mnoge, predstavljao prve urbanističke »postdiplomske studije«.

Tako je novi GUP nošen od sastava u kome ćemo naći malo imena pominjanih u procesu izrade prvog plana.

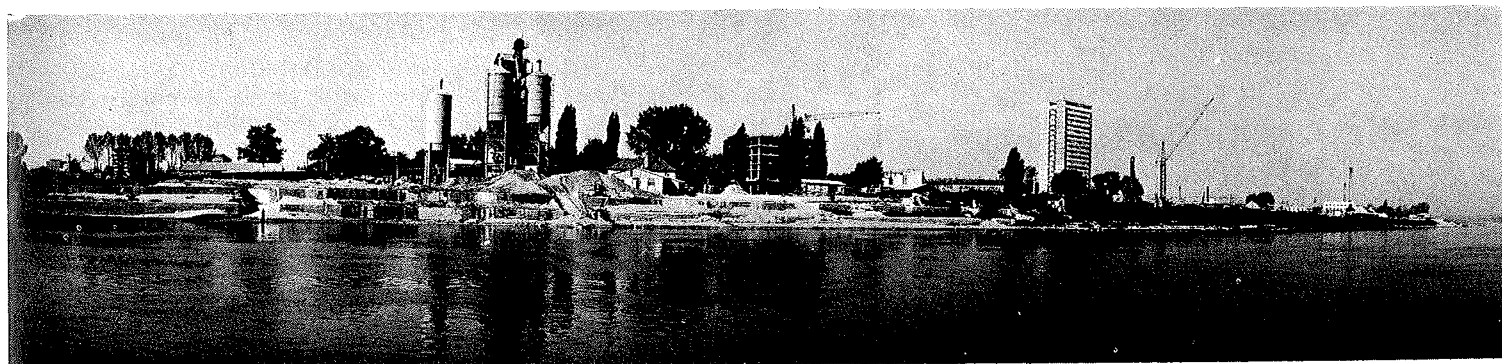
Rećiću još da je u unutrašnjoj organizaciji Zavoda značajno mesto pripadalo arh. LEONU KABILJU, zameniku direktora Urbanističkog zavoda. On je, pored ostalog, u funkciji koju je imao obezbeđivao paralelan tok rada Zavoda, bez bitnijih poremećaja tekućeg urbanog života u gradu u vreme trajanja izrade Generalnog plana (arh. Kabilja sam navodio i kao autor odgovarajućih urbanističkih elaborata).

Sledstveno dosadašnjim izlaganjima, evo osnovnih informacija o novom GUP-u.

Skupština grada Beograda usvojila je 23. marta 1972. godine Generalni urbanistički plan Beograda na sednici svih veća. Predsednik Skupštine grada Beograda bio je Branko Pešić. Konačan predlog GUP-a utvrdio je **Savet za urbanizam,** izvršno-politički organ za urbanističke poslove Skupštine grada. Savet za urbanizam je pratio rad na izradi plana. On je bio obaveštavan o stanju radova na planu, upoznavan s metodologijom koja se primenjuje, rešenjima koja se predlažu i problemima koji su se pojavljivali u toku rada. Savet je bio informisan o prednacrtu GUP-a i upoznat s rezultatima javne diskusije o njemu. U periodu septembar--decembar 1971. godine Savet je posvetio 12 sednica razmatranju najkrupnijih tema iz prednacrta GUP-a. On je razmatrao i nacrt GUP-a i doneo odluku za njegovo upućivanje na javnu diskusiju. Savet je pretresao izveštaj svoje Stručne komisije i rezultate javne diskusije. Predsednik Saveta je bio Mihajlo Švabić, a članovi: Dragutin Ilić, Dimitrije Veličković, Petar Đorđević, Momčilo Stefanović, Nenad Grujić, Radojko Filipović, Jovan Vasiljević, Vladislav Ivković, Nikola Hajdin, Dragan Milojević, Rajko Rajić, Bogdan Ignjatović, Srbobran Đorđević, Rahmija Kadenić.

Kao stručno pomoćno telo Savetu za urbanizam Skupština grada je obrazovala, početkom 1970. godine, **Stručnu komisiju za Generalni urbanistički plan.** Ona je imala osnovne zadatke:

— da na zahtev Saveta za urbanizam daje stručna mišljenja o svim pitanjima koja se pojavljuju pred Savetom u toku rada na GUP-u;
— da daje stručnu ocenu elaborata koje razmatra i usvaja Savet za urbanizam u vezi s radom na GUP-u;
— da pruža stručnu konsultativnu pomoć kada joj se po važnijim pitanjima obrati Urbanistički zavod.

Stručna komisija je bila u sledećem sastavu: Milan Adamović, dipl. ekon., prof. Saobraćajnog fakulteta; Vladimir Bjelikov, arh., doc. Arhitektonskog fakulteta; Uglješa Bogunović, arh.; dr Mladen Boreli, inž., prof. Građevinskog fakulteta; dr Slobodan Đorđević, lekar, zamenik dir. Zavoda za zdravstvenu zaštitu SR Srbije; dr Dušan Dukić, dipl. geogr., prof. Prirodno-matematičkog fakulteta; Mihajlo Golubović, el. inž., direktor sektora za naučni rad Zajednice elektroprivrednih preduzeća; Sava Janjić, građ. inž., prof. Građevinskog fakulteta; Branislav Kojić, arh., akademik, direktor Instituta za arhitekturu i urbanizam; Živorad Kovačević, dipl. pravnik, generalni sekretar Stalne konferencije gradova Jugoslavije; Branislav Krstić, arh., pred. Komisije za urbanizam Savezne skupštine; Aleksandar Krstić, inž. hort., prof. Akademije za primenjenu umetnost; Đorđe Lazarević, građ. inž., akademik, prof. Građevinskog fakulteta; dr Radomir Lukić, dipl. prav., akademik, prof. Pravnog fakulteta; Uroš Martinović, arh., prof. Arhitektonskog fakulteta; Nikola Oka inž., prof. Saobraćajnog fakulteta; Branko Petričić, arh., prof. Šumarskog fakulteta; dr Branislav Piha, dipl. ekonom.; mr Božidar Popović, dipl. prav., zamenik sekretara za urbanizam SR Srbije; dr Milovan Radovanović, dipl. geogr., doc. Prirodno-matematičkog fakulteta; Rajko Rajić, dipl. ekon., direktor Jugoslovenskog instituta za urbanizam i stanovanje, Miloš Sinđić, dipl. ekon., prof. Fakulteta političkih nauka; Ante Spozna, građ. inž., pukovnik JNA. Predsednik Komisije je bio Rajko Rajić.

U timu za izradu GUP-a bili su:

Odgovorni za sintezu: arh. Vjerko Aničin; dipl. geog. Aleksandar Veljković; arh. Milutin Glavički; arh. Aleksandar Đorđević; dipl. soc. Đuro Đurović; dipl. ekon. mr Miodrag Janić; arh. Milenko Jevtić; arh. Smilja Kanački; arh. Kosta Karamata; arh. Ljubomir Lukić; inž. saob. Petar Lukić; inž. maš. dr Dragomir Malić; dipl. prav. Vladimir Marinko; inž. šum. Stevan Milinković, arh. pejzažista; dr med., prim. Radomir Mišić; dipl. geog. Dimitrije Perišić; arh. Vladimir Petrović; arh. Ranko Radović; inž. el. Đorđe Radulović; arh. Borislav Stojkov; inž. građ. Velimir Tomić; inž. šum. Slobodan Fatić; i ostali članovi tima: inž. saobr. Mirko Bajić; arh. Darko Bogosavljević; inž. saobr. Miodrag Bojović; dipl. geog. Milan Bursać; dipl. stat. Tatjana Živanić; inž. saobr. Batrić Đuković; arh. Stjepan Zaležak; viši teh. Ratomir Janković; inž. građ. Mihajlo Maletin; dipl. ekon. Dušan Papić; inž. šum. Miodrag Teofilović; dipl. mat. Milan Šarac; arh. Ljubodrag Šimić; kao i brojni saradnici na obradi elaborata.

Tokom izrade GUP-a odvijala se i saradnja s izvesnim stranim organizacijama i stručnjacima.

Strani konsultanti bili su: Sambamurthy Thyagarjan, dipl. inž. arh.; Clyde Pyers, dipl. inž .saobr.; Jack Peers, dipl. inž. saobraćaja.

Isto tako bilo je saradnje sa Wayne State University iz Detroita (SAD) u vidu stalnih konsultacija na izradi saobraćajne studije i drugih pitanja generalnog urbanističkog planiranja, čijim posredstvom su povremeno uključivani eksperti za urbanističko planiranje iz SAD i Jugoslovensko-američkog projekta, kao i firme za saobraćajno planiranje Voorhees i Harris.

U rad na planu, kroz razne forme i sadržaje saradnje, bilo je uključeno preko pedeset stručnih i naučnih institucija iz Beograda. U tekstu plana istaknut je njihov doprinos u pogledu baznih studija, dokumentacije i analiza, kao dragocena stručna i naučna podloga za rad tima. Posebno se ističe rad institucija kao što su: Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka; Jugoslovenski institut za urbanizam i stanovanje, Zavod za unapređenje komunalne delatnosti SR Srbije, Osnovna privredna komora u Beogradu ,Institut za ekonomiku industrije, Rudarsko-geološki fakultet u Beogradu, Gradski zavod za statistiku, Gradski zavod za društveno planiranje, Gradska geodetska uprava, Zavod za zaštitu prirode SR Srbije i Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture.

I za ovaj plan, kao i za prvi, i za čitav dosadašnji razvoj Beograda, izražavan je interes i najviših državnih i partijskih rukovodstava. Tako se Predsednik Republike Tito, s grupom republičkih i saveznih funkcionera, podrobno upoznao s postavkama ovog GUP-a.

Bez namere da u celosti prikažem rešenja plana (on će se i prikazivati i pokazati, dokazivati . . . i pobijati, pred njim je vreme — vreme njegove realizacije), u zaokruženju ovog dela knjige, izložiću samo neke od njegovih postavki.

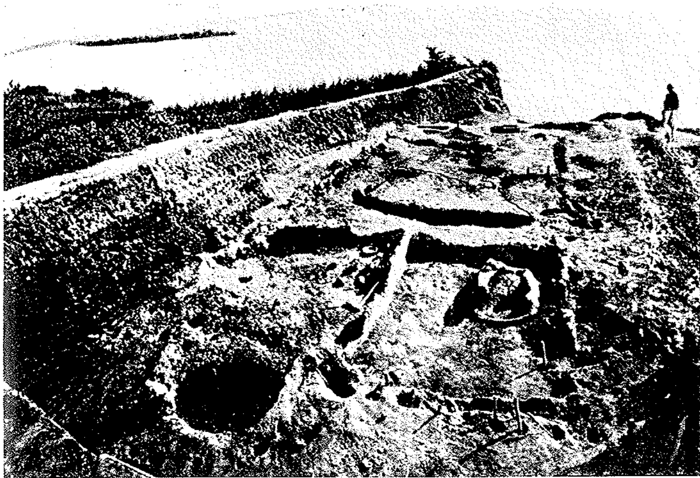
Sve svoje pokazatelje GUP razdvaja u odnosu na **teritoriju grada,** što smo zvali šire, administrativno područje grada i na **područje grada,** što smo zvali užom gradskom teritorijom.

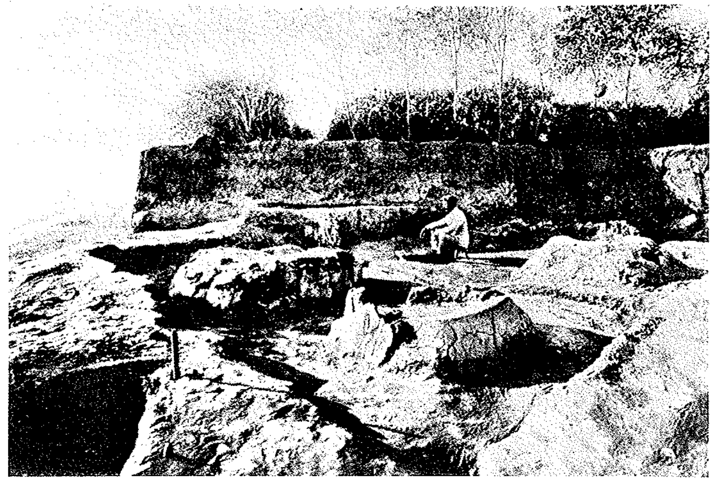
Uz pretpostavku porasta godišnjeg dohotka po stanovniku od 1.180 na 4.150 dolara u dvehiljaditoj godini, na području grada (užoj gradskoj teritoriji) bismo imali sledeća pomeranja:

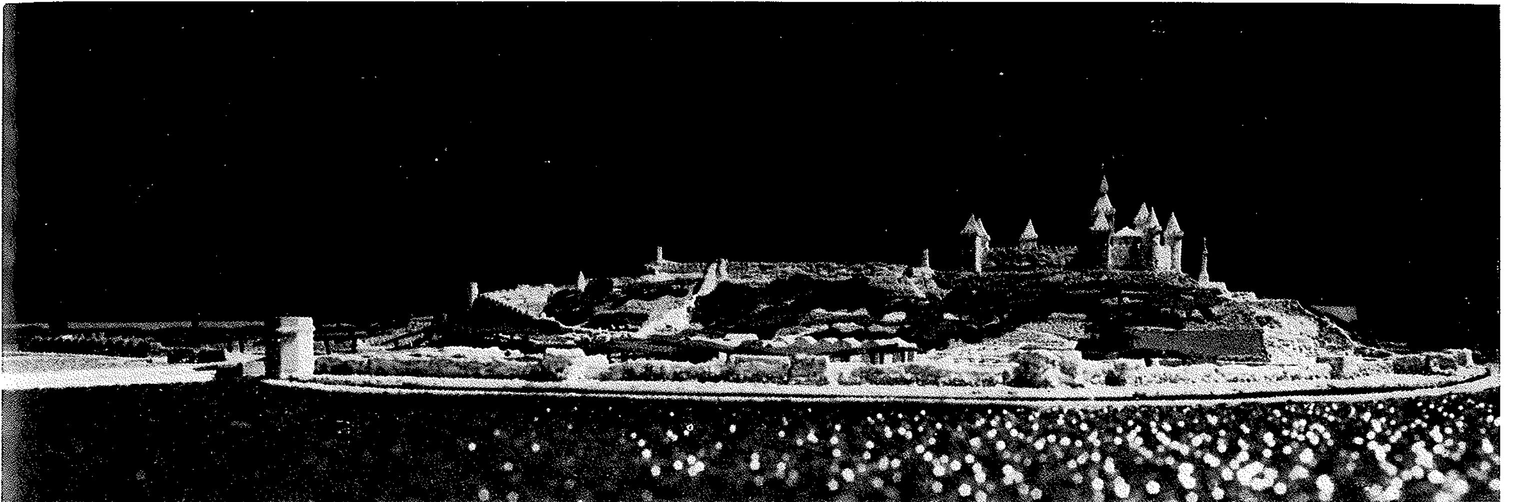
— teritorija bi se povećala od 18.540 na 69.537 hektara;
— broj stanovnika od 805.332 na 1.572.000 stanovnika;
— broj domaćinstava od 287.767 na 562.000;
— broj stanova od 237.900 na 562 000, odnosno za svako domaćinstvo stan; a dolazilo bi 21,0 m^2 korisne stambene površine po stanovniku (umesto sadašnjih 13,3 m^2 na stanovnika);
— broj zaposlenih bi porastao od 341.713 na 789.950, odnosno svaki drugi stanovnik bi bio zaposlen;
— uz smanjenje gustine naseljenosti od 43,3 na 22,8 stanovnika po hektaru, prosečne gustine na čitavom području grada; ili smanjenja te gustine u mesnim zajednicama od 195 na 150 stanovnika po hektaru, povećale bi se površine javnog gradskog zelenila i sportsko-rekreacione površine od 7.700.000 na 110.640.000 m^2.

Po istim pokazateljima na 250.000 hektara teritorije grada (administrativnog područja) dvehiljadite godine bi:

— živelo 1.950.000 stanovnika;
— sa 670.000 domaćinstava;
— u isto toliko stanova;
— i sa 880.000 zaposlenih;
— pretpostavljeno je da će broj putničkih automobila porasti na teritoriji grada od 89.720 na 631.000.

Naravno radi pune predstave o delima i ljudima, nije sve rečeno s izloženim o GUP-u »Beograd 2000«. Beograd danas raspolaže brojnim, sposobnim kadrovima: urbanistima, društveno-privredno-ekonomskim planerima, čija je najveća koncentracija u Urbanističkom zavodu (odnosno od kraja 1974. godine u Zavodu za planiranje razvoja

Praistorijsko nalazište Vinča

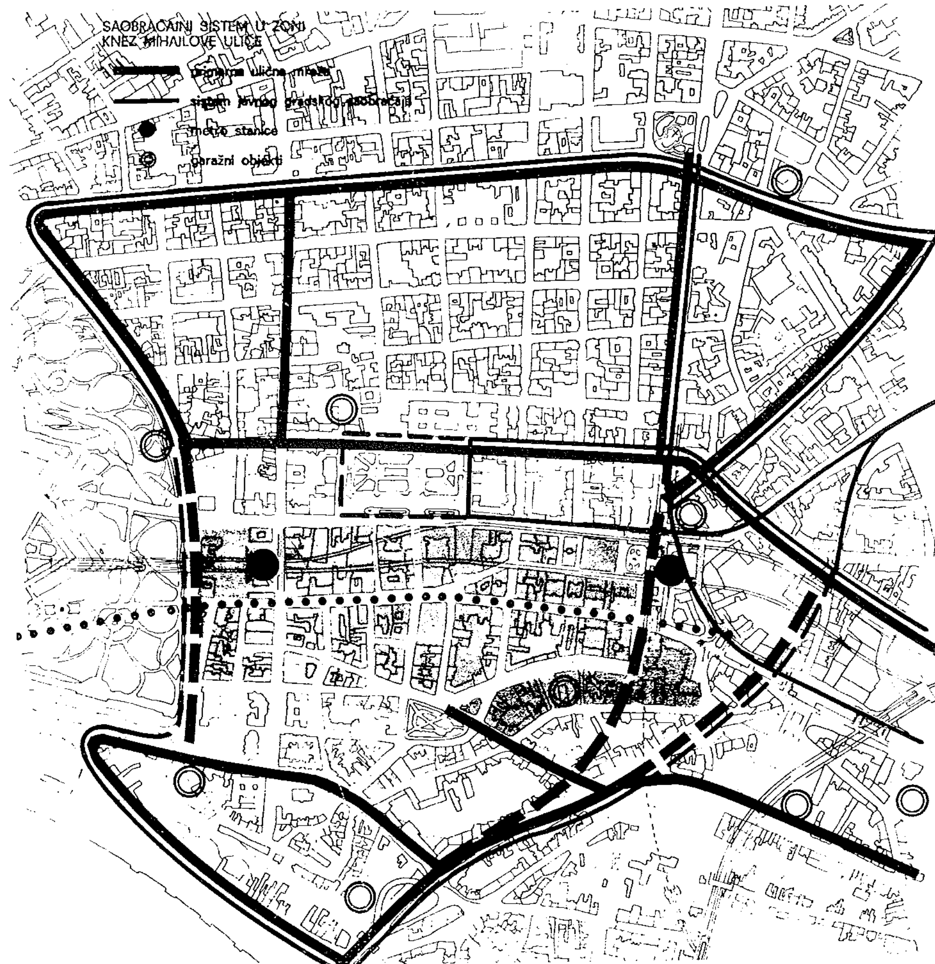
Preduzima se nastavak naučno-istraživačkih radova ovog arheološkog naselja na tlu Beograda, gde će se urediti arheološki park

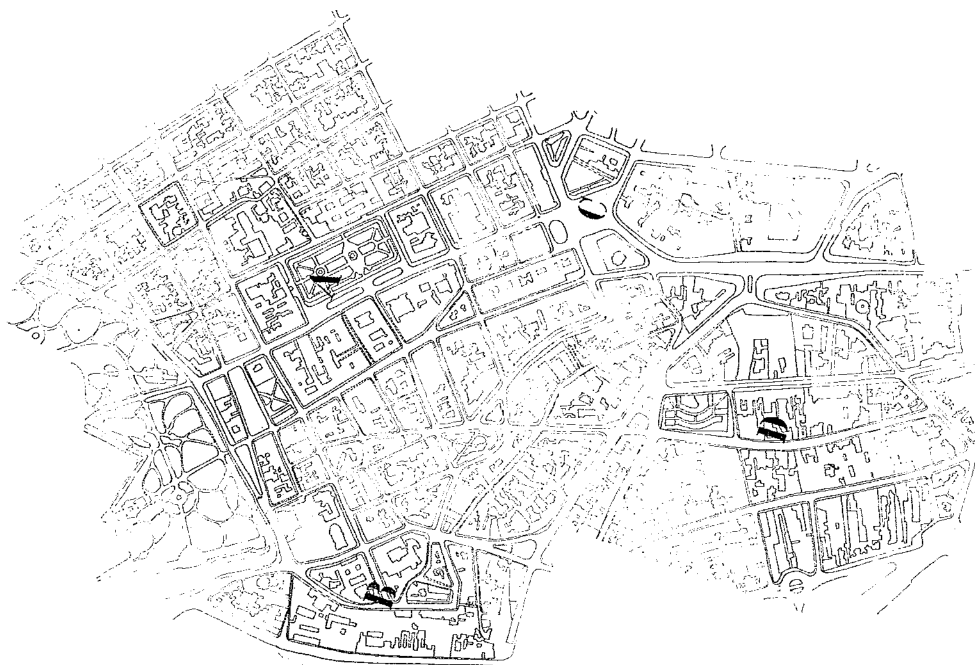
Maketa rekonstrukcije beogradske srednjevekovne tvrđave

Pogled na tvrđavu iz Novog Beograda

grada Beograda i u Sekretarijatu za urbanizam i zaštitu životne sredine, organu uprave za ove poslove, formiranom novom organizacijom gradske urave). Aktivna prisutnost urbanizma i urbanista je i na Beogradskom univerzitetu, u mnogim naučnim ustanovama, arhitektonskim projektnim organizacijama, Direkciji za izgradnju i rekonstrukciju grada ,drugim direkcijama, ustanovama i organizacijama grada.

Zato, uz ovu konstataciju, navodim još, bar projektante, samostalne i odgovorne urbaniste prostorne planere (u prvom redu iz Urbanističkog zavoda i Sekretarijata za urbanizam i zaštitu životne sredine) od kojih svaki može, u stručnom i organizaciono-društvenom pogledu, da nosi i sprovodi savremeni urbanizam kako u Beogradu, tako i u svakoj drugoj našoj urbanoj sredini (radi rasterećenja teksta neću ponavljati imena stručnjaka o kojima je do sada već bilo više reči). Evo ih: arhitekti Vesna Matičević, Josip Svoboda, Milan Milašinović, Dragutin Kadović, Zora Tomić, Desanka Kaćanski, Mirjana Lukić, Dimitrije Pavlović, Vera Paunović, Dubravka Janković, Vera Mitić, Stojanka Stošić, Stjepan Zaležak, Spasenija Tanurdžić, Dobrivoje Barlovac, Ružica Petrović, Mirjana Petrović, Maruša Antić, Miodrag Nastasović, Aleksandra Banović, Milica Jakšić, Olga Miličević, Predrag Ljubičić, Vojislav Tošić; inženjeri Nenad Tasić, Slavko Rakočević, Slavko Đerfi, Velibor Gordić i drugi.

U periodu razrada GUP-a i realizacija po njemu, jezgro starog grada je bivalo predmet urbanističko-arhitektonskih studija. Sve to se posebno sistematizovalo u vreme izrade regulacionog plana Starog grada (rukovodilac arh. Kosta Karamata)

Sada je u radu Detaljni urbanistički plan područja Knez Mihajlove ulice (rukovodilac arh. Aleksandra Banović). Paralelno sa svim ovim u proteklom tridesetogodišnjem periodu izgrađeno je dosta pojedinačnih objekata na tom gradskom prostoru

Najčešće obrađivani, studirani, delovi jezgra starog Beograda: A — potez Zeleni venac — Bajrakli-džamija; B — Kosančićev venac; C — Trg Republike; D — Terazije s Terazijskom terasom

Knez Mihajlova ulica je postala deo pešačke zone grada

OFORMLJENE CELINE U ISTORIJSKIM DELOVIMA BEOGRADA I ZEMUNA

Današnji Beograd je mlad grad, bez značajnijeg udela istorije kao svedočanstva njegovog velikog trajanja. On je grad sa fizionomijom koja manje govori o davno prohujalim vremenima, a najviše kazuje o proteklih poslednjih trideset godina. On je zato nužno i izraz svih protivrečnosti i nesklada grada, još jednom, ko zna po koji put u svojoj istoriji, oživljavanog i raslog iz ruševina, ka velegradu.

Prikazao sam ga kroz izvesne kategorije porasta materijalnog sadržaja, stambene, privredne itd. izgradnje. Sve to je omeđilo i neke odlike grada kao što je ostvarilo i okvire za razvijanje određenih atmosfera u njemu. Nosioci tih atmosfera su ljudi, građani Beograda. Zato bih se zadržao i na nekim gradskim celinama i ambijentima.

— Najpre bih pomenuo **praistorijsko nalazište mlađeg kamenog doba u Vinči.** Naselje koje je u nauci steklo značaj međašnjeg naselja za svrstavanje drugih praistorijskih naselja u ovom delu Evrope.

Na lesnoj visokoj obali Dunava, u predelu današnjeg gradskog naselja Vinča (kakav kontinuitet življenja), kod ušća Bolečice u Dunav, nalaze se ovi belezi ostali od ljudi koji su živeli pre više od 5.000 godina.

Beograd nema vredniji spomenik prošlosti, spomenik koji daleko prevazilazi i jugoslovenski, a ima evropski i svetski naučni značaj.

Ovaj inače izvanredan prostor dunavske obale nije obrađen u smislu trajne zaštite i uređenja, sa uklapanjem u savremene funkcije grada.

Beogradska tvrđava (sa svojim parkovskim prostorom — **Kalemegdanom**) je bez sumnje jedan od najvrednijih gradskih prostora, koji sadrži spomenike od preko dve hiljade godina života Beograda.

To je deo sa koga se uvek doživljava izvanredan vidik, jedan od retkih na svetu, koji otkriva veličinu prirodno-geografskog položaja Beograda.

U Urbanističkom zavodu je 1964. godine završen Detaljni urbanistički plan Kalemegdana, posle dugih i iscrpnih priprema i obrada (glavni projektant arh. Smilja Kanački, sa saradnicima i uz konsultaciju brojnih istoričara i poznavalaca ovog objekta).

Tvrđava i Kalemegdan čekaju zamašnije zahvate za konačno uređenje.

Knez Mihajlova ulica je aktivan predstavnik Beograda iz XIX veka, do današnjih dana.

Svoju zaokruženost postigao je i **Studentski trg.**

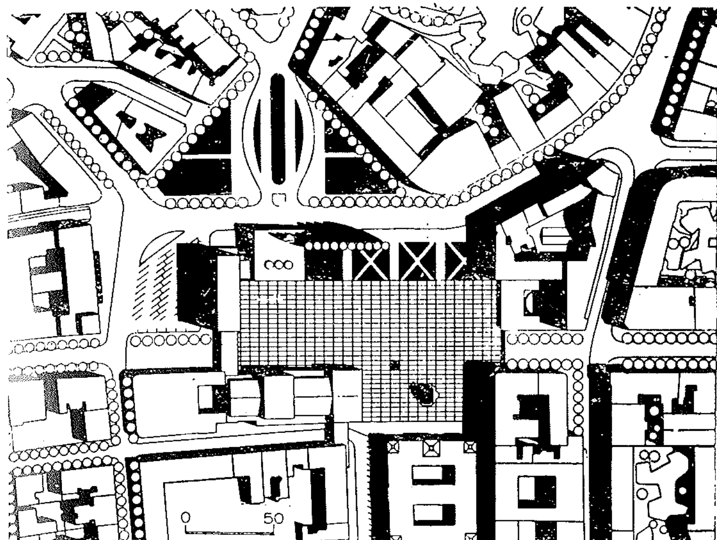
Terazije se nadgrađuje kao stalni centar istorijskog Beograda. Kao takvo, Terazije nadrasta i modernizuje se.

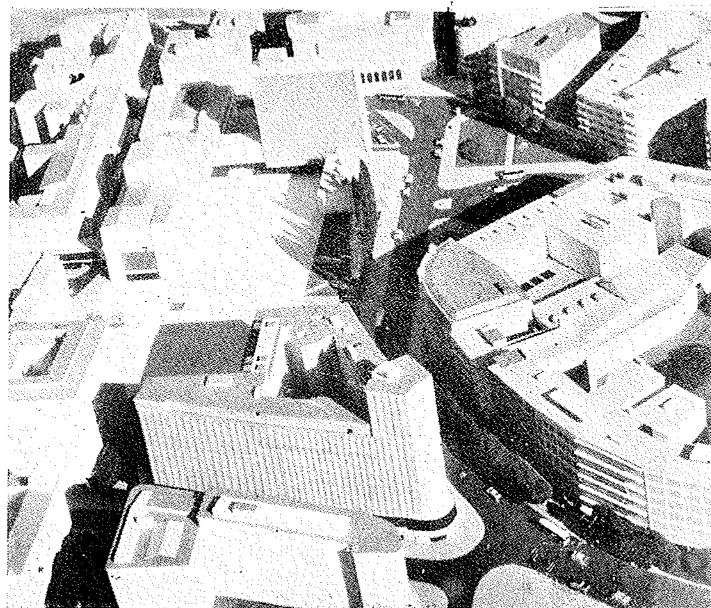
Terazijska terasa je već samo »istorijska arhitektonsko-urbanistička tema«.

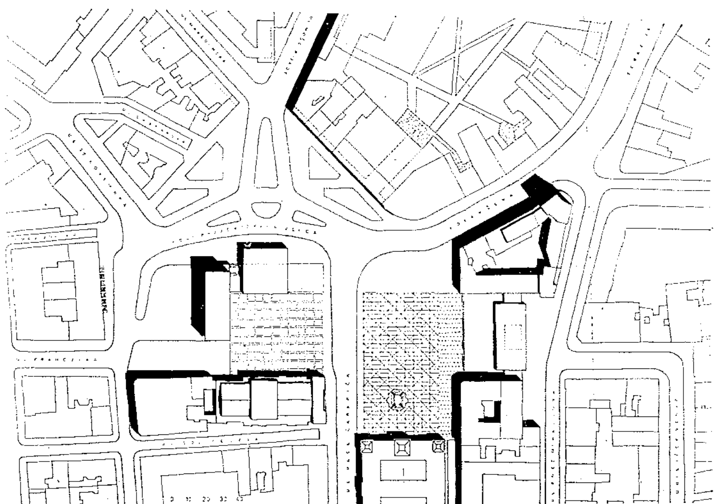
Podsetiću ovde na jedan od pokušaja da se aktivnije i celovitije priđe rešavanju dela centra istorijskog Beograda.

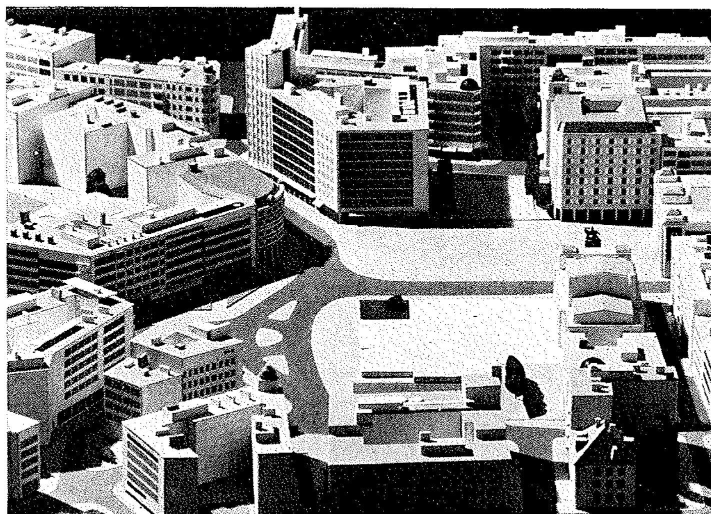

Uspešno uklapanje nove arhitekture u definisanju prostora Knez Mihajlove ulice i Trga Republike

Posle izrade GUP-a obavljen je 1954. godine konkurs za urbanističko rešenje Trga Republike. Prema prvonagrađenom radu (S. Janjić, Z. Petrović, M. Pališaški, Bravačić) u Urbanističkom zavodu grada izrađeno je definitivno rešenje trga.

Prvonagrađeno rešenje na konkursu 1954. godine

Definitivna razrada prvonagrađenog rešenja usvojena od Narodnog odbora grada Beograda 1955. godine

Maketa konkursnog rada

Maketa konačnog rešenja

Mislim na konkurs za urbanističko rešenje centralnog poteza od Kalemegdana do Trga Dimitrija Tucovića. Anketni, opštejugoslovenski konkurs, raspisan je 1967. godine, a završen početkom 1968. godine (dodeljene su ravnopravne prva i druga nagrada: rad autora arh. Stojana Maksimovića, arh. Borka Novakovića i rad autora arh. Feda Košira sa saradnicima; ravnopravne treća i četvrta nagrada: rad autora arh. Aleksandra Đokića, arh. Vladimira Petrovića, inž. Petra Lukića sa saradnicima i rad autora arh. Marjana Bežana, arh. Braca Mušića, arh. Nives Starca sa saradnicima; kao i osam otkupa).

Đeo Trga Republike

Terazije

Jedan od podzemnih pešačkih prolaza Terazija

Pešački prolaz na Zelenom vencu

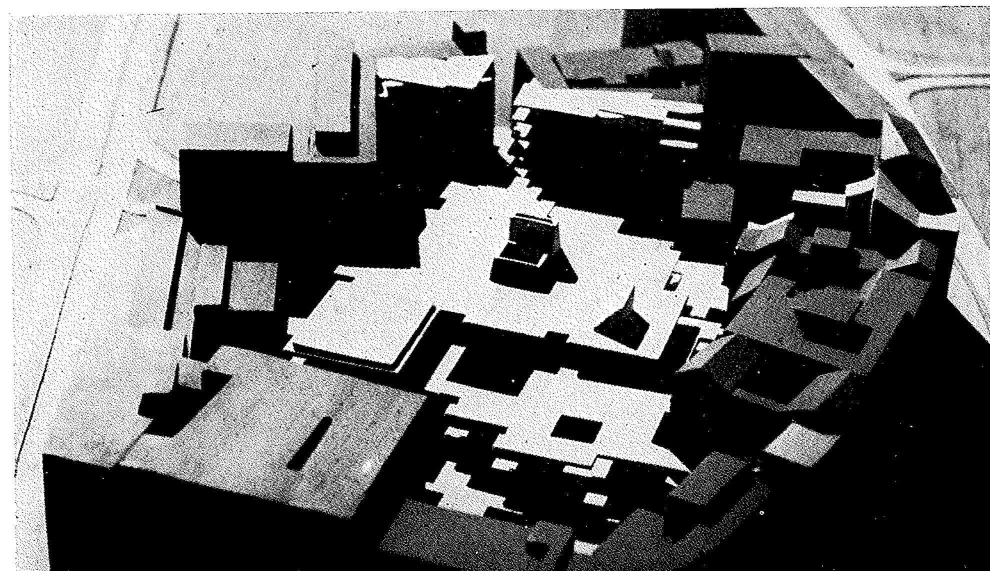
Pogled duž ulice Maršala Tita prema Terazijama

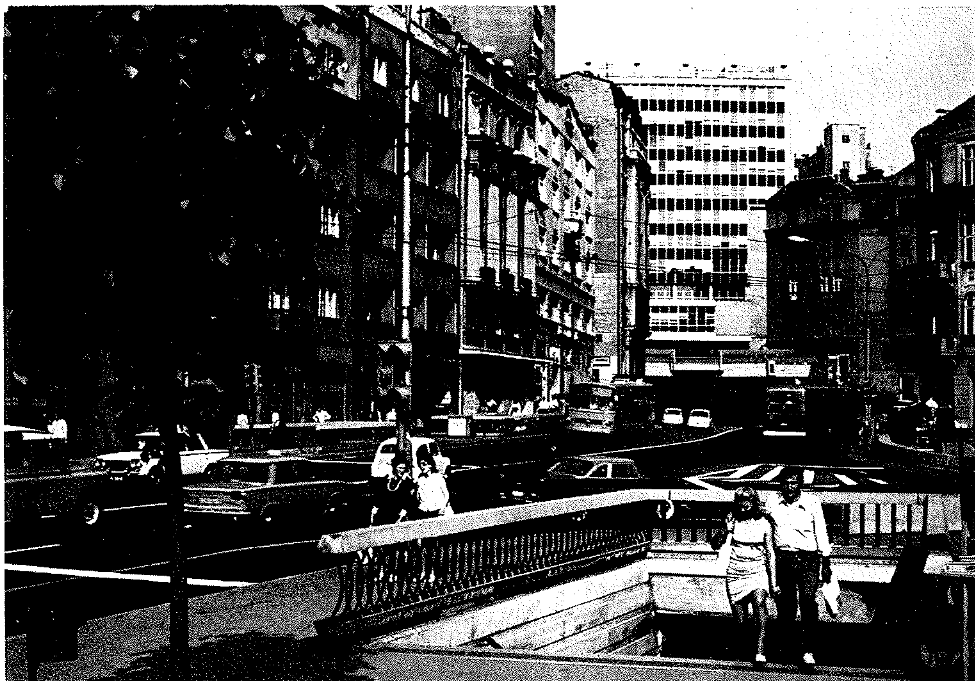
Terazije — danas (očekuje uređenje Terazijske terase i bloka »Čumićevo sokače«)

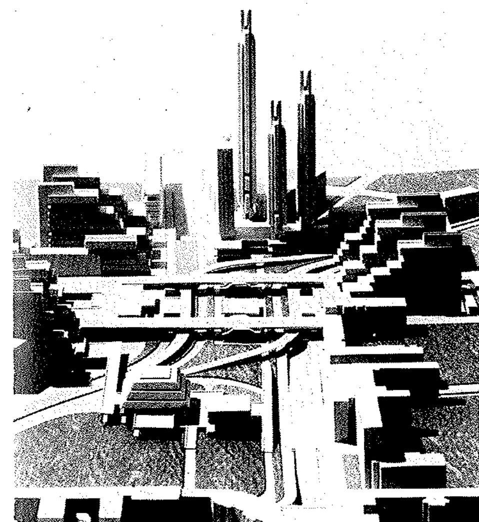

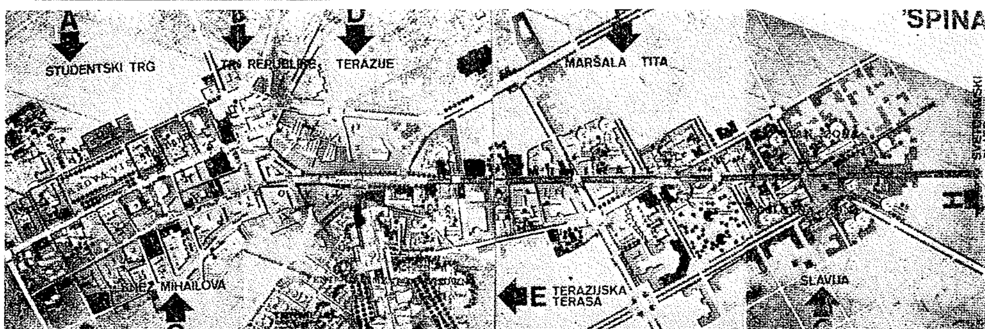

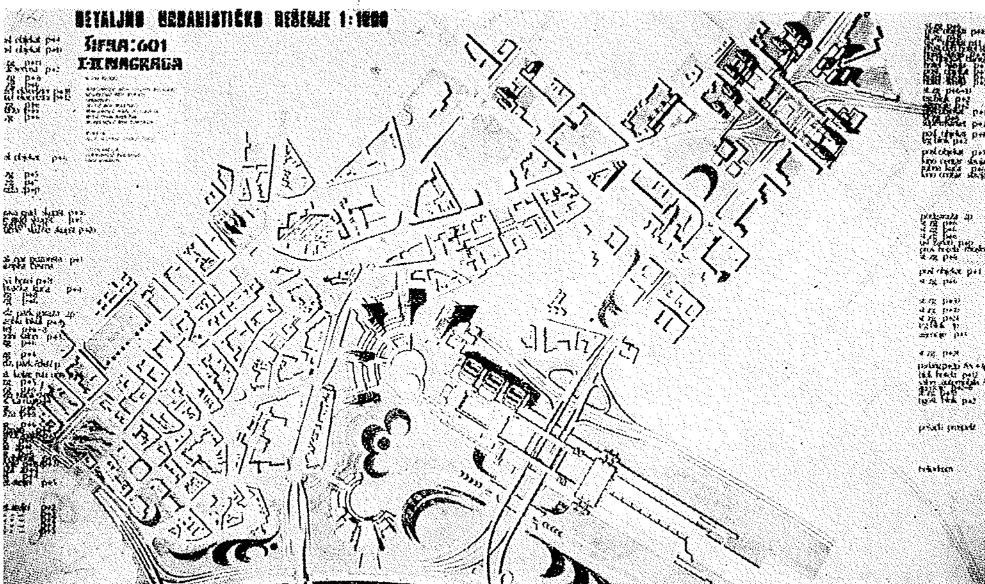
Maketa prvonagrađenog rada na konkursu za idejno arhitektonsko-urbanističko rešenje bloka »Čumićevo sokače« (između ulica Nušićeve, Moše Pijade, Makedonske, Kolarčeve i Terazija) autora arh. Branislava Milenkovića i Branka Aleksića sa saradnicima

Izlaz iz podzemnog pešačkog prolaza u Ulici Moše Pijade i ulaz u kolski podzemni prolaz ispod Terazija

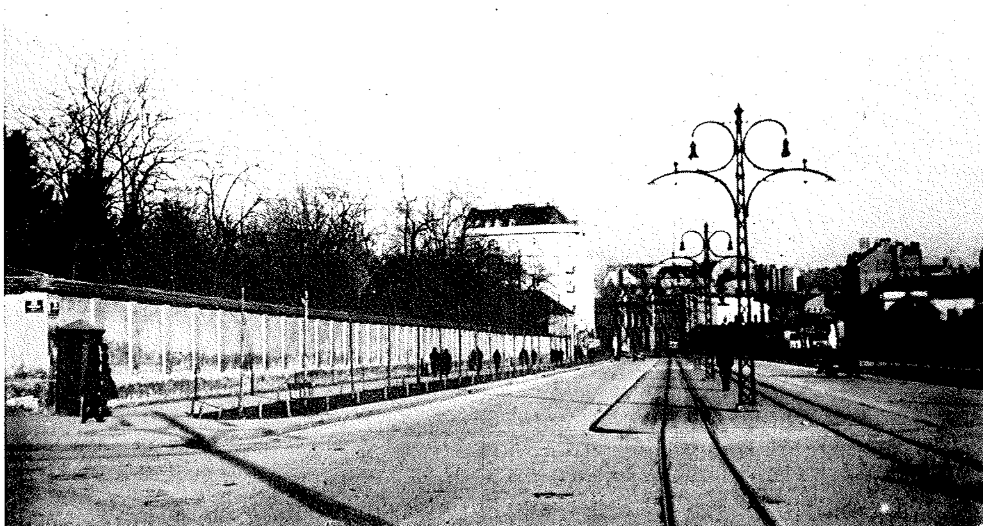

U toku 1967 — 68. godine obavljen je anketni, opšti jugoslovenski anonimni konkurs za centralni gradski potez Kalemegdan — Slavija. Dodeljene su dve ravnopravne I i II nagrade:

Rad arh. Fede Koširа sa saradnikom, urbanističko rešenje

Rad arh. Stojana Maksimovića i Borka Novakovića sa saradnicima, detaljno urbanističko rešenje i

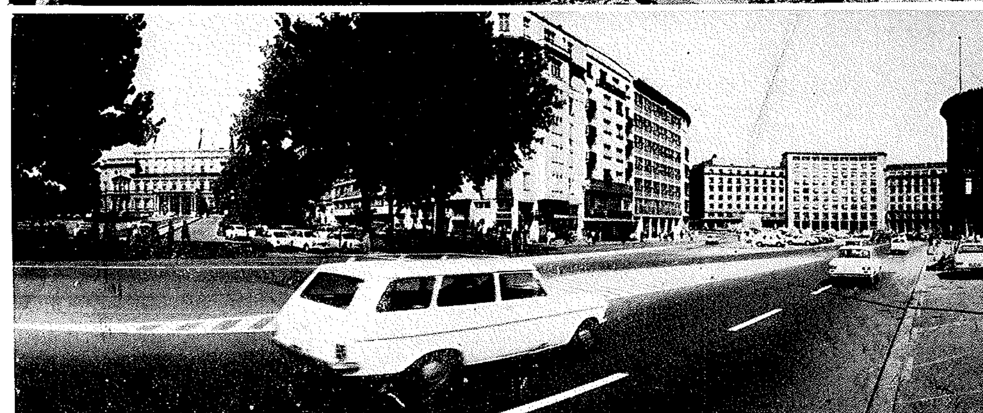
Maketa dela Slavije istoga rada

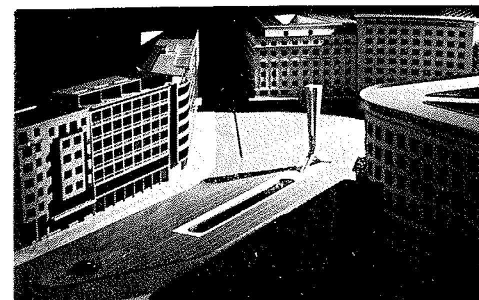

Iz transformisanja dela bivše Ulice Kralja Aleksandra u Trg Marksa i Engelsa

Iako ne konačno završen, ipak jedan od ređe oformljenih delova u centralnoj zoni

Maketa prvonagrađenog rada na konkursu za spomenik Marksu i Eengelsu (arh. Hranislav Stojanović)

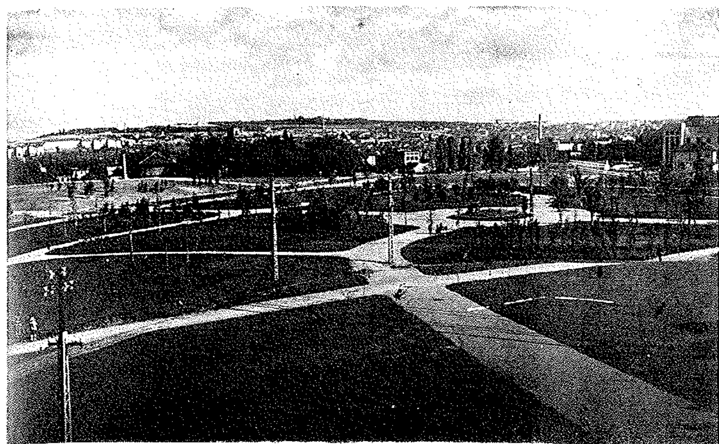

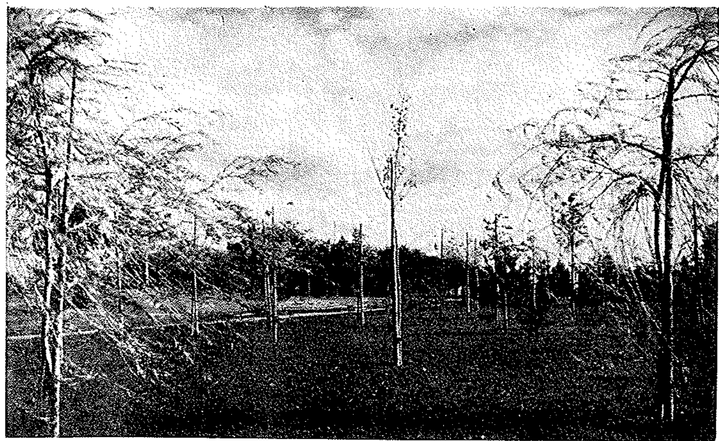
Slavija je načeta i u očekivanju

Još uvek samo maketa rešenja »Transverzale« (arh. Vesna Matićević)

Konačno oformljenje čeka i Svetosavki plato

Na mestu napuštenog Tašmajdanskog groblja odgaja se park

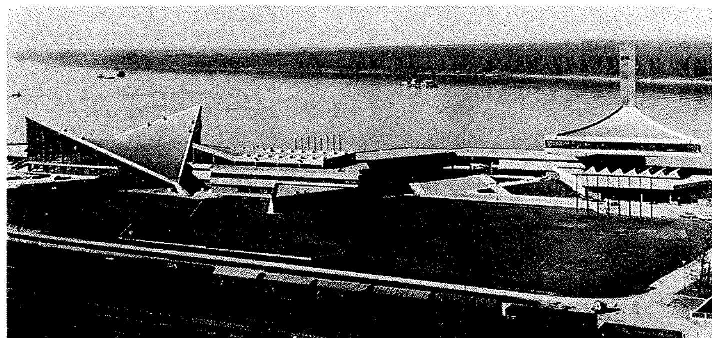

Kompleks za male sportove u okviru Tašmajdanskog parka

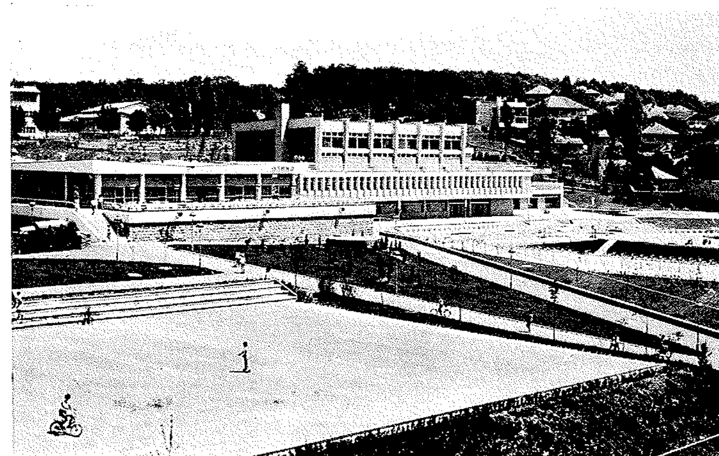

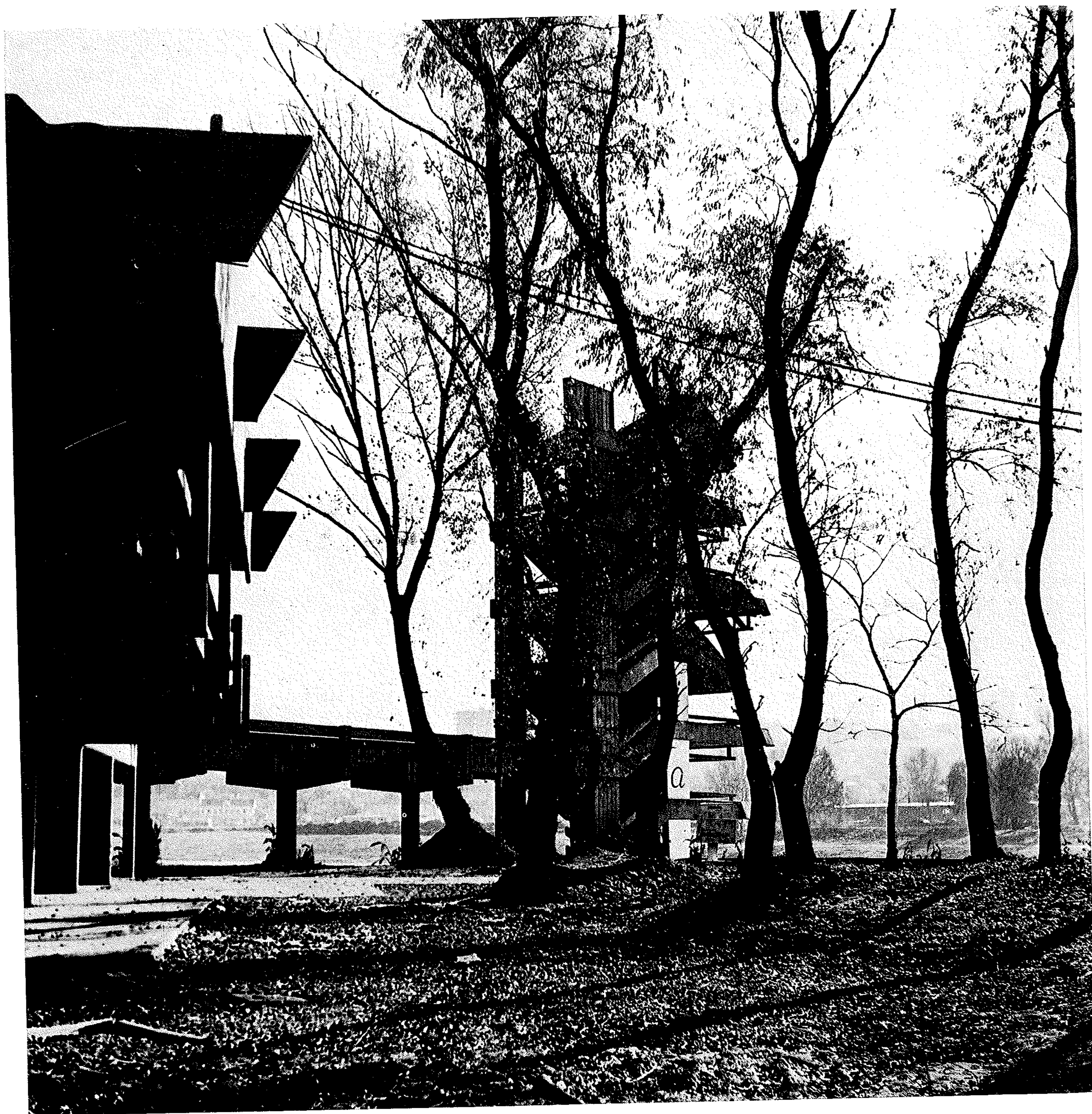
Sportski centar »Zvezdara«

Sportski centar »25. maj« na obali Dunava

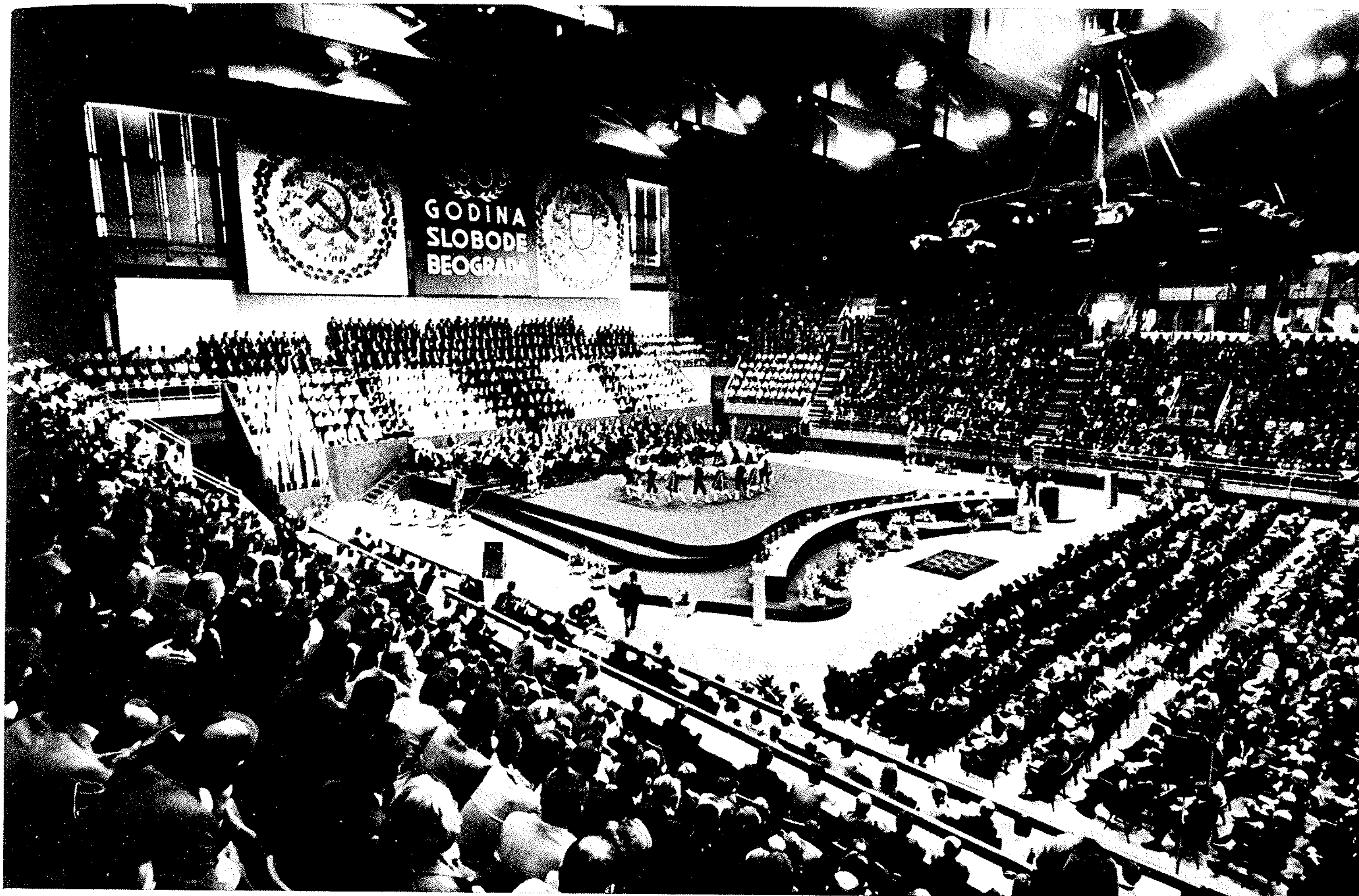

Sportski centar »Košutnjak«

Sa izgradnje i uređenja Ade Ciganlije (projektant objekta arh. Jovičić)

Trideset godina slobode Beograda — grada heroja; svečanost u sportskoj hali »Pionir«

— **Trg Marksa i Engelsa,** shvaćen kao širi gradski prostor između Terazija i ulice Maršala Tita, sa zgradama Doma sindikata, »Borbe«, bivše zgrade CK KPJ, Saveznom Skupštinom, Pionirskim parkom i zgradama Gradske skupštine i Skupštine Srbije (nekadašnjim dvorovima), s glavnom poštom i Tašmajdanskim parkom, jedan je od ređih delova istorijskog grada definisan i uređen u proteklom periodu. (Kao što je poznato i za ovaj deo grada, odnosno za spomenik Marksu i Engelsu na trgu i mogućim prostornim intervencijama, obavljen je 1955. godine opšti, jugoslovenski, anonimni konkurs. Početa realizacija po prvonagrađenom radu, autora arh. Hranislava Stojanovića sa saradnicima, nije ostavrena u celini).

— U Makedonskoj ulici oformljen je prostor sa spomenikom Moši Pijade.

— Tu je **kompleks generalštaba u Ulici Kneza Miloša,** završen zgradom DSNO-a, koji je svoj urbanističko-arhitektonski pečat dobio između dva rata.

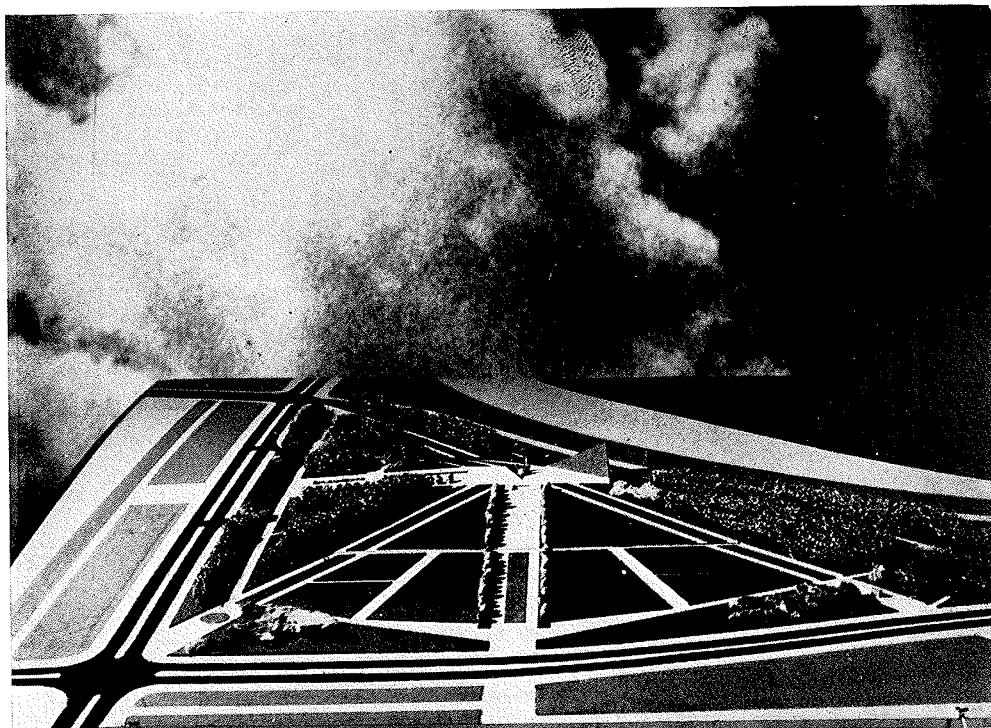
— **U Zemunu** je definisan **Karađorđev trg,** vezni gradski prostor s Novim Beogradom.

— Fizionomiju istorijskog i savremenog sve više izražava **centralni deo donjeg Zemuna, duž Ulice Maršala Tita.**

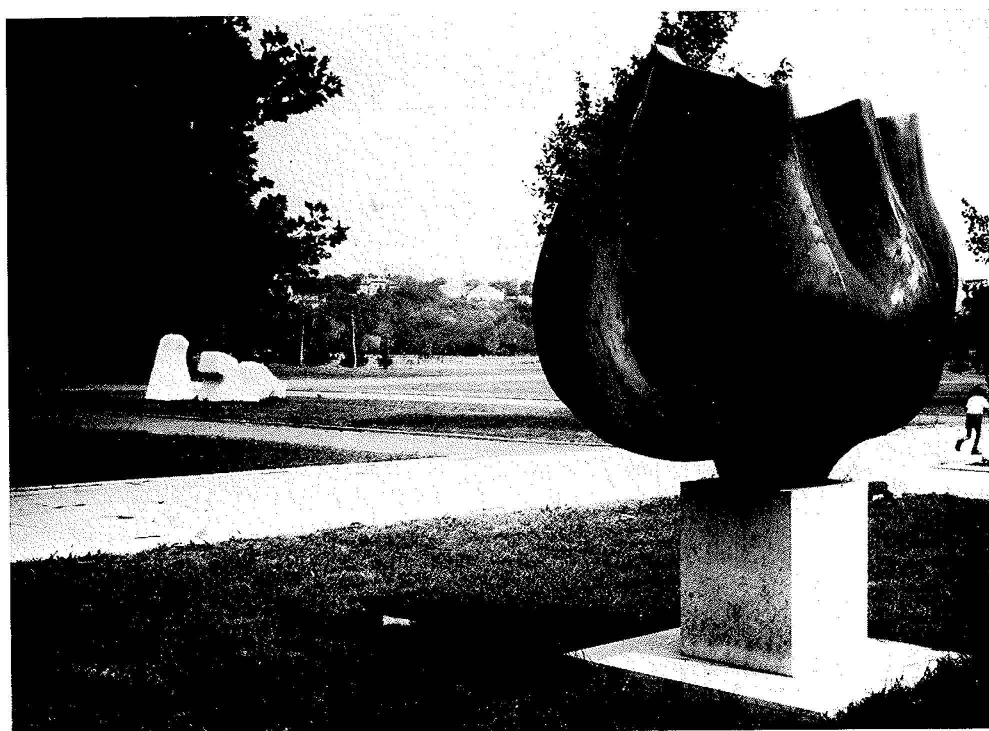
— Doformljuje se, u svome duhu, **priobalni dunavski deo starog jezgra Zemuna.**

— Da pomenem još dva ambijenta: **Skadarliju,** koja živi (autor arh. Uglješa Bogunović) i **Kosančićev venac,** koji počinje da se konzervira, da bi se onda i revitalizovao.

I ovde možemo da zastanemo.
Svoje konačno oblikovanje očekuje Trg Republike, Slavija i ceo centralni potez do Kalemegdana, Terazijska terasa i cela Savska padina, Svetosavski plato, Čubura, Crveni krst, centralno staro jezgro Zemuna . . . itd.

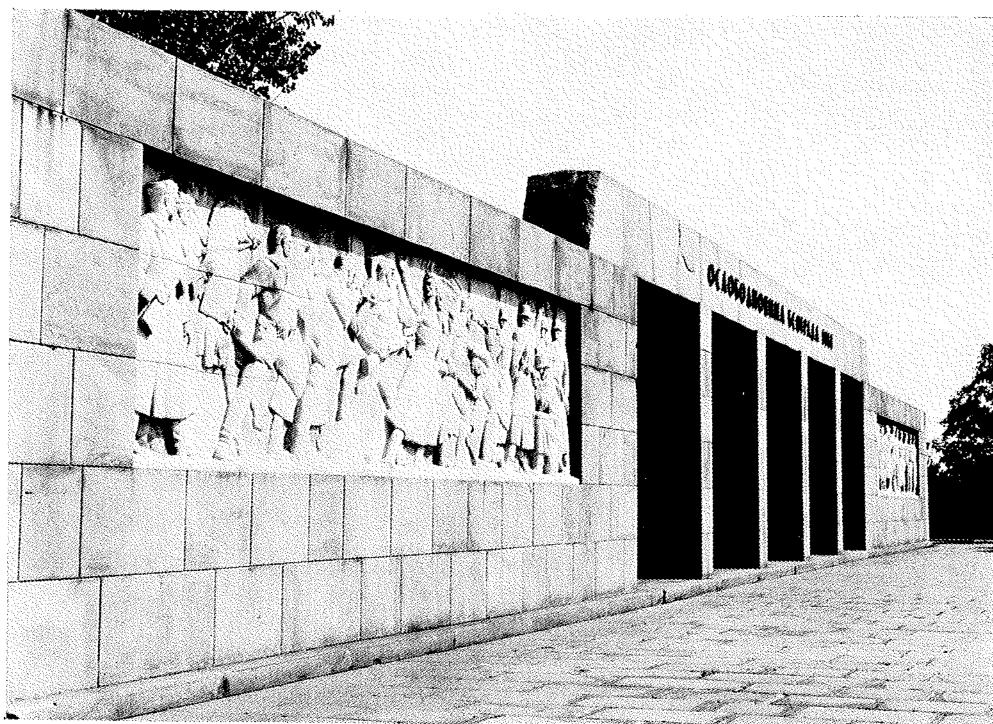
Konkursno rešenje Parka prijateljstva u Novom Beogradu (arh. Milan Pališaški)

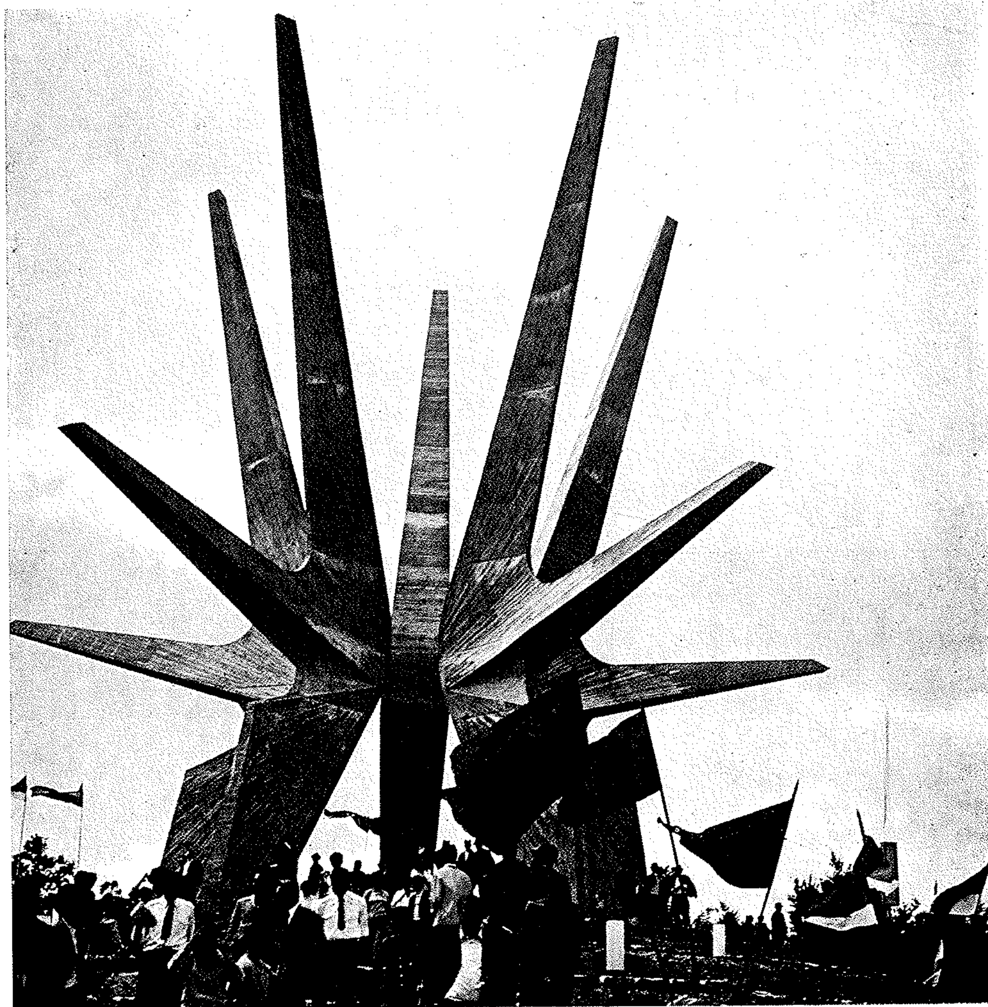
Park prijateljstva u oformljenju

Spomenik NOB u Obrenovcu (autor arh. B. Stojanović, skulptor Milan Krstić)

Spomen-groblje oslobodiocima Beograda (Branko Bon, skulptor Radeta Stanković)

Spomenik Kosmajskom partizanskom odredu (autori: vajar Vojin Stojić i arh. Gradimir Medaković)

Spomenik NOB u Zemunu (autor, skulptor Jovan Kratohfil)

Šta tu reći? Možda: i pored obimnih investicija, kvantitativno velike izgradnje rasute po najširoj teritoriji, malo je učinjeno na uređenju određenih istorijskih gradskih celina. Nedostajalo je organizaciono-planerske snage, upornosti, poverenja, sloge, da se dosledno sprovedu određena rešenja.

Teško je utvrditi granicu — gde stati. U proteklom periodu, naročito poslednjih desetak godina, rađeno je dosta značajnih prostorno-planskih, urbano-privrednih, urbano-pravnih, teoretskih, naučnih radova, projekata, elaborata, studija, koji prikazuju i odražavaju napore i dostizane rezultate u urbanističkom stvaranju u Beogradu. I, možda, po vrednosti i značaju prevazilaze neke napred pominjane. Ali negde se treba zaustaviti.

Zadržaćemo se na Generalnom urbanističkom planu »Beograd 2000«. Svesno sam kompletnije i šire obrađivao starije periode.

Celokupan dosadašnji neimarski poduhvat je delo brojnih naših stručnjaka, inženjera i tehničara, urbanista i arhitekata, graditelja, koji su kroz urbanističke planove postavljali i rešavali prostorne odnose u gradu, preko arhitektonskih projekata i njihove realizacije formirali nove gradske celine, menjali lik starim delovima grada. On je delo i rezultat napora stotine hiljada građana Beograda i zemlje u celini, delo, koje je oformilo mnoge od tih graditelja, stručnjaka, afirmisalo urbaniste, arhitekte, konstruktore, neimare.

Da li su ponovljiva pregalaštva kakva je činilo stanovništvo u okviru **Narodnog fronta,** kakve je činila omladina u okviru **omladinskih radnih akcija** na obnovi grada u periodu 1944—1949. godine, kada su svaka ulica i svaki deo grada bili delovi opšteg gradilišta?

Kroz ovaj period izgradnje Beograd je trajno zabeležio vredna dostignuća svojih graditelja. Upravo zato on je bio i poligon mnogih pokušaja, a ponekad i neuspelih poduhvata, ali često i smelih ideja potvrđenih kroz realizaciju.

U celini uzev, Beograd je još uvek više veliko gradilište nego što je izgrađen. On još traga za samooblčavanjem, raspet između želja, planova i stvarnosti.

Pogled sa Mostarske petlje trasom auto-puta ka Novom Beogradu

Auto-put, motiv novih beogradskih vidika

Na str. 98:

Za zamenu ove gradske autobuske stanice projektuju se nove autobuske stanice »Sever« i »Jug«

Elektrifikacija železničkog saobraćaja, deo izgradnje novog železničkog čvora Beograda

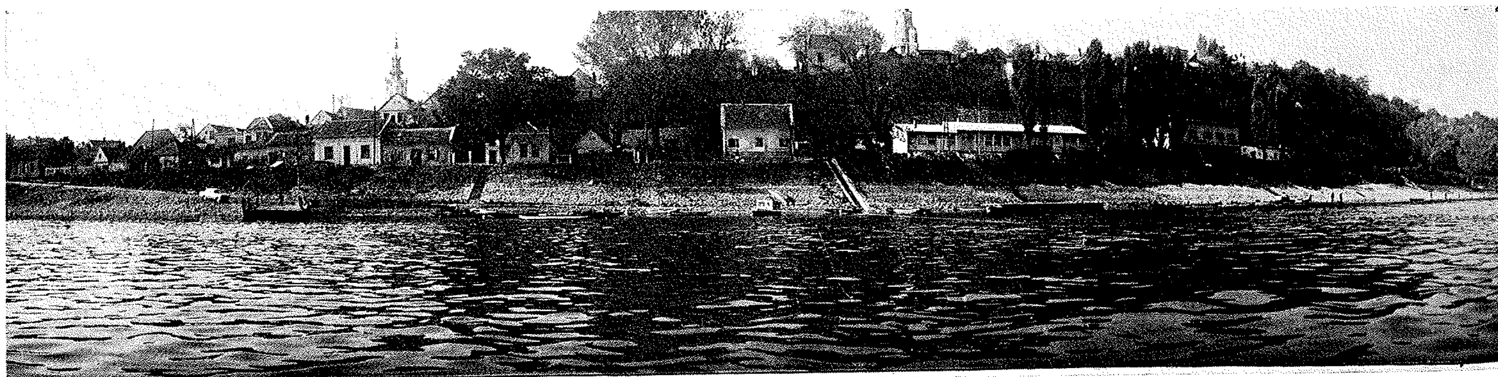
Prilog u boji na kraju knjige: Generalni urbanistički plan »Beograd 2000.«, usvojen 1972. godine — namena površina

Postojeća železnička postrojenja, posle čijeg uklanjanja će se osloboditi dragoceni prostori Savske padine

Na str. 101:

Televizijski toranj u avalskoj šumi — zrači duh grada i Jugoslavije

Dunavska obala starog Zemuna

NAPOMENE

1) Godišnjak Muzeja grada Beograda, knj. II, 1955; O arhitektonsko-urbanističkim projektnim organizacijama Beograda, arh. Bratislav Stojanović.
Zapisnici sa rada Urbanističke komisije IONO-a Beograda.

2) Stručni savet za Izgradnju Beograda na levoj obali Save, pored ostalih ustanova, organa i organizacija, rešavajući probleme Novog Beograda, zauzeo je i stavove po ovim pitanjima i za Beograd u celini. Zapisnici, beleške iz rada Stručnog saveta.

3) Arh. Bratislav Stojanović, pisac ovog dela knjige, aktivan je učesnik u vremenu koje se prikazuje, te svoja izlaganja oslanja:
— na ličnom znanju događaja, ljudi, prilika o kojima je reč:
— na osnovu obimne, najčešće neobjavljene građe, kojom raspolaže;
— zatim, na literaturi (najčešće stručnim časopisima) koja je prikazivala pojedine elaborate, ideje, stavove, značajne inicijative i akcije;
— na originalnim elaboratima, projektima, urbanističkim rešenjima, itd.

Držeći sebe i svoju ulogu po strani (jer o tome samo mogu da pišu drugi autori) biva pominjan u slučajevima kada je to objektivno nužno, kao registracija prisutnosti i potpunosti informisanja.
Dosledno tome, daćemo u ovoj napomeni, a ne u redovnom tekstu, za informisanje čitaoca o piscu, spisak društveno-političkih funkcija, upravno-rukovodećih zvanja, stručnih zaduženja i položaja koje je imao i obavljao u proteklom periodu.
Jedan je od osnivača (novembra 1944. godine) Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta inženjera i tehničara, kasnije Saveza inženjera i tehničara Jugoslavije, i dugogodišnji generalni sekretar Saveza; odmah po Oslobođenju je načelnik Komesarijata za obnovu Srbije; generalni sekretar je Sindikata privredno-upravnih i tehničkih ustanova Jugoslavije; na završetku Partijske škole, krajem 1946. godine dobija zadatak vođenja referata u aparatu CK KPJ o urbanizaciji Beograda, s težištem na novom delu grada na levoj obali Save; u aparatu Predsedništva vlade FNRJ ima isti zadatak, po državnoj liniji; pri formiranju Stručnog saveta za izgradnju Beograda na levoj obali Save, postaje njegov sekretar; pri organizovanju Opštegrađevinskog preduzeća za izgradnju Beograda na levoj obali Save, postavljen je za zamenika generalnog direktora; takođe je zamenik direktora Urbanističkog zavoda i zamenik direktora Projektnog zavoda Srbije; zatim upravnik Uprave za projektovanje IONO-a Beograda i jedan od autora GUP-a; dugogodišnji gradski odbornik; rukovodilac urbanističke grupe za Beograd na levoj obali

Dunava pri Direkciji za izgradnju Beograda na toj obali i autor urbanističkog rešenja prema kome je doneta izmena i dopuna GUP-a 1957. godine o prelasku uže gradske teritorije Beograda na levu obalu Dunava . . . itd.

4) Program nije posebno usvajan, kao određen dokument u fazi izrade GUP-a.

5) Dušan Stefanović je doktorirao 1972. godine sa tezom »Specifičnosti procesa urbanizacije u Jugoslaviji u periodu od 1948. do 1961. godine«.
Prikaz: Dušan Papić, dipl. ekonomist, Urbanizam Beograda br. 20/1973.

6) Sve ovo je (uz kasnije savezne, republičke i gradske uredbe i propise iz oblasti prostornog planiranja i građenja) bilo osnova za docnije prostorno-planske aktivnosti i u regionu grada. Tako je urbanizovan Železnik, leva obala Dunava; urađena studija arh. Branislava Kojića za jugozapadni deo beogradskog regiona 1958. godine, s Barajevom kao administrativnim centrom regiona; zatim je 34 naselja u regionu dobilo status gradskih naselja, 8 prigradskih, a 66 su ostala kao sela; urađeno je 24 urbanistička plana kojima je urbanizovano 30 naselja; za 39 naselja utvrđena su takozvana građevinska područja; sagledane su i programski definisane odgovarajuće teritorije u regionu za izletišta, za odmor i rekreaciju građana, kao što su na primer Avala, Kosmaj, vikend naselja u Grockoj, na levoj obali Dunava, itd.
Publikovano:
Generalni urbanistički plan 1950, izdanje Izvršnog odbora Narodnog odbora grada Beograda, 1951.
Arhitektura urbanizam br. 41—42;
(Urbanizacija beogradskog regiona i urbanističke mere za njeno usmeravanje, arh. Đorđe Šujica).

7) Pored već rečenog navodim da je detaljno obrađena organizacija i namena površina za slobodne, fiskulturne aktivnosti, u okviru stambenog naselja, rejona, kao i za aktivnosti šireg gradskog značaja i interesa, do objekata za potrebe najvišeg vida fiskulturnih priredbi i manifestacija.
Pored saradnika u Urbanističkom zavodu u ovom radu je učestvovao i arh. Kosta Popović.

8) Dok su A. Milošević, O. Minić, S. Milinković bili u sastavu Uprave za projektovanje — arh. OLIVER MINIĆ i aps. STEVAN MILINKOVIĆ u Urbanističkom zavodu, a inž. ALEKSANDAR MILOŠEVIĆ direktor Inženjerskog zavoda — i samim tim kontinuirano radili na GUP-u, učešće ostalih je zavisilo od njihove uže specijalnosti i konkretnih vidova saradnje. Tako je inž. GRICKAT vodio obradu priloga u GUP-u — Generalni projekat kanalizacije; geolozi su konsultovani, kako u pitanjima hidrotehnike, tako i u drugim oblastima GUP-a.

9) Stavovi inž. Pećinara, uneti u GUP, izloženi su u njegovom članku »Hidrotehnički problemi Beograda«; Beograd — Generalni urbanistički plan 1950, izdanje Izvršnog odbora NO Beograda 1951. godine.

10) Ista publikacija: inž. Đorđe Lazarević — »O budućim gradskim mostovima u Beogradu«; inž. Miloš Crvčanin — »Saobraćaj Beograda«; arh. Oliver Minić — »Rečni saobraćaj«; arh. Nikola Gavrilović — »Kolovozni saobraćaj«.

11) Urbanističkom komisijom je rukovodio arh. Bratislav Stojanović, a u njoj su bili: Vladislav Ribnikar, predsednik Komiteta za kinematografiju Vlade FNRJ; Marko Nikezić, podpresednik IONO-a Beograda; prof. arh. Nikola Dobrović; arh. Miloš Somborski, direktor Urbanističkog zavoda; inž. Aleksandar Milošević, direktor Inženjerskog zavoda; arh. Bogdan Ignjatović, direktor Projektantskog zavoda; ekon. Duško Stefanović, podpresednik Planske komisije; geolog Sreten Milojević, načelnik Geološkog instituta NRS; inž. Dragoš Adamović, pom. poverenika za komunalne poslove; inž. Milorad Milosavljević, iz saobraćajnog odseka Povereništva unutrašnjih poslova; inž. Maks Hlad, iz Ministarstva unutrašnjih poslova Vlade FNRJ; inž. Milan Janušević, iz Ministarstva saobraćaja FNRJ; prof. inž. Miladin Pećinar; prof. inž. Đorđe Lazarević; prof. arh. Branko Maksimović; prof. arh. Branislav Kojić; prof. inž. Vladimir Baziljević; arh. Miladin Prljević; arh. Aleksandar Sekulić; arh. Josif Najman; arh. Đorđe Šujica; arh. Savka Antonović; arh. Nikola Gavrilović; arh. Stanko Mandić; arh. Vladeta Maksimović; arh. Dimitrije Marinković; arh. Jozef Kortus; arh. Rata Bogojević; inž. Isak Ruso; Ljubo Ilić, pomoćnik saveznog ministra građevina.

12) Beogradski univerzitet, novoosnivani univerziteti u drugim mestima Srbije, pa i Jugoslavije, dobili su profesore i iz redova ovih stručnjaka; da pomenem: arh. Nikola Dobrović, Branko Maksimović, Hranislav Stojanović, Dragoljub Jovanović, Branislav Mirković, Stanko Mandić, Oliver Minić, inž. Miladin Pećinar, Đorđe Lazarević, ekon. Duško Stefanović i drugi.
Iz ovih redova su akademici, članovi Srpske akademije nauka i umetnosti, N. Dobrović, B. Kojić, Đ. Lazarević . . .

13) Opširnije: časopis Arhitektura urbanizam br. 41—42, arh. Bratislav Stojanović — Beograd na levoj obali Dunava;
Godišnjak Beograda, knj. XVIII, 1971. arh. Bratislav Stojanović — Beograd na levoj obali Dunava.

14) Arhitektura urbanizam br. 41—42:
arh. Aleksandar Đorđević — Razvoj Beograda i aktuelni urbanistički problemi;
arh. Andrija Mendelson — Uloga i značaj regulacionih planova u razradi Generalnog urbanističkog plana Beograda.

15) Urbanizam Beograda br. 25/1974:
arh. Bratislav Stojanović — Iz grade za istoriju Novog Beograda.

16) Sastav »Savetodavne stručno-tehničke komisije« — žirija bio je: predsednik Ribnikar Vladislav, predsednik Komiteta za kulturu i umetnost Vlade FNRJ; zamenik predsednika arh. Tučkorić Branko, pomoćnik ministra građevina FNRJ; sekretar arh. Stojanović Bratislav, sekretar Saveza Društava inženjera i tehničara Jugoslavije;
članovi: arh. Kauzlarić Veljko, upravnik Projektnog zavoda Ministarstva građevina NR Hrvatske; arh. Sajsl Josip, urbanist iz Zagreba; arh. Sarajnik Domicijan, direktor Projektnog zavoda NR Slovenije; arh. Bežek Nikolaj, urbanist iz Ljubljane; arh. Nastasović Miodrag, pomoćnik ministra građevina NR Srbije; arh. Ignjatović Bogdan, nameštenik projektnog zavoda IONO-a Beograda; arh. Dobrović Nikola, direktor Urbanističkog zavoda pri Planskoj komisiji NR Srbije; inž. Lazarević Đorđe, stručni ekspert pri Predsedništvu vlade NR Srbije; Augustinčić Antun, vajar iz Zagreba, član Veća naroda Narodne skupštine FNRJ; Detoni Marjan, slikar iz Zagreba; Bihalji Oto, publicista iz Beograda;
izvestilac, arh. Bajlon Mate, šef Saveznog zavoda za projektovanje.

17) Iz zapisnika žirija.

18) Za podsetnik, dovoljno je navesti samo neka imena:
arh. Edvard Ravnikar (nosilac nagrade na konkursu za zgradu CK KPJ, predlagač jednog od urbanističkih rešenja, član Stručnog saveta); arh. Nikolaj Bežek, urbanist iz Ljubljane; inž. dr Milovan Golijevšček, profesor iz Ljubljane; inž. Jože Uršić (među prvim direktorima opštegrađevinskog preduzeća za izgradnju Novog Beograda); inž. hortikulture Jeglić, iz Ljubljane; arh. Domicijan Sarajnik, direktor Projektnog zavoda Slovenije; zatim arh. Vinko Glanc, Boris Kalin, vajar iz Ljubljane.
Dalje, braća Kauzlarić arhitekti iz Zagreba; arh. Josip Sajsl urbanist iz Zagreba; Antun Augustinčić, vajar (jedan od dobitnika nagrada na konkursima za zgrade CK KPJ i Predsedništva vlade FNRJ), član Stručnog saveta; Marjan Detoni, slikar iz Zagreba; zatim arhitekti Šegvić i Galić (iz grupa dobitnika nagrada na konkursima za zgrade CK KPJ i Predsedništva vlade); onda arhitekti Ulrih, Potočnjak, Najman, Perak (dobitnici izvođačke nagrade za zgradu Predsedništva vlade); prof. arh. Strižić (predlagač jednog od urbanističkih rešenja); arhitekti Antolić, Bahovec, Tušek iz Zagreba; kao i Krsto Hegedušić slikar i Vanja Radauš, vajar.
Tu je slikar Ismet Mujezinović iz Sarajeva, kao i Milo Milunović, slikar; Đorđe Andrejević-Kun slikar; Sreten Stojanović, vajar — svi iz Beograda.
Da još samo pomenem, pored navođenih u dosadašnjem prikazu aktivnih učesnika u stvaranju Generalnog plana, i inž. Milutina Maksimovića, prof. inž. Milenka Jakovljevića, geologa prof. Milana Lukovića i prof. inž. Dragoljuba Malića.

19) Savet je imao sledeći sastav: predsednik — Marko Nikezić; sekretar — arh. Bratislav Stojanović, generalni sekretar Saveza društava inženjera i tehničara Jugoslavije; članovi: Vladislav Ribnikar, predsednik Komiteta za kulturu i umetnost Vlade FNRJ; Ljubodrag Đurić, generalni sekretar Predsedništva vlade FNRJ; arh. Edvard Ravnikar, profesor iz Ljubljane; arh. Antun Ulrih, profesor iz Zagreba; arh. Josip Sajsl, urbanist iz Zagreba; arh. Nikola Bežek, urbanist iz Ljubljane; arh. Nikola Dobrović,

direktor Urbanističkog zavoda pri Planskoj komisiji NRS; inž. Valerijan Rajszner, profeor iz Zagreba;inž. dr Milovan Golijevšček, profesor iz Ljubljane; inž. Jože Uršić, v.d. generalnog direktora Opštegrađevinskog preduzeća »Izgradnja« (za izgradnju Beograda na levoj obali Save); inž. Nikolaj Kolokolov, stručnjak za fundiranje i izgradnju mostova pri Min. saobraćaja FNRJ; geolog Milan Luković, profesor iz Beograda; inž. Đorđe Lazarević, profesor iz Beograda; elek. inž. Dimitrije Savić, teh. direktor Elektroistoka; elek. inž. Ervin Šalomon, načelnik Savezne planske komisije; maš. inž. Dragoljub Malić, funkcioner Ministarstva građevina FNRJ; inž. Ivo Rihtman iz Zagreba; inž. Slobodan Petrović, profesor iz Beograda; inž. Milenko Jakovljević, podpredsednik Savezne planske komisije; inž. Miladin Pećinar, hidrotehničar Ministarstva građevina FNRJ; inž. Rade Savić, funkcioner Ministarstva saobraćaja FNRJ; vajar Antun Augustinčić iz Zagreba; arh. Momčilo Belobrk, funkcioner Projektantskog zavoda NR Srbije; slikar Marjan Detoni iz Zagreba; inž. Obrad Bojović, funkcioner Ministarstva građevina FNRJ; inž. hortikulture Jeglić iz Ljubljane.

20) Zapisnici sa Stručne urbanističke komisije sa XV, XVI, XVII, XXII, XXIV sednice;
Godišnjak grada Beograda, arh. Bratislav Stojanović — Istorija Novog Beograda, knj. XXII 1975.

21) Izvori:
Urbanizam Beograda br. 25 (posvećen 25-godišnjem periodu izgradnje Novog Beograda);
Urbanizam Beograda br. 30;
Publikacije:
Novi Beograd 1961. i
Novi Beograd 1967. izdate od Direkcije za izgradnju Novog Beograda.

22) Arh. Bratislav Stojanović — »O prostornoj likovno-estetskoj sintezi«, Zbornik VII Narodnog muzeja, Beograd, 1973.
Urbanizam Beograda br. 22/1973.
»Skulptura u slobodnom prostoru«, Urbanizam Beograda 21/1973.

23) Arh. Bratislav Stojanović — »Zaštita čovekove okoline urbanizmom«, referat na naučno-stručnom skupu — Naše tehničko tehnološke i ekonomske mogućnosti zaštite i unapređenja čovekove radne i životne okoline; Mostar 1975.

24) Arh. Bratislav Stojanović — »Podzemna građenja — podzemni urbanizam«, Naše građevinarstvo br. 11/1973.

25) Publikacija Generalni urbanistički plan »Beograd 2000«, 1974.
Urbanizam Beograda br. 19/1972.

PODACI O AUTORU

BRATISLAV STOJANOVIĆ, urbanist, arhitekt, slikar.

Od Oslobođenja zemlje bavi se aktivno i kontinualno URBANIZMOM:

- među tvorcima je i prvim graditeljima Novog Beograda;
- jedan od autora Generalnog urbanističkog plana donetog 1950. god.;
- autor urbanističke koncepcije izgradnje Beograda na levoj obali Dunava;
- glavni i odgovorni projektant »Zone Dedinja«;
- glavni projektant Regionalnog prostornog plana turističkog područja Dunava kroz Jugoslaviju;
- autor je i određenih urbanističkih elaborata ili aktivan saradnik u urbanizaciji pojedinih teritorija Jugoslavije, u prvom redu Srbije.

ARHITEKT, projektant je od 1936. godine.

Arhitektonski stvaralački opus mu je raznolik i kreće se od stambenih objekata, preko društvenih i privrednih zgrada, do uređenja enterijera i projektovanja spomenika. Najveća arhitektonska aktivnost mu je vezana za Beograd, zatim za mesta po Srbiji i Jugoslaviji (Titovo Užice, Bajina Bašta, Mladenovac, Požarevac, Srbac, Vukovar itd.) kao i van naše zemlje. Među brojnim delima su: višespratne stambene zgrade na Dedinju, na Bulevaru Revolucije, u ulicama Milana Rakića, Zahumskoj, Kosovskoj; kompleks rezidencija u Tolstojevoj ulici; montažne školske zgrade u Beogradu i po Srbiji; rekonstrukcija, uređenje i oprema kompleksa dvorova na Dedinju i Narodne skupštine u Beogradu; emisiona zgrada Radio-Beograda II; spomen-park »Čačanica« u Požarevcu, spomenici NOB-u u Obrenovcu i Martincima, Muzej ustanka naroda Jugoslavije 1941. u Titovom Užicu (sa koautorima), spomenik stradalim Jugoslovenima u Mauthauzenu; Kulturni centar Sudana u Kartumu.

Još pre završetka studija aktivan je SLIKAR i izlaže na izložbama beogradskih i jugoslovenskih likovnih umetnika od 1932. godine u Beogradu i inostranstvu. Bez prekida, paralelno s arhitektonsko-urbanističkim radom ostaje aktivan likovni umetnik. U posleratnom periodu, pored učestvovanja na grupnim izložbama, imao je preko trideset samostalnih izložbi ulja, akvarela, fluomastera, grafika-linoreza. Objavio je četiri zbirke linoreza.

Među preko tri stotine objavljenih NAPISA nalaze se članci, predavanja ili referati, studije, naučni radovi i knjige iz oblasti urbanizma i arhitekture, kao: Urbanizacija Beograda na levoj obali Dunava, Istorija Novog Beograda, O prostornoj likovno-estetskoj sintezi, Putovanja kroz istoriju i urbanizam Beograda, O spomenicima Narodnooslobodilačkoj borbi, O urbanizmu i zaštiti prirode, O podzemnom urbanizmu; studije o urbanoj, tehničkoj i radnoj kulturi.

UROŠ MARTINOVIĆ

ARHITEKTURA

AUTORI I OSTVARENJA

SADRŽAJ

USLOVI I UTICAJI

Za poslednjih 30 godina izgradnje Beograd je višestruko uvećan. Može se reći da je nekim elementima svoje urbane strukture ušao u red metropola Evrope. Stekao je nove crte svog lica, ali je u isto vreme — na sreću — zadržao i mnoga stara obeležja svog karaktera. U tom razdoblju, koje čini skoro čitav radni vek jedne generacije, ostvaren je, kako po obimu tako i po zapaženim rezultatima graditeljskog umeća, ne mali broj dela nesumnjive arhitektonske vrednosti.

Smisao ovog teksta nije da, u vremenu koje traje, vrši valorizaciju dela i njihovo estetsko i istorijsko prestrojavanje. Međutim, ako je tačno da je teško i nezahvalno davati ocene stvarima koje se nalaze u punom toku stvaranja, to nikako ne znači da ne valja ni pokušati s nekim bližim određivanjem njihovog karaktera i smisla kretanja. Nužno je, pre svega, odrediti one isturene repere opšteg toka vremena kojima se mogu, nešto kasnije, s više pouzdanja, određivati i pojedinačne vrednosti, a preko njih i utvrditi opšta slika stanja duha i dati moguće ocene karaktera vremena o kome je reč.

U svakom slučaju više od četvrt veka pređenog puta zaslužuje dužnu pažnju i osvrt na ostvarene rezultate, jer se samo u kontinuitetu zbivanja mogu sagledati valjanost učinjenih napora i perspektiva budućih poduhvata.

Van svake sumnje je da su na opšti tok i nivo razvoja naše savremene arhitektonske prakse od posebnog značaja bili uticaji idejnog karaktera, kako onih spolja, kao odraza opšteg stanja duha u savremenoj umetnosti i kulturi sveta, tako i uticaja domaćeg iskustva i tradicije na kojima je naša arhitektura zapravo i počivala.

Savremenim graditeljima Beograda i Srbije ostale su u npeosredno nasleđe vredne tekovine i dela pobornika modernog pravca u arhitekturi, koji su u deceniji pre rata vodili odlučnu borbu protiv konzervativnog i oficijelnog akademizma. Zapravo su mnogi od pobornika moderne arhitekture, zajedno s njihovim savremenicima i sledbenicima, preuzeli i prve zadatke obnove i izgradnje zemlje. Tradicija građenja u Srbiji, i Beogradu posebno, ostvarila je vredne iako ne tako brojne primere svoje materijalne kulture i graditeljskog duha.

U večnoj meni građenja i rušenja Beograda ratnici i graditelji mnogih naroda Evrope od starih Kelta i Rimljana, Vizantinaca, Turaka i Austrougara, pa preko Srba Despota Stefana do Karađorđevih i Miloševih ustanaka i neimara ostavili su svoj trag i deo sedimentnog sloja kulturnog nasleđa minulih vekova.

Konsolidacijom opštih prilika u Srbiji sredinom prošlog veka nastaju prva značajnija dela nove građevinske arhitekture, inspirisana uglavnom savremenim strujanjima evropskog eklekticizma i delimično oslonjena na tradiciju sopstvenog tla. Javljaju se, nakon prvih domaćih priučenih graditelja Karađorđeve i Miloševe uprave, kao Hadži Nikola Đorđević, već prvi školovani graditelji Srbije — Josip Kasman, Jan Nevola, Kosta Šraplović i dr.

To je vreme ranog srpskog klasicizma u arhitekturi, inoviranog nekim prizvukom osobenog romantizma, koji je ostao stalno prisutan kao obeležje ovog podneblja sve do današnjeg dana.

U čitavom tom razdoblju, sve do prodora moderne arhitekture, nastala su mnoga značajna dela srpske i beogradske arkitekture kao vredni prilozi njenoj istoriji i kulturi, iza kojih stoje imena znamenitih arhitekata Srbije i onih sa strane, kao što su Aleksandar Bugarski, Konstantin Jovanović, Svetozar Ivačković, Jovan Ilkić, Andra Stefanović, Nikola Nestorović, Dimitrije T. Leko, Dragutin Đorđević, Milorad Ruvidić i dr. Beogradsku kulturnu sredinu između dva rata

karakteriše stalna borba starih shvatanja mentaliteta nerazvijenog građanskog društva i novih progresivnih težnji onih snaga i ideja koje su pripadale revolucionarnim pokretima širom sveta i čije su ideje našle puni odraz na političke i kulturne prilike u Jugoslaviji.

U nastalom rascepu između starog i novog našli su se mnogi arhitekti mlađih generacija tražeći sopstvene puteve izraza i afirmacije savremenih strujanja u umetnosti.

U duhu prelaza od klasicizma ka modernizmu rade mnogi arhtekti kao Dimitrije M. Leko, Svetozar Jovanović, braća Krstić, Dragiša Brašovan, Milan Zloković, Branislav Kojić, Bogdan Nestrović i mnogi drugi, od kojih se većina kasnije definitivno opredeljuje za moderan pristup arhitekturi.

Tridesetih godina nastaje znamenita grupa arhitekata modernog pravca, koju sačinjavaju Milan Zloković, Branislav Kojić, Jan Dubovi i Dušan Babić, da bi im ubrzo prišli Dragiša Brašovan, Branko Maksimović, Momčilo Belobrk, Branislav Marinković, Ivan Zdravković, Dragan Gudović, braća Krstić i dr.

Tokom četvrte decenije ovog veka, zahvaljujući pre svega uticaju i radu »modernista«, nastala su prva i najznačajnija ostvarenja moderne arhitekture Beograda, koja će predstavljati temelj daljem razvoju savremene arhitekture Srbije sve do naših dana. Svoje vredne priloge arhitekturi grada iz ovog razdoblja dali su, pored protagonista kao što su Zloković i Brašovan, mnogi iz reda sledbenika moderne arhitekture, koji su u godinama neposredno po oslobođenju zemlje najveći deo graditeljskih obaveza izneli na svojim plećima.

BEOGRADSKA ŠKOLA ARHITEKTURE

»Stilska« određenja pojedinih faza razvoja srpske arhitekture nije moguće odrediti bez višestruke analize nekih zajedničkih izvora inspiracija, karaktera likovnih ekspresija njenih autora, uticaja vremena i kulturne klime sredine kao i mentaliteta ličnosti, intuicije, rukopisa i inspirativne moći.

Za slučaj »beogradske škole arhitekture«, koja nesumnjivo označava prisustvo zajedništva njenih pripadnika istoj »krvnoj grupi« karakterističnih svojstava, valja istaći i činjenicu vrlo prisutnog bogatstva razlika u datim sličnostima, što za druge arhitektonske škole u nas, na primer, nije slučaj.

Tako, na primer, »zagrebačka škola arhitekture«, više okrenuta strujanjima iz srednje Evrope, a posebno uticaju savremenog funkcionalizma, pre svega škole Bauhaus, stoji daleko doslednije na pozicijama doktrine moderne arhitekture nego ma koja druga škola u našoj sredini. S druge strane, »ljubljanska škola arhitekture« nosi u sebi mnogo očiglednije prisustvo bogate tradicije obrtničkog zanata i razvija se pod uticajem nesumnjivih autoriteta svoje sredine od Plečnika i Vurnika do Ravnikara.

»Beogradska škola« se ne može tako pouzdano odrediti kako po izvorima inspiracija i uticaja tako ni po stilu interpretacije svojih prostornih ideja. Ono što je karakteriše u celini jeste, pre svega, antidogmatizam u shvatanju opštih teza filozofije moderne arhitekture i njene praktične interpretacije.

Prihvatajući u celini ideologiju »funkcionalizma« i internacionalnog stila u arhitekturi pripadnici ove škole nisu nikada do kraja ostali »verni« njenim postulatima kada se radilo o njihovoj umetničkoj transformaciji. Taj živi otpor svakom ortodoksnom shvatanju novog čini bitno svojstvo i osnovni »porok« i »vrlinu« ove škole i ove sredine. Uz stalno prisustvo kriticizma, kao svojstva duha, i onda kada se radi o sopstvenim vrednostima i nasleđu, u delima ove škole uticaj tradicije nikada nije bio dominantan, a vrlo često i bez vidnijeg značaja.

Sem pokušaja uvođenja neke vrste »nacionalnog stila« u arhitekturu i usamljenog romantičarskog eksperimenta Momira Korunovića, koji nije našao trajnijeg odjeka, nije bilo vrednijih pojava koje bi ovu arhitekturu usmerili nekim svojim posebnim tokovima nacionalne ili regionalne određenosti.

Folkloritsičke ekskurzije pojedinih arhitekata i grupa, od Kojića i Brašovana do Krunića i Milenkovića, da se uspostavi kontinuitet graditeljskog čina mehaničkim odslikavanjem starih strofa narodne poezije na graditeljstvo, kroz interpretaciju savremenih tema, predstavlja samo još jedan pokušaj više neuspelog osvrta unazad.

S druge strane, sličnu sudbinu su doživele i neke ideje uvođenja socrealizma kao rukovodeće ideologije u novim uslovima razvoja društva i umetnosti. Kao rezultat ovih zabluda i nesporazuma svog vremena nastao je neartikulisani, hladni i odbojni prostor Trga Marksa i Engelsa, sa zgradom Doma sindikata, retkim svedokom trenutne krize duha.

Može se reći da je u formiranju »beogradske škole arhitekture« odlučujuću ulogu odigrala pojava grupe za modernu arhitekturu i uticaj njenih protagonista na dalji razvoj arhitektonske misli i prakse u Srbiji. Sigurno je da bi u svakom ozbiljnijem pokušaju traženja inspiratora ove škole neizbežno stajalo u prvi red ime arhitekte i profesora Milana Zlokovića kao njenog rodonačelnika. U konačnoj dogradnji idejnog profila i gabarita »beogradske škole arhitekture« odlučujuću ulogu su odigrali istaktnuti animatori i propagatori moderne arhitekture, a pre svih kadar vrsnih nastavnika, pedagoga i naučnih radnika, koji

su sudelovali u formiranju i izgradnji svesti i spoznaje mnogih generacija mladih graditelja savremene arhitekture u nas.

Svakako da izuzetno mesto u formiranju profesionalne svesti, filozofije i morala arhitekata ove škole pripada profesoru Nikoli Dobroviću, neprikosnovenom lideru arhitektonske misli i kreacije Beograda, Srbije i Jugoslavije u decenijama nakon rata.

Može se, bez preterivanja, reći da arhitekti Milan Zloković i Nikola Dobrović oličavaju, svojim naučnim, pedagoškim i kreativnim činom, idejnu okosnicu »beogradske škole arhitekture«.

Da bi se dobila predstava o bogatstvu idejnih i estetskih opredeljenja autora »beogradske škole arhitekture« (BAŠ) bilo bi interesantno izvršiti neku vrstu klasifikacije pojedinih autora, grupa autora ili izrazitijih »frakcija« unutar BAŠ-a.

Valja reći da je i do sada bilo nekih uzgrednih ili prigodnih pokušaja klasifikacije autora i dela savremene arhitekture u nas.

Ne ulazeći u bližu analizu ovih i sličnih klasifikacija, čini nam se vrednim pažnje svaki dalji napor na preciznijoj analizi pojava i kretanja u našoj savremenoj praksi, koji bi nas približio neposrednim izvorima prostorne interpretacije naših savremenih projektanata i definisanju karaktera i jezika likovne ekspresije njihovog kreativnog postupka.

Nama izgleda da se pažljivom analizom dela naše savremene arhitekture može utvrditi ne tako oštra, ali svakako uočljiva slika stanja po kojoj se najglobalnije najveći deo ostvarenja može svrstati u dve dominantne frakcije inače ne tako koherentne celine BAŠ-a.

Prva frakcija, ili krilo ako hoćete, bazira uglavnom na racionalnim postulatima funkcionalizma i ispoljava se kao kubistički intonirana ekspresija relativnog purizma. Druga frakcija BAŠ-a (nešto brojnija) više je sklona fleksibilnijem shvatanju prostornih tema s naglašenom inklinacijom ka imaginaciji lirski i romantičarski intoniranoj.

Verovatno da najzakonitijeg predstavnika prve frakcije možemo naći u misaonom i kreativnom delu Nikole Dobrovića. Mnoge karakteristike ove grupe odlikuju, pre drugih, ostvarenja M. Pantovića, R. Bogojevića, M. Macure, I. Antića, M. Jovanovića, S. Maksimovića, A. Stjepanovića i nekih drugih autora raznih generacija, dok bi onom manje ortodoksnom krilu pripadali brojni autori BAŠ-e, među kojima su sigurno najizrazitiji I. Kurtović, S. Mandić, A. Brkić, M. Mitrović, U. Bogunović, S. Ličina, P. Vulović i dr.

Između ove dve osnovne tendencije modifikovanog »funkcionalizma« BAŠ-e kreću se i ispoljavaju i mnoge druge podgrupe i pravci trajnijih ili efemernijih svojstava, koja prate rast i razvoj naše savremene graditeljske prakse. Tako je šezdesetih godina u arhitekturi Beograda dominirao svojevrsni konstruktivizam domaćeg soja sa svim vrlinama i nedostacima univerzalnog stila arhitekture čelika i stakla interpretiranih u neadekvatnim uslovima klime i tehnologije u nas. Relativno mali broj dela ovog očigledno pomodnog talasa arhitektonske konfekcije uspeo je da se snagom autora izdigne iz stereotipa i uđe u vredna ostvarenja naše posleratne arhitekture.

Ovde valja pre svih ubrojiti pojedina dela nekih arhitekata među kojima se ističu objekti M. Šterić, M. Jankovića, B. Ignjatovića, B. Veselinovića, S. Kovačeva, K. Martinkovića, N. Tomanovića, B. Pešića, Z. Tasića, i D. Filipovića.

Posebnu grupu beogradskih »konstruktivista«, gde je kao osnovni materijal strukture i ekspresije dominarao armirani beton, čini daleko širi krug autora od »strukturalista« do posebne skupine svojevrsnog brutalizma u nas. Preteče ovog opredeljenja možemo naći u prvim delima I. Antića i Dj. Stefanovića (Hempro),

kao i delu V. Maksimovića, N. Šercera, zatim delima M. Macure, N. Saičića, D. Nastića, M. Lojanice, D. i Lj. Bakića, V. Blažina i mnogih drugih uključujući i najmlađe.

Van sfera ortodoksnog internacionalnog stila i pod neposrednim inspiracijama neortogonalnog sveta organske arhitekture (Rajta pre svega) nastaju dosta usamljena dela posebne grupe tada mladih autora. Ovde se mogu navesti pojedinačni objekti arhitekata U. Martinovića, P. Ristića, Z. Petrovića, R. Šekerinskog, i znatan broj idejnih projekata većeg broja najmlađih autora koji nisu realizovani.

Na kraju treba reći da se ovim niukoliko ne iscrpljuju bogatstvo i raznolikost ekspresivnosti lepeze BAŠ-a kao celine i vrlo širokih okvira u kojima se razvijaju i afirmišu kreativne mogućnosti velikog broja njenih autora. Ta široka i neprikosnovena sloboda izražavanja prostornih ideja čini najautentičnije svojstvo savremene arhitekture Beograda i Srbije.

Kroz pregled najboljih ostvarenja ove arhitekture, u razdoblju nakon rata, može se steći slika o njenoj valjanosti i pojedinačnom i skupnom doprinosu njenih graditelja, koji su stekli zaslužno priznanje i ugled.

O najeminentnijim predstavnicima brojnih generacija neimara Beograda i nekim njihovim najvrednijim delima biće reči na sledećim stranicama ove publikacije.

VREME OBNOVE

Neposredno posle završenog rata zemlja se našla u stanju opšteg osiromašenja. U prvim danima obnove porušenih gradova, valjalo je stvoriti osnovne preduslove za egzistenciju ljudi: podizanje krova nad glavom i pokretanje vitalnih izvora i pogona razorene privrede.

Prvi petogodišnji plan razvoja zemlje (1947—1951) imao je za zadatak stvaranje materijalnih preduslova za prelazak na brži tempo opšteprivrednog rasta i razvoja privrede i društva. Uz odricanje i požrtvovanje ljudi, najbitniji zadaci obnove i prvog plana izgradnje izvršeni su časno i uspešno. To je bilo izuzetno vreme opšteg samopregora, herojsko doba prepuno entuzijazma, verom i uverenjem ljudi u veličinu i značaj čina koji su vršili.

U vreme obnove podignuti su i prvi novi pogoni naše industrije, mnoga stambena naselja, škole, javni i kulturni objekti, mostovi, novi putevi i železničke pruge itd. Uz krajnju oskudicu materijalnih sredstava, obnovljena zdanja i nova arhitektonska dela, svojom iskrenošću i ponosnim siromaštvom, simbolišu prilike tog vremena.

Najveći teret izgradnje u periodu obnove izneli su arhitekti iz reda protagonista modernog pravca i njihovi sledbenici.

U periodu obnove, gde su šire ambicije autora bile drastično ograničene raspoloživim sredstvima, dosta brzo je došlo do porasta želja i svesti da arhitektura ne može trajnije i potpunije izvršiti svoju društvenu i humanu funkciju ako se ograniči na podizanje »krova nad glavom«.

Savetovanje arhitekata i urbanista Jugoslavije, održano u Dubrovniku 1950. godine, odigralo je u tom pogledu vrlo značajnu ulogu. Ono je, kroz referate i rezolucije, otvorilo nove poglede i pristupe ka daljem razvoju arhitektonske teorije i prakse i odredilo arhitekturi ono mesto u celokupnoj društvenoj izgradnji i nadgradnji koje joj, kao izuzetno značajnoj i kompleksnoj privrednoj i kulturnoj kategoriji, pripada.

Savetovanje je posebno ukazalo na potrebu šireg i neposrednijeg angažovanja najboljih snaga u struci i nauci i bržeg afirmisanja istinskih vrednosti, doprinosa i odgovornosti institucija i svake ličnosti pojedinačno. Proklamovana je odlučna borba protiv anonimnosti u radu i obezličavanja stvaralačke uloge kreatora pod okriljem glomaznih ustanova i institucija državne uprave i administracije.

Takvoj klimi je pogodovalo neposredno uvođenje u život prvih oblika ideja samoupravljanja kao novih postavki razvoja i afirmacije istinskih principa oslobođenja rada od svih oblika najamnog odnosa.

Može se reći da su arhitekti Beograda, kao i Jugoslavije u celini, svoj društveni i profesionalni deo zadatka, kroz čitav period izgradnje i obnove zemlje, časno i odgovorno obavili. Rezultati koje svakodnevno pratimo i sumiramo to najbolje potvrđuje kako svojim zaista impresivnim obimom tako i istinskim kreativnim naporima kojima se znatan broj ostvarenih dela odlikuje. Ovde odabrani broj čini samo deo vrednog fonda arhitekture kojim su graditelji Beograda obogatili prostore svog grada. Pri izboru dela i autora držali smo se osnovnog kriterijuma da su prezentirana dela već stekla određena stručna i javna priznanja i bila do sada zabeležena kao zapaženi prilozi razvoju naše savremene arhitekture.

Iz reda časnika jedino je Dobrović zadržao čelnu poziciju u velikoj trci vremena. Milan Zloković se samo s vremena na vreme, nekako uzgredno, vraćao poslu projektovanja.

Dragiša Brašovan, taj neumorni graditelj, nije se mogao pomiriti s ulogom posmatrača. Radio je i dalje mnogo i nažalost bez rezultata, adekvatnih njegovom ugledu.

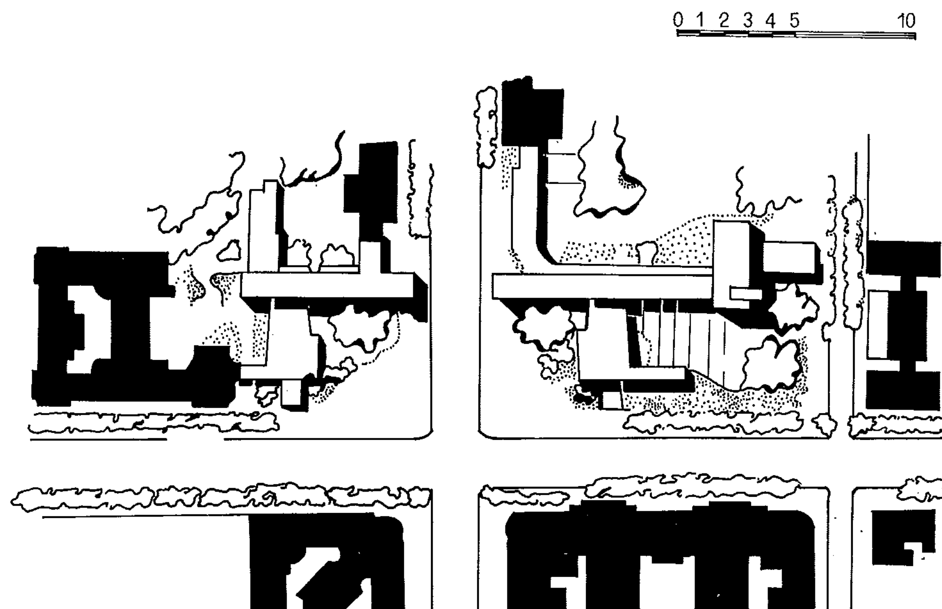
Marinković, Belobrk i drugi takođe ponešto rade, ali nikada više s nekadašnjim nadahnućem i snagom. Njihova sve ređa ostvarenja ne prelaze opšti nivo osrednjosti arhitektonske prakse.

Vreme neumoljivo čini svoje, teret obnove prima u svoje ruke generacija njihovih sledbenika, iza koje već stoji određeno iskustvo i nesumnjiv potencijal.

NIKOLA DOBROVIĆ je, posle rata, na suveren i impresivan način i praktično potvrdio svoje višeznačno prisustvo velikog umetnika, propagatora i časnika arhitekture. Kroz svoj znameniti projekat kompleksa Generalštaba u Nemanjinoj ulici Dobrović uspeva, jezikom nenadmašnog erudite, punim nagomilane energije istinskog neimara, da realizuje delo najsnažnije ekspresivne moći svoje i naše savremene arhitektonske prakse.

Pred našim očima ostvaren je prebogati festival prkosa, sazdan strofama kamena i stakla (sl. 1 i 2).

Snažnom dramatizacijom završnog čina jedne blistave i pomalo tragične sudbine čoveka i umetnika, Dobrović je, u groznici strasti i paničnog straha da mu i poslednja šansa može nepovratno izmaći, u jednom času i na jednom mestu nestrpljivo izlio sve svoje prostorne ideje predugo nošene u nemiru svog stvaralačkog duha.

Sl. 1, 2 — Nikola Dobrović: Savezni sekretarijat za narodnu odbranu u Nemanjinoj ulici (1956—63)

U nenadnoj eksploziji tog silovitog nagona i napona zapretane vatre, na svetlost dana je izbilo čitavo more materijala i oblika, od najplemenitijih kristala dijamanata do davno usahlih fragmenata klasike. Zbunjeni posmatrači novog prizora pokrenutog prostora, okrenutog nebu, pokušavali su, u očiglednoj nedoumici o čemu se radi, pronaći u suštini ovog tvoračkog čina i izvor neposredne inspiracije samog autora. Bio je to, manje-više, uzaludan posao traženja nekih izmišljenih simbola Revolucije, Sutjeske, Kapije grada . . .

Za izuzetan doprinos našoj savremenoj arhitekturi i urbanizmu, za ogromni stvaralački napor i rezultate na razvijanju naše naučne misli, podizanju novih kadrova, nezamenljivoj ulozi velikog propagatora progresivnih ideja u umetnosti i kulturi, za pionirski rad na organizovanju neposrednog rada u našim stručnim institucijama saveznog, republičkog i gradskog značaja. Dobrović je dobio niz najviših priznanja i nagrada, od Oktobarske nagrade Beograda do Sedmojulske nagrade Skupštine Srbije za arhitekturu.

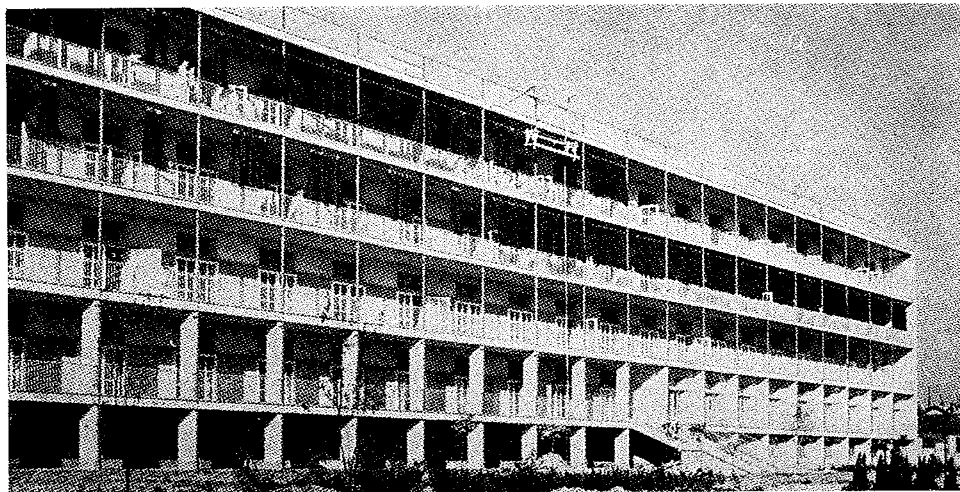
MILAN ZLOKOVIĆ se, posle rata, sve više orijentisao na oblast teorije i uglavnom sav svoj stvaralački zanos i energiju iscrpljuje na naučnom i nastavnom planu. Iz Zlokovićeve neposredne prakse projektovanja, ograničene po obimu, nastalo je nekoliko objekata koji, skupa i pojedinačno, ne dosežu nivo njegovih znamenitih ostvarenja u periodu između dva rata.

U Prizrenu kroz projekat škole sproveden je eksperiment »totalne« primene modularne koordinacije, nažalost bez adekvatnog likovnog rezultata, dok je realizacijom kompleksa ugostiteljskih objekata u Ulcinju ostvarena urbanistički skladna i arhitektonski interesantna grupacija.

U Beogradu je Zloković uspeo ostvariti, u saradnji s arh. **STANKOM KLISKOM,** zdravstveni centar na Banjici standardne arhitekture (sl. 3).

Ono što Zlokovića, pored izuzetnih dela njegove predratne prkase, čini istinskim velikanom naše arhitekture jeste njegov ogromni doprinos idejnom i mobilnom podizanju stvaralačkog potencijala, profesionalnog morala, spremnosti i znanja novih generacija naših graditelja.

Milan Zloković je zaslužni laureat najvišeg nacionalnog priznaja za svoj doprinos arhitekturi — dobitnik Sedmojulske nagrade.

Sl. 3 — Stanko Kliska i Milan Zloković: Bolnica za dečju paralizu na Banjici (1948—55)

DRAGIŠA BRAŠOVAN je najveći mastor svojevrsnog eklekticizma u nas. Ogledao se u svim stilovima arhitekture i ostavio dela virtouzne interpetacije. Za njega praktično nije bilo stranog jezika u arhitekturi, bio je nenadmašni poliglota svoje profesije. Rođeni romantičar, boem i antidogmatik, široko obrazovan, Brašovan se na fenomenalan način umeo prilagoditi svim aktuelnim situacijama života i struke i uvek se naći na »kursu« zbivanja.

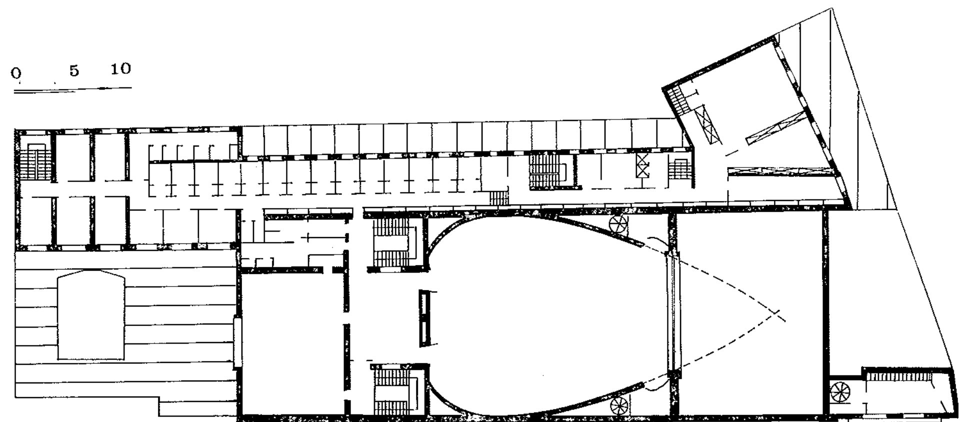
Iz neobično obimnog Brašovanovog rada na projektima i projektovanju mogu se izdvojiti samo izvesna značajnija njegova ostvarenja širom zemlje i u Beogradu, koje je svojevremeno stručna publicistika registrovala, a među kojima, na žalost, nema i takvih dela koja bi označavala neki veći doprinos našoj savremenoj arhitektonskoj praksi. Pored zapaženog pokušaja afirmacije »nacionalnog po formi« u našim uslovima (Svetozarevo i Zvornik), primene tipskih projekata škola i realizaciji pojedinih javnih zdanja (hotel Metropol u Beogradu, Narodni odbor u Čačku, Pošta u Novom Sadu, Administracija u Titogradu i dr.) Brašovan neumorno projektuje sve što mu se kao velikanu i priznatom majstoru arhitekture poverava.

Ali, u periodu nakon rata, u svom obimnom radu na projektovanju Brašovan nije uspeo, na žalost, ni jednim svojim delom doseći nivo svojih znamenitih ostvarenja iz predratnog perioda (sl. 4).

Sl. 4 — Dragiša Brašovan: Hotel Metropol na Bulevaru Revolucije (1958)

MOMČILO BELOBRK jedan je od protagonista modernog pravca, koji je u godinama pre rata izveo niz najzapaženijih objekata stambene arhitekture Beograda, posle Oslobođenja je relativno malo radio na projektovanju i u Beogradu je izveo uspelu rekonstrukciju pozorišta kod Manježa (sl. 5 i 6).

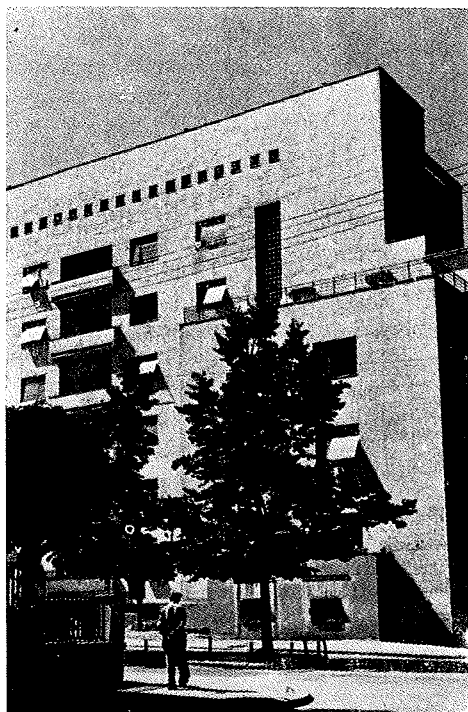

Sl. 5, 6 — Momčilo Belobrk: Jugoslovensko dramsko pozorište u Ulici Maršala Tita (1948)

BRANISLAV MARINKOVIĆ rukovodi projektnim biroom i pri tom ostvaruje znatan broj stambenih objekata ali slično Brašovanu ne doseže onaj nivo kreacije koji ga je pre rata svrstao među najznačajnije arhitekte Srbije svog vremena. Među Marinkovićevim ostvarenjima posle rata treba navesti ona dela koja u većoj meri karakterišu tadašnji nivo shvatanja arhitekture i u priličnoj meri odražavaju klimu i mogućnosti vremena.

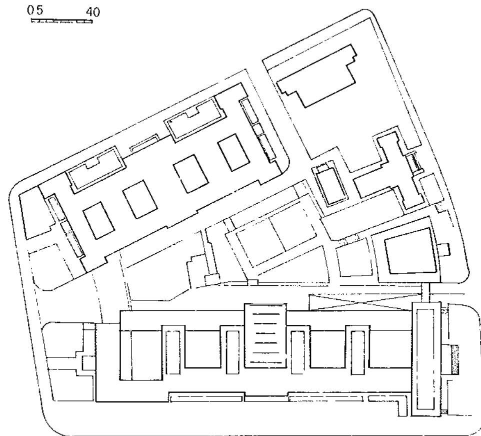
To su, pre svega, stambeni soliteri u Ulici 29. Novembra, zgrade u Vasinoj i ulici Proleterskih brigada i kule u Bulevaru Crvene Armije na Kotež-Neimaru (sl. 7).

GRIGORIJE SAMOJLOV i MIHAILO RADOVANOVIĆ su autori klasicistički koncipiranog kompleksa Mašinskog i Tehnološkog fakulteta u Ulici 27. Marta (sl. 8 i 9).

Sl. 7 — Branislav Marinković: Stambena zgrada u Ulici proleterskih brigada (1948—49)

Sl. 8, 9 — Grigorije Samojlov i Mihailo Radovanović: Mašinski fakultet u Ulici 27. marta (1955)

Generacija koja je u svoje ruke preuzela najteže breme obnove i izgradnje zemlje, stekla je svoje stručno obrazovanje i prva profesionalna ogledanja u godinama neposredno pre početka rata. Neki od njih su već tada svojim zapaženim uspesima na javnim konkursima i prvim samostalnim delima skrenuli na sebe pažnju stručne javnosti i stekli ime talentovanih projektanata.

U tom razdoblju vesnika novih mogućnosti deluje čitava jedna brigada graditelja — entuzijasta. Gradi se u izuzetno teškim uslovima opšteg osiromašenja, ali nikada bez širih ambicija. Rezultati su više nego skromni, ali su zato htenja prepuna vere i žara.

Neumorna borba za više kvalitete arhitektonskih dela daje u drugoj deceniji perioda obnove prve vidne rezultate, koji predstavljaju snažne podsticaje za dalje napore.

Arhitektura Beograda čini one prve i sudbonosne korake koji iz sveta nužde prevode u svet želja. Ostvaruju se prva dela autentične vrednosti, afirmišu se sve značajnija imena autora čija će dela, nešto kasnije, snažno pokrenuti nove tokove arhitekture u Srbiji.

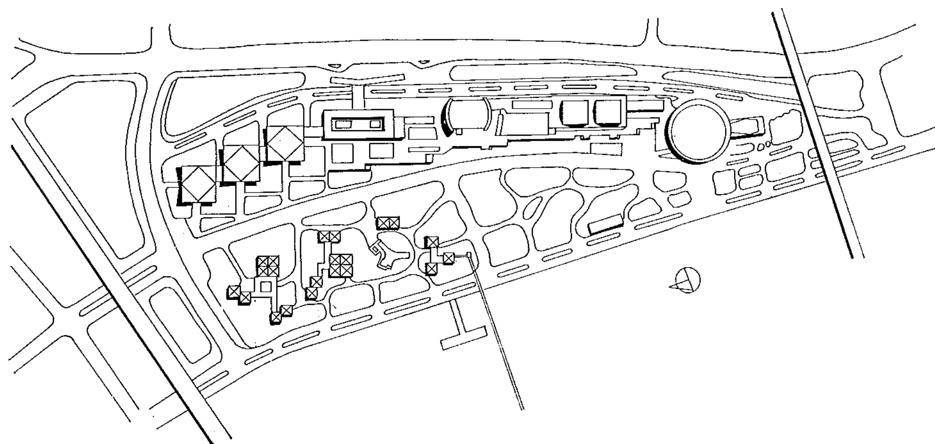
Imena Milorada Macure, Milorada Pantovića, Vladete Maksimovića, Ratomira Bogojevića, Ive Kurtovića i još nekih istaknutijih iz perioda obnove čine u neku ruku njen udarni odred i njihova dela označavaju one repere vremena i prostora po kojima se kasnije vrši odmeravanje dela drugih autora.

Praktično, pripadnici ove generacije zauzimaju manje-više sva najodgovornija mesta i funkcije u svim ustanovama i institucijama za arhitekturu i urbanizam i stoje na čelu timova i službi koje rešavaju sve značajnije zadatke na planu građevinarstva, komunalne izgradnje i urbanizma u gradu, republici i federaciji. U tom periodu od posebnog značaja za razvoj arhitekture predstavlja serija »velikih konkursa« za najznačajnije objekte Beograda saveznog značaja (CK KPJ, Predsedništvo vlade FNRJ, reprezentativni hotel na Novom Beogradu i dr.). Na njima su se javila mnoga imena mladih arhitekata, koji su kasnije činili okosnicu naše savremene projektantske prakse i izrasli u značajna imena srpske i jugoslovenske arhitekture.

MILORAD PANTOVIĆ pripada onom krugu protagonista i sledbenika moderne arhitekture u našoj zemlji i sredini, koji nije bio opterećen prethodnim balastom akademizma, što se, sem Dobrovića, ne bi moglo reći za većinu naših arhitekata iz znamenite grupe utemeljača moderne arhitekture (Zloković, Kojić, Brašovan i dr.), koji su morali proći fazu sopstvenog eklekticizma. Pantović je učio školu arhitekture u mnogim centrima sveta i bio je jedan od retkih Jugoslovena koji je imao prilike da izvesno vreme radi kod Korbizijea. U beogradsku sredinu Pantović je, svojim arhitektonskim idejama, uneo moderni duh funkcionalizma.

Konkursom za Beogradski sajam (1957. godine), na kome je osvojio nagradu u saradnji sa V. Maksimovićem, Pantoviću se pružila izuzetna šansa da u realizaciji ovog značajnog objekta arhitekture Beograda (koji je kasnije sam projektovao) razvije svoje široke stvaralačke mogućnosti i ostvari delo posebne snage i trajne graditeljske veštine i umeća (sl. 10 i 11).

Hale Beogradskog sajma označavaju, u izvesnom smislu, prve krupnije korake urbane superstrukture u nas. Impozantne građevine impresivne snage, moćnih konstruktivnih zahvata betona uvode nas u nove svečane prostore I etape izgradnje kompleksa, da bi se u II fazi dogradnje razvile nove površine jednog sasvim drugačije zasnovanog sloga, modula čelika i stakla. U sledećoj fazi dogradnje Pantović se vraća betonu (natur ili brit izdanja), jer očigledno ni on sam nije uspeo odoleti hiru vremena; na sreću autor je uspeo sačuvati koherentnost

Sl. 10, 11 — Milorad Pantović: Beogradski sajam na Bulevaru Vojvode Mišića (1954)

prostorne kompozicije i, između raznorodnih elemenata strukture i sklopa, ostvariti fini sklad blago pokrenutog niza volumena.

Za značajan doprinos, koji je ovim svojim impozantnim delom dao arhitekturi Srbije i Jugoslavije, Pantović je dobio Oktobarsku i Sedmojulsku nagradu za arhitekturu, kao izraz najvećih društvenih priznanja istaknutim predstavnicama iz raznih oblasti kulture i umetnosti.

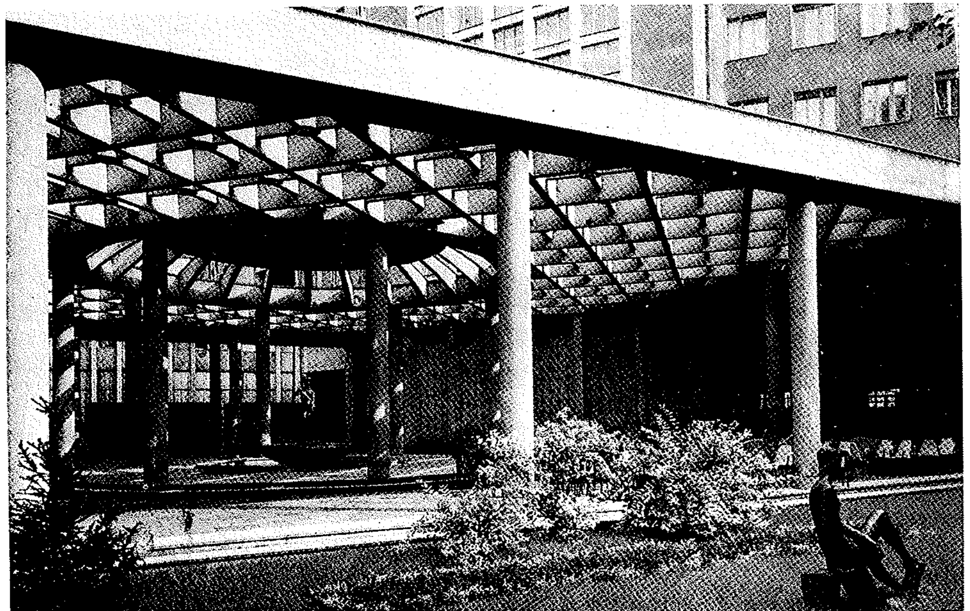
VLADETA MAKSIMOVIĆ je bio prvih godina nakon rata neobično plodan i svestrano orijentisan projektant, da bi se kasnije kao slobodan umetnik orijentisao uglavnom na rad na enterijeru.

On je pored Pantovića jedan od preteča savremenog dizajna, uređenja i opreme unutarnjih prostora u nas.

Njegova zasluga, kao projektanta arhitektonskih dela, je u tome što je u svet stereotipne i obezličene serijske arhitekture uneo neke elemente funkcija kao svež i savremen motiv likovnog izraza u oblikovanju svojih fasadnih površina. Na njegovim zgradama je prvi put u nas uspešno sprovedena primena brisoleja kao elementa fasade. Njegova dela odlikuju transparentnost površina i strukturalan red i lakoću s kojom su sazdana.

Pored rada na studijama nekih urbanističkih problema centra grada (Terazijska terasa) Maksimović projektuje znatan broj javnih i stambenih objekata širom grada od kojih se svojom osobenošću posebno ističu poslovni objekti Investicione banke i »Jugoslovenske knjige« na Terazijama, zatim zgrada na uglu Maršala Tita i Ulice 1. Maja, stambene zgrade u Ulici Strahinjića Bana i Borisa Kidriča, kao i vila u Ulici internacionalnih brigada na Kotež-Neimaru i najzad objekat Betonjerke na Dunavu, fabrike »Soko« u Zdravka Čelara ulici, garaža u ul. 29. Novembra i dr. (sl. 12 do 16).

Svakako da je posebno vredan pažnje Maksimovićev prilog uređenju Bazistana, tog retko uspelog i na žalost usamljenog gradskog prostora u kome je ostvaren prvi pokušaj realizacije i nekih nagoveštaja prostorne sinteze u nas.

Sl. 12 — Vladeta Maksimović: Bezistan na Terazijama (1962—63)

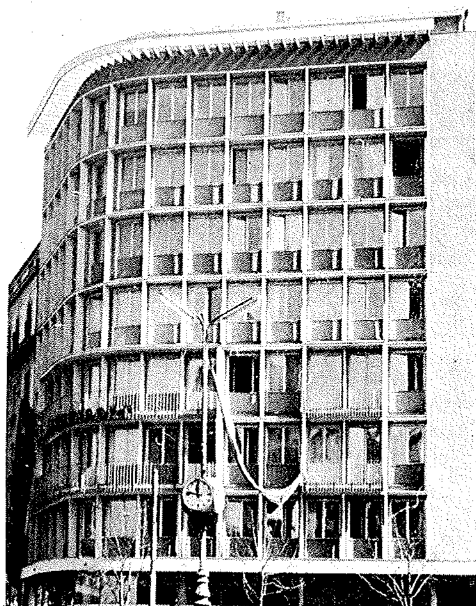

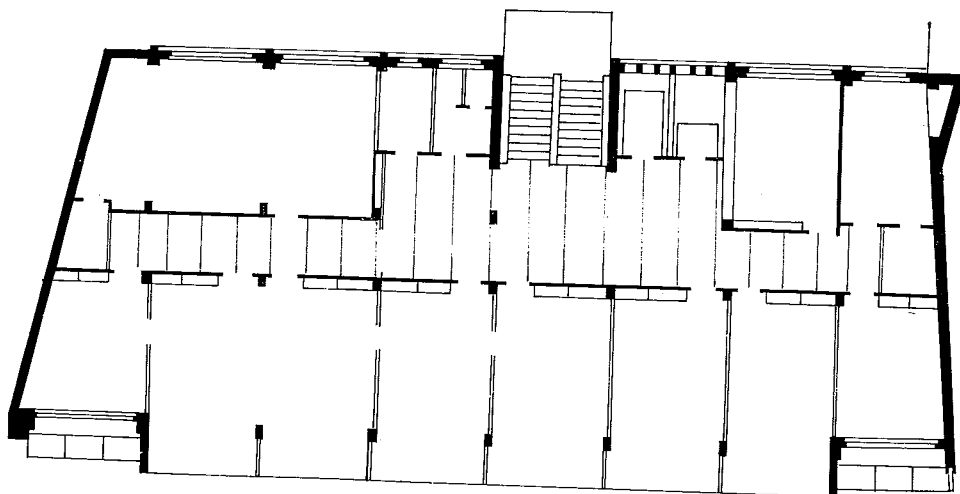
Sl. 13 — Vladeta Maksimović: Stambena zgrada na Kotež-Neimaru (1958)

Sl. 15, 16 — Vladeta Maksimović: Jugoslovenska investiciona banka na Terazijama (1958)

Sl. 14 — Vladeta Maksimović: Poslovna zgrada u Ulici Maršala Tita (1956)

RATOMIR BOGOJEVIĆ pripada, pored Dobovića i Zlokovića, onom davno odumrlom redu univerzalnih umetnika i mislilaca profesije graditelja. Svestranost njegove stručne aktivnosti vrlo je teško omeđiti. Iza sebe je ostavio značajna dela arhtekture i urbanizma, a u isto vreme bio je jedan od najstrastvenijih propagatora moderne arhitekture, izuzetno angažovan pedagog i retko misaono bogat teoretičar arhitekture i urbanizma. Uradio je bezbroj zapaženih projekata originalnih koncepcija, dobio niz nagrada na javnim konkursima, ali je deleći sudbinu mnogih svojih savremenika, relativno malo svojih ideja uspeo da realizuje.

Bilo je, bez sumnje, u nas, i pre i posle Bogojevića, znatno plodnijih i, jednostavno rečeno, »uspešnijih« arhitekata-projektanata. Pre svega, bilo je veštijih i srećnijih realizatora svojih ideja, anagažovanih naučnika i javnih radnika, vispernijih i uticajnijih pedagoga, ali teško da je bilo tako svestrano obdarene i izgrađene ličnosti stvaraoca i mislioca, u isto vreme, s tako razvijenim stepenom profesionalne svesti, istraživačke strasti, ljudskog poštenja kakav je bio Bogojević.

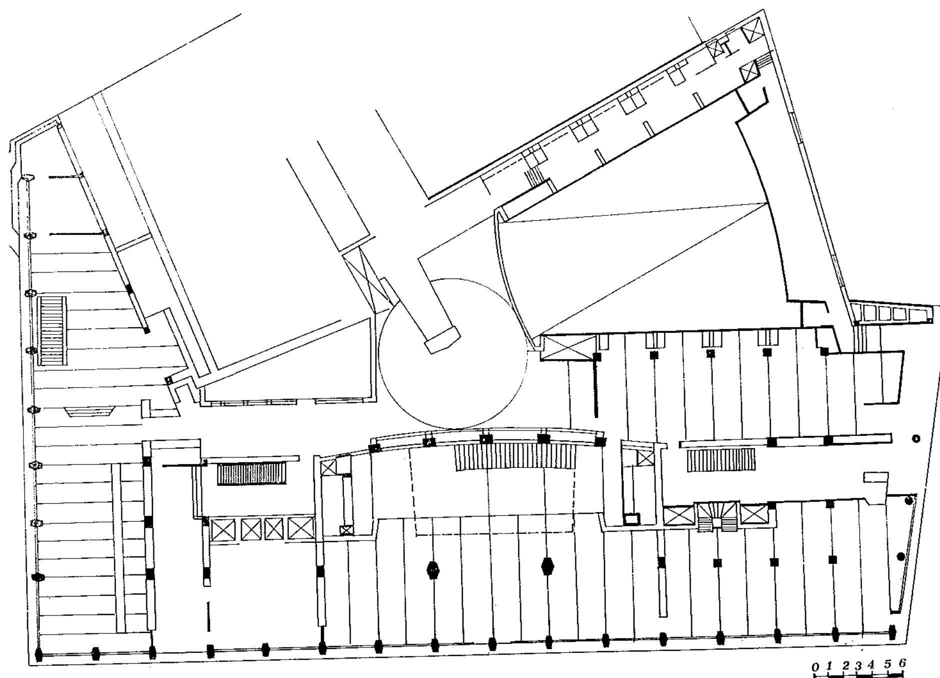
Za njega bi se moglo reći da je, u našim relacijama, u izvesnom smislu simbolizovao onaj pomalo tragičan i neobičan primer velikog usamljenika svoje struke i epohe, kojemu vreme očigledno nije bilo posebno naklonjeno.

Njegov kreativni i misaoni potencijal, poput Sant Elije ili Josipa Pičmana, nije svet i vreme u kojemu je živeo i stvarao, darovao onim vrednostima koje je u sebi nosio.

Očigledno je bilo da Bogojević ne pripada krugu ljudi kod kojih je izraženo prisustvo poslovnog smisla.

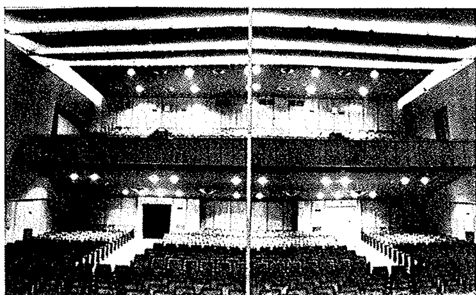
On je u toj oblasti ispoljavao, može se reći, poslovičnu nespretnost svojstvenu samo deci i retko plemenitim ljudima.

Svoje najznačajnije delo, objekat Doma štampe na Trgu Republike, on je shvatio kao retku priliku koja mu se pruža da neke od svojih ideja doživi kao stvarnost (sl. 17 do 21).

Sl. 17, 18 — Ratomir Bogojević: Dom štampe na Trgu Republike (1958)

INEX TURIST

Sl. 19 — Sala bioskopa Odeon

Sl. 20, 21 — Ratomir Bogojević: Zgrada bioskopa Odeon u Ulici Narodnog fronta (1958)

Iza svakog poteza ruke, u svakoj liniji i simbolu, u svakom brižno oblikovanom detalju, sazdana je poneka trajna misao, poneki stav i zakon logike, bez čega, kako sam zna reći, ... »nema izgleda da našu struku izdignemo na viši nivo« ... Veran sebi i svojoj doktrini arhitekture Bogojević gradi siluetu Doma štampe po skoro klasičnim principima sloga florentinskih palata.

Dubinom svoje inspiracije, trajnošću svojih poruka, dostojanstvom svog bića i lepotom lica, palata Doma štampe označava najviši domet u istraživanju monumentalnog u savremenoj arhitekturi u nas.

Unoseći se svim svojim žarom u posao Bogojević je postavljeni zadatak vrlo složene strukture i nepovoljne lokacije savladao na način dostojan hvale i priznanja. Ovaj objekat u centru grada označava jedno od najvrednijih dela našeg savremenog graditeljstva.

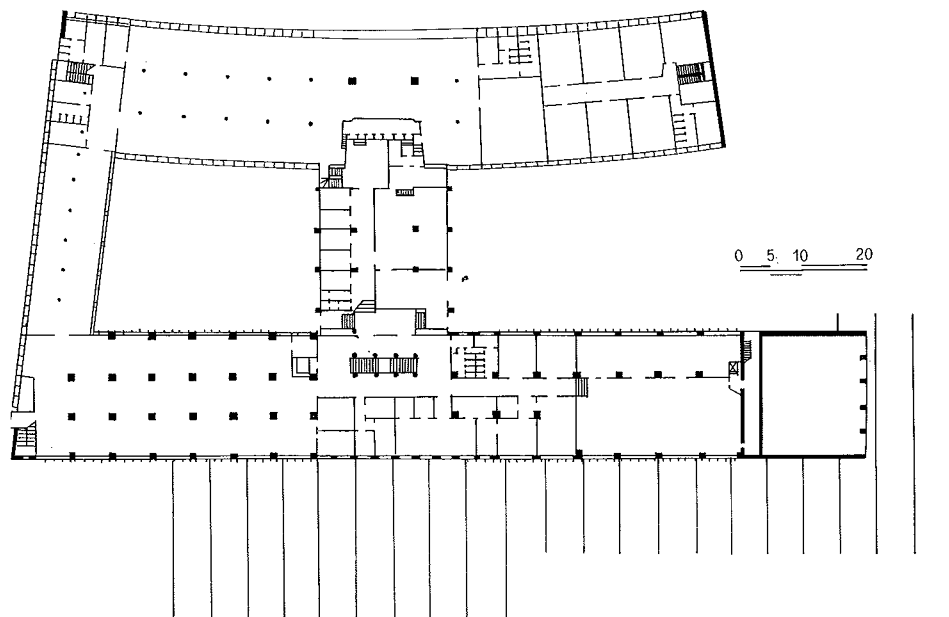
MILORAD MACURA postiže punu afirmaciju graditelja posebnog senzibiliteta već kod prvih ostvarenja svoje bogate projektantske prakse u prvoj deceniji nakon Oslobođenja.

Dijapazon njegove aktivnosti razvija se na širokom planu od urbanizma do enterijera. Macura je uz to strastveni propagator moderne arhitekture i vrlo angažovani društveni radnik svoje profesije.

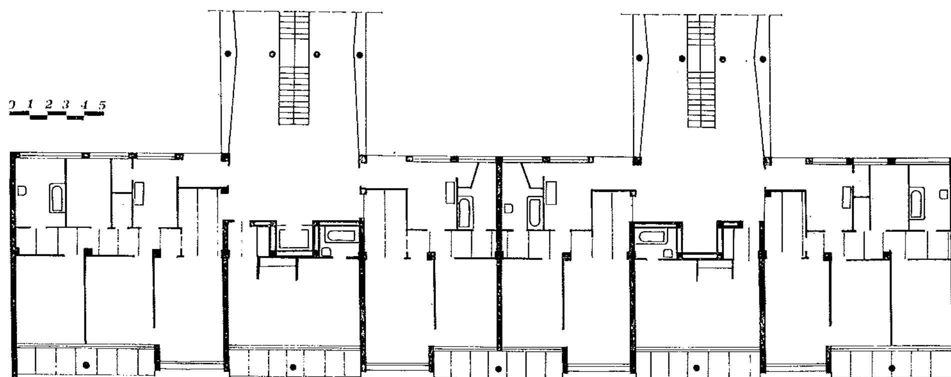
Među najznačajnijim njegovim delima valja navesti, pored onih izvedenih u samom Beogradu kao Vojna štamparija u Ulici Mije Kovačevića, stambene zgrade u Ulici 7. Jula, Proleterskih brigada, Cvijićevoj, Sinđelićevoj, Zmaj-Jovinoj i dr., zgrada preduzeća Voćar u Birčaninovoj ulici, Centar za rehabilitaciju na Dedinju, Dom slepih u Ulici Svetog Save, Klinika za Neurohirurgiju u krugu Medicinskog fakulteta i dr., bolnica za TBC u Kamenici, Stacionar u Igalu i niz generalnih i detaljnih urbanističkih planova i studija za Beograd i Srbiju (sl. 22 do 30).

Sl. 22 — Milorad Macura: Stambena zgrada u Ulici proleterskih brigada (1956—57)

Sl. 23, 24 — Milorad Macura: Vojna štamparija na Pioniru (1950—53)

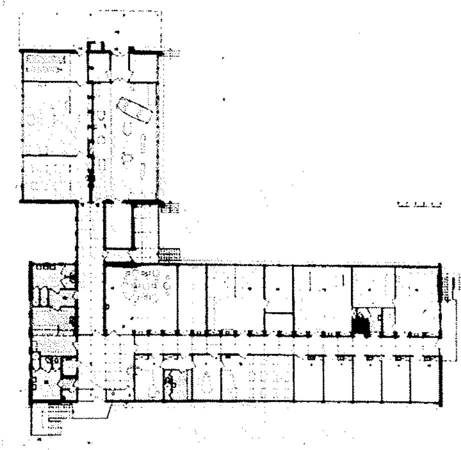
Sl. 25, 26 — Milorad Macura: Stambena zgrada u Ulici 7. juli (1954/56)

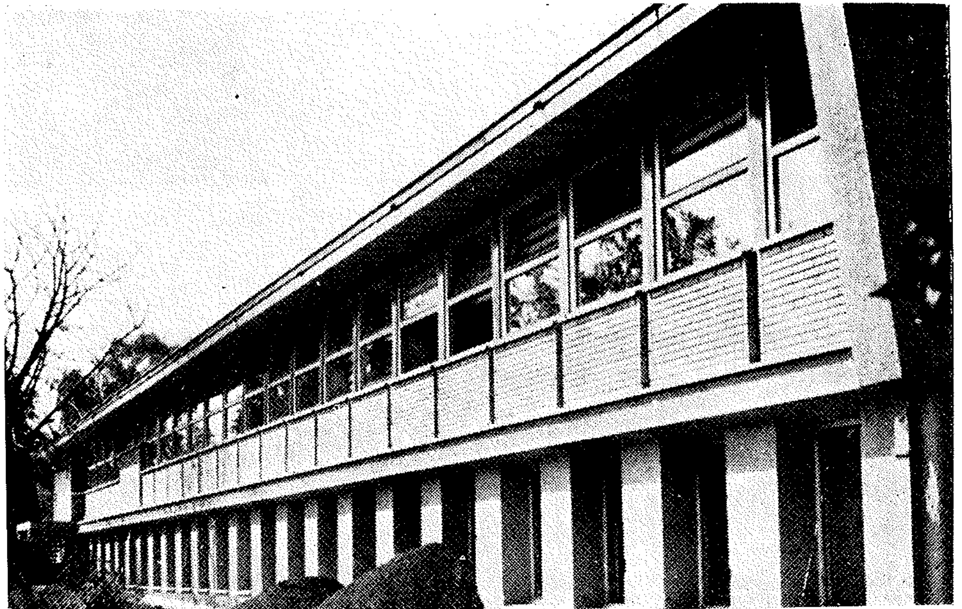
Zapravo, realizacijom svog najznačajnijeg dela, Vojne štamparije na Pioniru, on doseže najviši nivo kreacije u čitavom svom stvaralačkom opusu projektanta. Ovim delom Macura je uspeo da jedan izuzetno težak i nezahvalan problem i program preadaptacije započetog zdanja bez posebnog karkatera uzdigne na najviši stepen prostorne i likovne kreacije savremenog izraza u arhitekturi.

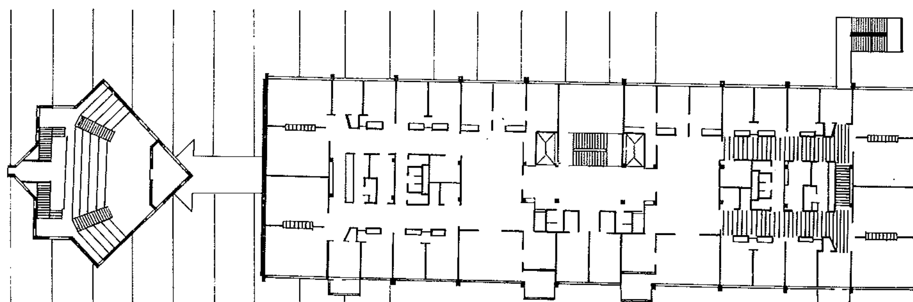
Nezavisno od asocijacija koje nas vraćaju Korbizijeu, čiji su postulati arhitekture, uostalom, postali nerazlučiva svojina progresivne arhitektonske misli i prakse sveta, zgrada Vojne štamparije nosi u sebi arhitektonske vrednosti istinske inspiracije i kreacije višeg reda.

Macura se i svojim ostalim delima, kasnije izvedenim, predstavio stručnoj javnosti kao projektant specifičnog arhitektonskog jezika u kome je, pored stalno ispoljene težnje ka autentičnom stavu i izrazu, vidno prisutan poseban stil svojevrsnog naturalizma kao jedne od prvih varijanti »brutalističkih« shvatanja u arhitekturi. Ipak, može se reći da je Macura bio i ostao jedan od najboljih interpretatora klasičnog kubizma Korbizjeove doktrine arhitekture.

Sl. 27, 28 — Milorad Macura: Centar za rehabilitaciju na Banjici (1957)

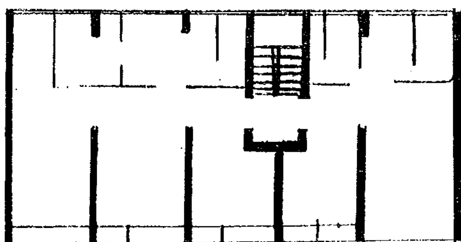

Sl. 29, 30 — Milorad Macura: Klinika za neurohirurgiju u krugu Medicinskog fakulteta (1972)

Sl. 31, 32 — Ivo Kurtović i Slobodan Mihailović: Stambena zgrada u Ulici Lole Ribara (1963—64)

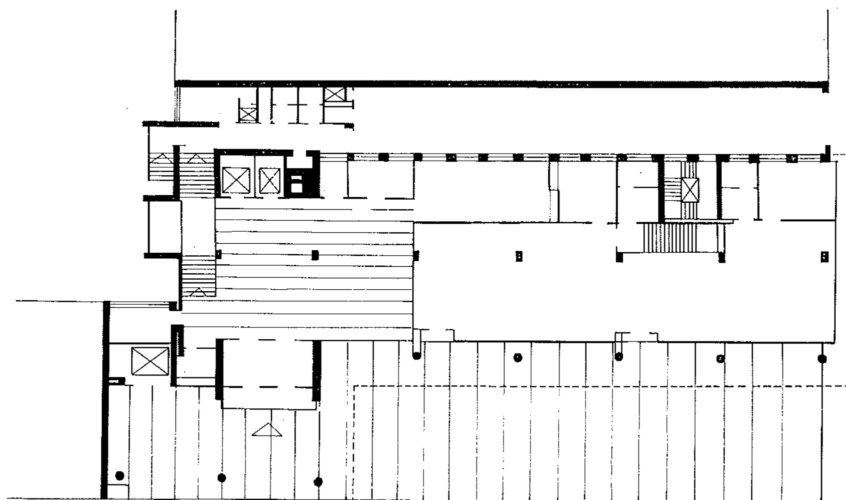
IVO KURTOVIĆ se dugo vremena lomio između dve svoje velike ljubavi — slikarstva i arhitekture. Pripadao je krugu stručnjaka i intelektualaca široke kulture i interesovanja.

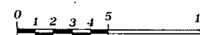
Kurtović je jedan od retkih pripadnika svoje generacije koji je punu afirmaciju svog nesumnjivog dara stekao i potvrdio kroz učešće na javnim konkursima, gde je samostalno ili u saradnji s drugim osvojio niz značajnih nagrada. Slično Bogojeviću, izveo je relativno mali broj svojih projekata. Međutim, sve su to značajna ostvarenja naše savremene arhitekture, koja su već ušla u enciklopediju našeg neimarstva. Pored znamenite galerije Beljanskog u Novom Sadu Kurtović je u Beogradu uspeo realizovati zgradu Spoljnotrgovinske komore u Knez Mihailovoj ulici, zgradu osiguravajućeg zavoda Dunav u Makedonskoj ulici, školu u Zemunu, stambenu zgradu u Ulici Lole Ribara i svakako krunsko ostvarenje svoje i naše savremene arhitekture Narodnu biblioteku na Vračaru. Njegova arhitektura skladnih proporcija, pročišćenog detalja i zatvorenih oblika u svojoj konačnoj igri masa i silueta predstavlja svojevrstan vid savremeno shvaćenog monumentalizma.

U pogledu kreativnog čina i postupka u istraživanju prostornih ideja Kurtović, kao i Bogojević, najmanje pripada kategoriji »šprintera«. Na svojim projektima radi strpljivo, brižljivo odabira i slaže svaki kamičak golemog mozaika budućeg zdanja da bi ga, u jednom trenutku poljuljane vere, porušio kao kulu od karata, počinjujući novi hod po mukama istraživanja umetničke istine.

Njegovo kapitalno delo, Narodna biblioteka na Vračaru, rezultat je dugogodišnjih studija i napora, posle kojih se, poput ptice feniks, iznova rodilo spaljeno kulturno zdanje s Kosančićevog venca (sl. 31 do 41).

Kurtović je, to se mora reći, pronikao dublje od svih pre njega u graditeljski čin i duh tradicije ovog podneblja, transformišući ga u arhitektonski jezik naših dana. On je savladao deo onog preteškog zadatka da, u istom tvoračkom činu, spoji najbolje vrline onog posebnog, da kažem regionalnog, s univerzalnim idejama i dostignućima u arhitekturi danas.

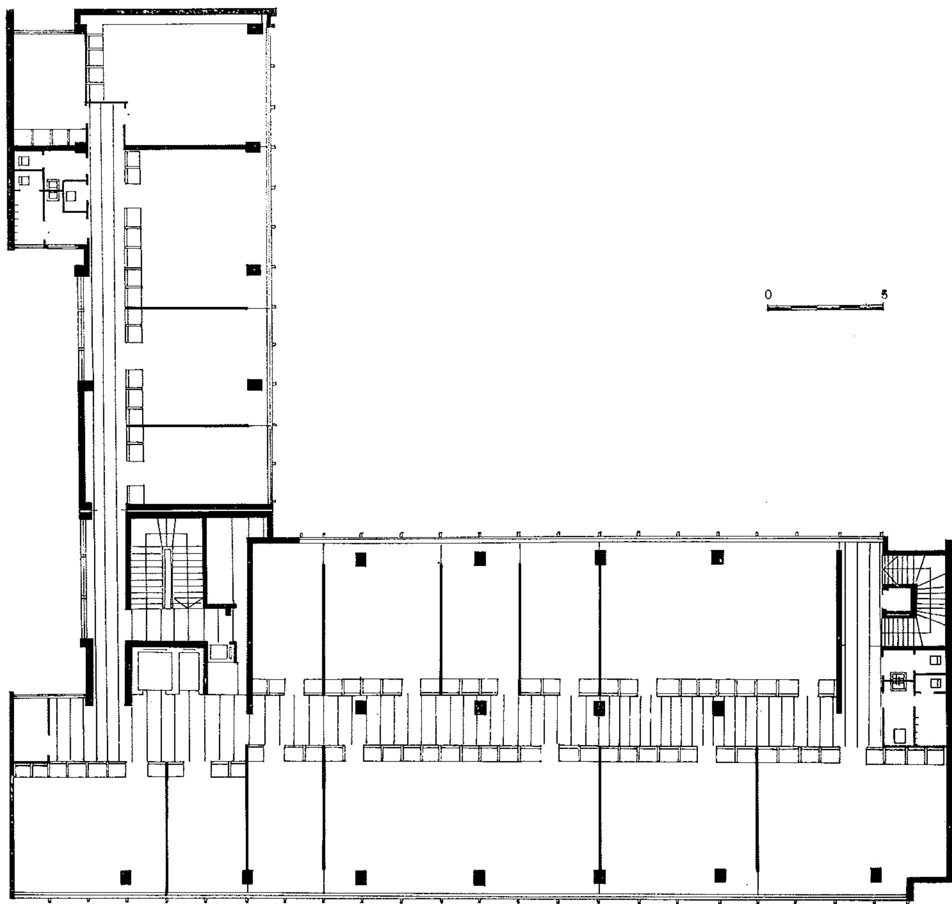
Sl. 33, 34 — Ivo Kurtović: Spoljnotrgovinska komora u Ulici Knez Mihajlovoj (1960)

Vraćanjem kući krova, on je, na izvestan način, vratio arhitekturi jedan od bitnih atributa njenog bića, simbola neophodnosti očuvanja čovekove egzistencije.

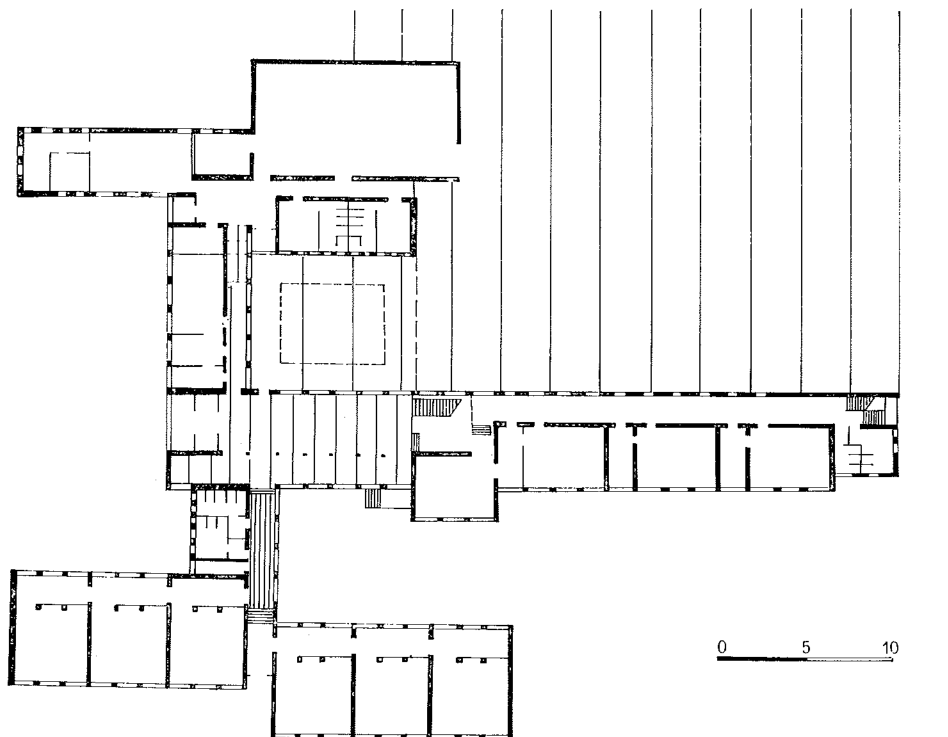
Na žalost, Kurtović nije uspeo da doživi kompletno ostvarenje ovog značajnog prostora Beograda, pa je i najveće javno priznanje za svoje delo — Oktobarsku nagradu grada dobio posthumno.

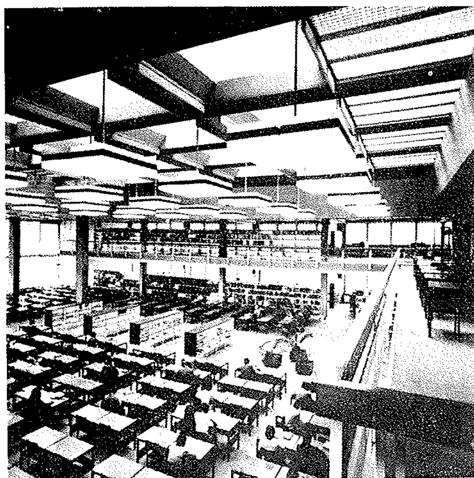

Sl. 35, 36 — Ivo Kurtović: Zajednica osiguranja »Dunav« na Trgu Republike (1970/73)

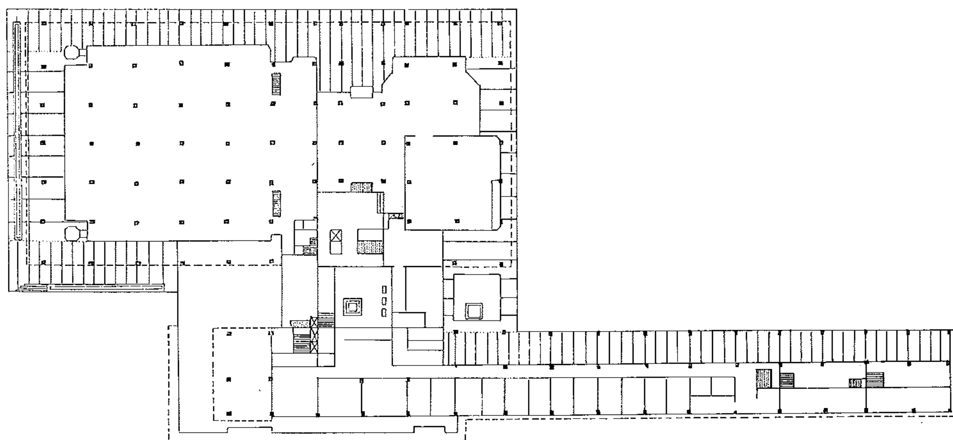

Sl. 37, 38 — Ivo Kurtović: Škola »Sonja Marinković« u Zemunu (1956)

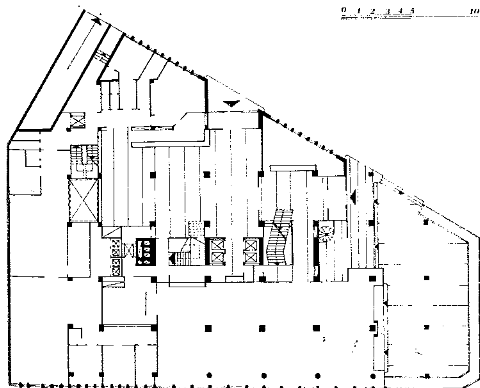
Sl. 39, 40, 41 — Ivo Kurtović: Narodna biblioteka Srbije na Vračaru (1973)

0 10 20 30

BOGDAN IGNJATOVIĆ je autor velikog broja stambenih i javnih objekata Beograda, počev od prvih domova kulture (Braća Stamenković), pozorišta na Crvenom krstu, preko zapaženog kompleksa u Gepratovoj ulici, do hotela »Slavija« i sigurno svog najznačajnijeg ostvarenja zgrade Izvršnog veća Srbije u Nemanjinoj ulici (sl. 42 do 47).

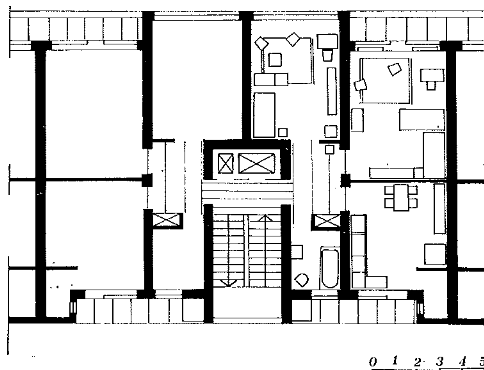
U oblikovanju osnovnih prostornih odnosa, a posebno u interpretaciji fasadnih ravni i elemenata, najveći stepen likovne čistote i harmonije ostvario je kroz objekat Izvršnog veća retko veštom primenom fasadnog rastera osnovnog kubusa.

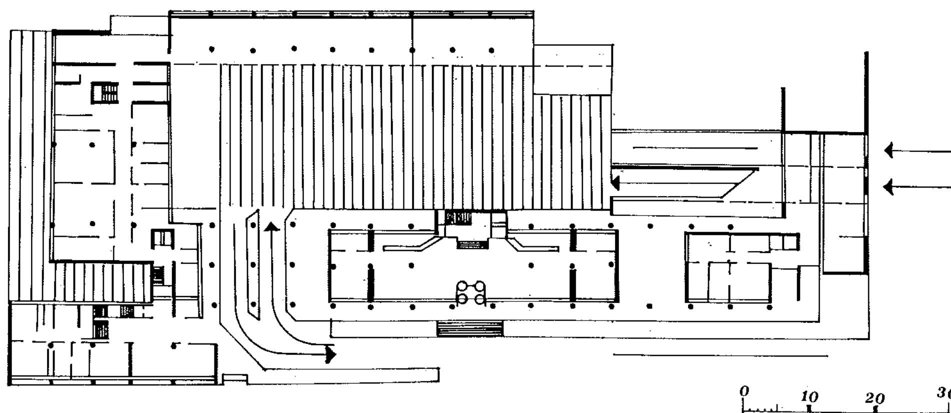
Sl. 42, 43 — Bogdan Ignjatović: Hotel »Slavija« na Trgu Dimitrija Tucovića (1961)

Već kod objekta Nemačke ambasade u Ulici Kneza Miloša preovlađuje njegova sklonost ka neoplastici i grafizmu, čime se u velikoj meri sve više približava prisutnim tendencijama izvesnog neoformalizma i »antifunkcionalizma«, koji u poslednjoj deceniji ovog razdoblja postaje svojevrsna »stilska« preokupacija znatnog broja projektanata.

Sl. 44, 45 — Bogdan Ignjatović: Stambena zgrada u Gepratovoj ulici (1960)

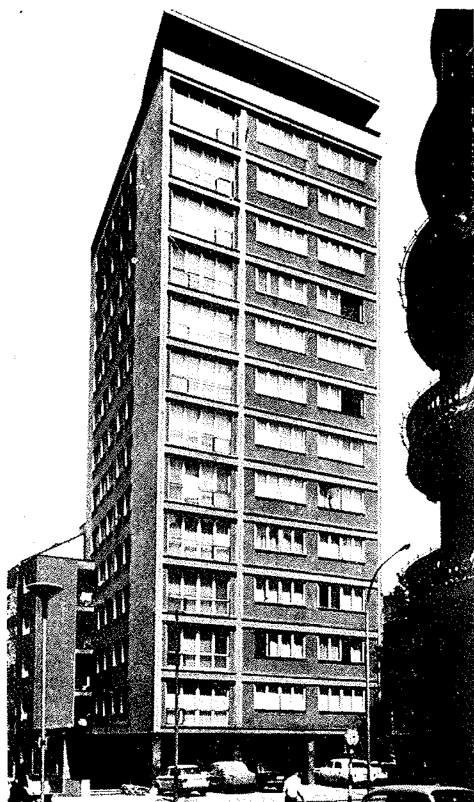

Sl. 46, 47 — Bogdan Ignjatović: Izvršno veće Srbije u Nemanjinoj ulici (1965)

LEON KABILJO, pored dugogodišnjeg angažovanja na raznim funkcijama društvene i stručne aktivnosti, jedno vreme se intenzivno bavio projektovanjem i realizovanjem nekoliko zapaženih objekata stambene i školske arhitekture u Beogradu.

Ostajući dosledan principima funkcionalizma Kabiljo je realizovao nekoliko dela, koja ulaze u red vrednih ostvarenja posleratne arhitekture.

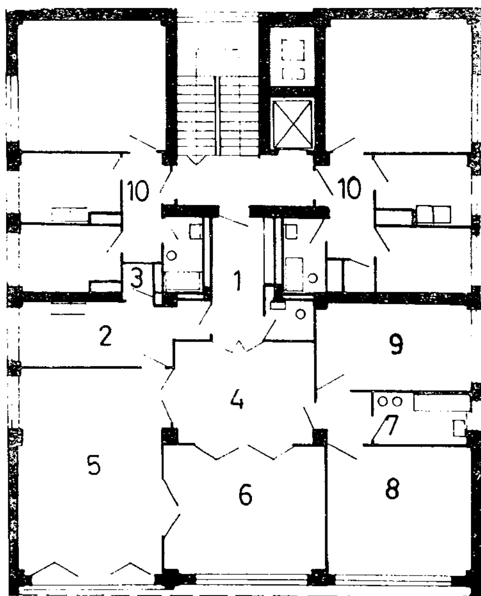
Ovde, pre svega, pored interesantnog rešenja škole u Ulcinju, koja je dobila vidan publicitet, dolazi zgrada u Ulici proleterskih brigada, Lole Ribara u Beogradu, kao i rešenja solitera u bloku 21 na Novom Beogradu (sl. 48 do 53).

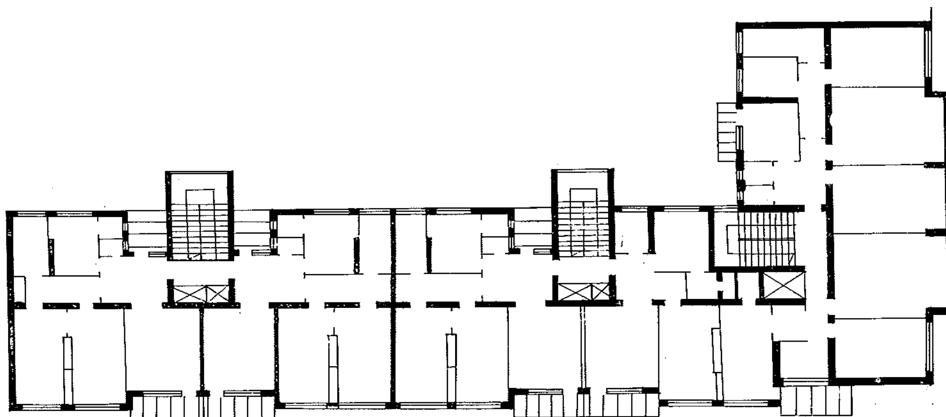

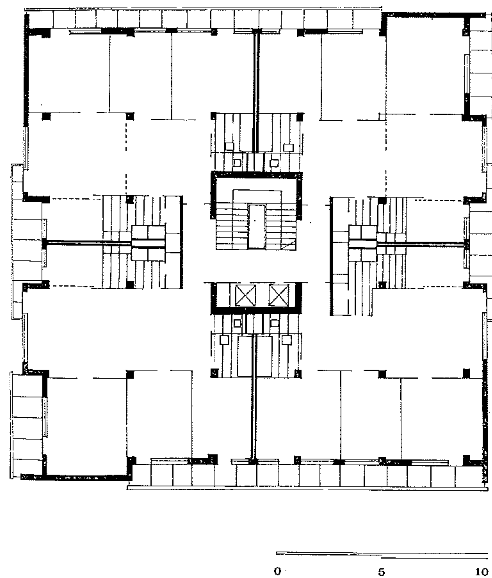
Sl. 48, 49 — Leon Kabiljo: Stambena zgrada u Ulici Lole Ribara (1965)

Sl. 50, 51 — Leon Kabiljo: Stambena zgrada u Ulici proleterskih brigada (1953)

Sl. 52, 53 — Leon Kabiljo: Stambeni soliteri u Bloku 21 na Novom Beogradu (1965)

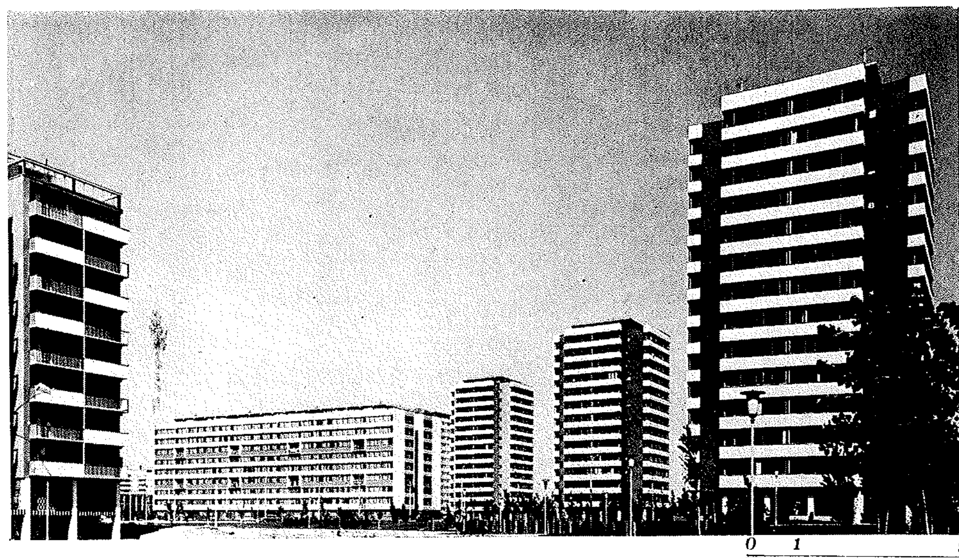

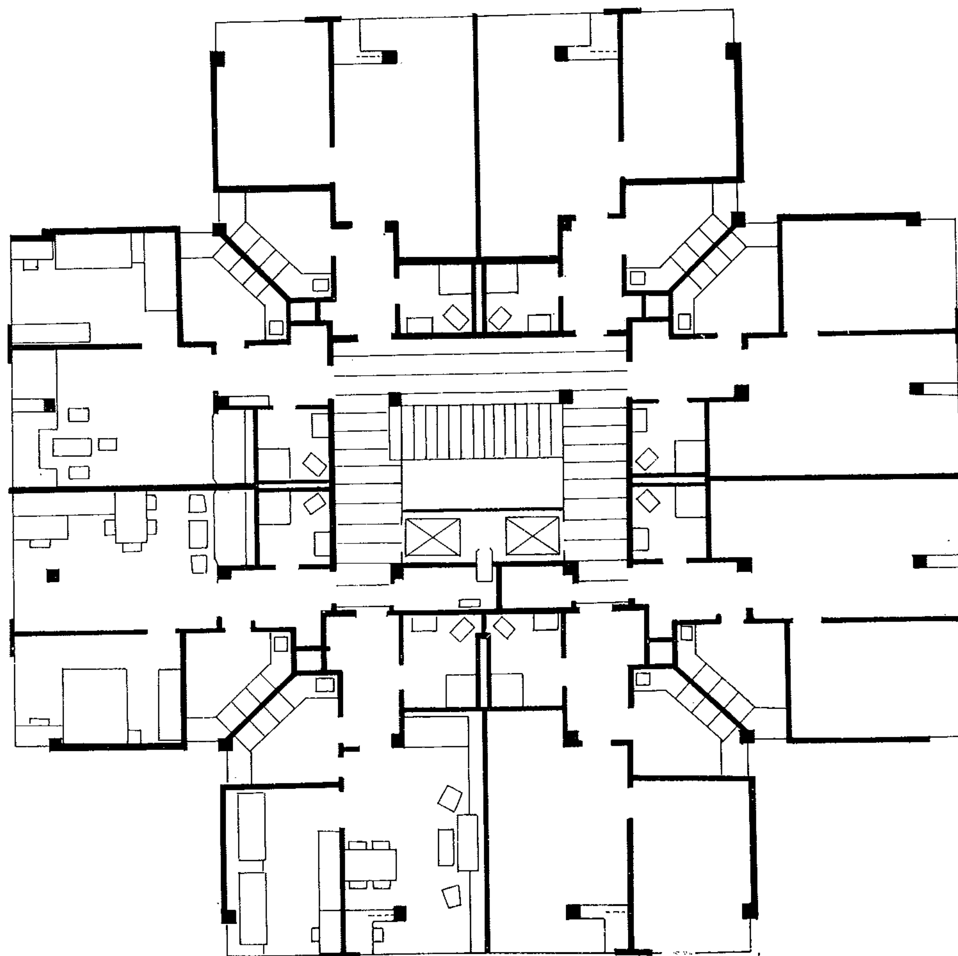
BRANKO PETRIČIĆ se jednako suvereno bavio skoro svim oblastima svoje profesionalne aktivnosti. Radio je na Generalnom planu Beograda kao direktor Urbanističkog zavoda. Projektovao je veći broj javnih i stambenih objekata, živo se interesovao za sva aktuelna zbivanja na planu nauke, teorije i neposredne prakse u oblastima arhitekture i urbanizma u nas i u svetu.

Sem zgrade Doma sindikata, tom svom nevoljnom prilogu neoklasicizmu naših dana, Petričić je autor više zapaženih stambenih zgrada širom Beograda, s arhitekturom smirenih površina bez većih likovnih pretenzija (sl. 54 do 58).

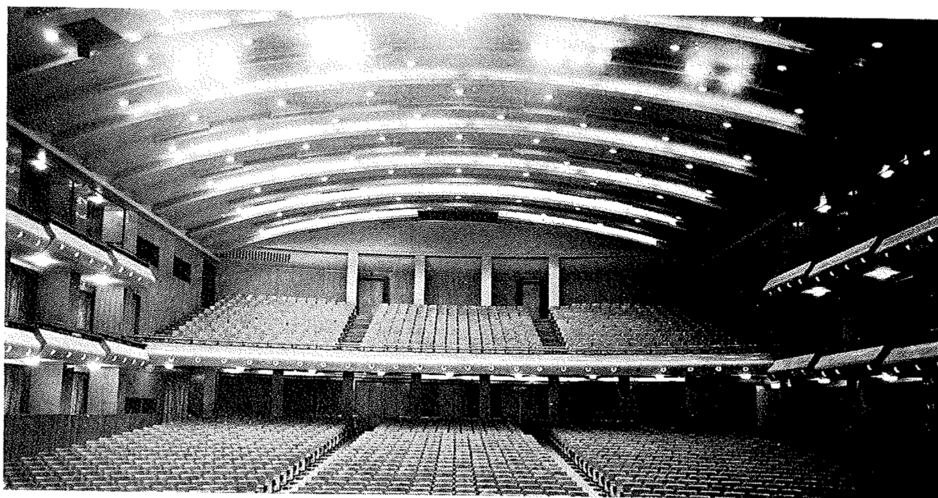
Sl. 54 — Branko Petričić: Stambene zgrade u Bloku 1 na Novom Beogradu (1960—1964)

Sl. 55, 56 — Branko Petričić: Stambene kule u Bloku 1 na Novom Beogradu (1960—64)

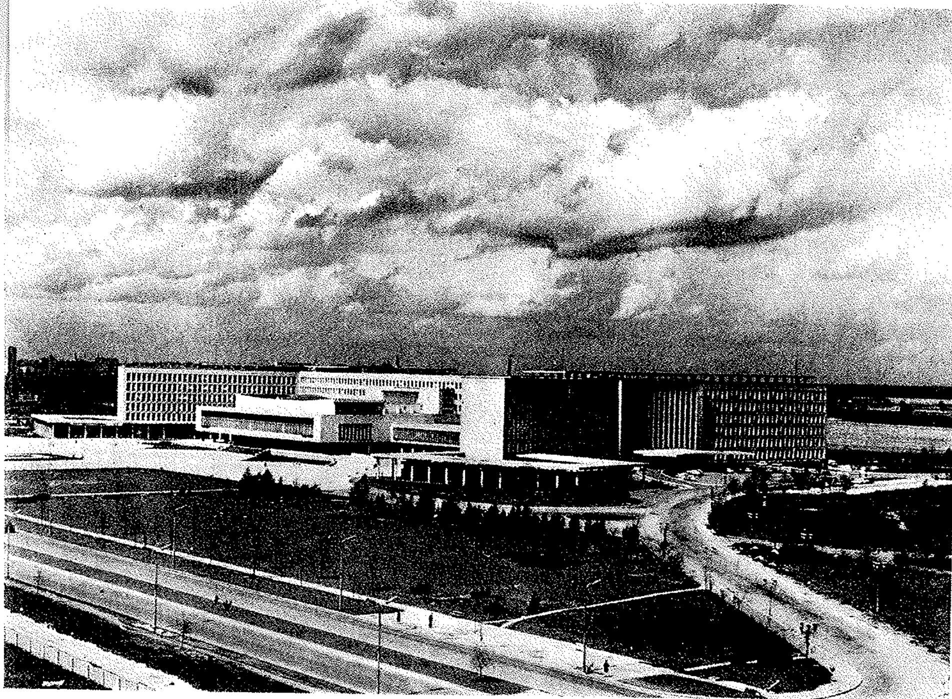

Sl. 57, 58 — Branko Petričić: Dom sindikata na Trgu Marksa i Engelsa (1951—55)

MIHAILO JANKOVIĆ u saradnji s **KOSTOM POPOVIĆEM** i jednim brojem mlađih arhitekata realizuje u Beogradu veći broj objekata stambene, poslovne i sportske arhitekture.

Najznačajnije delo ovog tima projektanata svakako je Stadion JNA, jedno od prvih dela ove vrste objekata u nas.

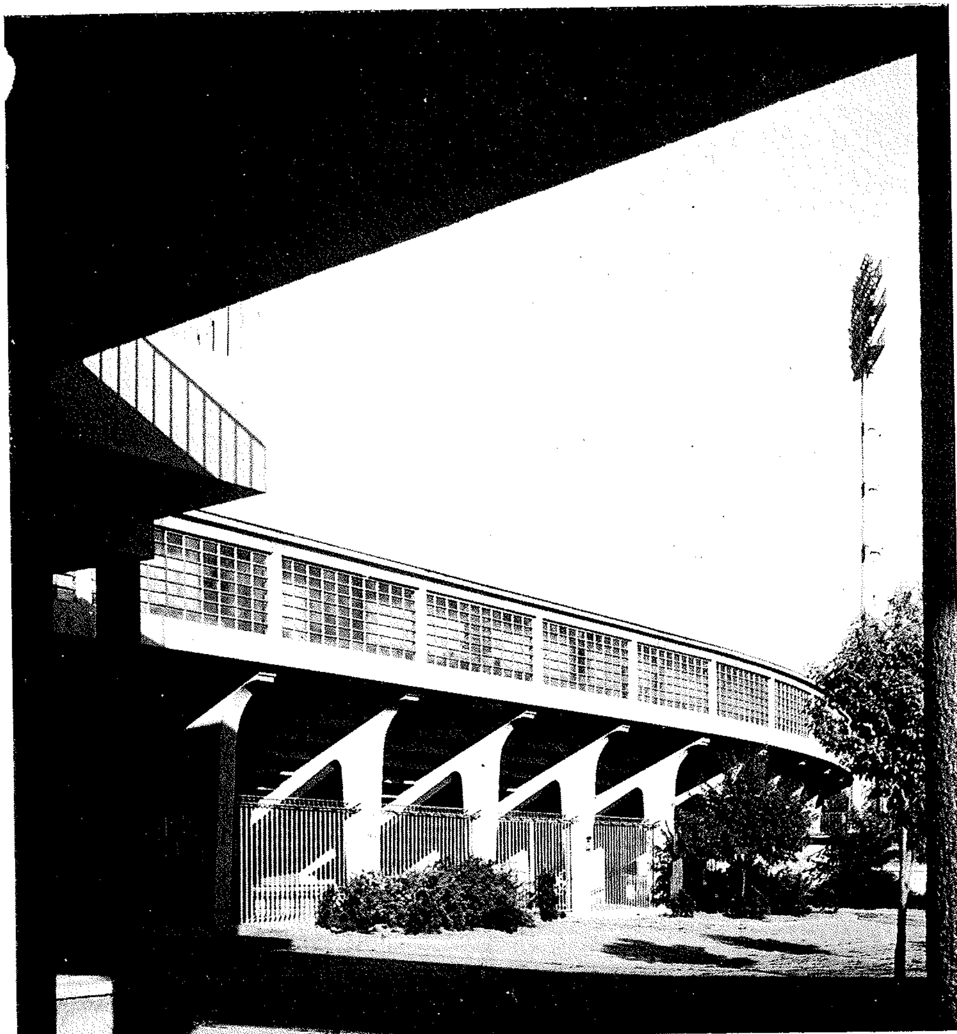
Radom na adaptaciji i dovršenju zgrade SIV-a na Novom Beogradu, započetom na bazi konkursnog elaborata drugih autora (V. Potočnjaka i dr.), i drugim svojim projektima Janković je, zajedno s timom na čijem je čelu stajao, bio jedan od protagonista arhitekture s naglašenim prizvukom klasicizma (sl. 59 do 64).

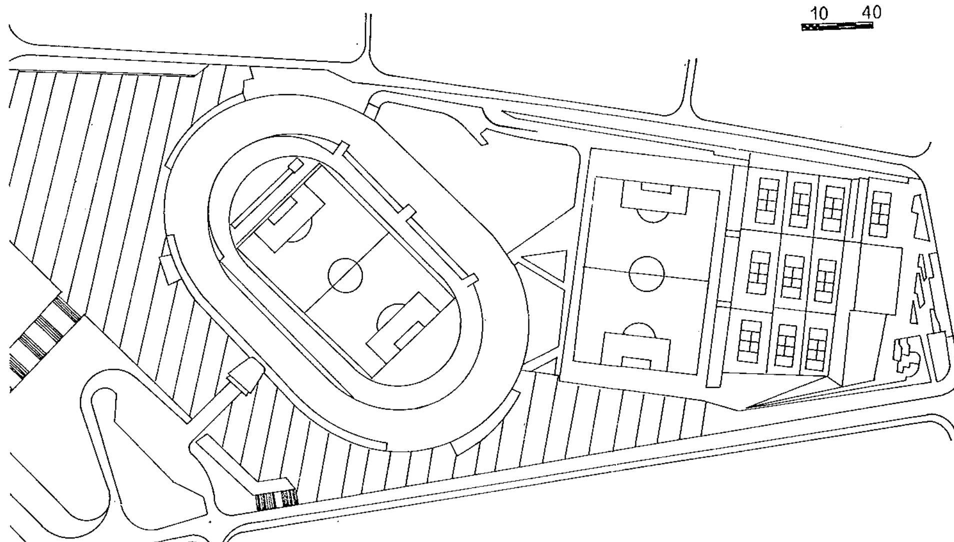

Sl. 59 — Mihailo Janković sa saradnicima: Savezno izvršno veće na Novom Beogradu (1961)

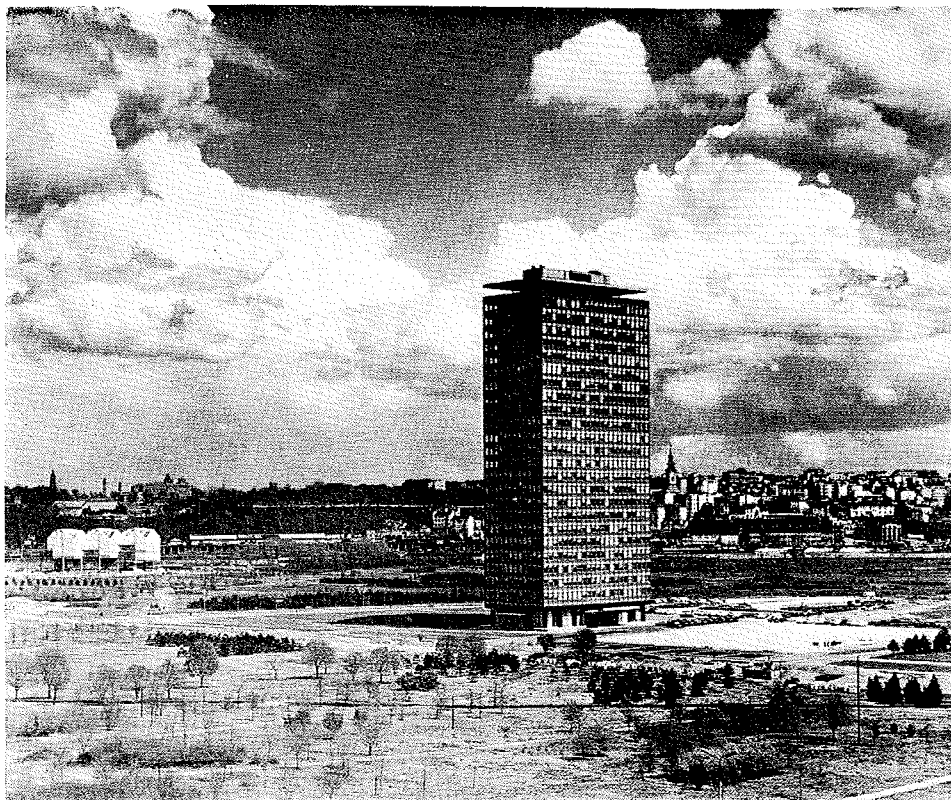

Sl. 60 — Mihailo Janković i Uglješa Bogunović: Stadion Tašmajdan (1953—56)

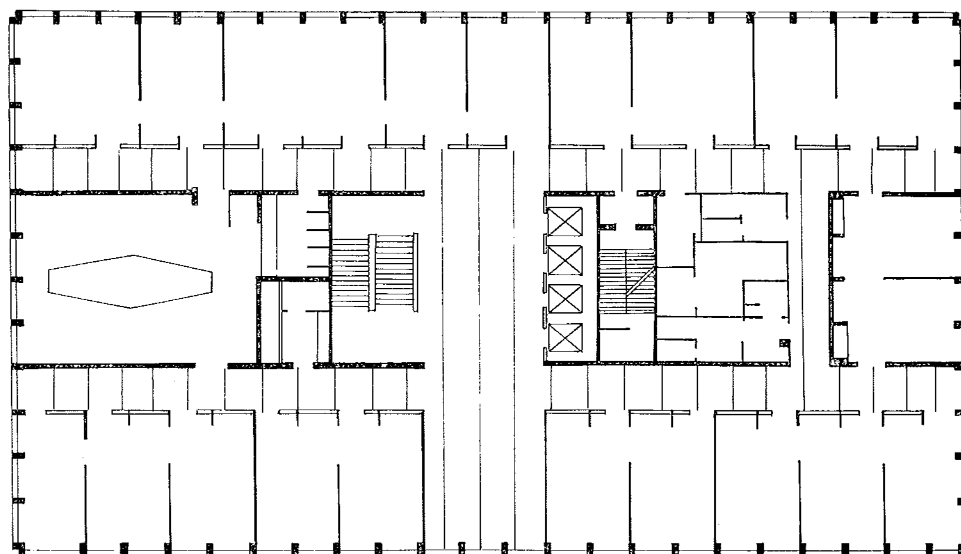

Sl. 61, 62 — Mihailo Janković i Kosta Popović: Stadion JNA (1949—1951)

0 5 1

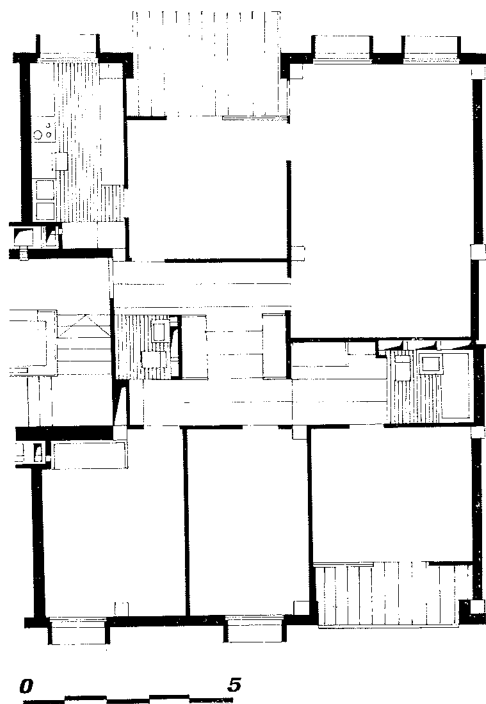

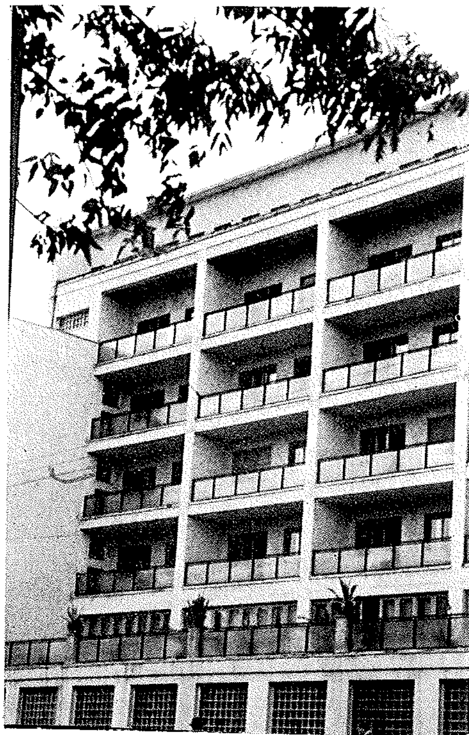
Sl. 63, 64 — Mihailo Janković: Zgrada društveno-političkih organizacija u Novom Beogradu (1961 — 1965)

Pored ovih autora znatan broj zapaženih objekata arhitekture Beograda iz ovog perioda potiče od drugih autora ovih generacija među kojima se posebno ističu pojedina ostvarenja arhitekata: **RADANA TRŠIĆA, BAJA STUPARA, BRATISLAVA STOJANOVIĆA, VIDA VRBANIĆA, SLAVKA LEVIJA, LAVOSLAVA HORVATA, ILIJE ARNAUTOVIĆA, NIKOLE ŠERCERA, NADE BOGOJEVIĆ, MILICE ŠTERIĆ, VERE ĆIRKOVIĆ** i dr. (sl. 65 do 92).

Jedan broj pripadnika ove generacije arhitekata Beograda najveći deo svojih projektantskih aktivnosti usmerio je na izradu urbanističkih planova i projekata Beograda ili drugih gradova Srbije (**N. GAVRILOVIĆ, D. MARINKOVIĆ, B. MIRKOVIĆ, S. MANDIĆ, J. JEFTANOVIĆ, D. PARTONJIĆ, M. STOJANOVIĆ, A. ĐORĐEVIĆ, D. MOMČILOVIĆ, V. HRUŠKA, B. STOJKOV, B. BON** i dr.) (sl. 65 do 90).

Sl. 65, 66 — Ilija Arnautović: Stambena zgrada u Bloku 28 na Novom Beogradu (1974)

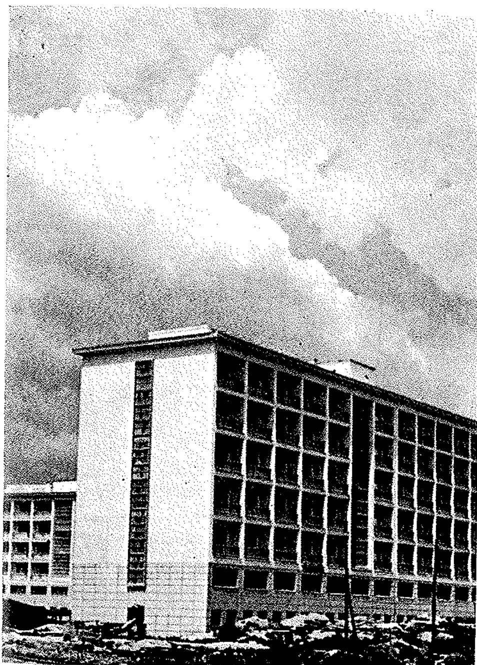

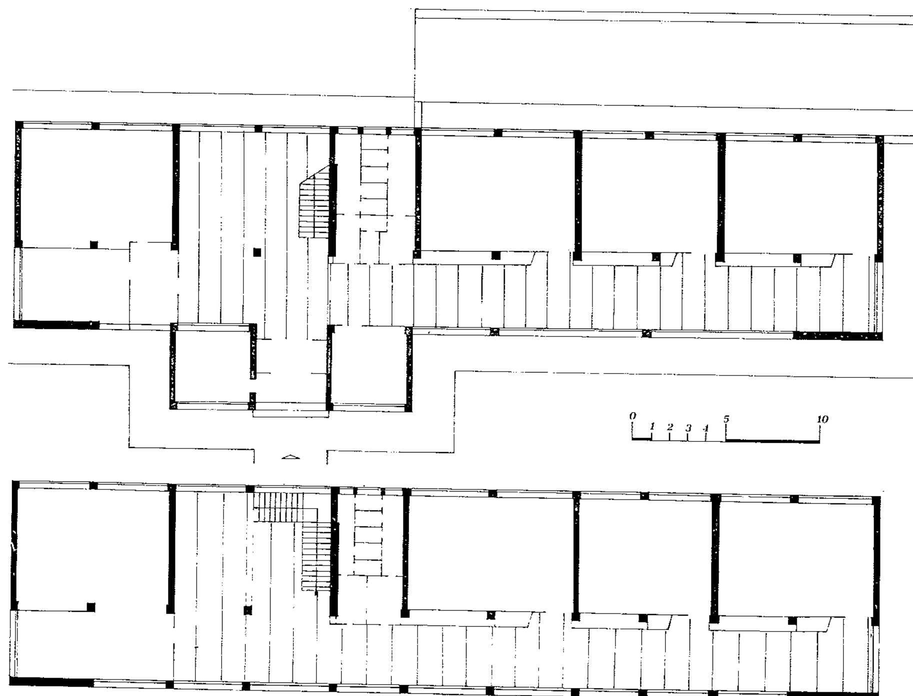
Sl. 67 — Baja Stupar: Stambena zgrada u Katanićevoj ulici

Sl. 69, 70 — Bratislav Stojanović: Tipski objekti osnovnih škola u Beogradu (1956—57)

Sl. 68 — Vido Vrbanić: Studentski domovi na Novom Beogradu (1951—53)

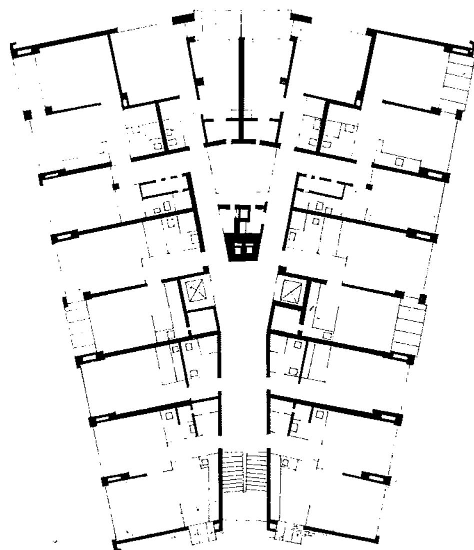

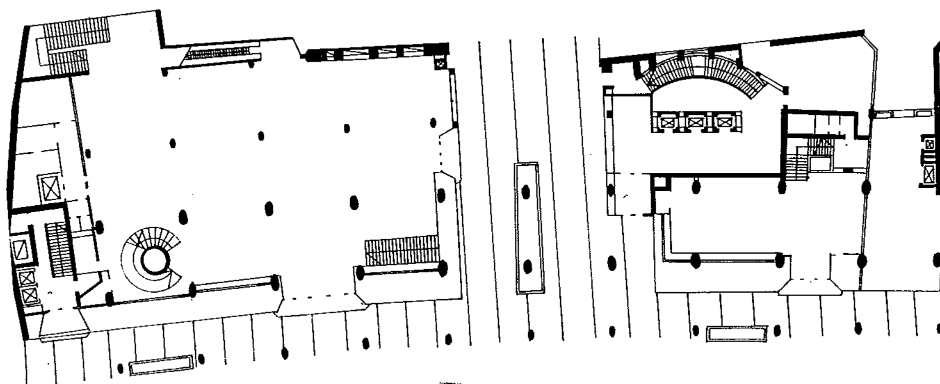

Sl. 71, 72 — Radan Trišić: Stambena zgrada u Cvijićevoj ulici (1959—1960)

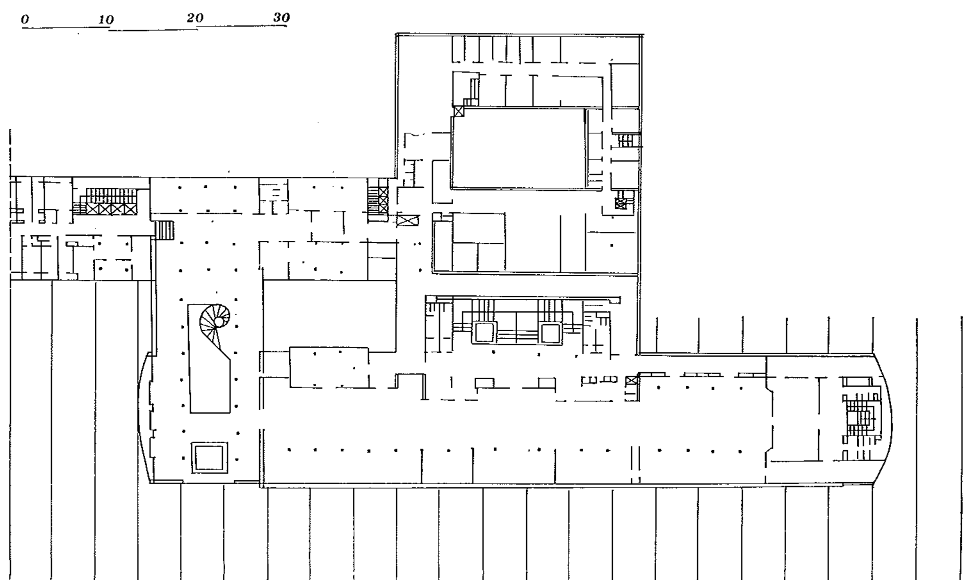
Sl. 73, 74 — Lavoslav Horvat: Savezna privredna komora na Terazijama (1959)

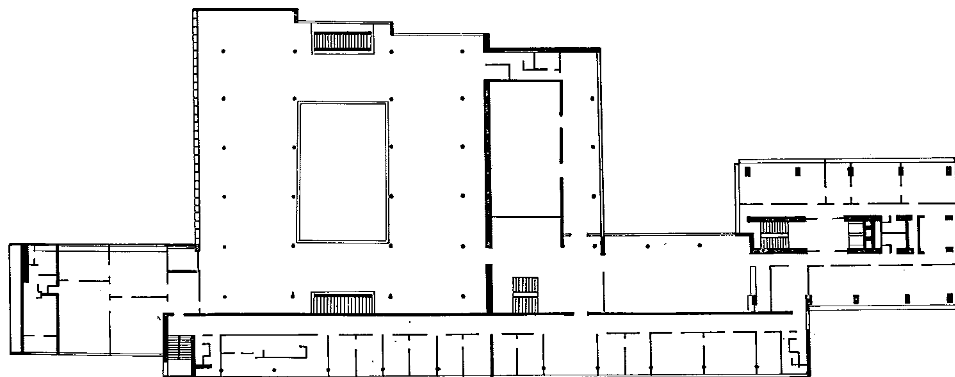

0 5

Sl. 75, 76 — Lavoslav Horvat sa saradnicima: Hotel »Jugoslavija« na Novom Beogradu (1947—61)

Sl. 77, 78 — Slavko Levi: Jugoslovenski građevinski centar u Ulici bul. Revolucije (1965)

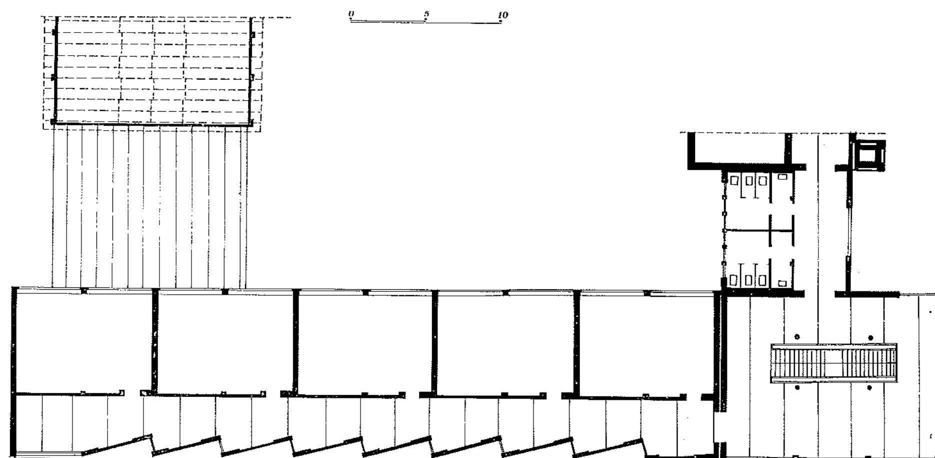
Sl. 79 — Nikola Šercer: Stambene zgrade u Ulici Teodora Drajzera (1956—57)

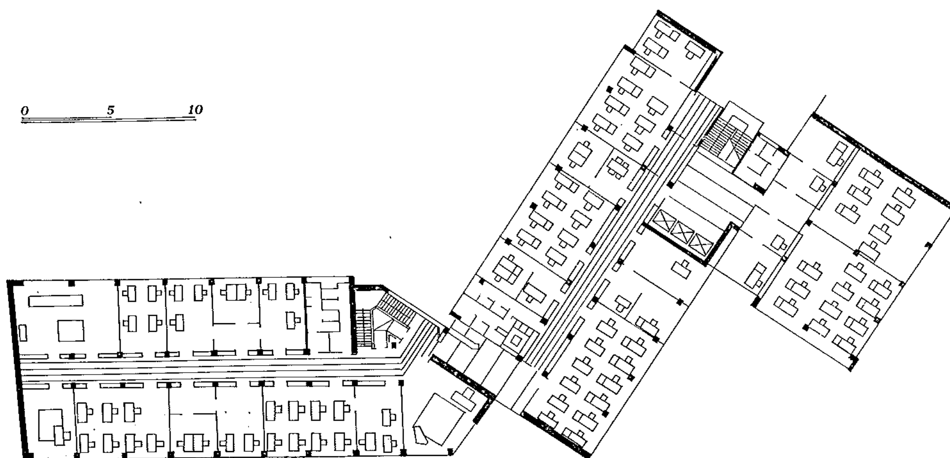

Sl. 80, 81 — Nikola Šercer: Osnovna škola »Sveti Sava« u Avalskoj ulici (1957)

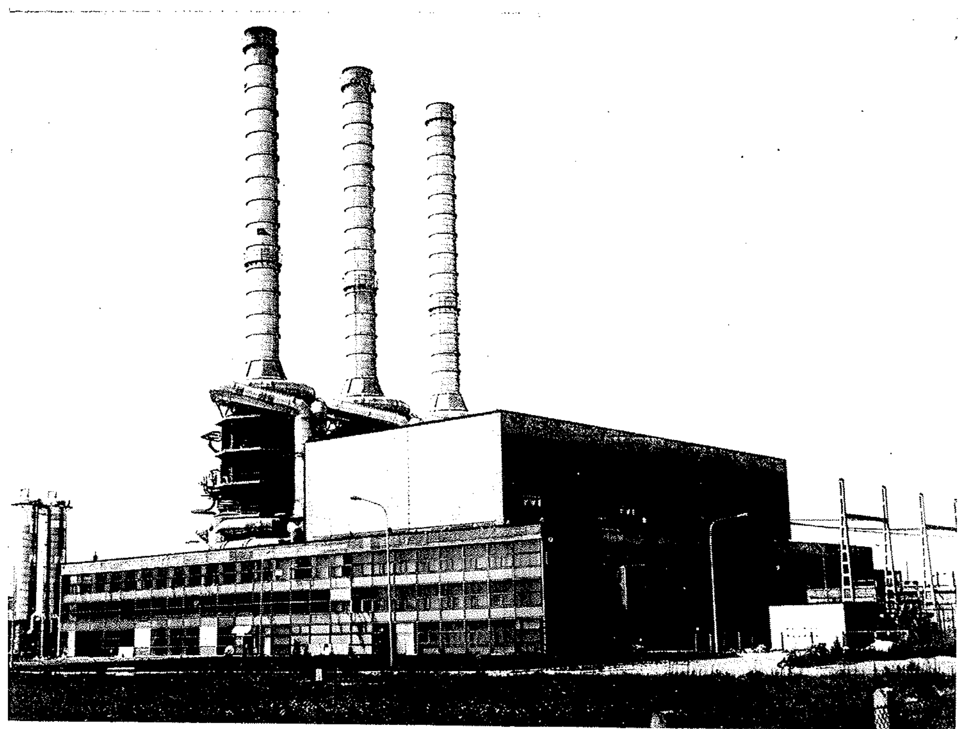
Sl. 82 — Vera Ćirković: Dom milicije na Banjici

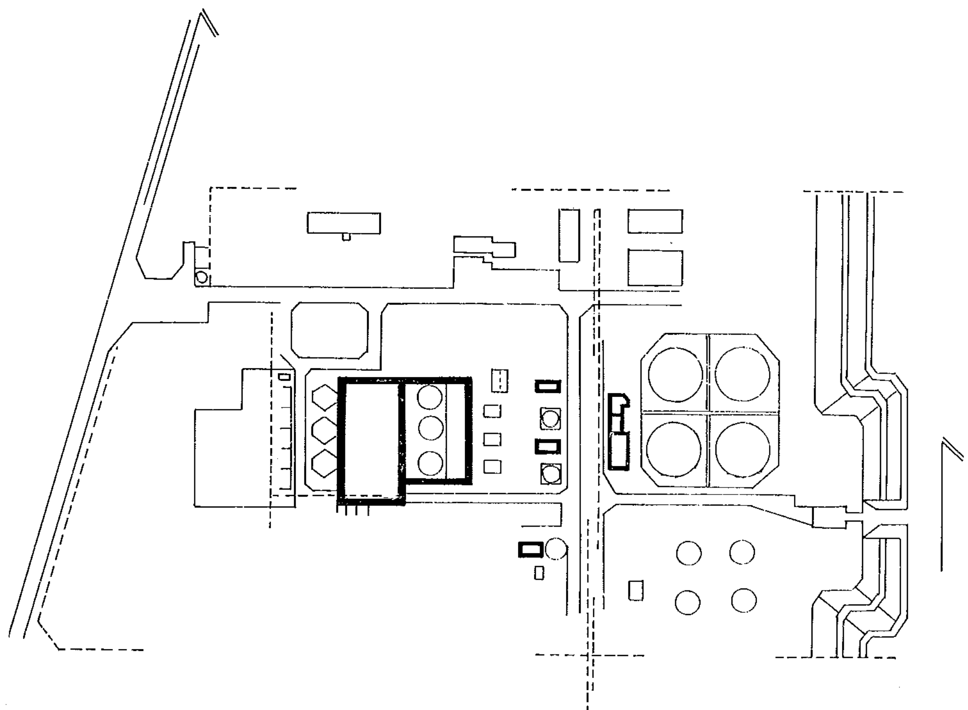

Sl. 83, 84 — Milica Šterić: Zgrada »Energoprojekta« u Brankovoj ulici (1957)

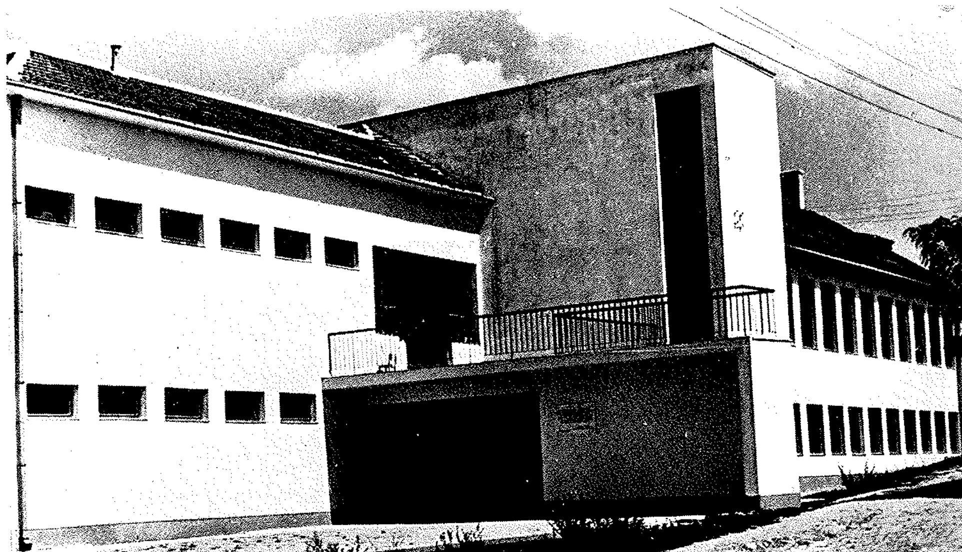

Sl. 85, 86 — Milica Šterić: Toplana na Novom Beogradu (1967)

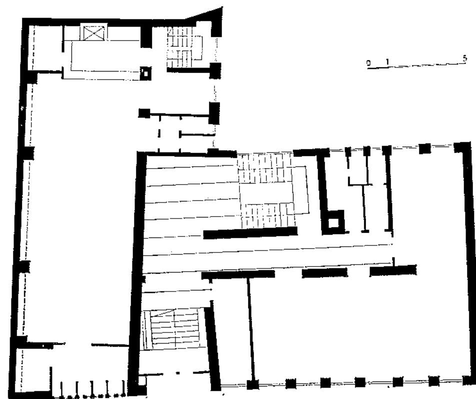

Sl. 87 — Nada Bogojević: Stambena zgrada u Ulici Majke Jevrosime (1953—1954)

Sl. 88 — Nada Bogojević: Obdanište u naselju Braće Jerković (1947)

Sl. 89, 90 — Nada Bogojević: Poslovna zgrada u Vasinoj ulici (1949)

SMENA GENERACIJA

Tokom šeste decenije vrši se opšte pregrupisavanje snaga i postepena smena generacija. Prilike se u celini znatno menjaju, raste brzo opšti standard društva i arhitektura postaje verni izraz tog procesa. Sve se više afirmiše lični rad i uloga pojedinca, posebno onih na planu umetnosti i kulture. Arhitektura izlazi iz anonimnosti i glomaznih državnih ustanova i institucija i postaje polje takmičenja najboljih pojedinaca i timova, angažovanih u manjim projektnim organizacijama raznih nivoa i delatnosti. Javni konkursi postaju sve više stalna praksa, a preko njih se afirmišu nova imena projektanata, mlađih arhitekata iz generacija prvih posleratnih studenata.

Prilivom mlađih kadrova sa fakulteta počinje period novih istraživanja u arhitekturi i sve izrazitiji zahtevi i težnje da se pođe putevima nove tehnike i tehnologije građenja iz koje se neminovno rađa savremenija arhitektura, verni tumač svog vremena.

Može se slobodno reći da je u ovim danima i godinama snažnog prodora novih snaga i ideja arhitektura Beograda dobila niz značajnih i interesantnih objekata, koji su nagoveštavali novi talas autora s autentičnim svojstvima obnovljene »beogradske škole arhitekture«.

Ako već govorimo o postignutim rezultatima izgradnje i nesumnjivo vrednim ostvarenjima pojedinih arhitekata bilo bi jednostrano i neobjektivno ne reći da je, u čitavom tom razdoblju opštih i pojedinačnih napora i svestrane aktivizacije u struci i oko nje, bilo i ozbiljnih propusta, lutanja i primera nemara, neznanja i primitivizma, što je znatno usporavalo čitav proces izgradnje i imalo za posledicu podizanje znatnog broja objekata ispod dopustivog standarda.

Sem toga, još uvek nisu stvoreni neki bitni preduslovi bez kojih ne može biti prave arhitekture, u najširem smislu reči. Ozbiljno zaostajemo za opštim nivoom tehnike i tehnologije građenja, teško se oslobađajući krutih i primitivnih sistema organizacije gradnje i proizvodnje u građevinarstvu. Na žalost, kasnimo neopravdano i u pogledu zakonodavnih i drugih normi i propisa, što posebno izaziva nesporazume i unosi zbrku u mnoge oblasti ponašanja, nadležnosti, obaveza i prava svih učesnika neobično širokog sektora građevinarstva, urbanizma i arhitekture, od privrednog i prostornog planiranja, pa preko projektovanja i istraživanja do neposredne gradnje pojedinih objekata.

Da i ne govorimo o humanitarnim, idejnim i estetskim problemima arhitektonske teorije i prakse gde takođe ostaje mnogo toga neraščišćenog i nedovoljnom prisustvu u našoj svakodnevnoj borbi za nove i više vrednosti (kriterijumi i kritika, na primer, kultura stanovanja, demokratizacija umetnosti itd.), kojih se naša samoupravna zajednica nikada nije mogla niti se može odreći.

Međutim, to su pitanja koja u ovom kontekstu ne mogu biti šire tretirana, nezavisno od značaja i uticaja koji vrše na nivo neposredne arhitektonske kreacije. Stoga valja priznati da ni jedna »antologija« savremene arhitekture sveta ili jedne zemlje nije prava i puna slika stvarnog stanja stvari. Koliko god izbor bio širok, ovakvim pregledom koji se zasniva na određenoj selekciji najviših vrednosti nezavisno od opšteg nivoa, nije data slika proseka koja je, na žalost daleko ispod onoga što se reprezentantima jednog vremena i prostora obično pruža.

Iza redova brojnih generacija posleratnih arhitekata Beograda izdvajamo samo jedan broj onih autora čija su dela već stekla određena javna i stručna pri-

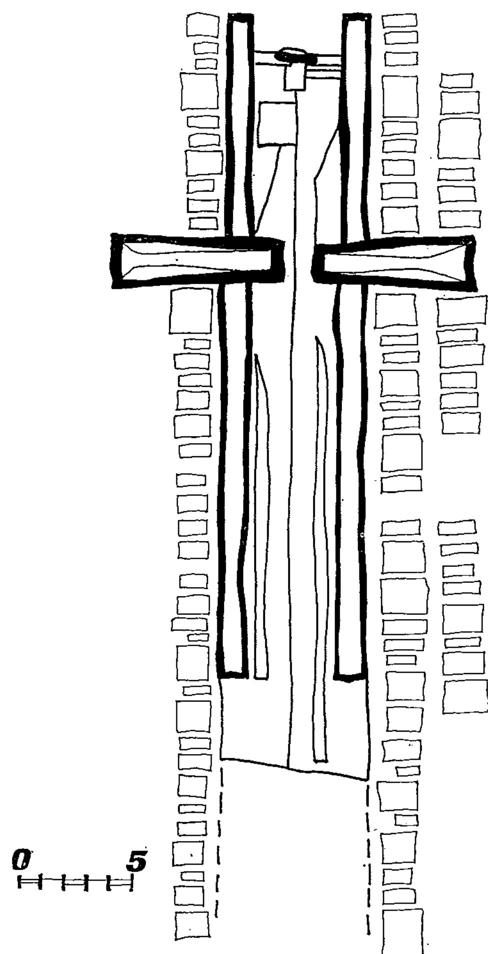
znanja, nezavisno od njihovih različitih idejnih i estetskih opredeljenja prema kojima svako od nas može imati više ili manje ličnog afiniteta.

Prvu grupu čine autori »nove avangarde« BAŠ-a.

BOGDAN BOGDANOVIĆ zauzima posebno mesto u arhitekturi Beograda i Srbije. Njegovo delo, zapravo samo jednim svojim delom, pripada arhitekturi u užem smislu. Ono je više deo prostorne i likovne sinteze, posebne vrste objekata memorijalne arhitekture. U svakom slučaju radi se o delima izuzetne vrednosti kojima je autor snažno i trajno obeležio sudbonosna zbivanja i trenutke jedne slavne epohe naše Revolucije i Oslobodilačkog rata. Tako velike teme ovog vremena Bogdanović je uspeo transponovati u originalno koncipirane i nadahnute prstorne kompozicije fragmenata arhitekture i drevnih simbola kao tumača večite borbe života i smrti.

Pored svojih sigurno najboljih dela memorijalne, spomeničke arhitekture, onih u Sremskoj Mitrovici, Kruševcu i Prilepu, Bogdanović je, kao prvo svoje ostvarenje ove vrste objekata u nas, podigao vrlo jednostavno i monumentalno koncipirani spomenik na Jevrejskom groblju u Beogradu.

Sl. 91, 92 — Bogdan Bogdanović: Spomenik na Jevrejskom groblju (1952)

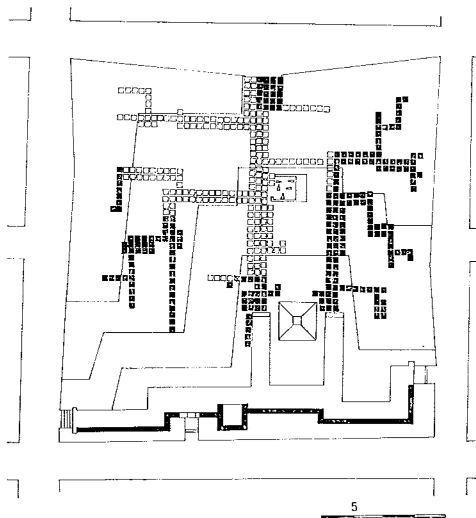

Nešto kasnije on realizuje s daleko širim ambicijama Spomen groblje žrtvama fašizma na Novom groblju. Ovde razvija vrlo bogatu skalu elemenata »malog urbanizma« i mnoge preelemente nekih svojih trajnih oznaka jezika i simbola izražavanja koje je, pročišćene i obogaćene novim vrednostima, ugradio u mnoga svoja značajna ostvarenja širom zemlje (sl. 91 do 94).

Za svoj izuzetan doprinos našoj kulturi, i umetnosti građenja posebno, Bogdanović je dobio veliki broj javnih priznanja.

Dobitnik je Oktobarske nagrade Beograda, Sedmojulske nagrade, »Borbine« nagrade za arhitekturu, nagrade Saveza arhitekata Jugoslavije i nagrade na međunarodnoj izložbi u Sao Paolu (Brazil).

Sl. 93, 94 — Bogdan Bogdanović: Groblje žrtvama fašizma na Novom groblju (1959—1960)

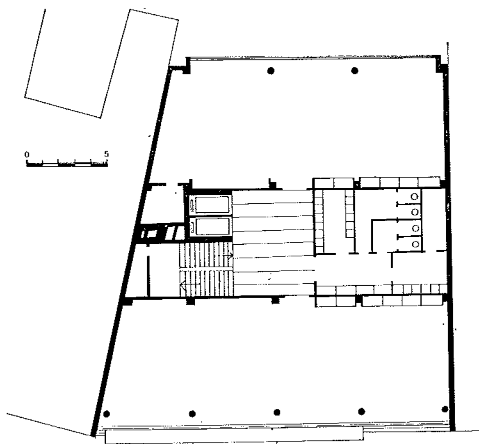

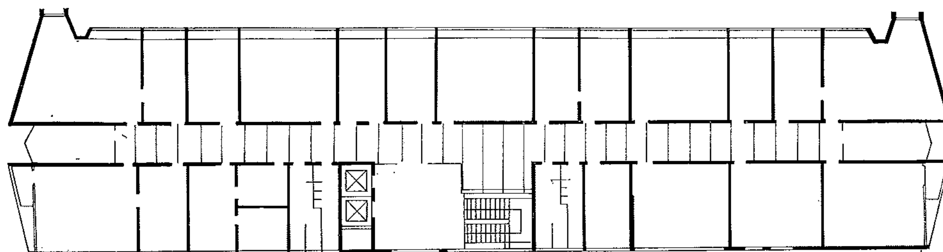
ALEKSEJ BRKIĆ već svojim prvim značajnim ostvarenjem, zgradom na Terazijama, nagoveštava originalnim kreativnim postupkom pojavu jedne nekonvencionalne i originalne artitekture svojevrsnog manira i likovnog »kaprica«. Izgleda da je njegovoj ličnosti umetnika i intelektualca daleka svaka dogma u arhitekturi. U stalnoj težnji ka posebnom i originalnom u izradi i gestu Brkić ne retko zađe i u sfere grafizma, koji njegovoj arhitekturi daje pečat originalnosti. Zgrada Socijalnog osiguranja u Nemanjinoj ulici svakako predstavlja naj-

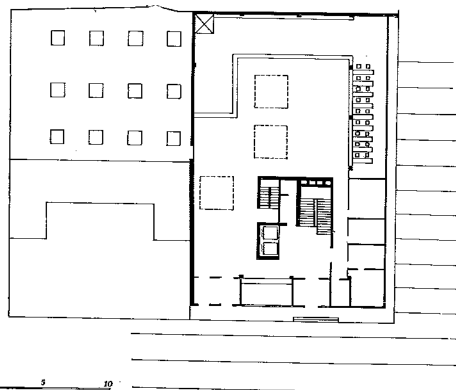

Sl. 95, 96 — Aleksej Brkić: Poslovna zgrada na Terazijama (1953—1956)

Sl. 97, 98 — Aleksej Brkić: Poslovna zgrada na Kalenića pijaci (1958)

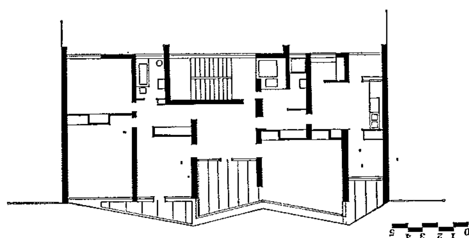
Sl. 99, 100 — Aleksej Brkić: Zgrada Socijalnog osiguranja u Nemanjinoj ulici (1958—1959)

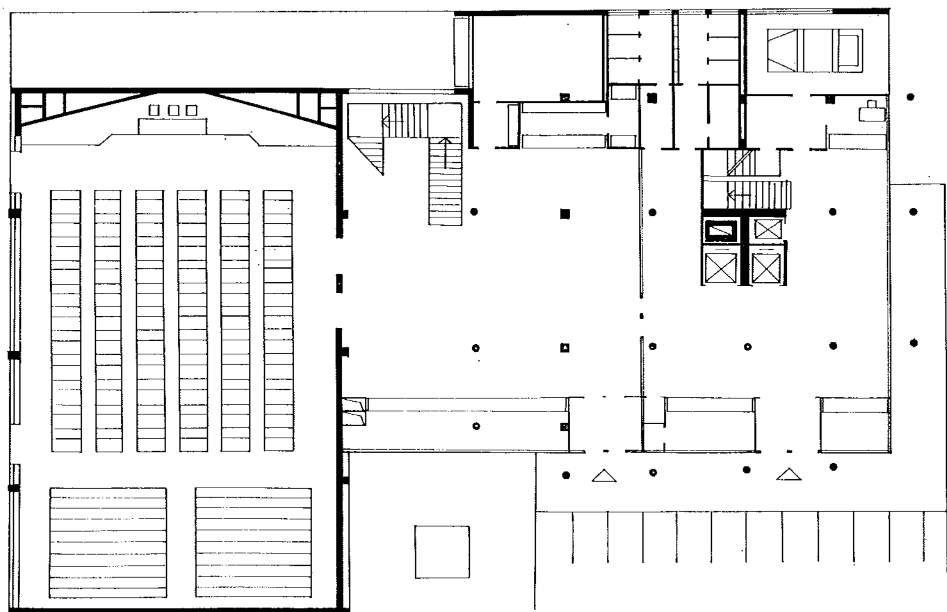
vrednije delo čitavog njegovog opusa, označava vrlo značajan prilog našoj savremenoj arhitekturi, a za samog Brkića najveći lični domet do sada. U svakom slučaju Brkićeva je zasluga što je svojim idejama doprineo prodoru novih pogleda na tokove i mogućnosti jednog savremenijeg jezika u interpretaciji tema arhitekture, oslobođenog sterilnih obrazaca stare sintakse i gramatike osiromašenog funkcionalizma (sl. 95 do 104).

Sl. 101, 102 — Aleksej Brkić: Stambena zgrada na Bulevaru Revolucije (1959)

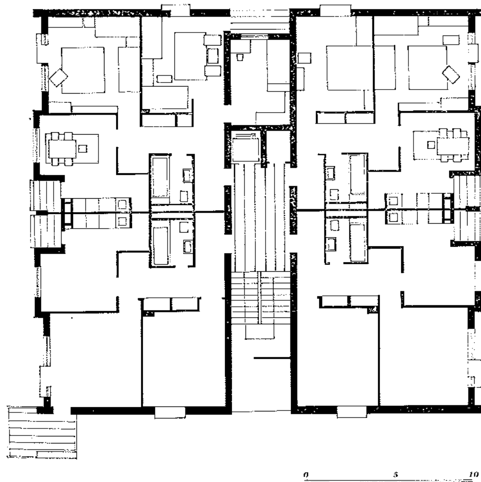
Sl. 103, 104 — Aleksej Brkić: Soliteri na Kalenića pijaci (1958—1960)

MIHAILO MITROVIĆ na izvestan način oličava mukotrpan put naše savremene projektantske prakse kojim je naša arhitektura morala proći da bi se od stereotipa, preko standarda i natproseka podigla do stepena istinske kreacije.

Već realizacijom stambenog kompleksa u Zahumskoj ulici Mitrović nagoveštava nove sopstvene mogućnosti i ambiciozno oglašava svoj nastup projektanta posebnog senzibiliteta. Tu sopstvenu orijentaciju ka nekoj vrsti nove figuracije i svojevrsnog neoplasticizma i grafizma, kojim se njegova dela sve više odlikuju, Mitrović najpotpunije manifestuje s nekoliko realizacija nastalih tokom poslednjih godina (zgrade u ulicama Dositejevoj i Braće Jugovića, zatim poslovni objekat u Ulici 29. Novembra, naročito artitektura hotela »Putnik« u Novom Beogradu) su očigledno predominantni likovni aspekti arhitekture, pri čemu je često problem funkcije potisnut u drugi plan (sl. 105 do 114).

Mitrović je retko i svestrano angažovani propagator arhitekture u nas i zaslužni laurent više priznanja i nagrada za svoj doprinos arhitekturi (»Borbina« i Oktobarska nagrada i dr.).

Sl. 105, 106 — Mihailo Mitrović: Stambena zgrada u Zahumskoj ulici (1962)

Sl. 107 — Mihailo Mitrović: Stambena zgrada u Kondinoj ulici (1958)

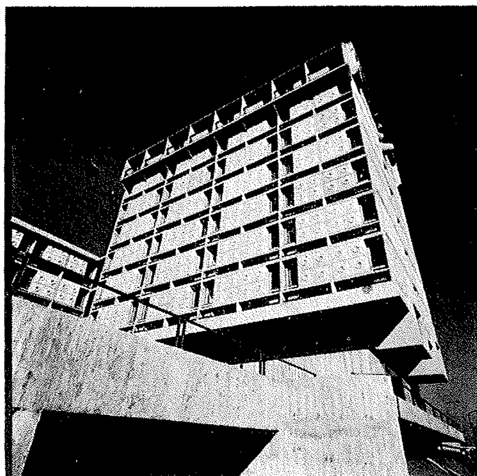

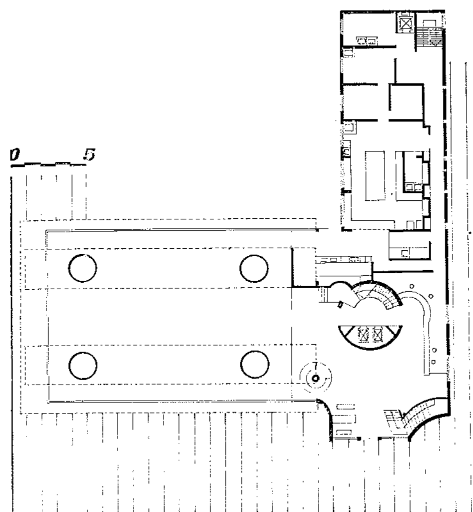
Sl. 109, 110 — Mihailo Mitrović: Stambena zgrada u Braće Jugovića ulici (1967)

Sl. 108 — Mihailo Mitrović: Stambena zgrada u Dositejevoj ulici (1964)

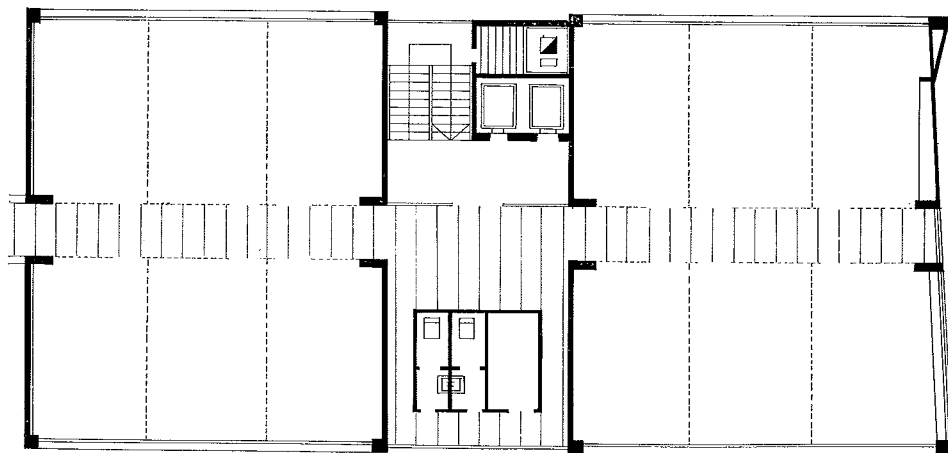

Sl. 111, 112 — Mihailo Mitrović: Hotel »Putnik« na Novom Beogradu (1970—1971)

Sl. 113, 114 — Mihailo Mitrović: Poslovna zgrada u Ulici 29. novembra (1968—1971)

IVAN ANTIĆ je svoju izuzetno uspešnu karijeru projektanta počeo s nekoliko utilitarnih objekata i stambenih zgrada inspirisanih duhom folklora.

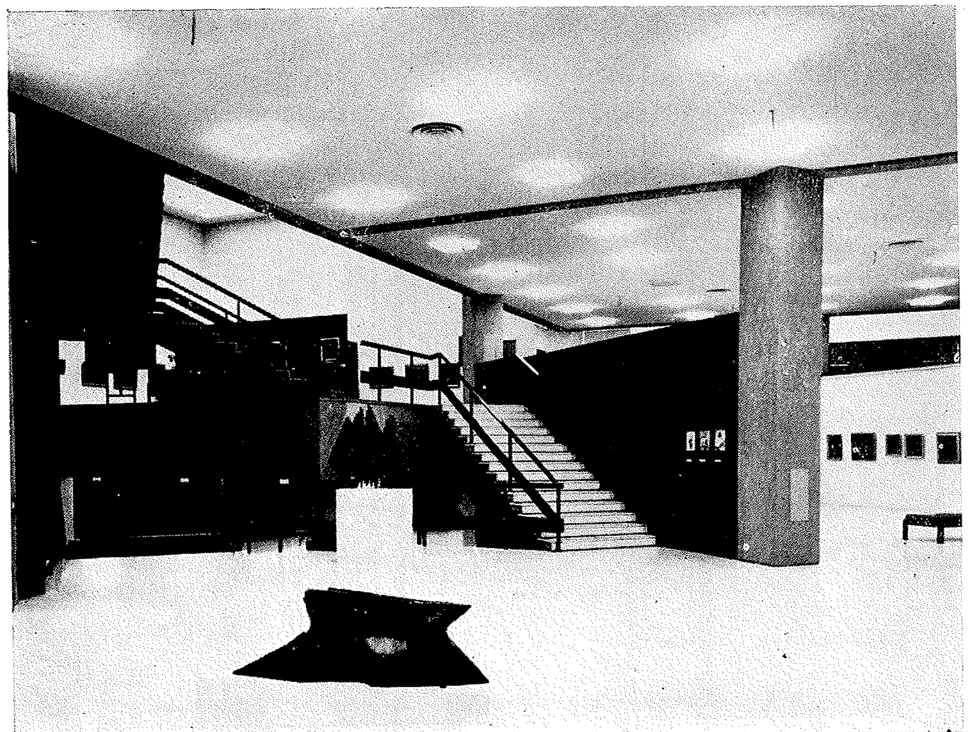
Njegovo prvo zapaženo delo čistog funkcionalizma natprosečne vrednosti jeste upravna zgrada Fabrike viskoza u Loznici, da bi zatim u samom Beogradu ostvario znamenitu grupaciju solitera na Zvezdari. Ovde Antić na osoben način rešava jedan od vrlo aktuelnih problema arhitekture i urbanizma grada — masovnu stambenu izgradnju. Primenom nove tehnologije građenja (klizajuća oplata) i veštom kombinacijom novih materijala i artitektonskih oblika (fasadna opeka i pokrenuta krovna ravan) ostvaruje jedno od zapaženih dela naše savremene stambene izgradnje.

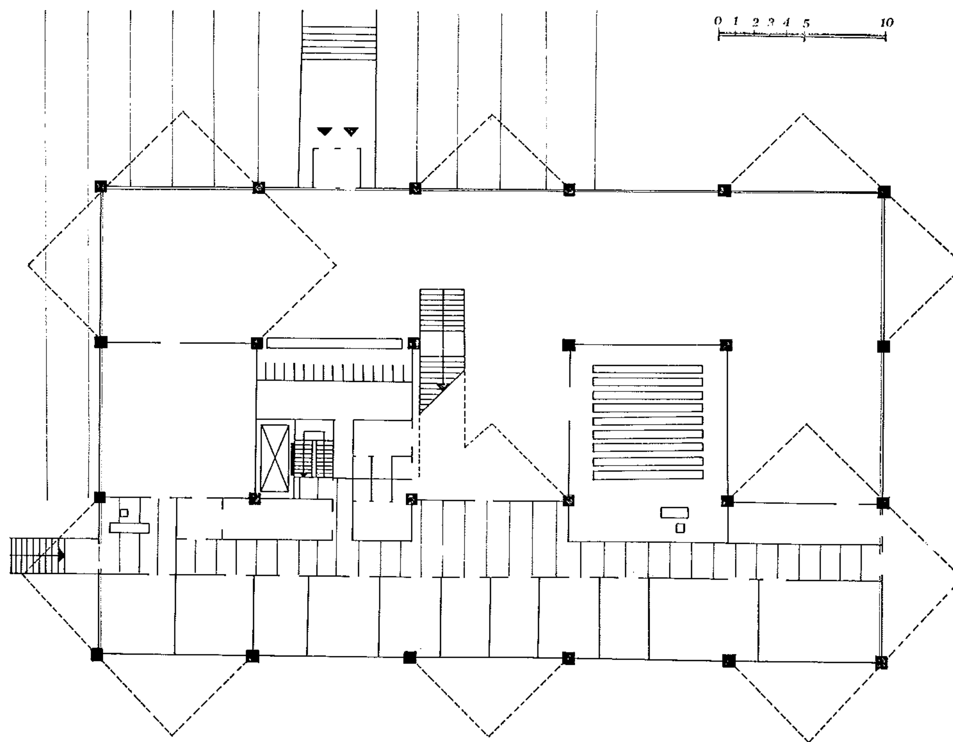
Međutim, tek izgradnjom izložbenog paviljona moderne galerije na ušću Save u Dunav Antić, u saradnji s **IVANKOM RASPOPOVIĆ**, ostvaruje svoje najznačajnije delo izuzetne vrednosti, koje ulazi u vrh jugoslovenske savremene arhitekture. Ovim delom Antić je, pored Ravnikara, Rihtera, Dobrovića i Bogdanovića, stekao međunarodnu reputaciju, priznanje i pažnju javnosti van granica naše zemlje.

Kasnijim svojim radom i nizom novih dela Antić je potvrdio zrelost rasnog graditelja originalne arhitekture.

Pored izvesnog broja stambenih zgrada Antić gradi paralelno dva impozantna sportska centra na Dunavu i u Zemunu. Dok se centar na Dunavu odlikuje atraktivnošću vrlo smelih oblika konstruktivnog sklopa, dotle se kod hale »Pinki« mora istaći skladnost rešenja unutarnjeg prostora (sl. 115 do 127).

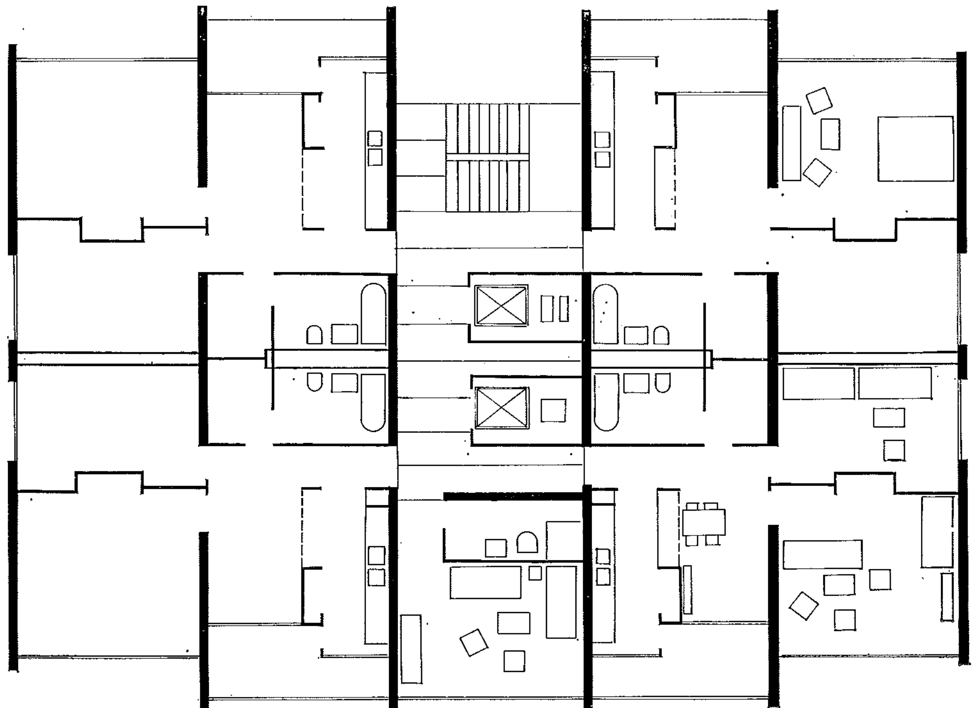
Antić je za svoj stvaralački doprinos našoj arhitekturi dobio mnoga javna priznanja i nagrade: Oktobarsku nagradu Beograda, Sedmojulsku nagradu Skupštine Srbije za arhitekturu, »Borbinu« nagradu za arhitekturu i dr.

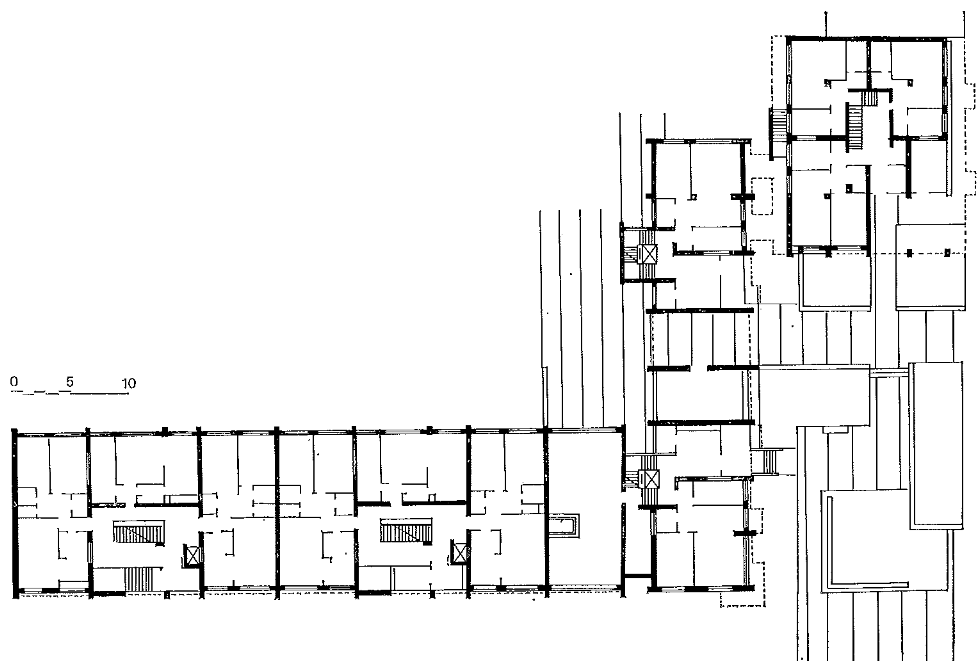
Sl. 115, 116, 117 — Ivan Antić i Jovanka Raspopović: Muzej savremene umetnosti na Novom Beogradu (1961—1965)

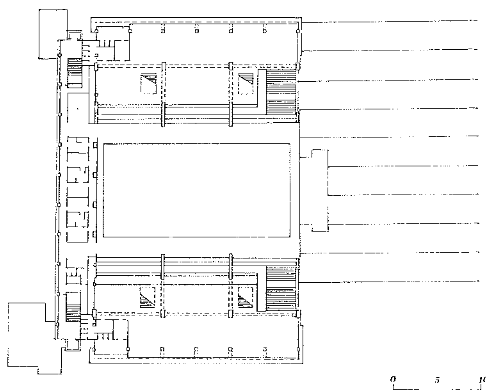

Sl. 118, 119 — Ivan Antić: Stambene zgrade na Bulevaru Revolucije (1953—1955)

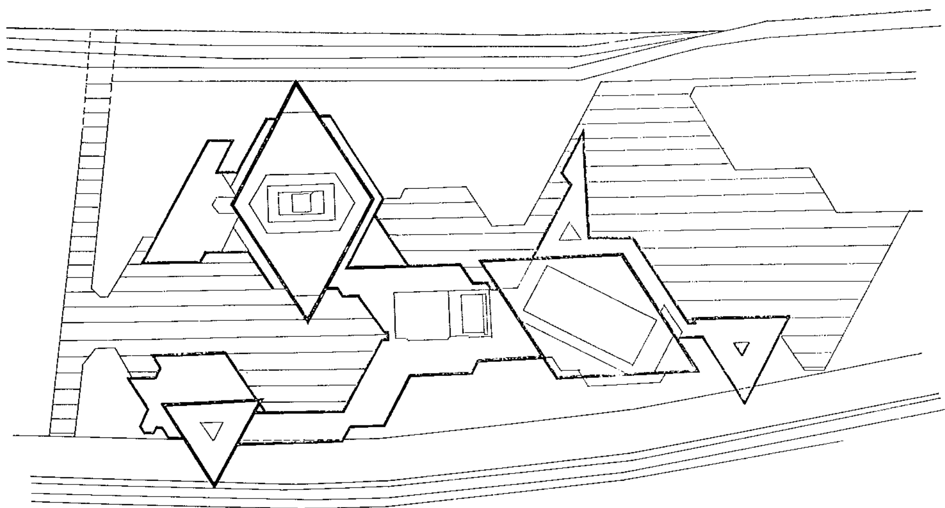

Sl. 120, 121 — Ivan Antić: Stambene zgrade u Ulici Svetog Save (1963—1967)

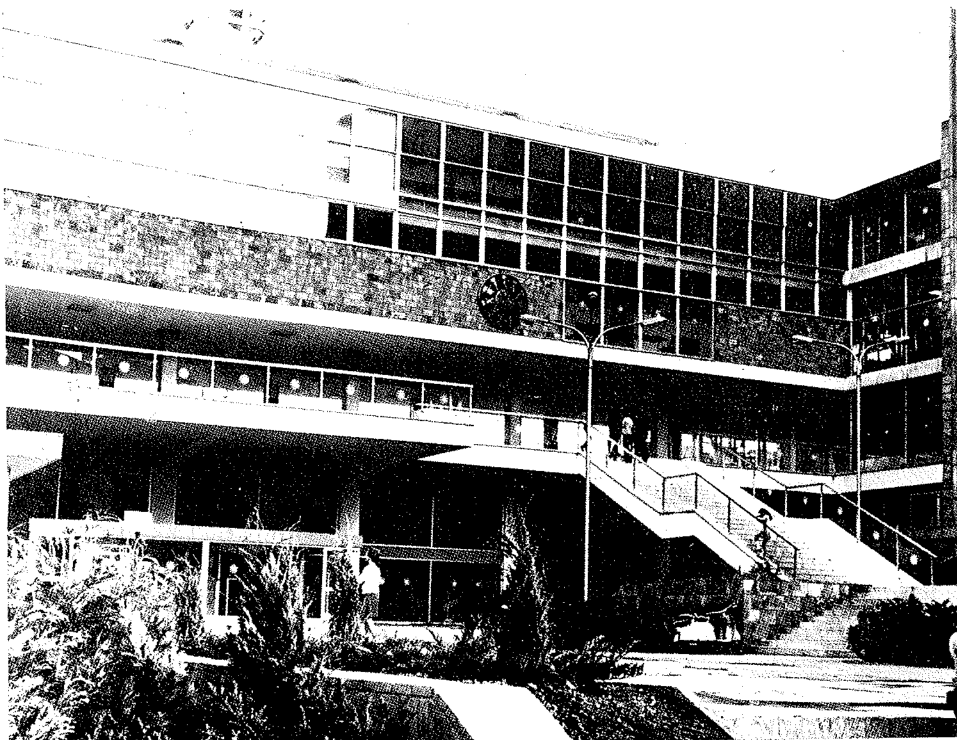

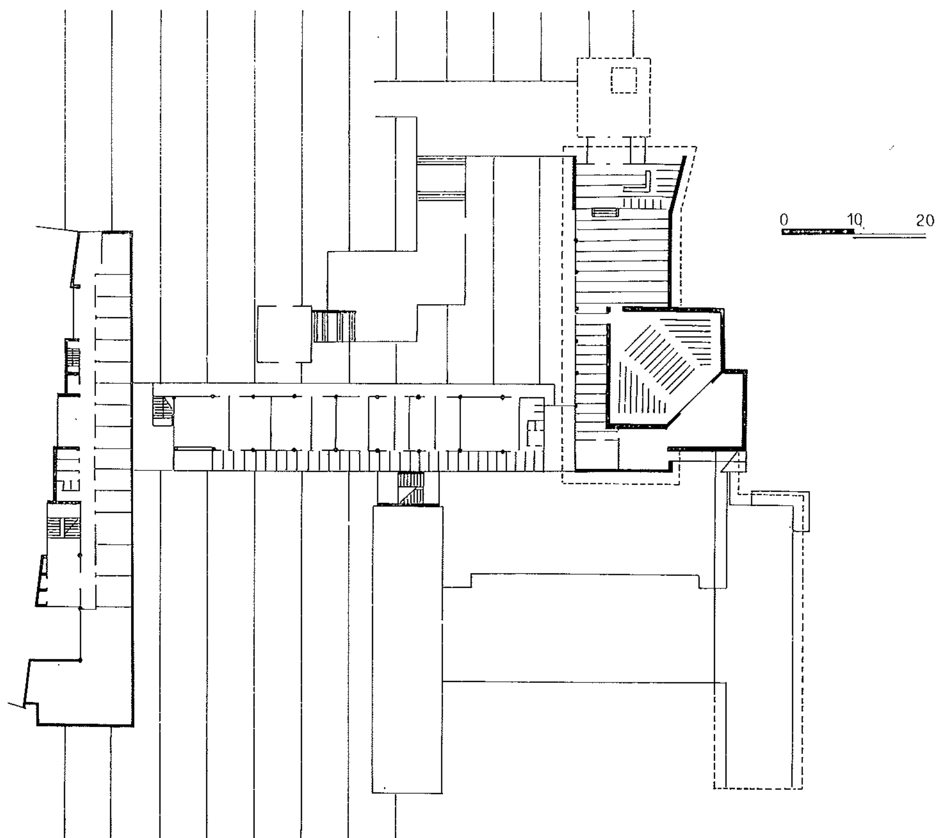
Sl. 122, 123 — Ivan Antić: Sportska hala »Pinki« u Zemunu (1974)

Sl. 124, 125 — Ivan Antić: Sportski centar »25. maj« na Dunavu (1961/1963)

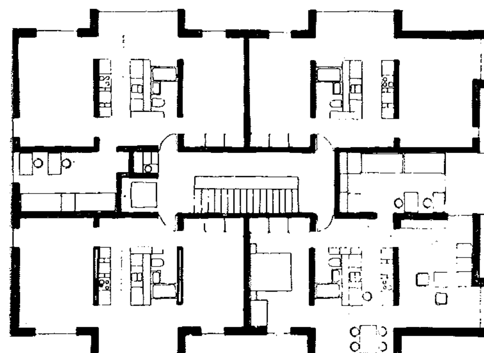

Sl. 126, 127 — Ivan Antić: Dom pionira u Takovskoj ulici (1963—1967)

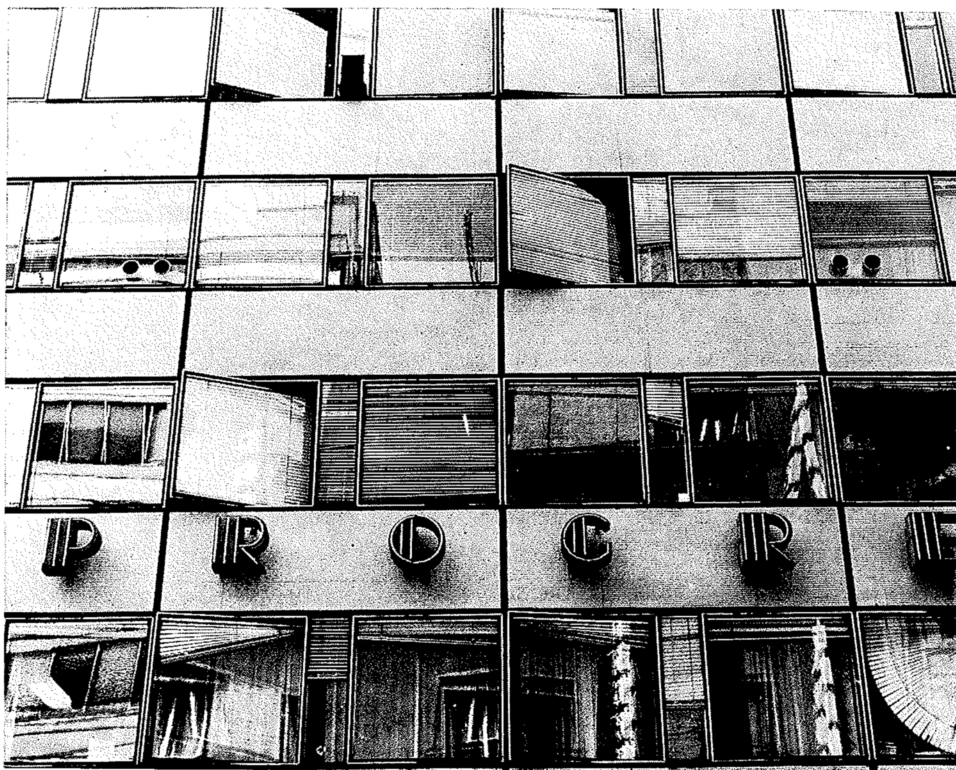

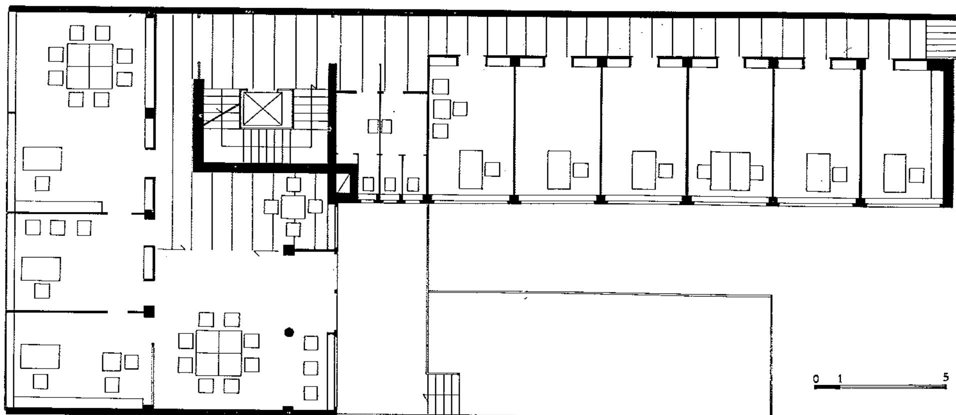
Sl. 128, 129 — Branko Veselinović: Stambene zgrade u Ruzveltovoj ulici (1960)

BRANKO VESELINOVIĆ je autor nekoliko interesantno rešenih stambenih zgrada jednostavne arhitekture, čistih odnosa kao i jednog objekta posebnih kvaliteta (zgrada u Knez Mihajlovoj ulici), gde je ostvareno verovatno najuspelije rešenje fasadnog platna (tzv. zid zavesa) u primeni ovog sistema montažne gradnje u nas (sl. 128 do 133).

Slobodno se može reći da je u moru osrednjosti, koje je dugo vremena plavilo naše prostore, ovaj skromni ali i u isto vreme značajni prilog arhitekte Veselinovića označavao osveženje i prilog znalačkom shvatanju i primeni međunarodnog duha i iskustva univerzalne misli i kreacije arhitekture konstruktivizma.

Sl. 130, 131 — Branko Veselinović: Stambene zgrade u naselju Braća Jerković (1970—1971)

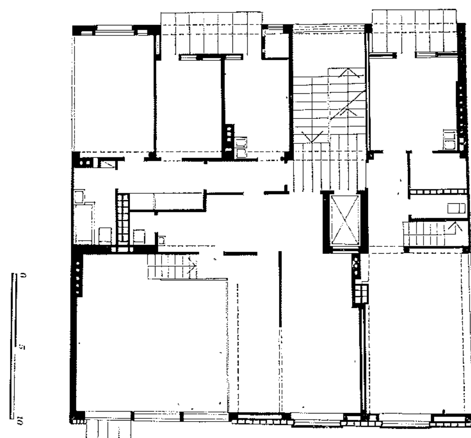

Sl. 132, 133 — Branko Veselinović: Poslovna zgrada u Knez Mihajlovoj ulici

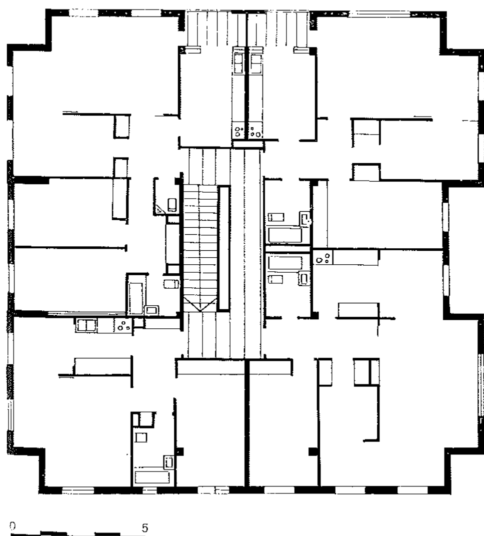
MIRKO JOVANOVIĆ je autor nekoliko vrlo zapaženih stambenih zgrada u Beogradu. Njegova zgrada u Pariskoj ulici zrači svim vrlinama savremenog graditeljstva od besprekorno savladane funkcije, preko krajnjeg racionalizma u izboru konstrukcije i materije, do visokog stepena ispoljenog znanja i umenja u oblikovanju prostora i obradi svakog elementa detalja kao i elementa likovnog izraza.

Drugim svojim delom, stambenom grupacijom na Banovom brdu, Jovanović još šire razvija ideje humanizacije prostora i ostvaruje arhitektonsko-urbanistički ansambl pune harmonije prirode i arhitekture. Koristeći prirodne materijale, pre svega opeku, kao sredstvo neposrednog izraza, on ostvaruje rezultate iznad proseka i dobija javna priznanja — Oktobarsku nagradu grada (sl. 134 do 137).

Sl. 134, 135 — Mirko Jovanović: Stambena zgrada u Pariskoj ulici (1956—1960)

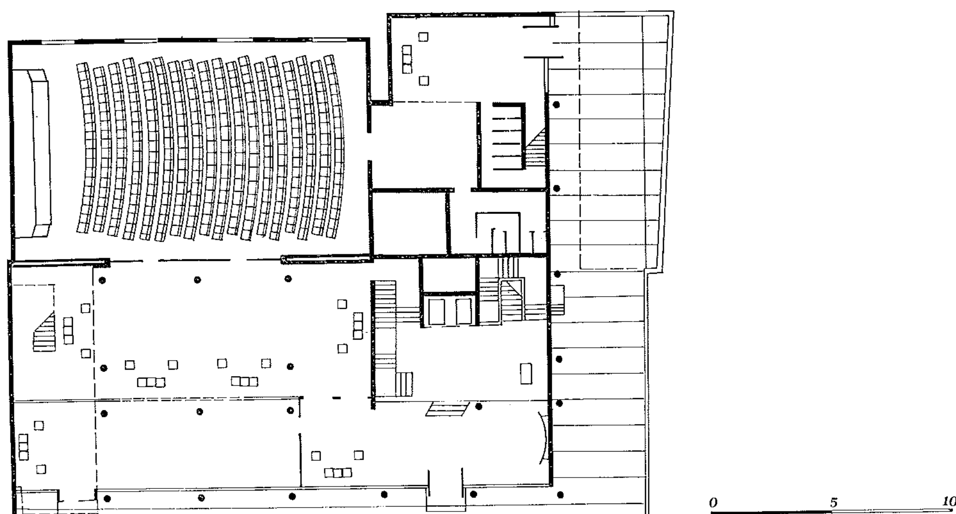

Sl. 136, 137 — Mirko Jovanović: Stambene zgrade u Košutnjaku (1970)

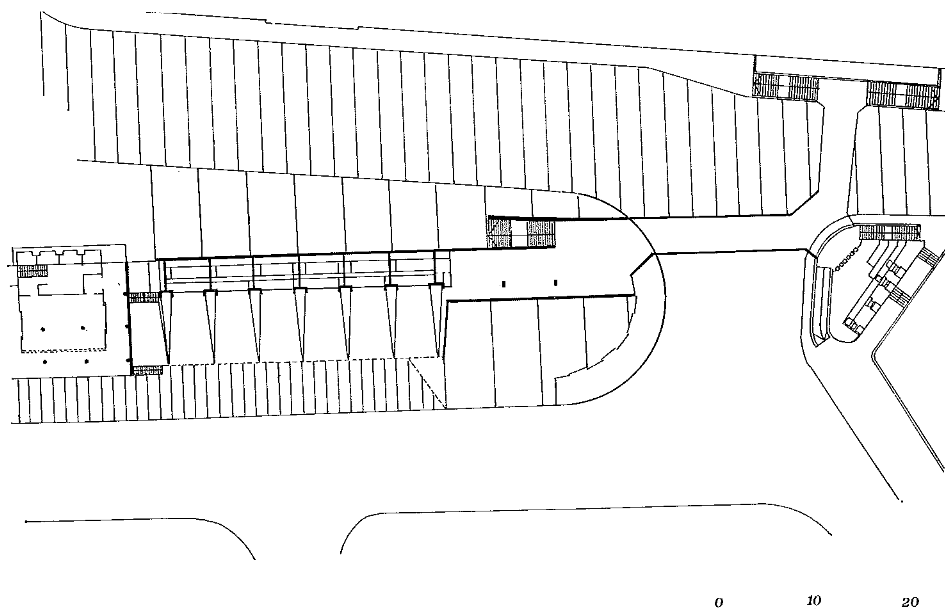
RADIVOJE TOMIĆ s objektom novog Doma inženjera i tehničara, gde na vrlo interesantan način rešava problem odnosa novog s postojećim. On je jednu teškoću preobrazio u osnovnu vrlinu svog kompozicionog postupka. Zgrada Turske ambasade rađena u eklektičkom duhu stvara vrlo skladan spreg sa savremeno koncipiranom zgradom Tomićevog zdanja. Uvođenjem ornamenta i boje u parapetu taj rezultat nije, na žalost, obogaćen novom vrlinom (sl. 138 i 139).

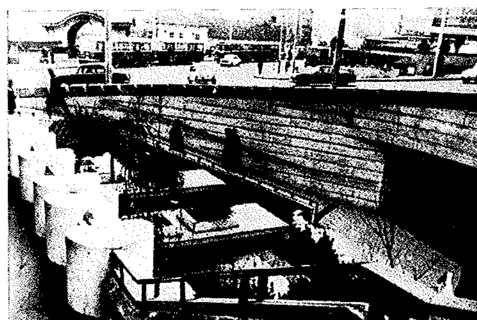

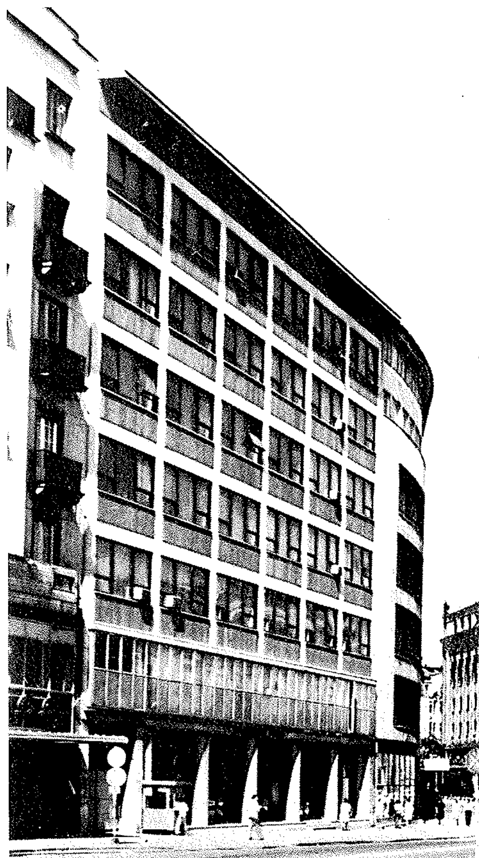
Sl. 138, 139 — Radivoje Tomić: Dom inženjera i tehničara u Ulici Kneza Miloša (1961—1969)

Pored ovih ističu se svojim realizacijama arhitekti iste generacije kao **LJUBIŠA DRAGIĆ, ĐORĐE GRUJIČIĆ, ĐORĐE STEFANOVIĆ, SLOBODAN TOMIĆ, LULA MEŠULAM, DANA MILOSAVLJEVIĆ, STOJAN KOVAČEV, OLGA DIVAC, BRANKA MILOVIĆ, ALEKSANDAR NEŠIĆ, RISTA ŠEKERINSKI, MIHAILO MARINKOVIĆ, BRANKO PEŠIĆ, SLOBODAN MIHAILOVIĆ** i dr. (sl. 140 do 161).

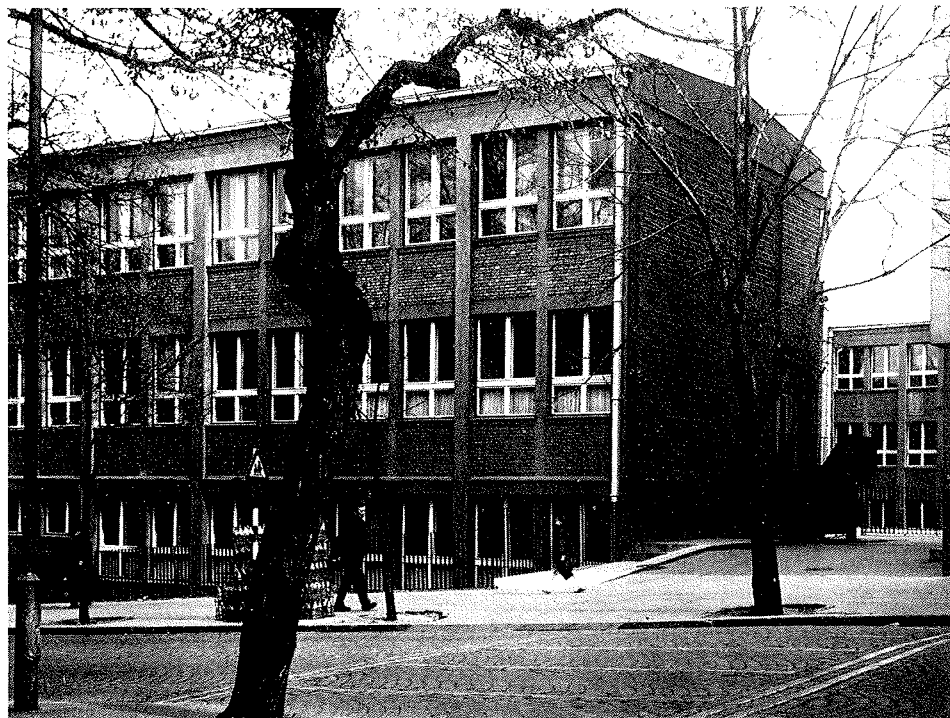

Sl. 140, 141 — Olga Divac: Pešački prolaz na Zelenom vencu (1967)

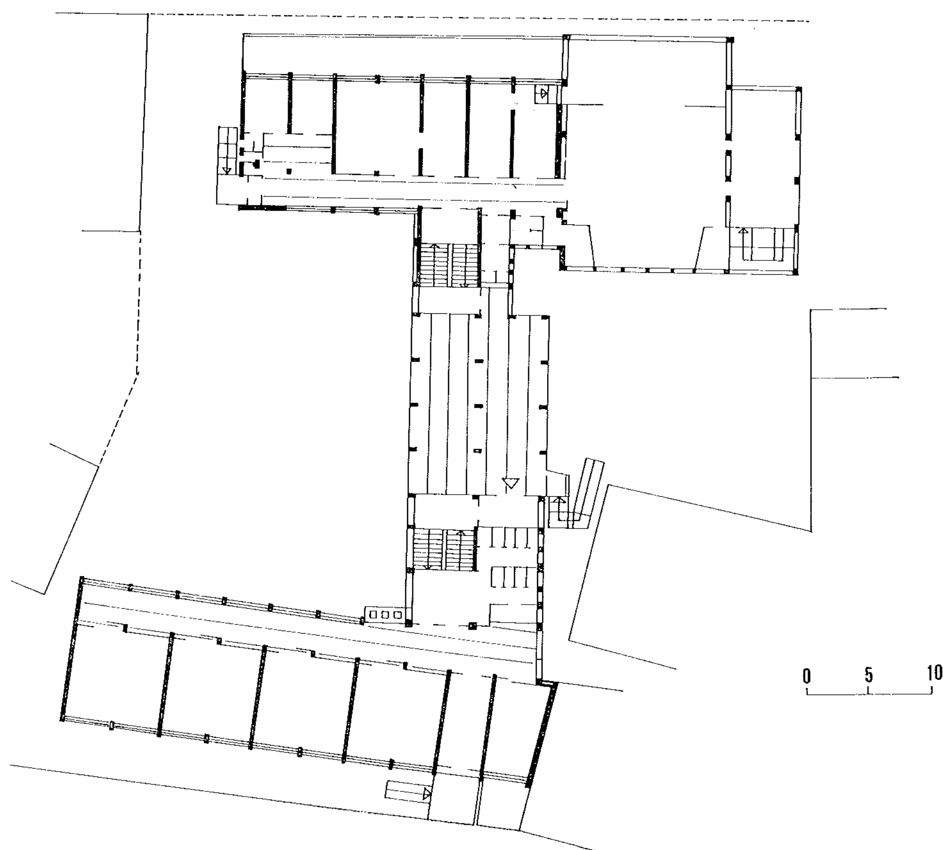

Sl. 142 — Đorđe Stefanović i Ivan Antić: Poslovna zgrada na Trgu Marksa i Engelsa (1954)

Sl. 144, 145 — Dana Milosavljević: Osnovna škola u Francuskoj ulici (1960)

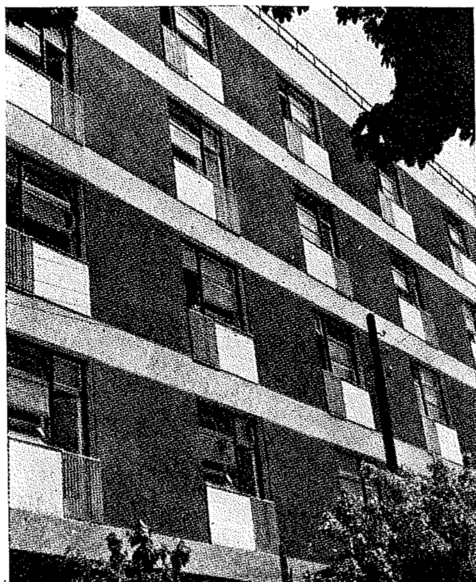

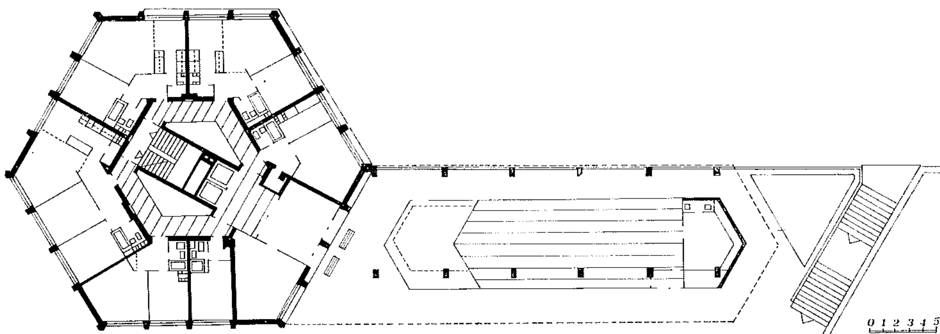
Sl. 143 — Lula Mešulam: Poslovna zgrada na Trgu Moše Pijade

Sl. 147, 148 — Rista Šekerinski: Stambena kula na Karaburmi (1963)

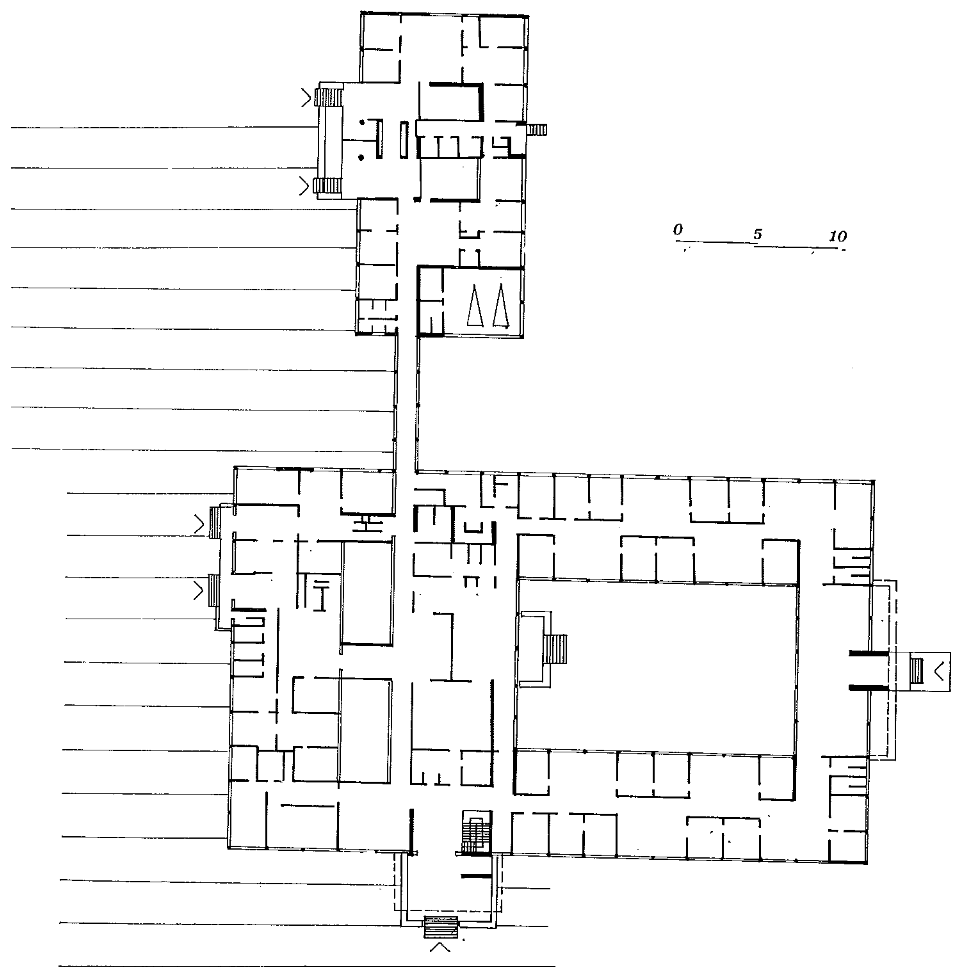
Sl. 146 — Slobodan Tomić: Samački dom u Skender-Begovoj ulici (1956—1957)

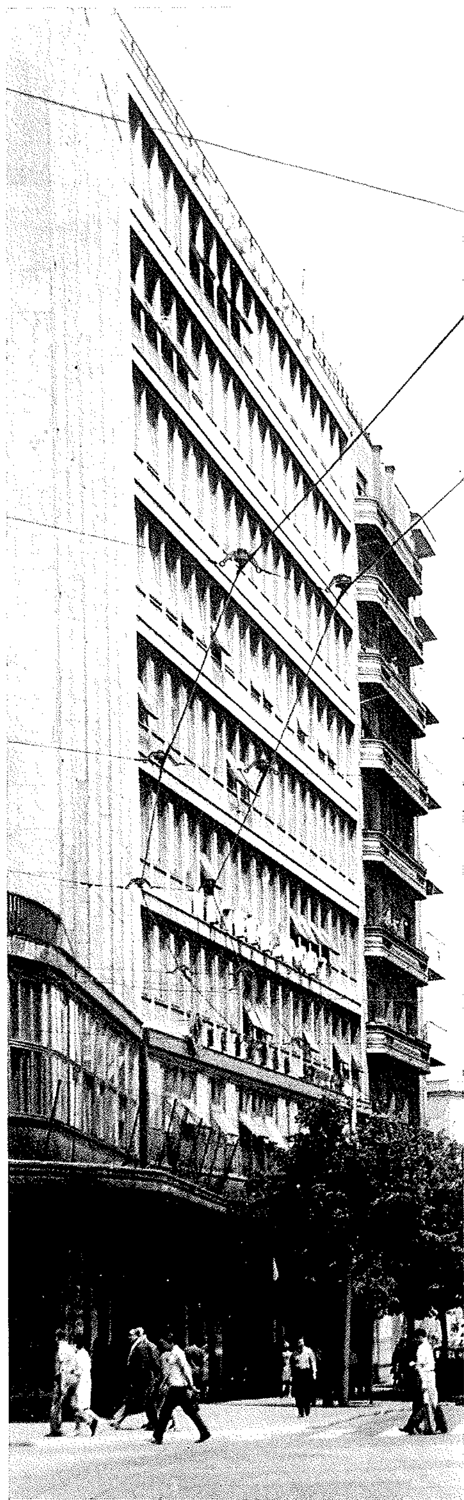
Sl. 150, 151 — Aleksandar Nešić: Dom zdravlja u Novom Beogradu (1966)

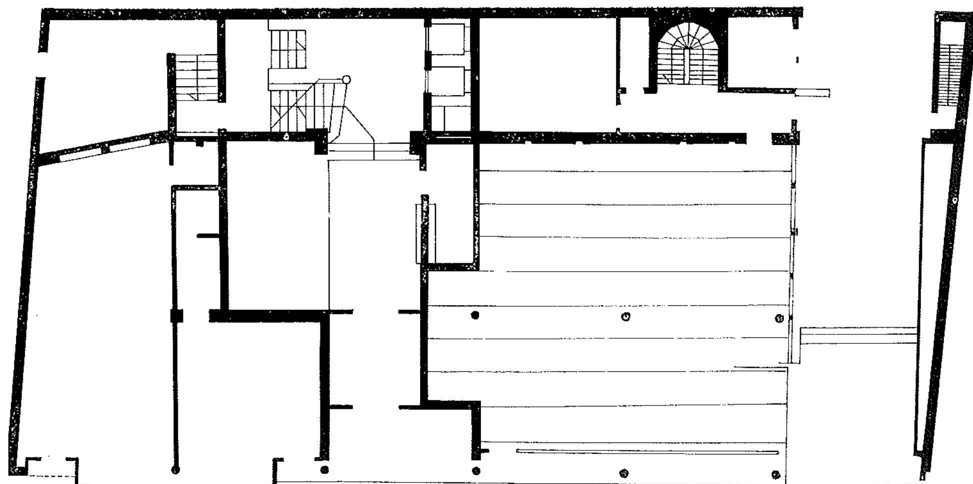

Sl. 149 — Ljubiša Dragić: Stambena zgrada u Dalmatinskoj ulici (1956)

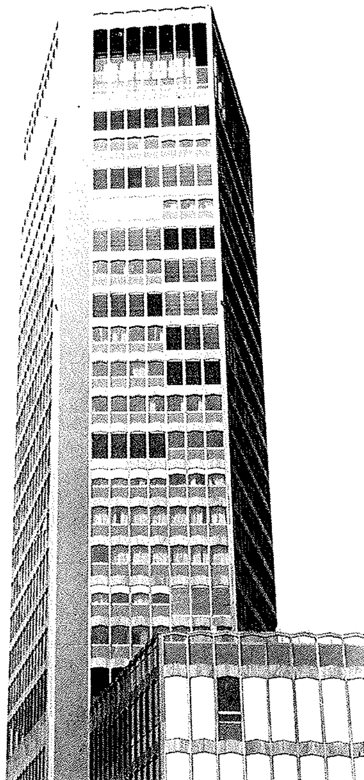

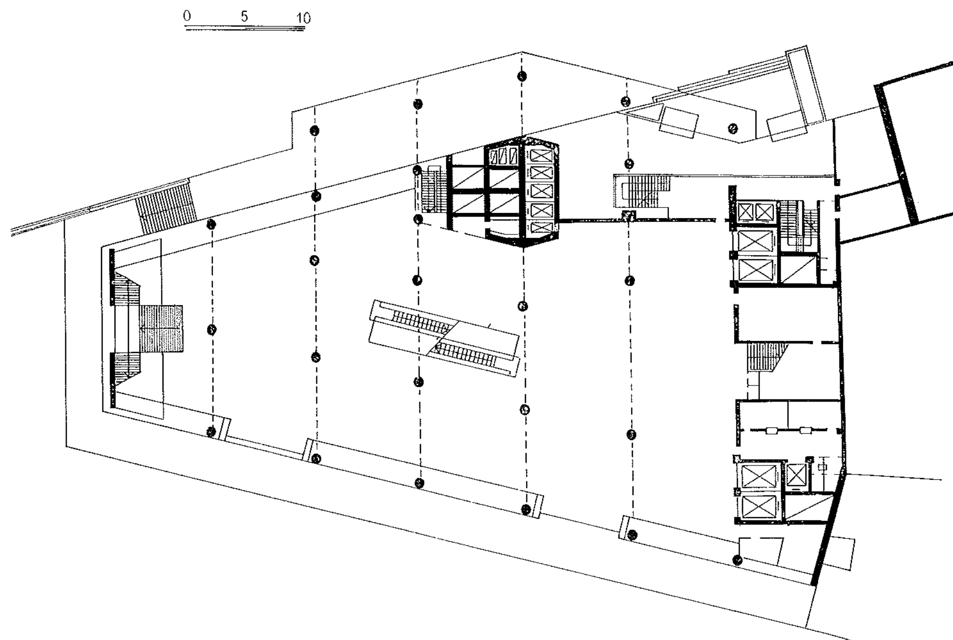

Sl. 154, 155 — Branko Pešić: Palata »Beograd« u Maršala Tita ulici (1969—1974)

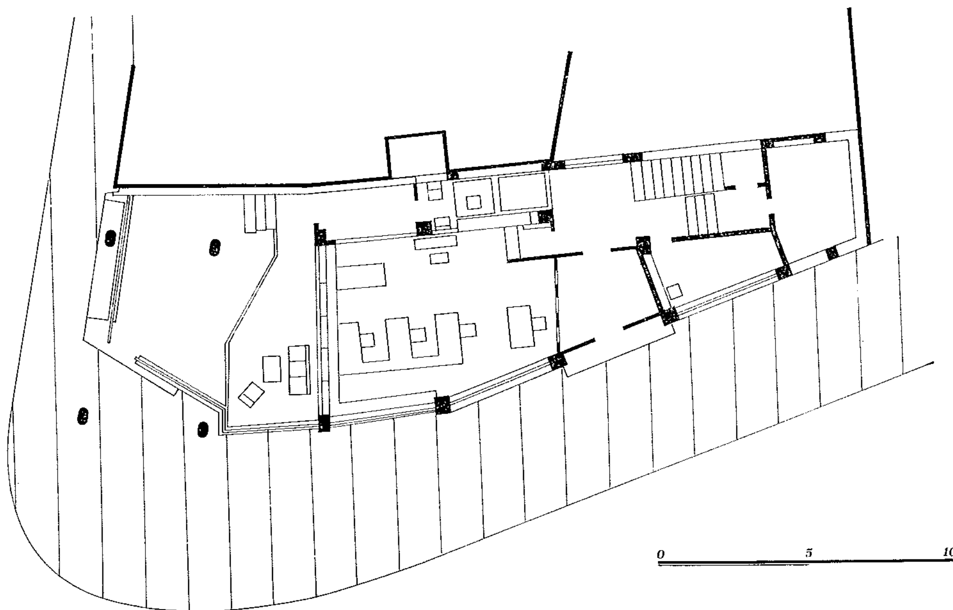
Sl. 152, 153 — Stojan Kovačev: Dom metalurgije u Kolarčevoj ulici (1957)

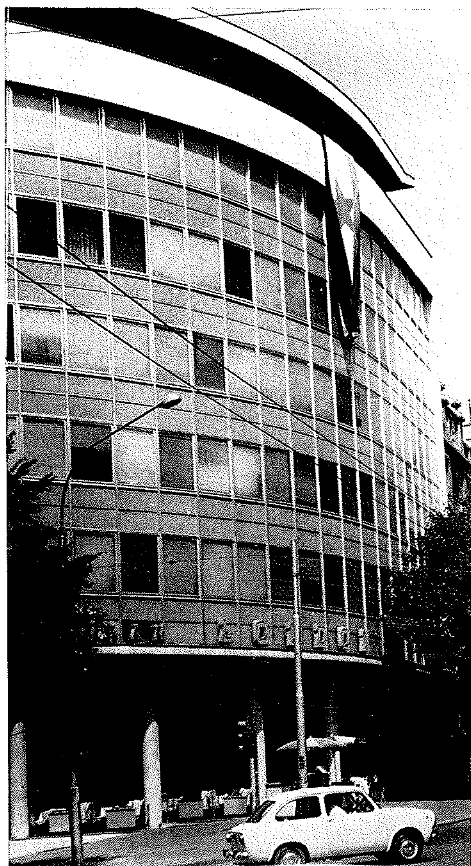
Sl. 156, 157 — Slobodan Mihailović: Poslovna zgrada »Srbija projekt« u Brankovoj ulici (1958)

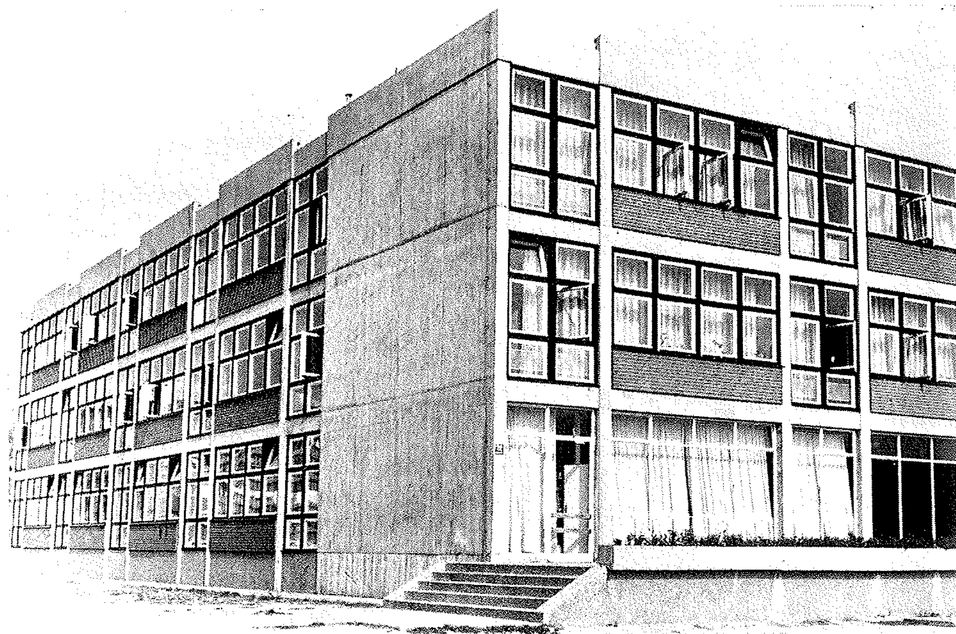

0 5 10

0 5 10

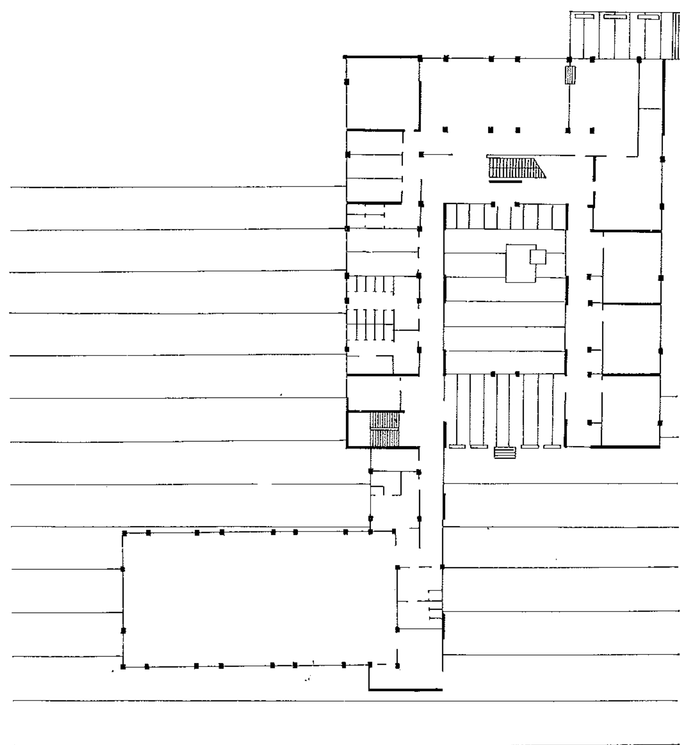

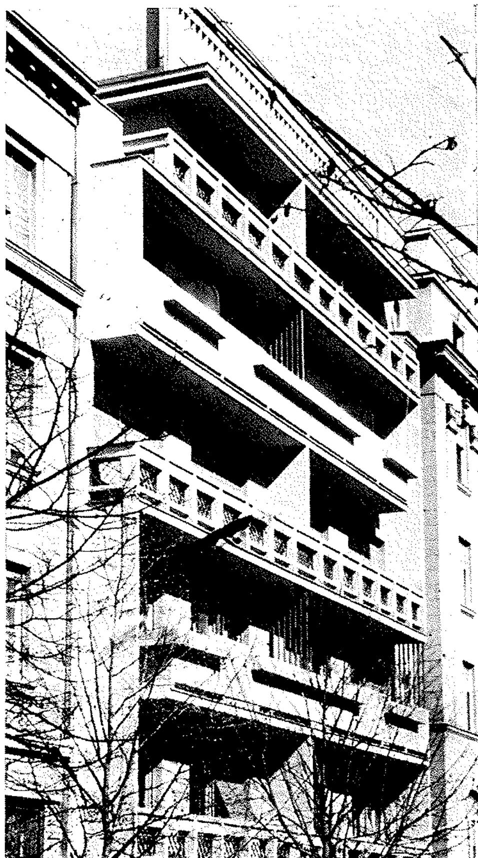
Sl. 158 — Đorđe Grujičić: Palata »London« u Ulici Maršala Tita

Sl. 160, 161 — Branka Milović: Osnovna škola u Bloku 11-c na Novom Beogradu (1968)

Sl. 159 — Mihailo Marinković: Dečje jasle u Ljermontovljevoj ulici (1970—1972)

Sl. 162 — Uglješa Bogunović: Stambena zgrada u Palmotićevoj ulici

GENERACIJA A/46

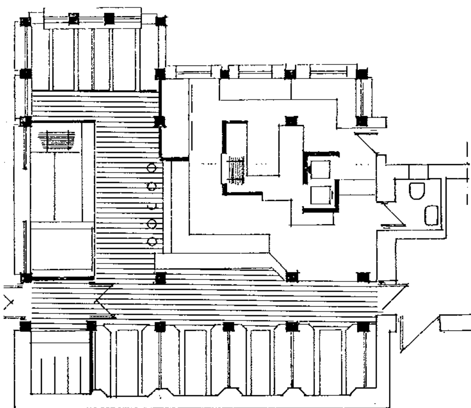
U odnosu na generaciju studenata arhitekture upisanih na fakultet 1946. godine, poznate pod nazivom A/46, ne bih mogao ostati dovoljno objektivan u prosuđivanju ličnih doprinosa pojedinaca iz prostog razloga što toj generaciji i sam pripadam, pa ću zato u procenjivanju doprinosa njenih pripadnika opštem nivou naše savremene prakse biti prilično uzdržan. Ovde će biti reči samo u nekim od onih koji su već stekli javna priznanja za svoja dela.

UGLJEŠA BOGUNOVIĆ je autor, zajedno s arh. **SLOBODANOM JANJIĆEM** i ing. **MILANOM KRSTIĆEM,** televizijskog tornja na Avali i palate »Politika« za koji su dobili Oktobarsku nagradu. Najveći broj svojih projekata radio je kao koautor s Janjićem. Među najznačajnijim mogu se ovde navesti: skladišta na dunavskom pristaništu, stambena zgrada u Palmotićevoj ulici, Gundulićevom vencu, pijaca na Zvezdari, uređenje Skadarlije i dr. (sl.162 do 168).

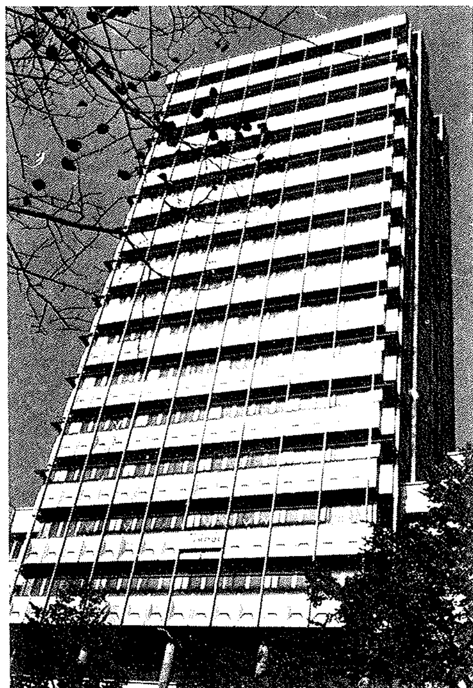
Bogunovićeva dela nose u sebi bitne odlike naših vrhunskih ostvarenja — seriozan prilaz rešavanju problema funkcije i konstruktivnog sklopa, ali sa stalno prisutnom težnjom da se od racionalnog učini onaj odlučujući skok ka imaginarnom i atraktivnom. Njegova dela odlikuje stil posebnog likovnog izraza gde je stalno prisutna izvesna romantičarski i lirski intonirana igra duha.

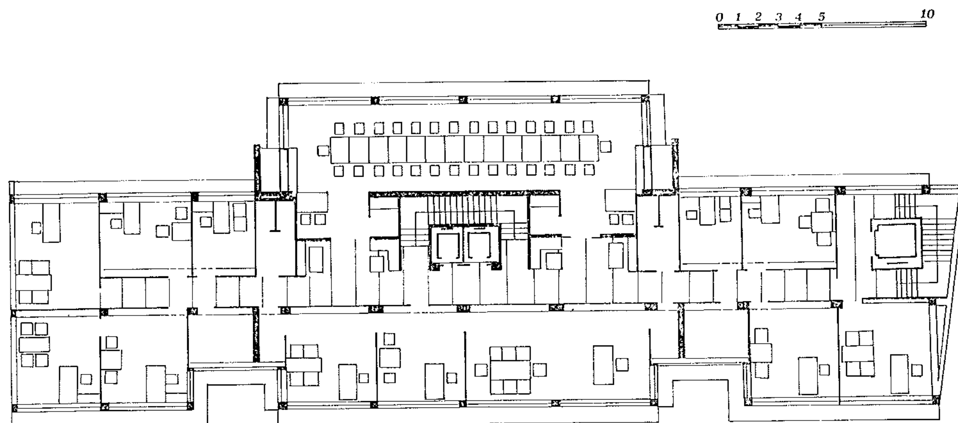
Bogunović je stekao mnoga javna priznanja i dobitnik je Oktobarske i »Borbine« nagrade za arhitekturu za svoja najznačanija ostvarenja.

Sl. 163, 164 — Uglješa Bogunović i Slobodan Janjić: Kafana u Skadarskoj ulici (1970)

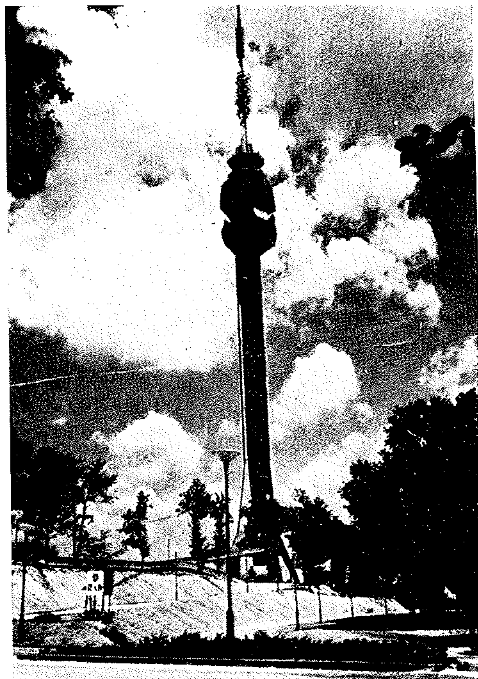

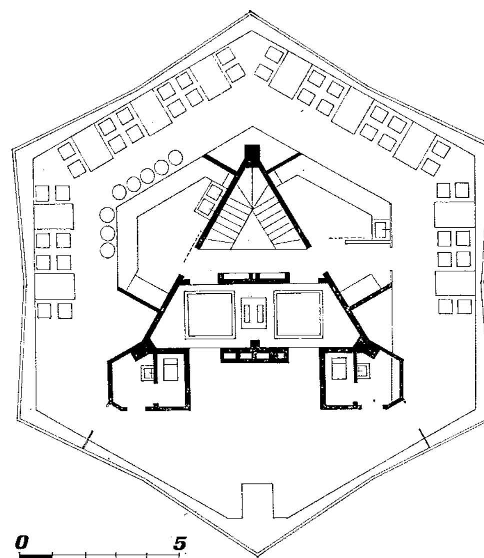

Sl. 165, 166 — Uglješa Bogunović, Slobodan Janjić i Milan Krstić: NIP »Politika« u Makedonskoj ulici (1967—1969)

Sl. 167, 168 — Uglješa Bogunović, Slobodan Janjić, Milan Krstić: TV toranj na Avali (1965)

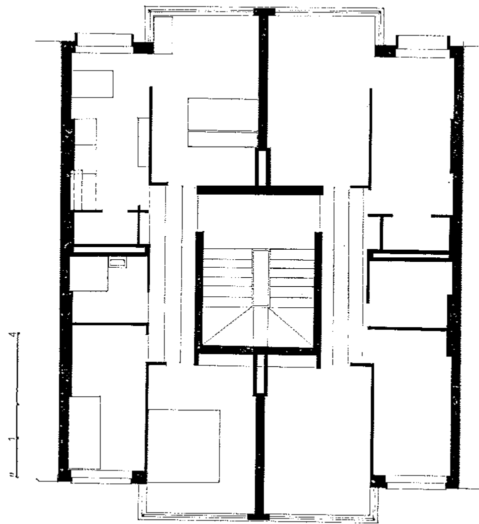

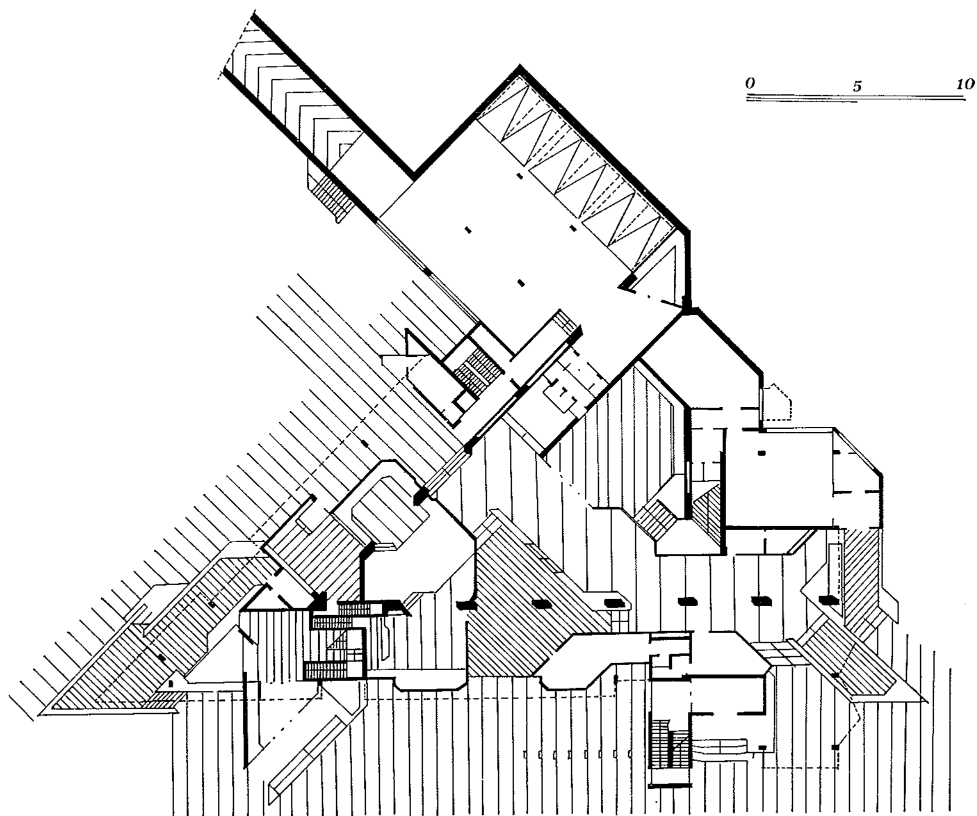
ZORAN PETROVIĆ radi samostalno a i u zajednici s **ALEKSANDROM RADOJEVIĆEM** i **MOMČILOM PAVLOVIĆEM** s kojima projektuje objekat Kulturnog centra na Banovom brdu i dečje jasle u Železniku.

Samostalno projektuje i izvodi nekoliko stambenih objekata (zgrada u Sarajevskoj ulici), Institut za mlekarstvo u Zemunu, atelje vajara Borbele na Dedinju, niz unutrašnjih uređenja prostora i enterijera (Studentski kulturni centar, Narodni muzej, poslovnica »Putnik« i dr.), kao i više urbanističkih planova pojedinih delova Beograda (Trg Republike — I nagrada na konkursu, uređenje Knez Mihailove ulice i dr.). (sl. 169 do 174).

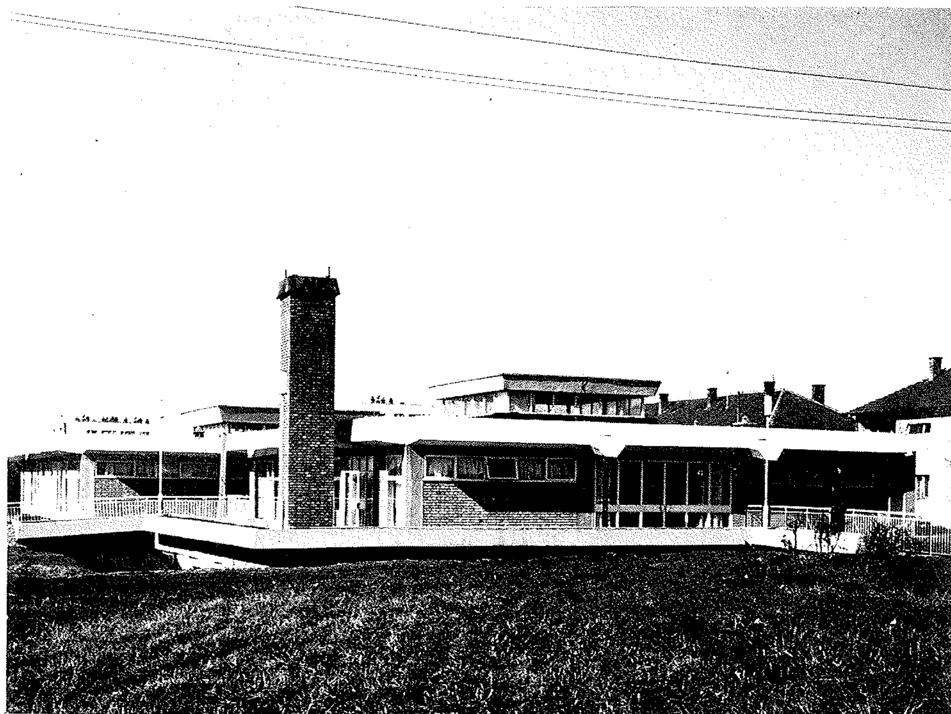
Petrović je daleki potomak renesansnih umetnika, višestruko nadarenih ličnosti slikara i graditelja. Stiče se utisak da njemu ide sve od ruke, od dizajna do urbanizma. Ako tome dodamo fenomenalan radni potencijal s kojim raspolaže, onda uspesi koje ostvaruje na širokom polju svoje profesionalne angažovanosti prestaju biti tajna.

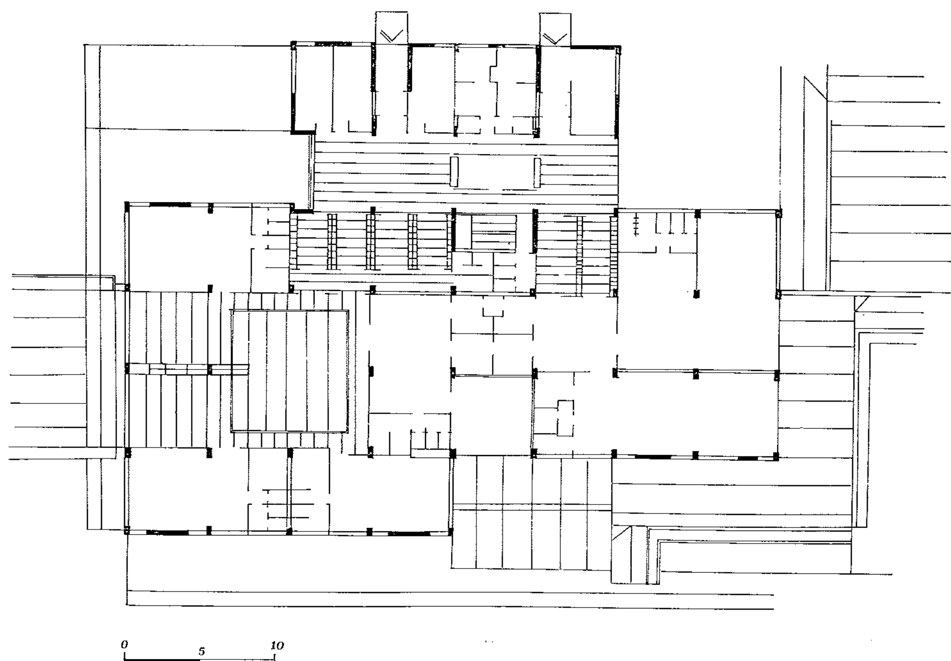
Sl. 169, 170 — Zoran Petrović: Stambena zgrada u Sarajevskoj ulici (1959)

Sl. 171, 172 — Zoran Petrović, Momčilo Pavlović, Aleksandar Radojević: Društveni centar na Banovom brdu (1970)

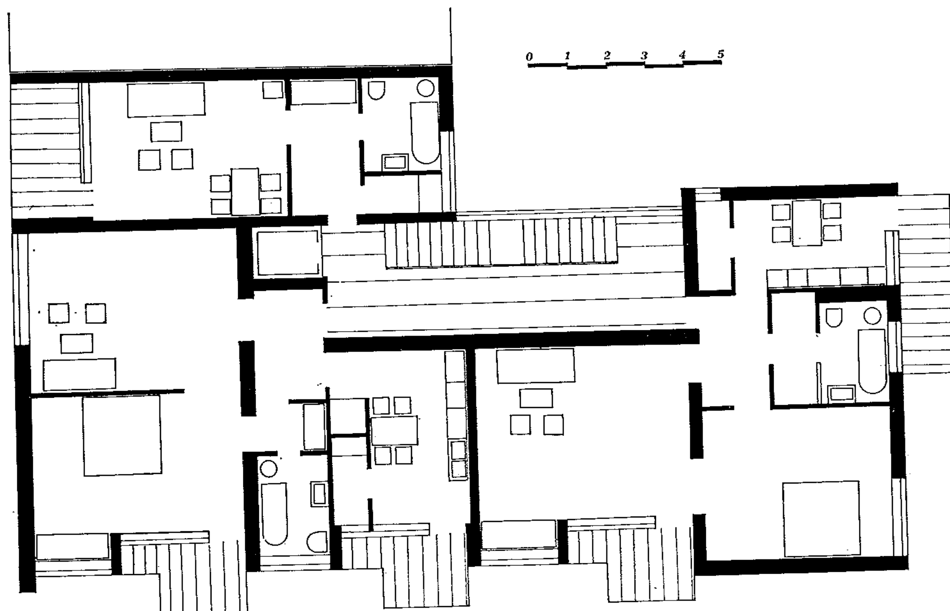

Sl. 173, 174 — Zoran Petrović, Momčilo Pavlović i Aleksandar Radojević: Dečje jasle u Žarkovu (1969)

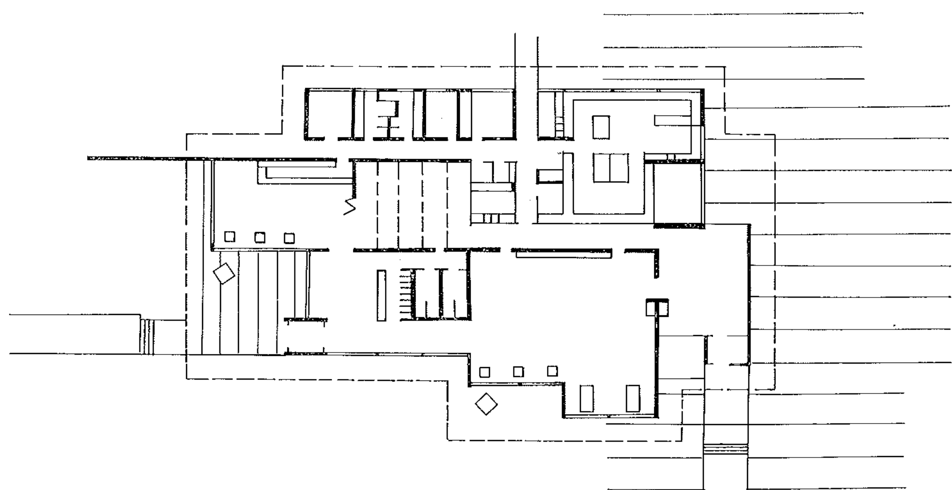
DEJAN NASTIĆ projektuje više stambenih i školskih zgrada od kojih među prvim izvodi zgradu u Ulici Strahinjića Bana. Van Beograda realizuje svoje najznačajnije projekte, među kojima, hotel na Divčibarama kao i motel u Lipovačkoj šumi. Učestvuje na nizu javnih konkursa i dobija nekoliko prvih nagrada. Dobitnik je »Borbine« nagrade za arhitekturu Srbije (sl. 175 do 178).

Nastić nije zvezda rođena preko noći, on je predano i strpljivo nadgrađivao svoj stvaralački lik graditelja. Pre nego što je prišao realizaciji svojih ideja, temeljno i savesno je izučio zanat arhitekture. Vrstan grafičar i karikaturista Nastić je vremenom izrastao u arhitektu originalnog shvatanja. Njegova dela su pre svega logična i humana, ali nikada nisu lišena viših ambicija i rezultat posebnog likovnog izraza u nekoj srećnoj vezi savremenog i regionalnog.

Sl. 175, 176 — Dejan Nastić: Stambena zgrada u Ulici Strahinjića Bana (1957)

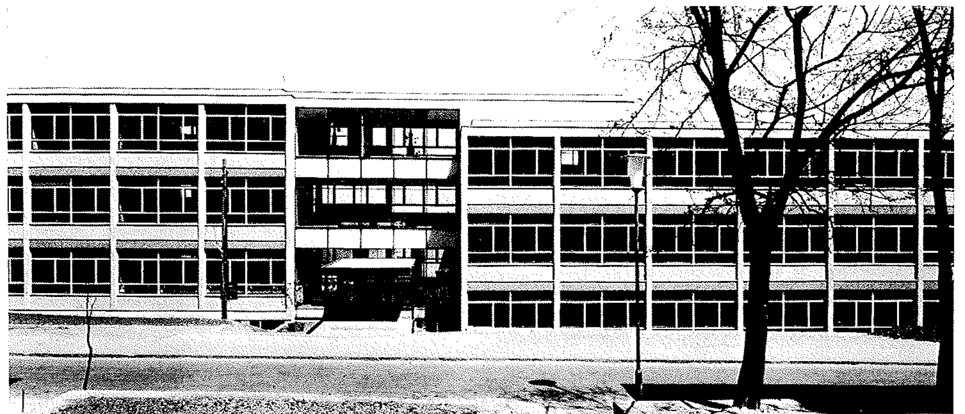
Sl. 177, 178 — Dejan Nastić: Motel u Lipovici (1968—69)

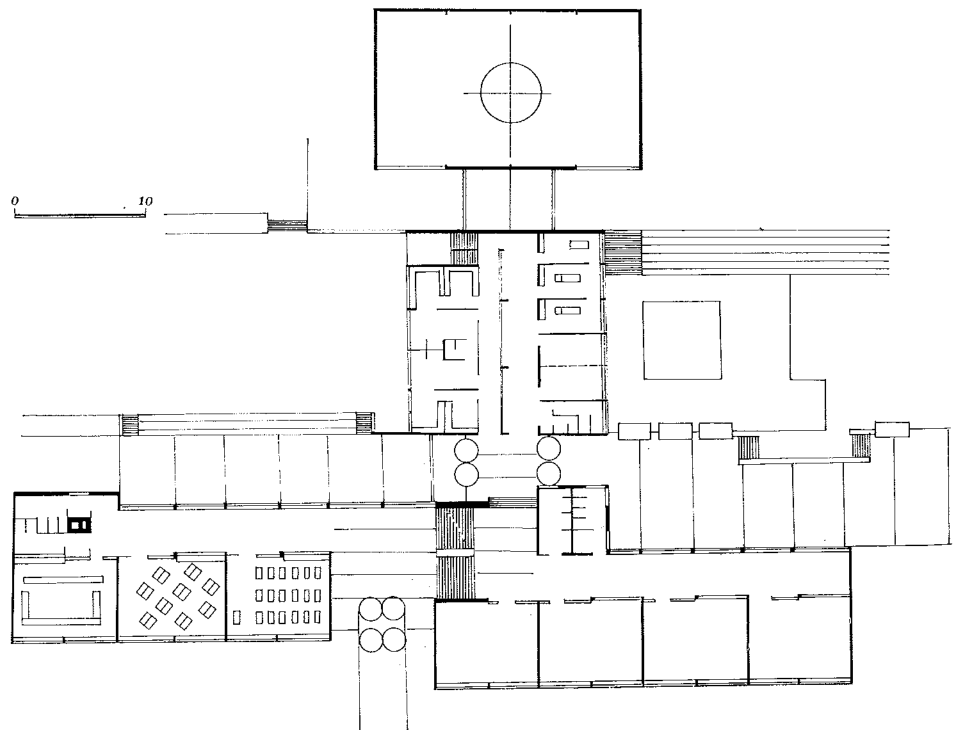
NIKOLA SAIČIĆ pretežno se bavi projektovanjem objekata za školstvo, kulturu i zdravlje. U Beogradu, pored stambene zgrade u Ulici Save Kovačevića i dečijih jasala u Ulici Miloša Velikog realizuje projekte osnovnih škola na Vračaru i Karaburmi. Međutim, njegovo najznačajnije ostvarenje je Dom zdravlja u Čačku (sl. 178 do 186).

Arhitektura koju Saičić interpretira nosi u sebi neku posebnu snagu i neposrednost. To su nesumnjivo dela rađena u očiglednoj strasti, da kažu nešto nekonvencionalno, svoje i novo.

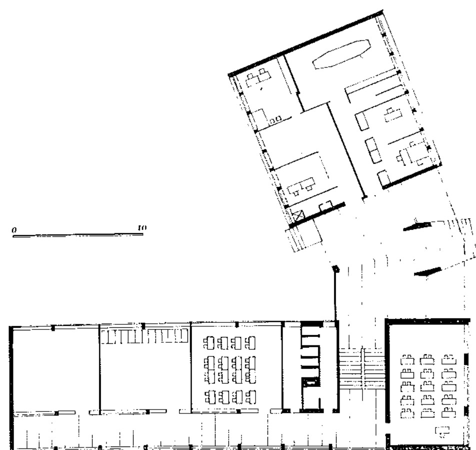
Bazirana na tradiciji savremenog funkcionalizma, ideologija na kojoj se zasniva Saičićeva projektantska praksa ne priznaje kompromis kao soluciju složenih protivrečnosti oblikovanja i organizacije prostora.

Stoga je njegova arhitektura jasna, logična i ubedljiva, bez fraza i egzaltacije.

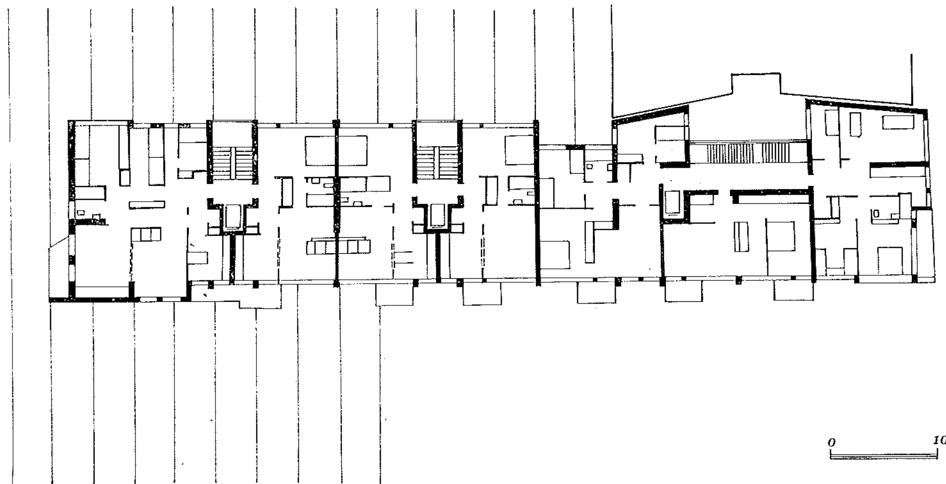

Sl. 179, 180 — Nikola Saičić: Škola »Stevan Filipović« na Karaburmi (1964)

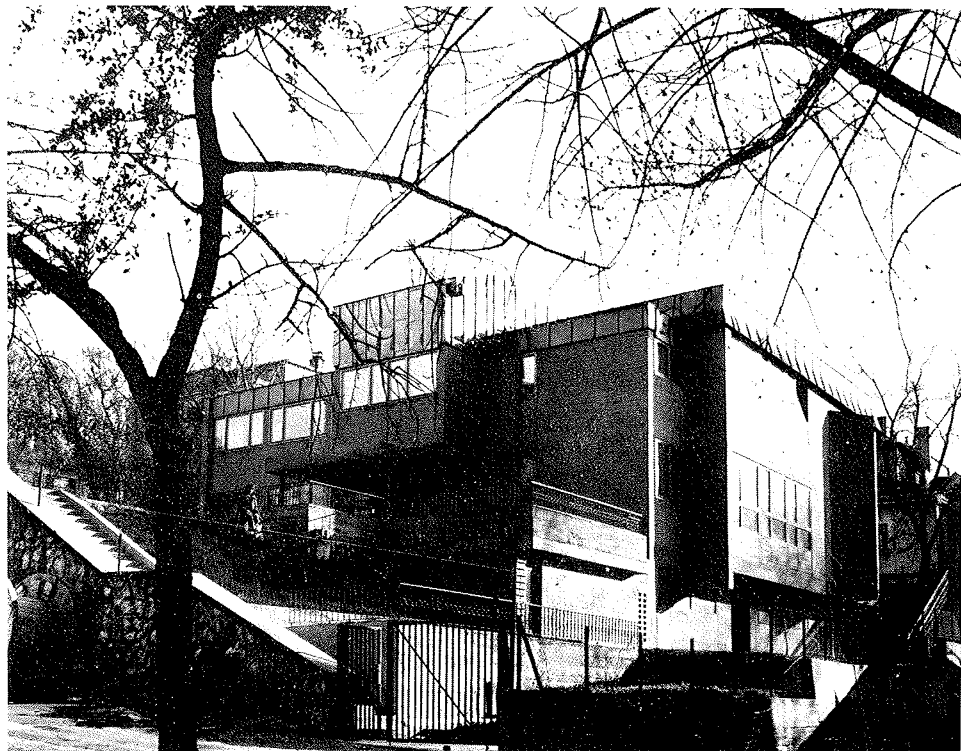

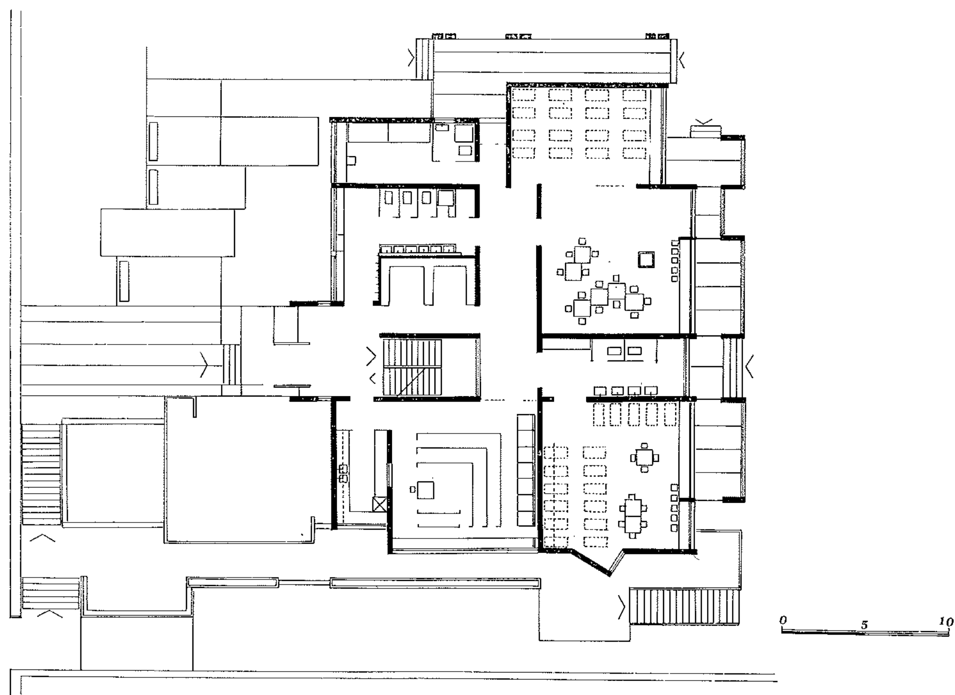
Sl. 181, 182 — Nikola Saičić: Škola »J. Miodragović« u Ulici Save Kovačevića (1961)

Sl. 183, 184 — Nikola Saičić: Stambena zgrada u Ulici Save Kovačevića (1960)

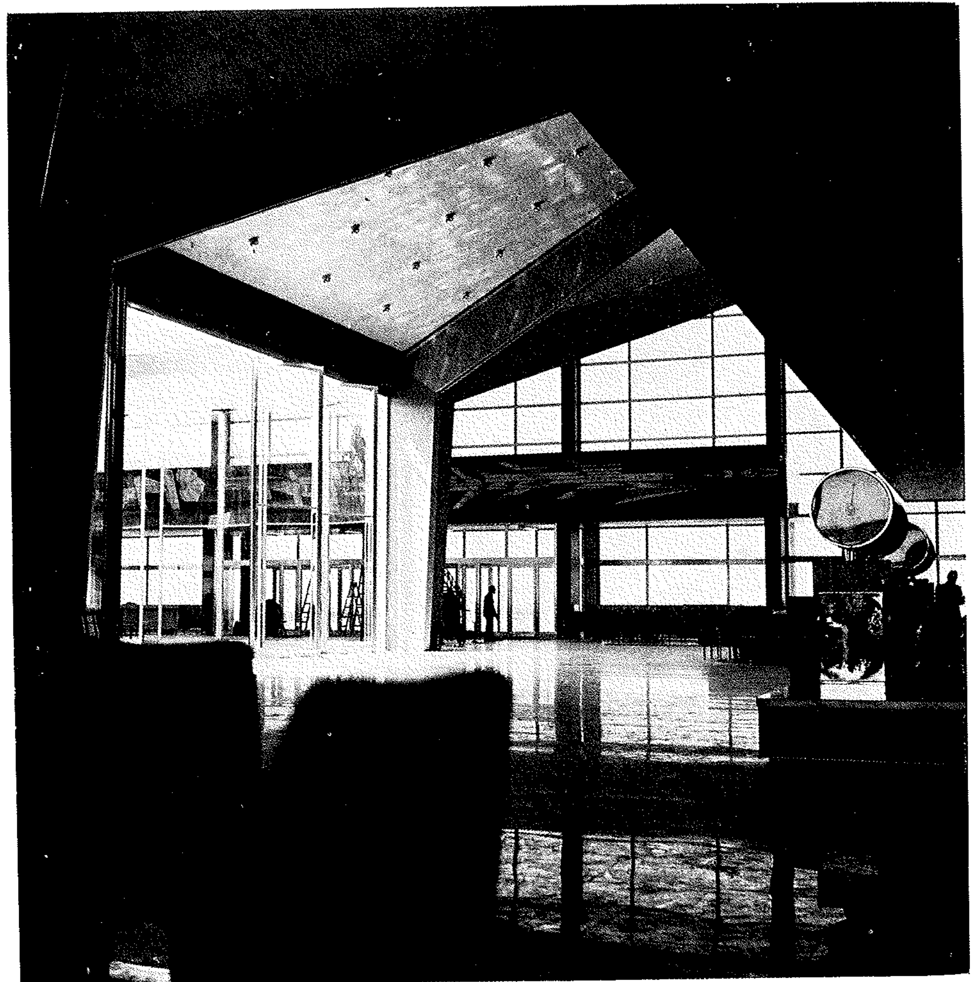

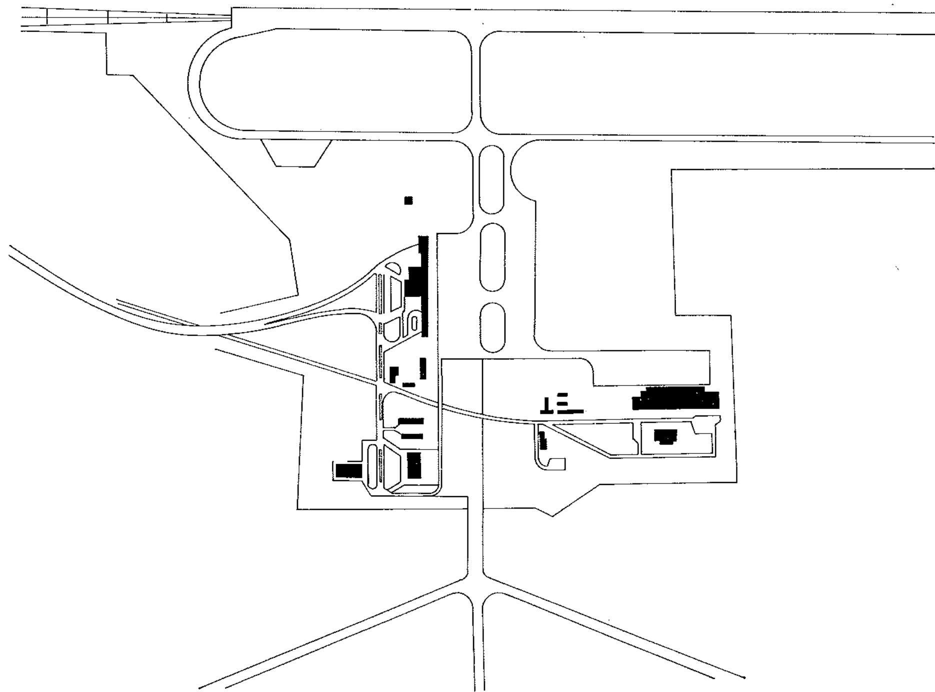
Sl. 185, 186 — Nikola Saičić: Pretškolska ustanova u Birčaninovoj ulici (1975)

VLADISLAV IVKOVIĆ uglavnom radi na problemu projektovanja aerodroma. On je jedan od autora projekta za zgradu aerodroma u Surčinu, za koju su dobili Oktobarsku nagradu Beograda. Samostalno je projektovao i izveo nekoliko drugih objekata u zemlji — aerodromi u Titogradu i Dubrovniku, na Krku i u Vršcu (sl. 187 do 189).

Ivković je jedan od retkih arhitekata — »specijalista« afirmisanih na projektovanju jedne kategorije objekata, gde je do maksimuma ušao u najdublju sferu suštine problema iz čega je proizašlo njegovo sigurno, pouzdano i savremeno vladanje materijom koju interpretira, rešavajući istu temu u beskrajnom bogatstvu varijacija posebnih prostornih i likovnih solucija.

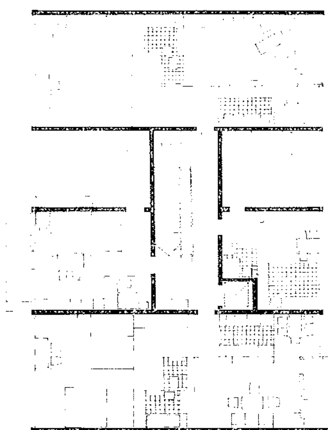

Sl. 187, 188, 189 — Vladislav Ivković, Dušanka Menegelo, Sofija Paligorić-Nenadović, Nadežda Filipon-Trbojević, Vesna Matinčević: Zgrada aerodroma »Beograd« u Surčinu (1961)

MILAN KOROLIJA realizuje u Beogradu nekoliko svojih projekata, dok svoja najznačajnija ostvarenja izvodi van Beograda (kompleksi hotela u Budvi i Bečićima). Ovde vredi navesti one objekte u Beogradu koje je stručna publicistika već registrovala kao vredne priloge arhitekturi grada: stambene zgrade na Pašinom brdu, objekat u Kičevskoj ulici i pojedini blokovi na Novom Beogradu (sl. 190 do 193).

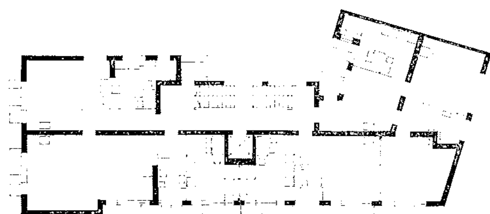
On u svakom činu arhitekture traži dublji smisao izvora i značaja. Stoga njegova arhitektura, sve u alternativama, ostaje više kao nagoveštaj mogućeg nego kao konačna solucija datog. Nemiran duh intelektualca kao da u slučaju Korolije nadkriljuje slobodu šireg zamaha jednog istinskog likotvorca.

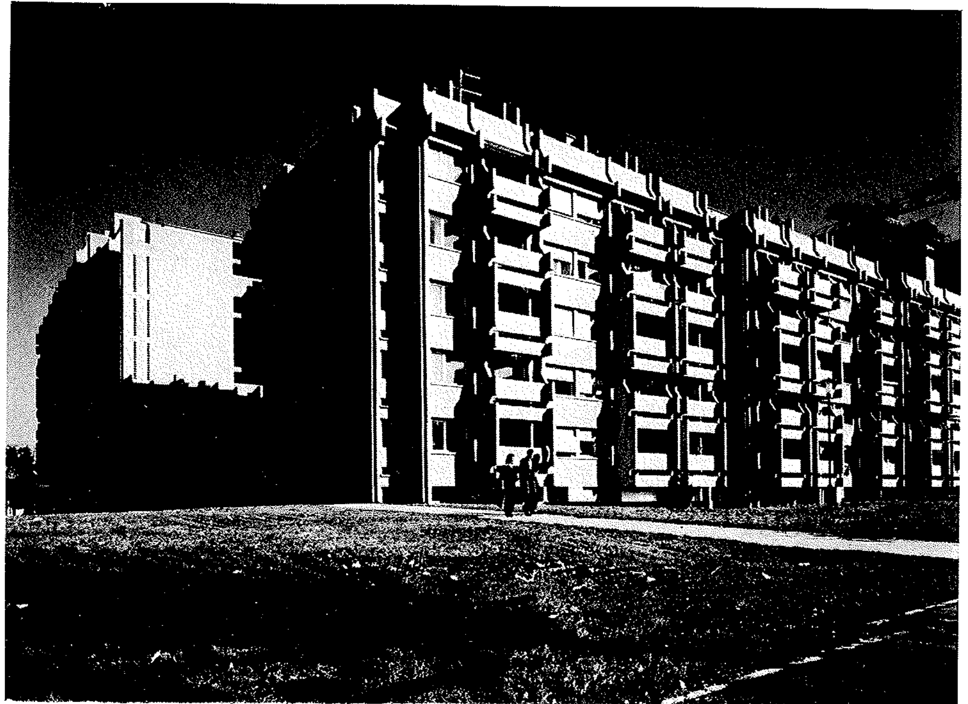
Sl. 190, 191 — Milan Korolija: Stambena zgrada u Bloku 11-C na Novom Beogradu (1965—67)

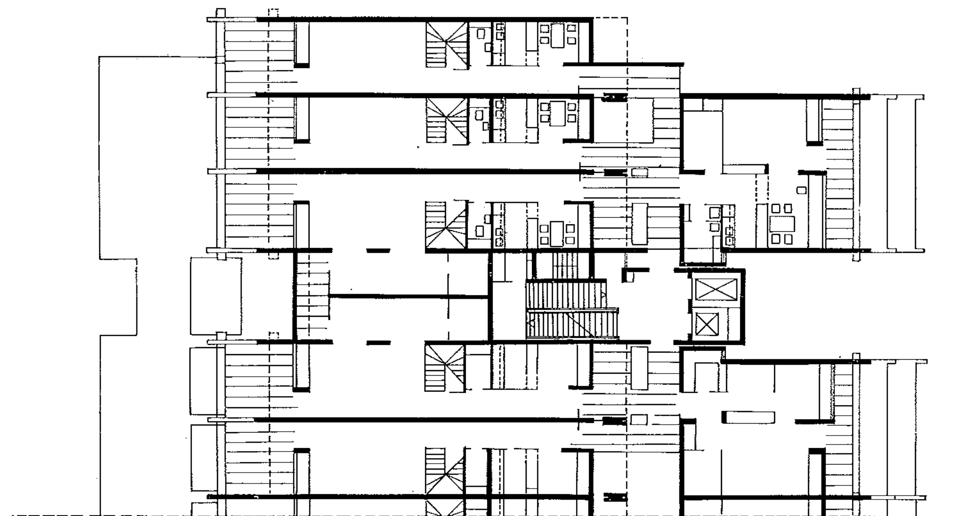
Sl. 192, 193 — Milan Korolija: Stambena zgrada u Kičevskoj ulici (1955)

Sem ovih neki drugi projektanti iz iste generacije, pored rada na zadacima van Beograda i drugim vidovima angažovanja u struci, uspevaju da realizuju nekoliko pojedinačnih dela vrednih pažnje.

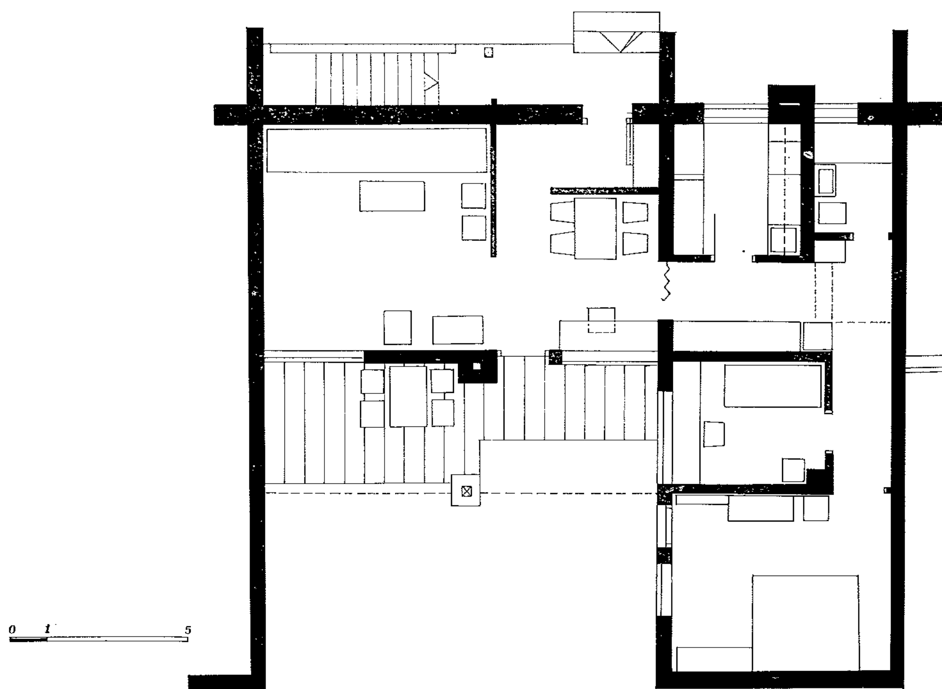
Ovoj generaciji pripadaju i drugi poznati autori niza dela arhitekture Beograda kao **BORKO NOVAKOVIĆ, BRANKO ALEKSIĆ, RANKO TRBOJEVIĆ, MATEJA NENADOVIĆ, BRANISLAV MILENKOVIĆ, MILAN VUKOVIĆ, DUŠAN MILENKOVIĆ, STEVAN CVETKOVIĆ, BOŽIDAR PETROVIĆ** i dr. (sl. 194 do 215).

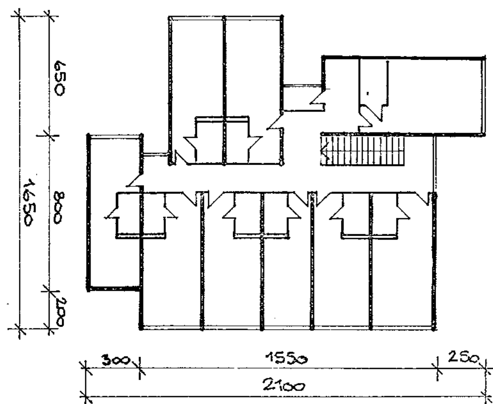

Sl. 194, 195 — Branko Aleksić: Stambena zgrada u Ulici Vojvode Stepe (1976)

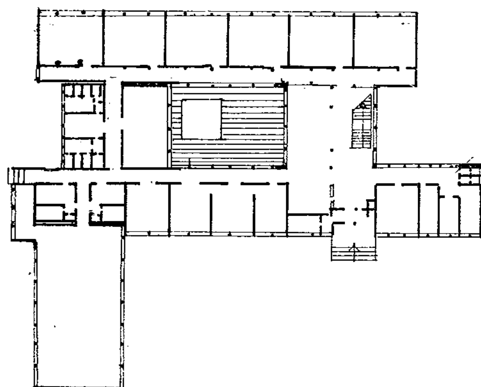
Sl. 196, 197 — Branislav Milenković: Stambene zgrade u Kneževcu (1967—69)

Sl. 198, 199 — Branislav Milenković: Samački hotel u Ulici Mije Kovačevića (1964)

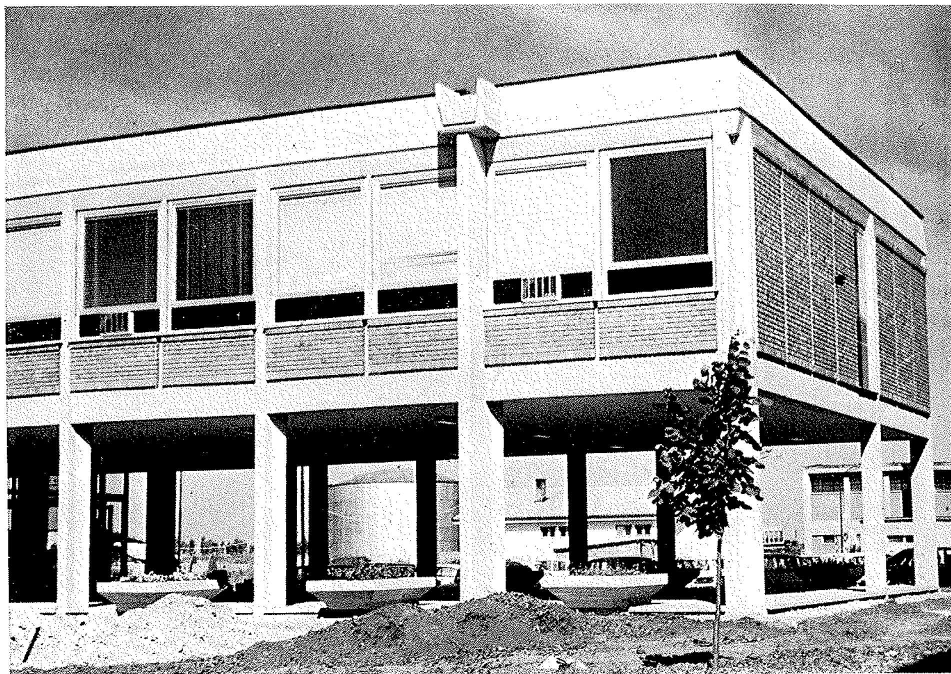

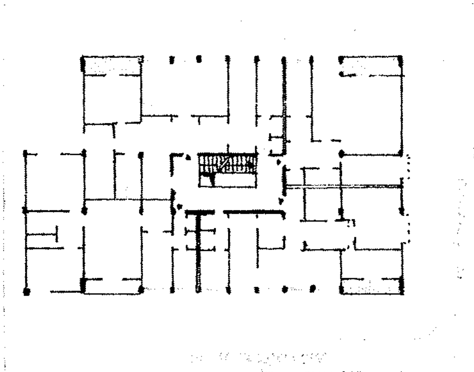
Sl. 200, 201 — Milan Vuković: Osnovna škola u Zemunu (1969)

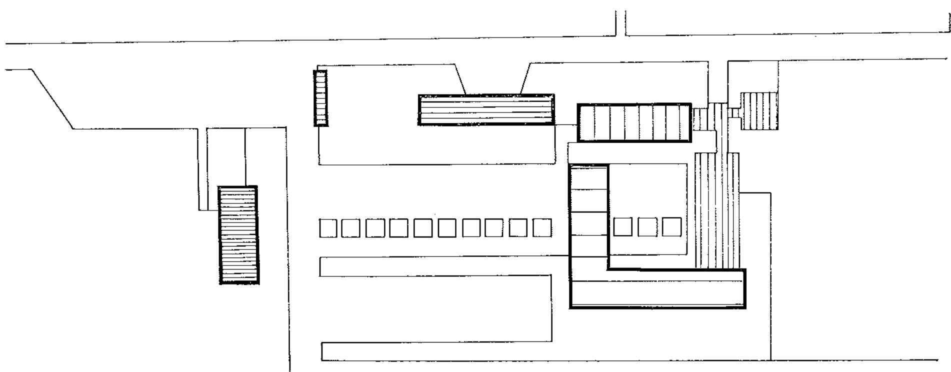

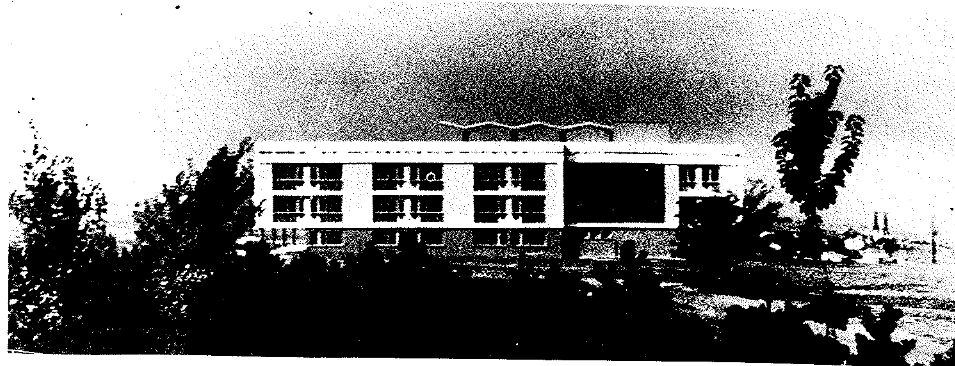

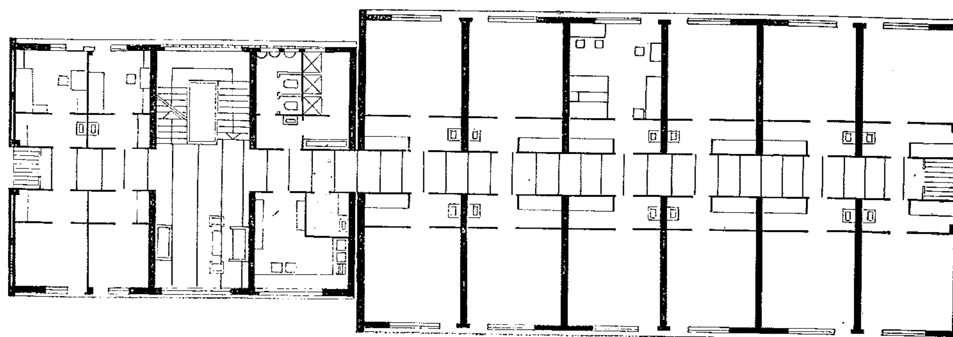

Sl. 202, 203 — Stevan Cvetković: Stambena zgrada u Kondinoj ulici (1965)

Sl. 204, 205 — Ranko Trbojević: Škola u Surčinu (1970)

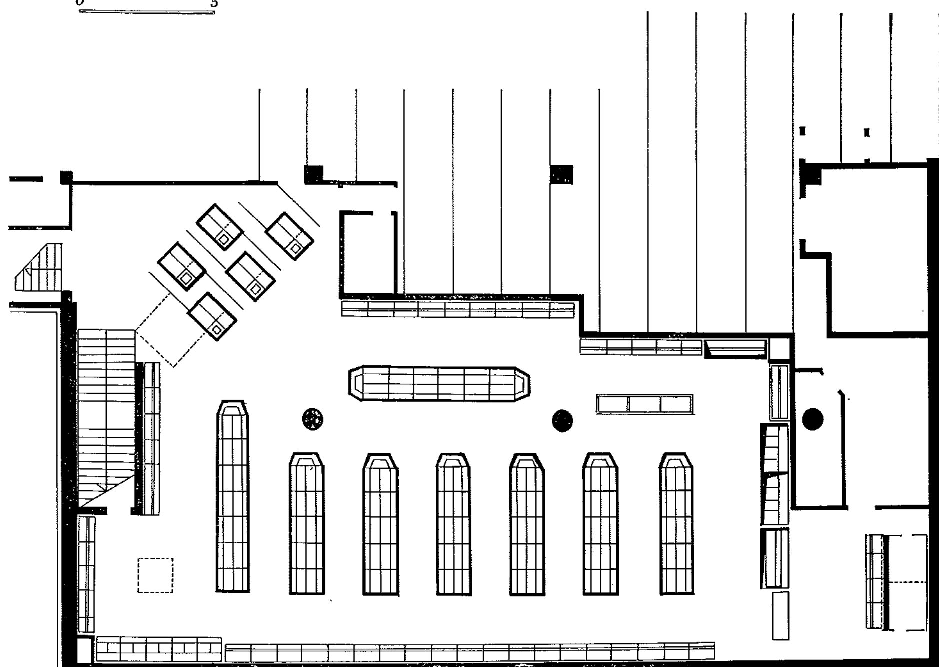
Sl. 206, 207 — Mateja Nenadović: Studentski dom — DIF-a u Košutnjaku (1961)

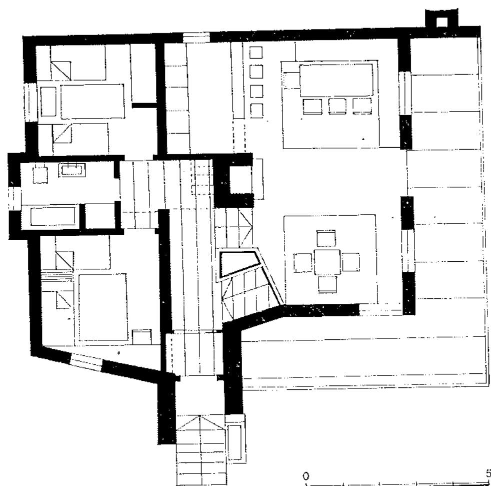
1 2 3 4 5

0 5

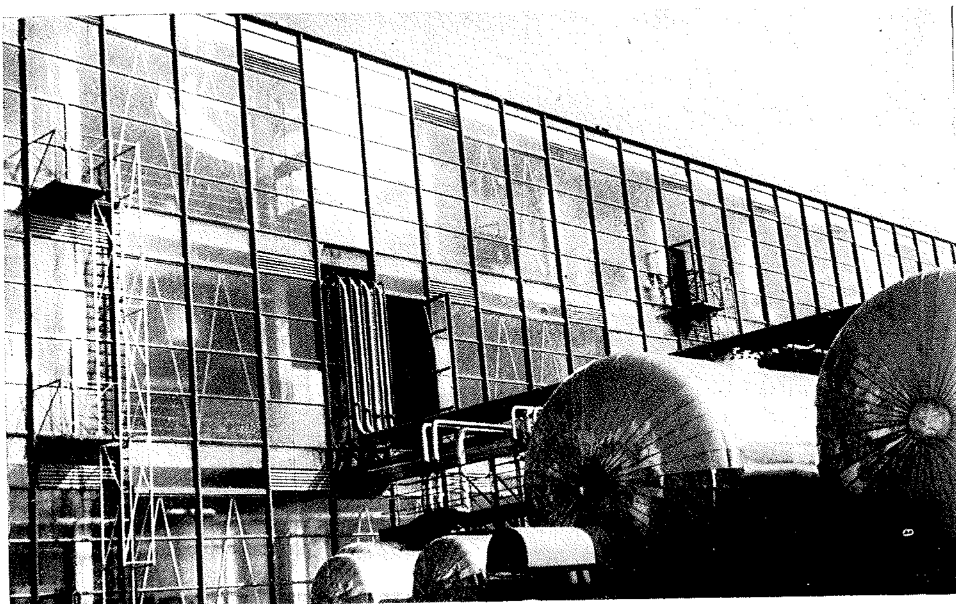
Sl. 208, 209 — Dušan Milenković: Robna kuća u Zemunu (1968)

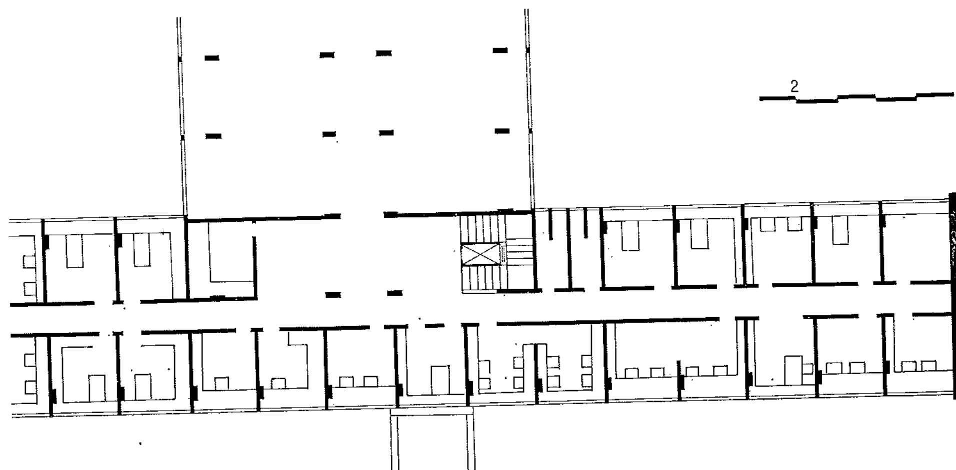

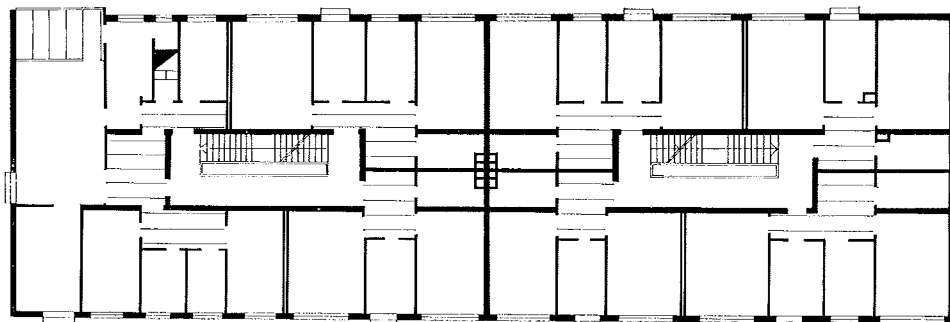

Sl. 210, 211 — Božidar Petrović: Vikend kuća u Grockoj (1972)

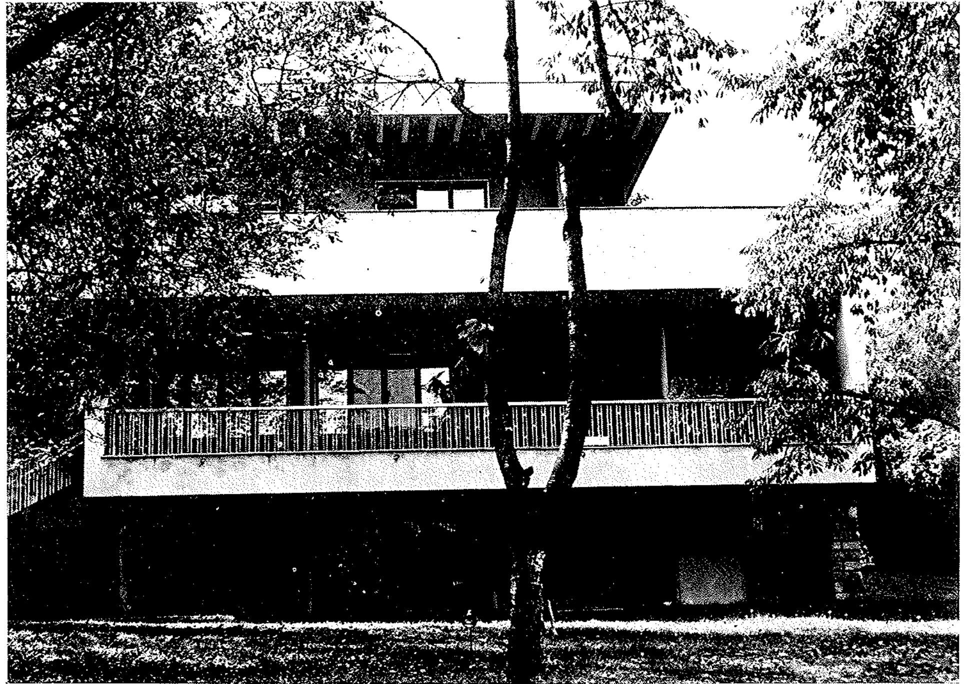

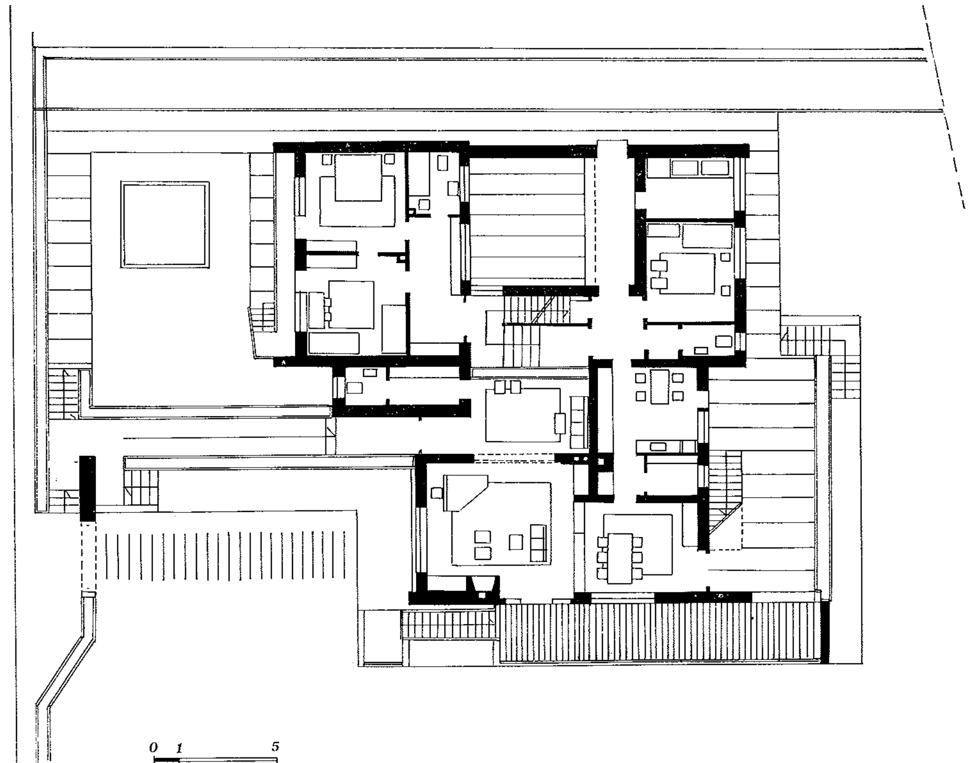
Sl. 212, 213 — Božidar Petrović: Fabrika »Galenika« u Zemunu (1965)

Sl. 214, 215 — Borko Novaković: Stambena zgrada u Ulici Janka Veselinovića (1968)

Na kraju, autor ovih redova **UROŠ MARTINOVIĆ** formalno pripada ovoj generaciji (sl. 216 do 223).

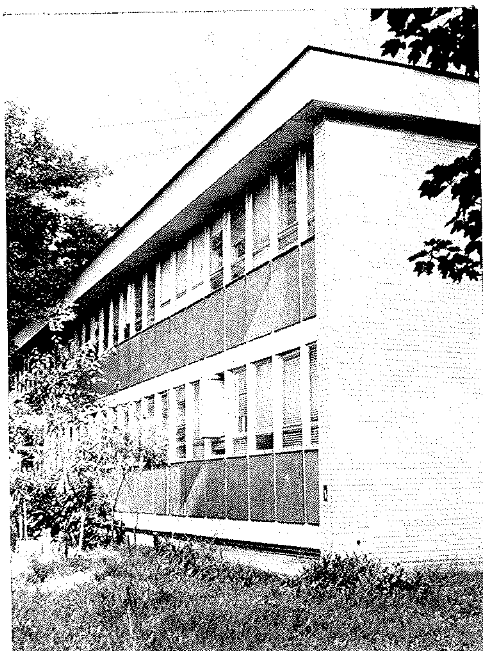

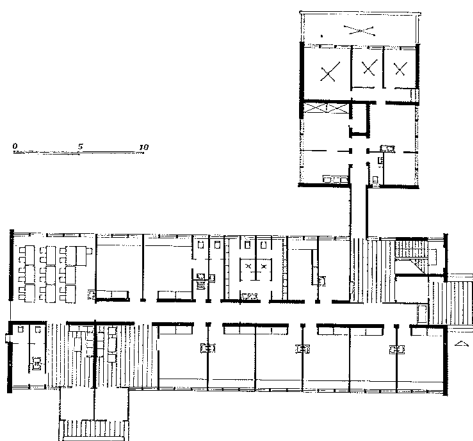

Sl. 216, 217 — Uroš Martinović: Vila na Dedinju (1962—63)

Sl. 218, 219 — Uroš Martinović: Stambena zgrada u Ivankovačkoj ulici (1969)

Sl. 220, 221 — Uroš Martinović: Institut za izotope u kompleksu Medicinskog fakulteta (1967)

0 5 10

Sl. 222, 223 — Uroš Martinović: Centar mesne zajednice »Fontana« na Novom Beogradu (1963)

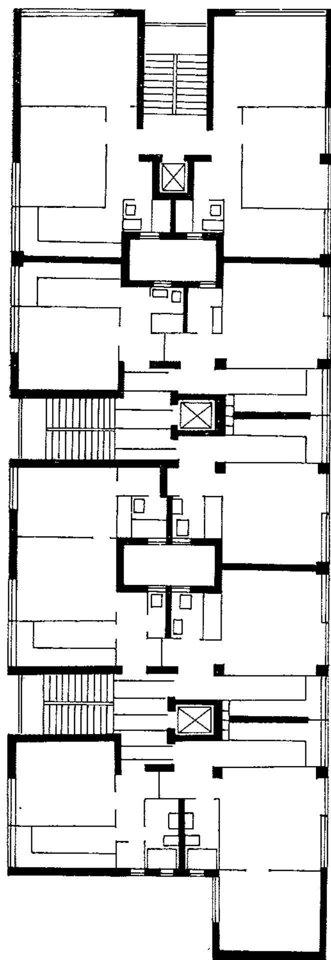

KONSOLIDACIJA IDEJA

Neposredno za ovim dolaze druge posleratne generacije arhitekata od kojih se izdvajaju imena onih najtalentovanijih, koji svojim prvim rezultatima i uspesima na javnim konkursima i u neposrednoj izgradnji skreću sve više pažnju stručne javnosti i dobijaju laskave ocene, priznanja i nagrade za svoja vredna ostvarenja.

KREŠIMIR MARTINKOVIĆ je autor nekoliko zapaženih stambenih objekata u Beogradu. Svojom čistom arhitekturom mirnih linija i skladnih odnosa površina izdvajaju se zgrade u Dalmatinskoj i Stevana Sremca ulici (sl. 224 i 225). Koautor je nagrađenog konkursnog rada Tržnog centra u Novom Beogradu, čije su pojedine objekte kasnije realizovali njegovi mlađi saradnici.

Sl. 224, 225 — Krešimir Martinković: Stambena zgrada u Dalmatinskoj ulici (1962)

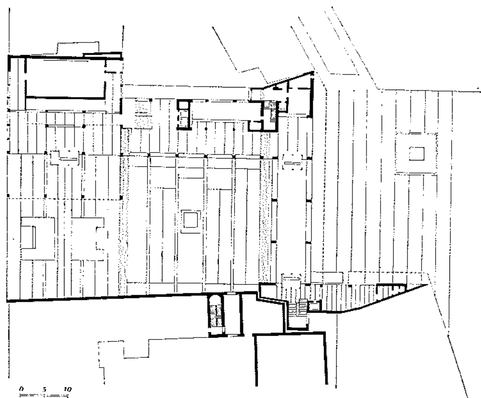

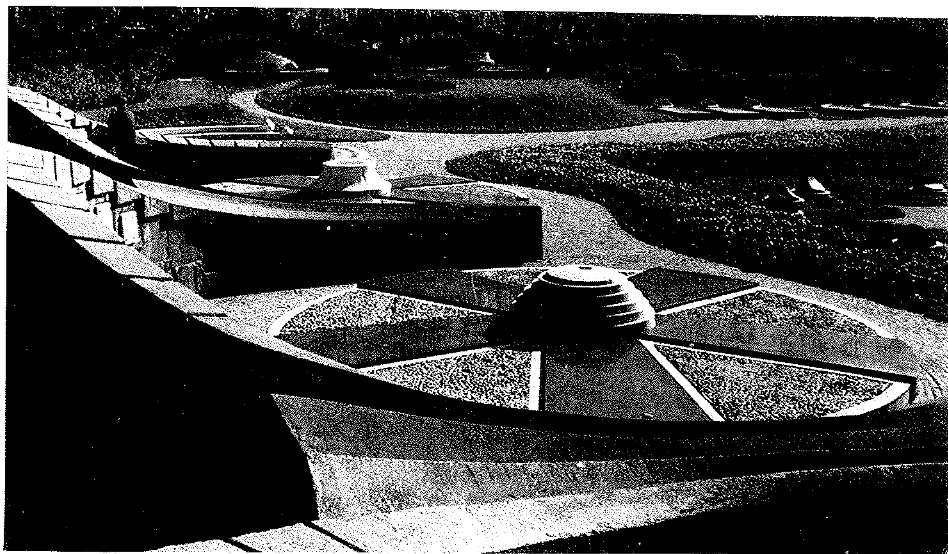

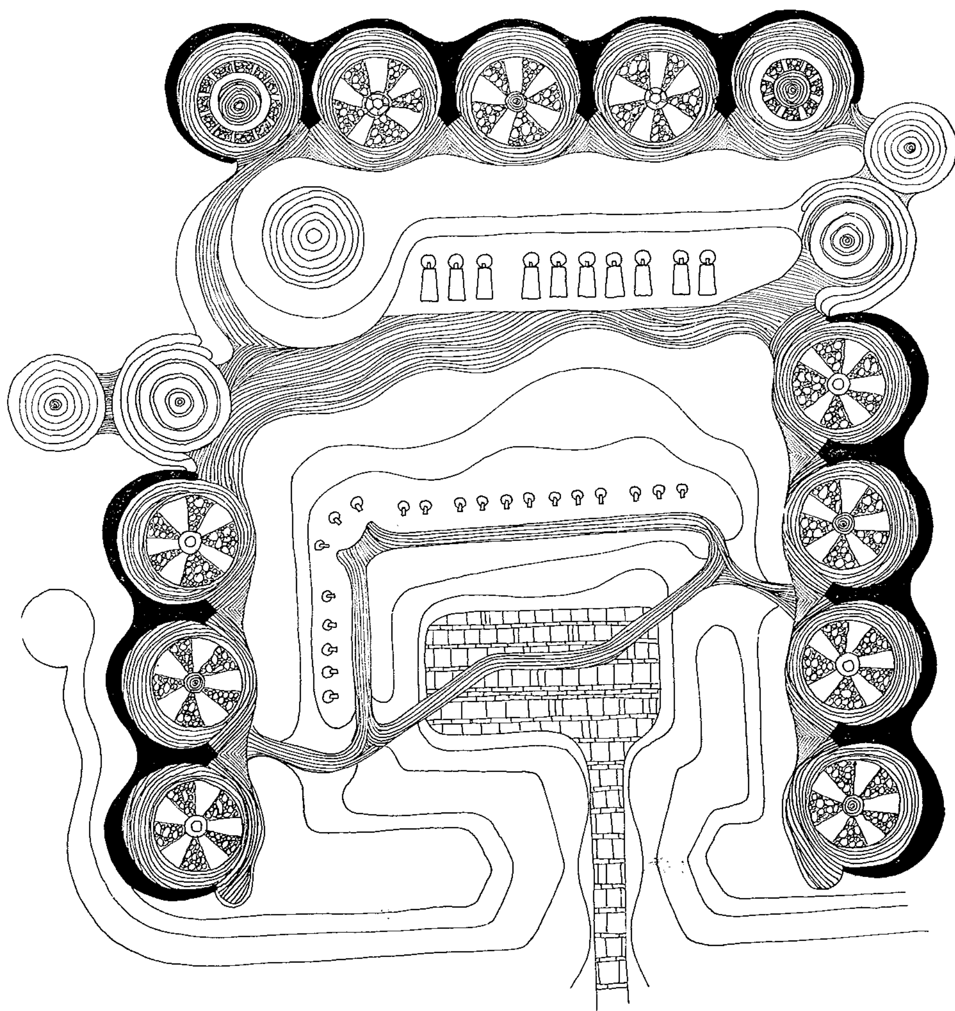
SVETISLAV LIČINA se dosta dugo bavio spomeničkom arhitekturom i u Beogradu je uspeo da realizuje jedan od tih svojih projekata — groblje zaslužnih građana. Ovde je Ličina ostvario retko uspelo delo i pored Bogdanovića dao najvredniji doprinos podizanju ove vrste objekata.

Svakako da je njegovo najznačajnije arhitektonsko urbanističko delo zgrada Filozofskog fakulteta na Studentskom trgu, koja ulazi u red najuspelijih ostvarenja posleratne arhitekture Beograda, za šta je autor nagrađen »Borbinom« nagradom za arhitekturu (sl. 226 do 229).

Sl. 226, 227 — Svetislav Ličina: Filozofski fakultet u Vasinoj ulici (1969—74)

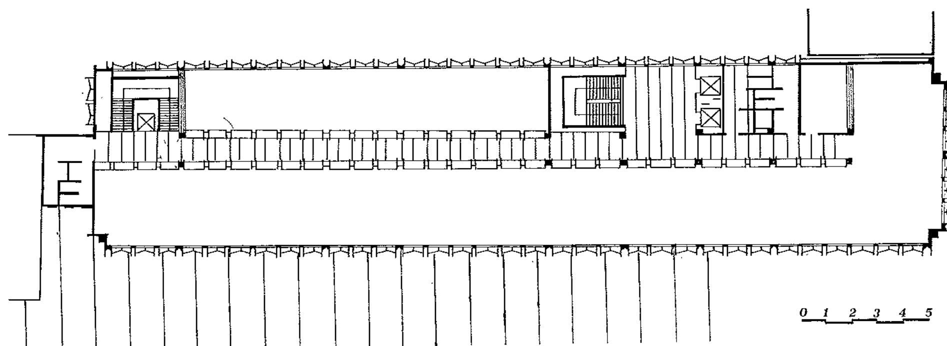

Sl. 228, 229 — Svetislav Ličina: Groblje zaslužnih građana na Novom Groblju (1965)

PETAR VULOVIĆ se »specijalizovao za projektovanje banaka širom Jugoslavije. To su neobično interesantna rešenja, moderno koncipirana i oblikovana s elementima konstrukcije koja asociraju na »neogotizam«. U Beogradu je ostvario impozantno zdanje SDK u Pop-Lukinoj ulici za koje je dobio »Borbinu« nagradu za arhitekturu (sl. 230 i 231).

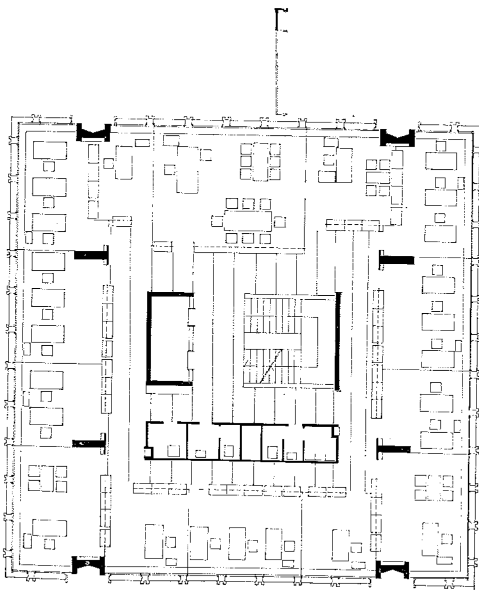

Sl. 230, 231 — Petar Vulović: Poslovna zgrada SDK u Brankovoj ulici (1967—69)

VLADIMIR BLAŽIN ostvaruje vrlo interesantno rešenje zgrade Uprave carine u Novom Beogradu, gde dalje razvija ideje novog strukturalizma, koje sve više postaju jedan od dominantnih pravaca istraživanja novog stila i »jezika« naše savremene graditeljske prakse (sl. 232 i 233).

Sl. 232, 233 — Vladimir Blažin: Uprava carine na Novom Beogradu (1969—71)

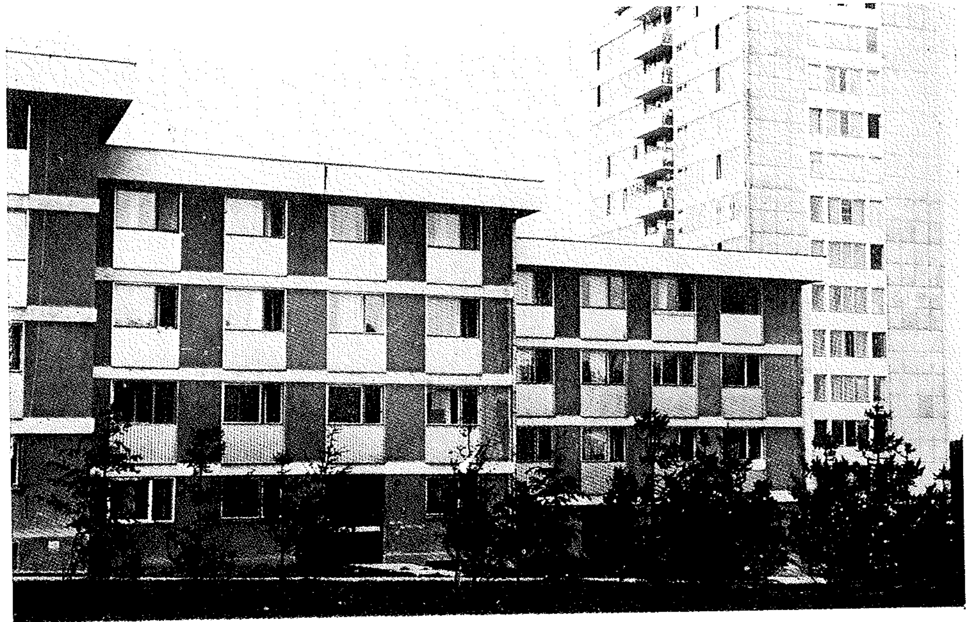

DUŠAN MILENKOVIĆ — Hijavata izvodi u Beogradu nekoliko stambenih zgrada posebnih odlika da bi najveći deo svog nesumnjivog talenta uložio u rad na projektovanju niza značajnih objekata širom Afrike.

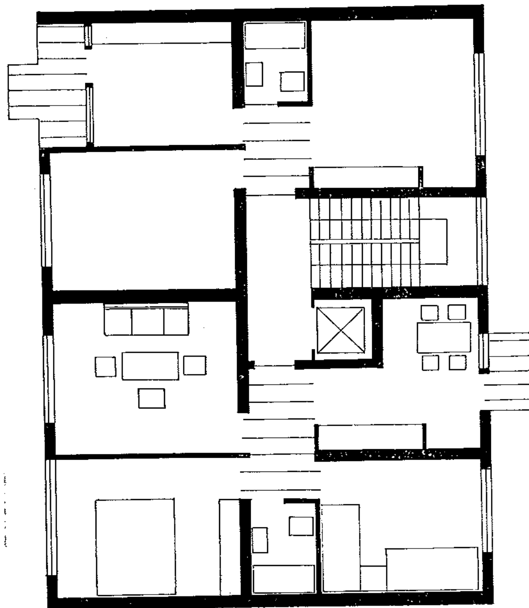
Njegova dela se odlikuju najboljim atributima arhitekture savremenog sveta i posebnom notom Milenkovićevog senzibiliteta i bogate mašte. Valja istaći uspelo rešenje ansambla na Banovom brdu i posebno zapaženu stambenu zgradu u Kopitarevoj gradini (sl. 234 do 236).

Sl. 234 — Dušan Milenković-Hijavata: Stambene zgrade na Banovom brdu (1961—65)

Sl. 235, 236 — Dušan Milenković-Hijavata: Stambena zgrada u Ulici Đure Daničića (1960)

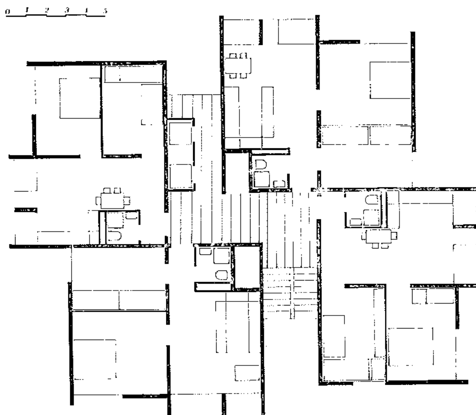

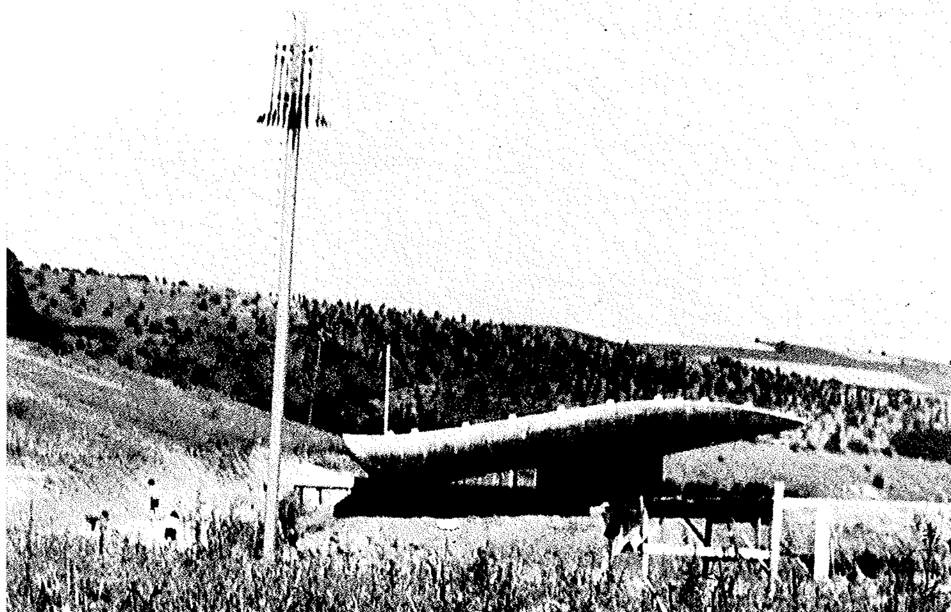
IGOR POTKONJAK projektuje nekoliko stambenih zgrada u opeci i natur-betonu koje stručna kritika zapaža i ističe uspelo savladavanje niza arhitektonskih i tehničkih problema na nov način, s posebnim osećanjem autora za primenu savremenih materijala. U obradi fasadnih površina u tom pogledu se posebno ističu soliteri na Bulevaru revolucije kao i zgrada u Vladetinoj ulici (sl. 237 i 238).

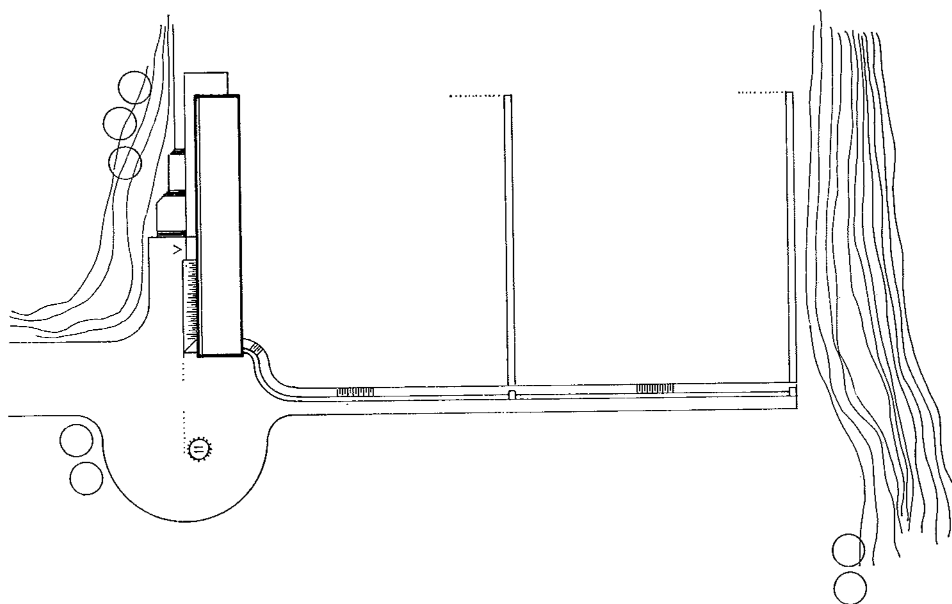
Sl. 237, 238 — Igor Potkonjak: Stambene kule na Bulevaru Revolucije (1961)

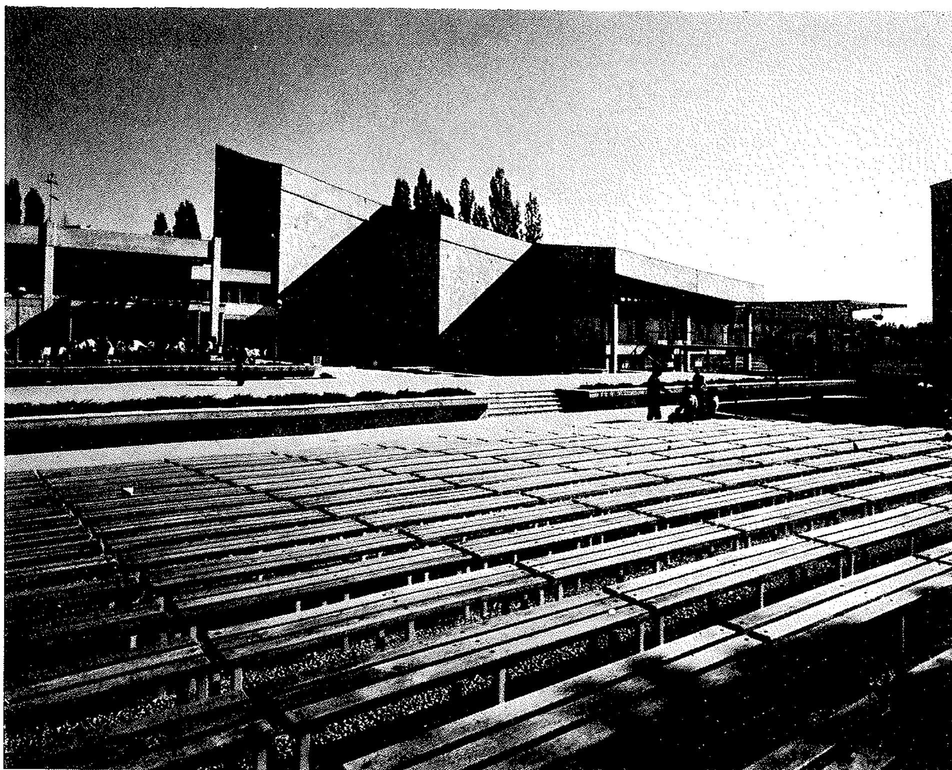
MILAN MITROVIĆ se u prvo vreme svoje projektantske prakse bavi pretežno projektovanjem sportskih objekata. Podiže nekoliko strelišta među kojima se svojom originalnošću posebno ističe strelište u Bubanj Potoku.

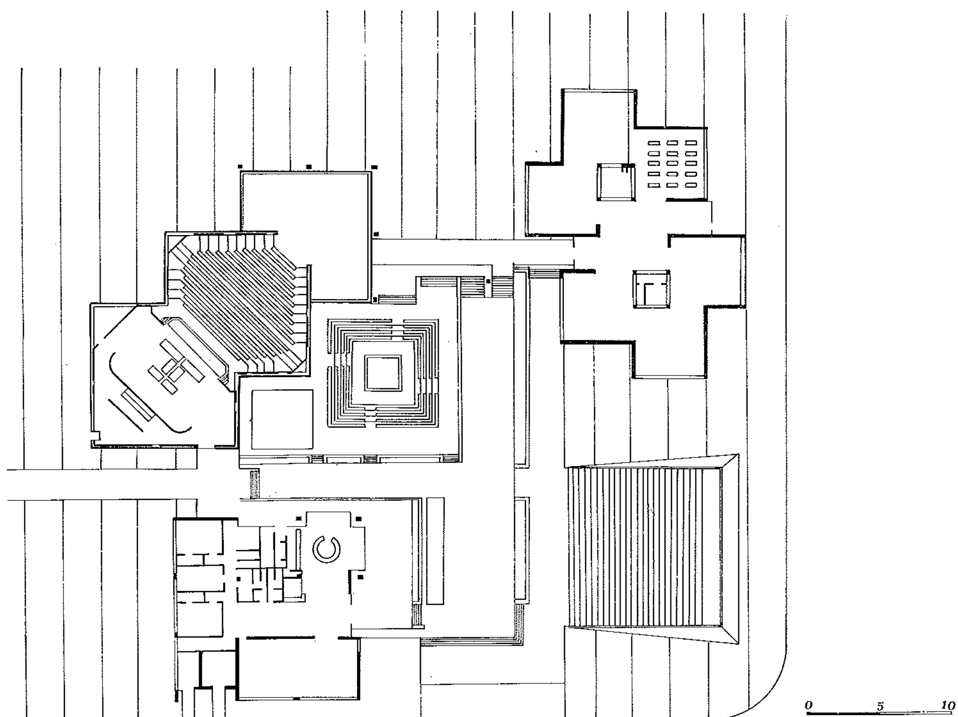
Njegovo poslednje ostvarenje, Studentski kulturni centar na Novom Beogradu, konkuriše svojim kvalitetima za najviše stručno priznanje grada — Oktobarsku nagradu i ceni se kao jedan od dragocenih priloga našoj savremenoj arhitektonskoj praksi (sl. 239 do 242).

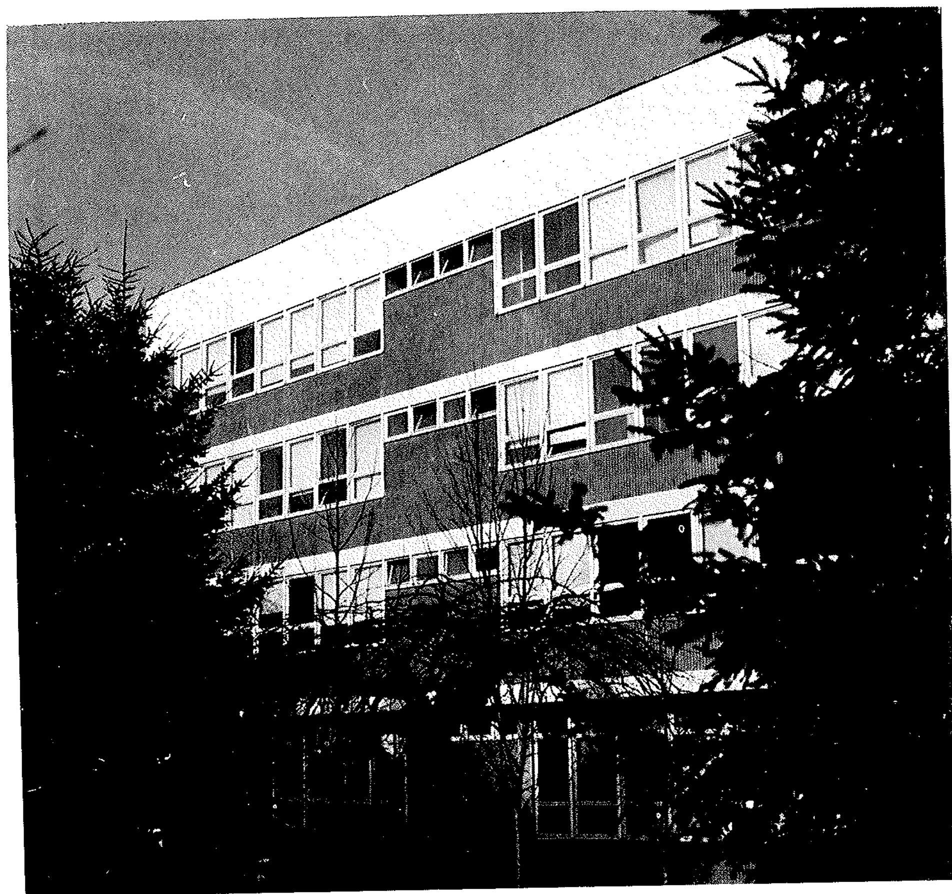
Sl. 239, 240 — Milan Mitrović: Strelište u Bubanj Potoku (1965)

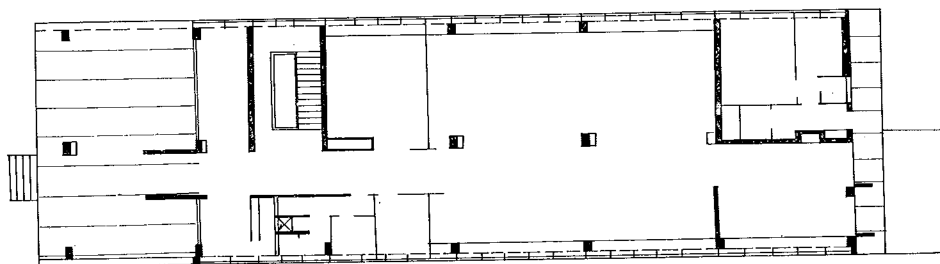

Sl. 241, 242 — Milan Mitrović: Dom kulture u Studentskom gradu na Novom Beogradu (1975)

Istoj generaciji pripadaju arhitekti: **ČEDA BELOŠ, MOMČILO PAVLOVIĆ, ALEKSANDAR GLIGORIJEVIĆ, DRAGOŠ BALZARENO, NEĐA TOMANOVIĆ, IRENA ROGANOVIĆ, KOSTA KARAMATA, ZORAN TASIĆ, DRAGOLJUB FILIPOVIĆ, ALEKSANDAR RADOJEVIĆ, SLOBODAN JANJIĆ, DUŠAN CVIJIĆ, OLIVERA OBRADOVIĆ** kao i izvestan broj arhitekata koji su se najvećim delom opredelili za enterijer, arhitekturu i izložbenih prostora i druge vidove dizajna i primenjene umetnosti. Među ovim sigurno da najistaknutije mesto pripada **ALEKSANDRU ŠALETIĆU**, čiji enterijer dostiže evropski nivo (sl. 243 do 263).

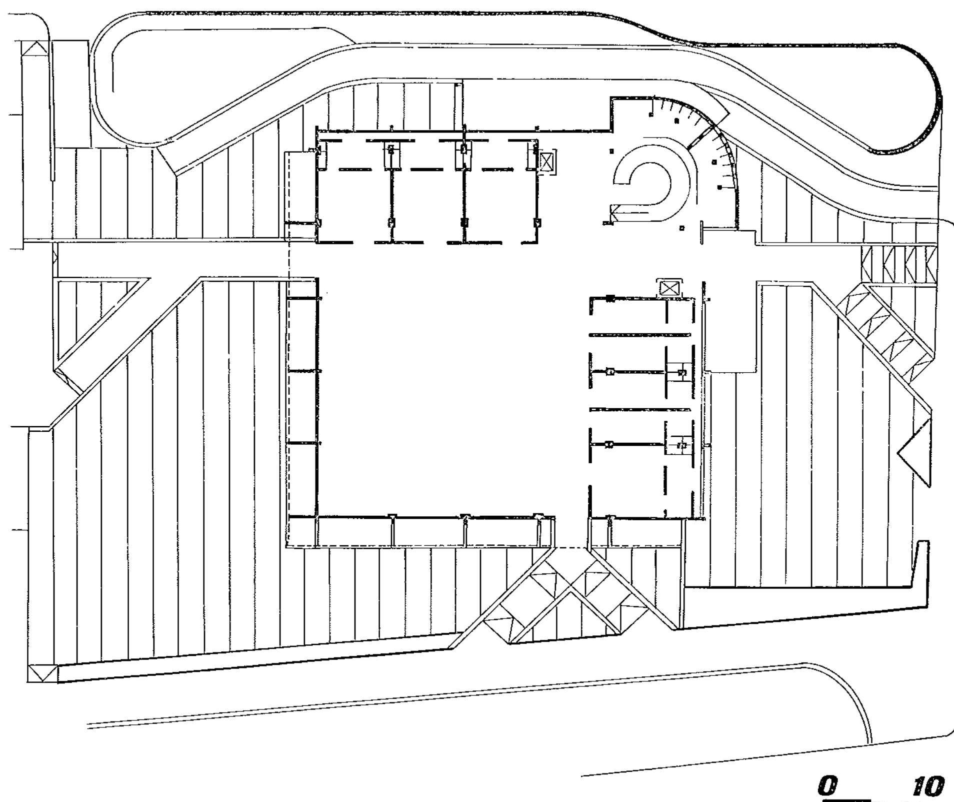

0 5 10

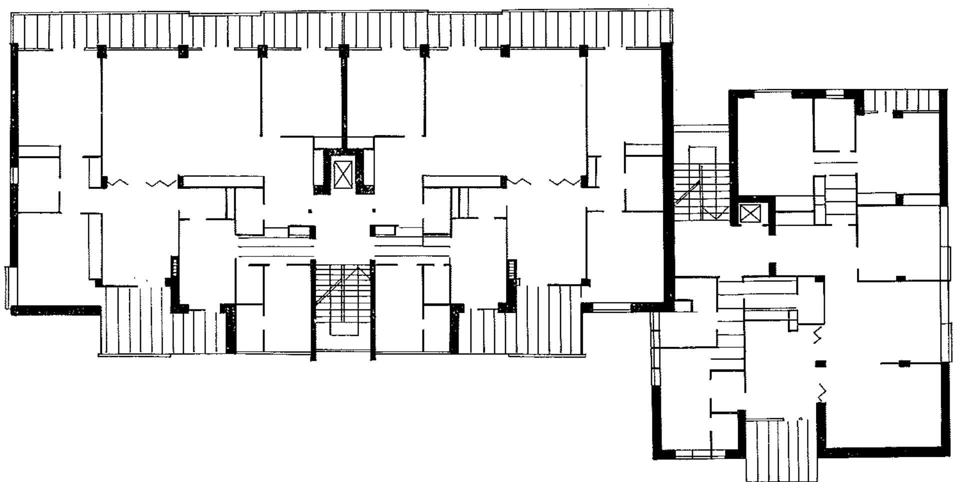
Sl. 243, 244 — Momčilo Pavlović: Institut za šumarstvo na Banovom brdu (1964)

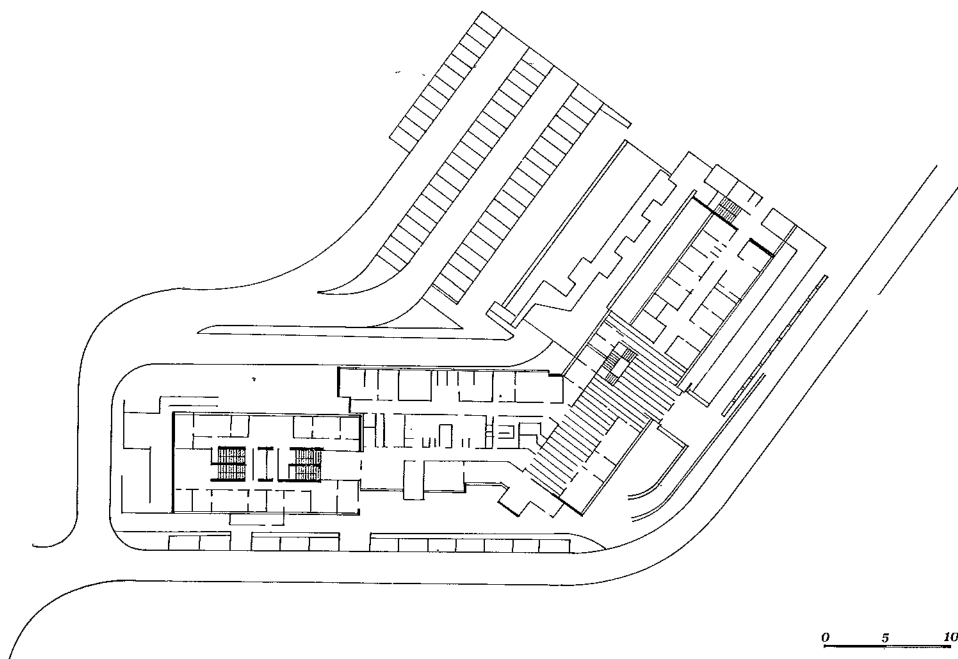
Si. 245, 246 — Čeda Beloš: Tržnica u Rejonskom centru na Novom Beogradu (1971)

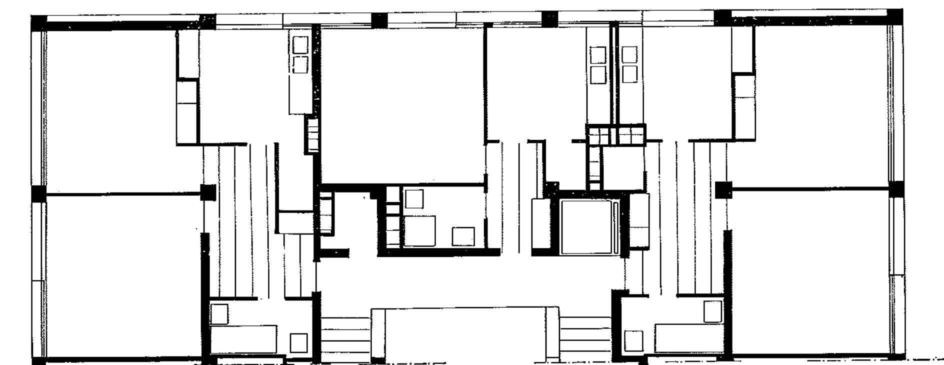
Sl. 247, 248 — Aleksandar Gligorijević: Stambene zgrade u Senjačkoj ulici (1967)

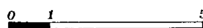

Sl. 249, 250 — Dragoš Balzareno: Dom zdravlja opštine Vračar (1972)

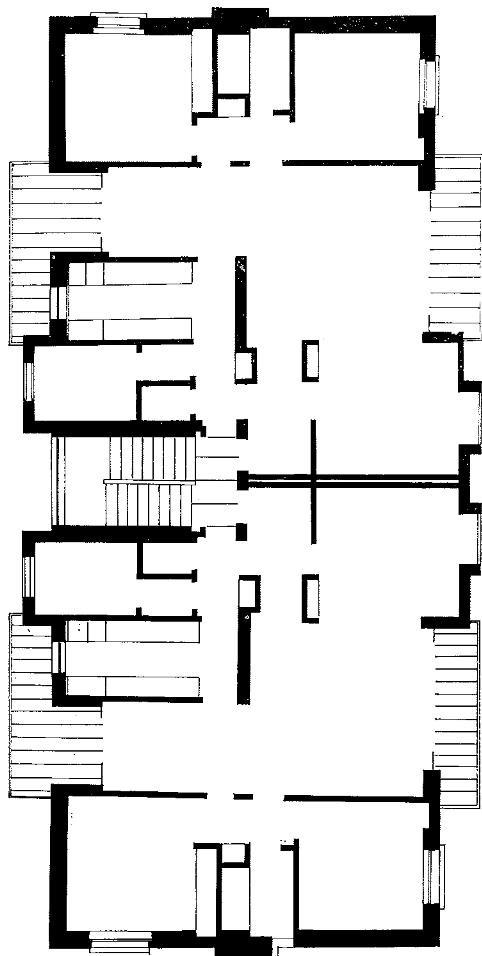

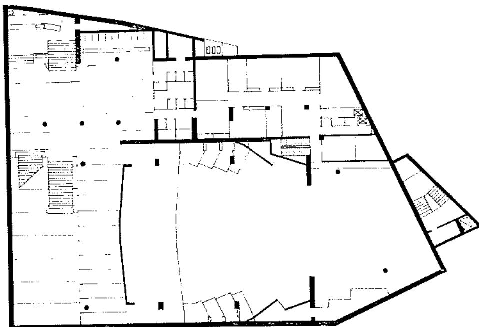

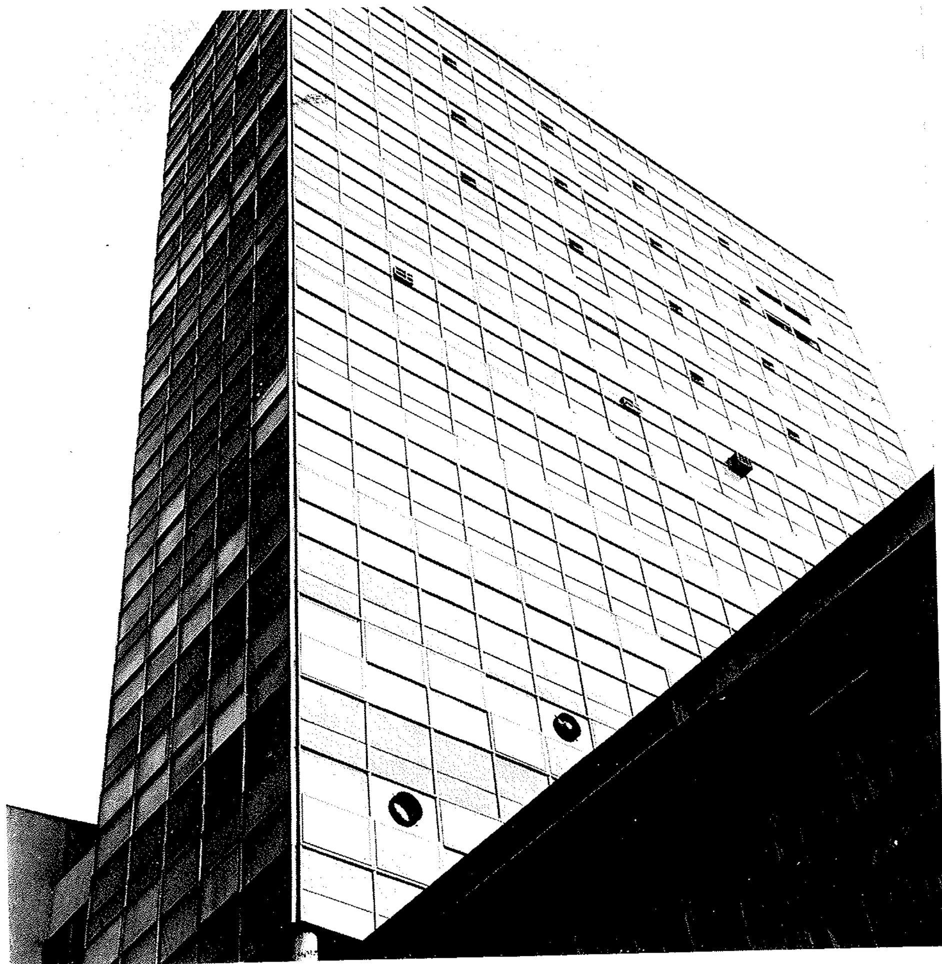
Sl. 251, 252 — Irena Roganović: Stambene zgrade u Ulici Ljutice Bogdana (1964—1965)

Sl. 253, 254 — Kosta Karamata i Zoran Žunković: Stambene zgrade u Temišvarskoj ulici (1962)

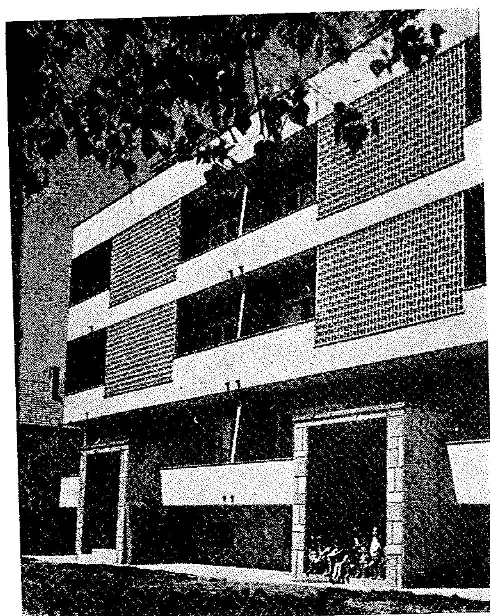

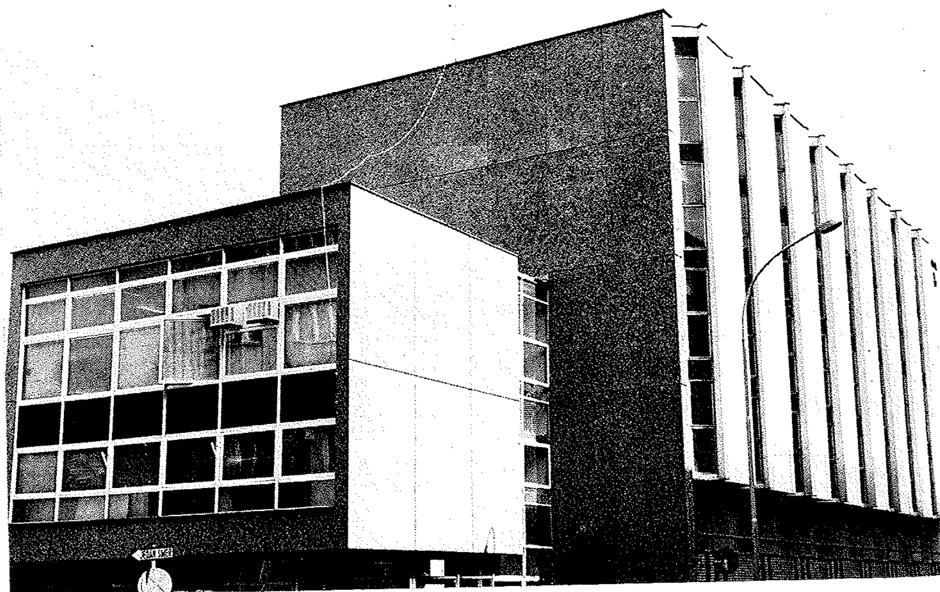
Sl. 255, 256 — Dragoljub Filipović i Zoran Tasić: Dom omladine u Ulici Moše Pijade (1961)

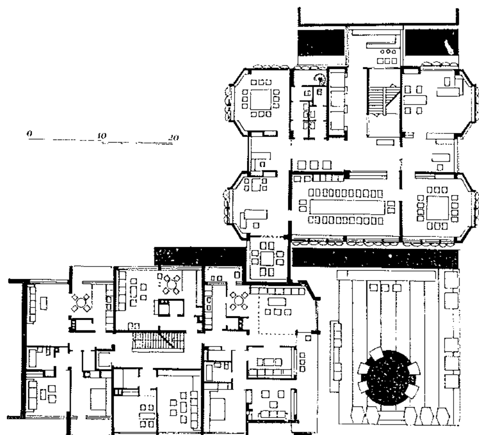

Sl. 258 — Olivera Obradović: Trafo-stanice u Hilendarskoj ulici

Sl. 257 — Slobodan Janjić: Stambene zgrade u Železniku (1955)

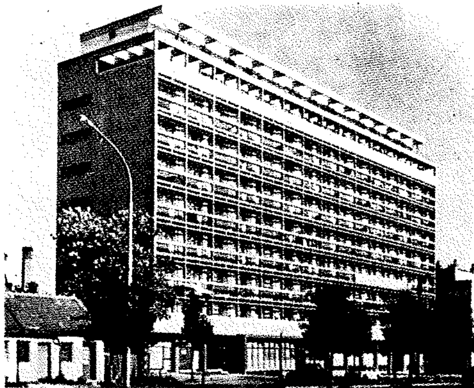

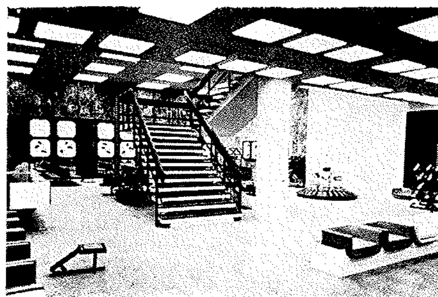

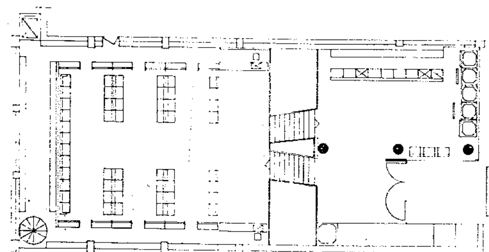
Sl. 259, 260 — Nedo Tomanović: Poslovna zgrada »Jugometal« u Deligradskoj ulici (1970—72)

Sl. 262, 263 — Aleksandar Šaletić: Prodavnica obuće u Knez Mihajlovoj ulici (1966)

Sl. 261 — Dušan Cvijić: Stambena zgrada u Cvijićevoj ulici (1964)

NOVI TALAS

Danas se već može s dovoljno pouzdanja sagledati uloga i doprinos opštem toku kretanja u arhitekturi i onih istaknutih pojedinaca generacije najmlađih koja je na javnu scenu stupila tokom poslednje decenije. Mnogi od njih su već ostvarili svoja vrlo zapažena dela i stekli javna priznanja i nagrade.

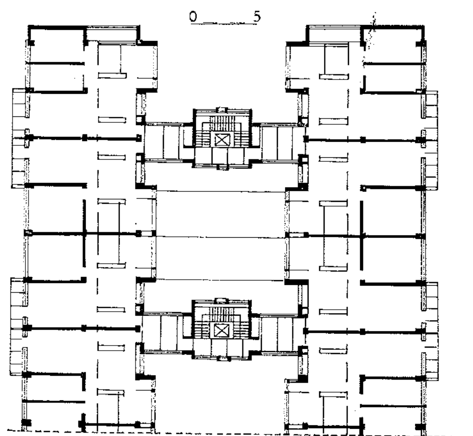
S obzirom na to da vreme njihove pune angažovanosti i afirmacije tek dolazi i da će o njima i njihovom delu biti posvećeno mnogo više pažnje, to bi ovom prilikom dali samo letimičan pregled nekih njihovih ostvarenja, bez kojih bi ovaj prikaz ostao nepotpun.

Verujući duboko u široke mogućnosti mladih ne možemo zaobići njihovo prisustvo već danas kada je ono toliko naglašeno svojim vrednostima.

Interesantno je zapazati jednu sve prisutniju pojavu kod mladih generacija projektanata da nastupaju manje-više grupno, u parovima ili timovima, ustaljenog sastava. Premda se ovde ne radi o klasičnom vidu timskog rada na problemima projektovanja, interdisciplinarnoj koordinaciji učesnika u procesu rada, već o svojevrsnom koautorstvu udruženih projekatanata istog smera i opredeljenja u poslu organizacije i oblikovanja prostora.

MILOSAV MITIĆ, MIHAILO ČANAK i LEONID LENARČIĆ su autori impozantnog stambenog objekta u bloku 21 na Novom Beogradu, kao i objekata u bloku 29 s bogatom igrom fasadnih elemenata (sl. 264 do 267).

Sl. 264, 265 — Milosav Mitić i Mihailo Čanak: Stambene zgrade u Bloku 29 na Novom Beogradu (1969—71)

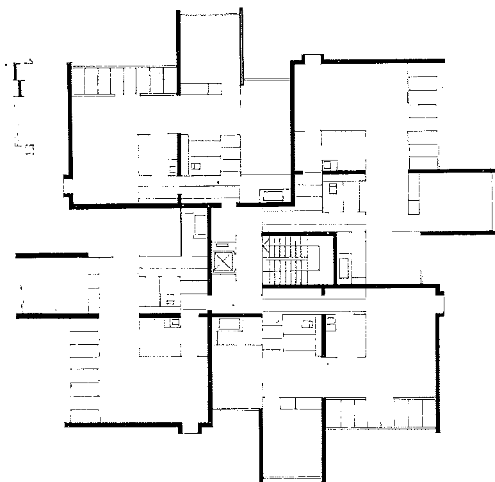
Sl. 266 — Milosav Mitić: Dogradnja sprata u Njegoševoj ulici (1969)

Sl. 267 — Milosav Mitić, Mihailo Čanak, Leonid Lenarčić: Blok 21 na Novom Beogradu (1965)

ALEKSANDAR STJEPANOVIĆ, BOŽIDAR JANKOVIĆ i BRANISLAV KARADŽIĆ su, pored uspeha na mnogim konkursima, autori vrlo zapaženih realizacija blokova 22 i 23 na Novom Beogradu i Pozorišne akademije, kao prvog objekta kompleksa Univerziteta umetnosti. Nosioci su visokih priznanja i nagrada od Oktobarske do »Borbine« (sl. 268 do 276).

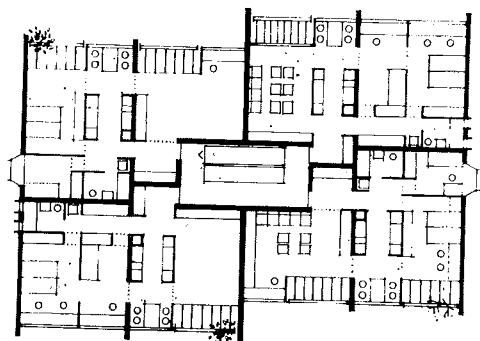
Sl. 268, 269 — Božidar Janković, Branislav Karadžić, Aleksandar Stjepanović: Blok 23 na Novom Beogradu (1974)

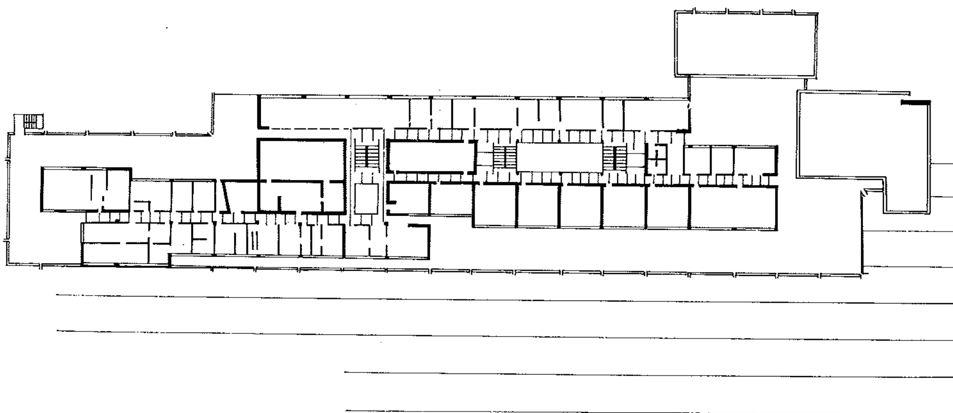

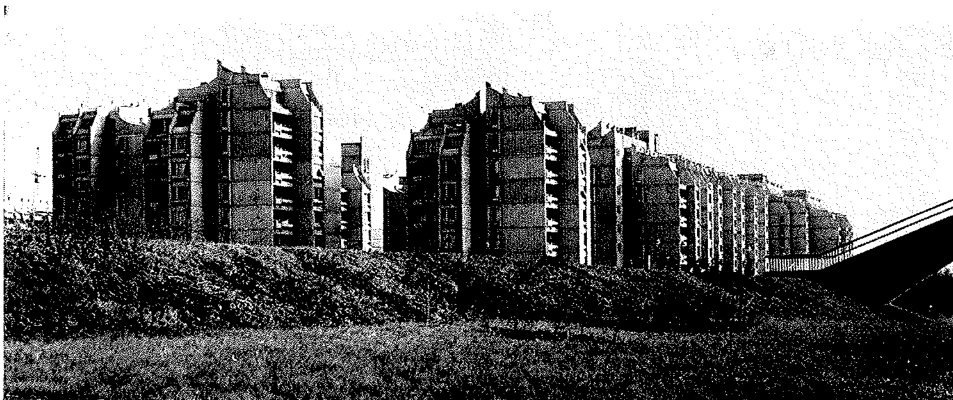

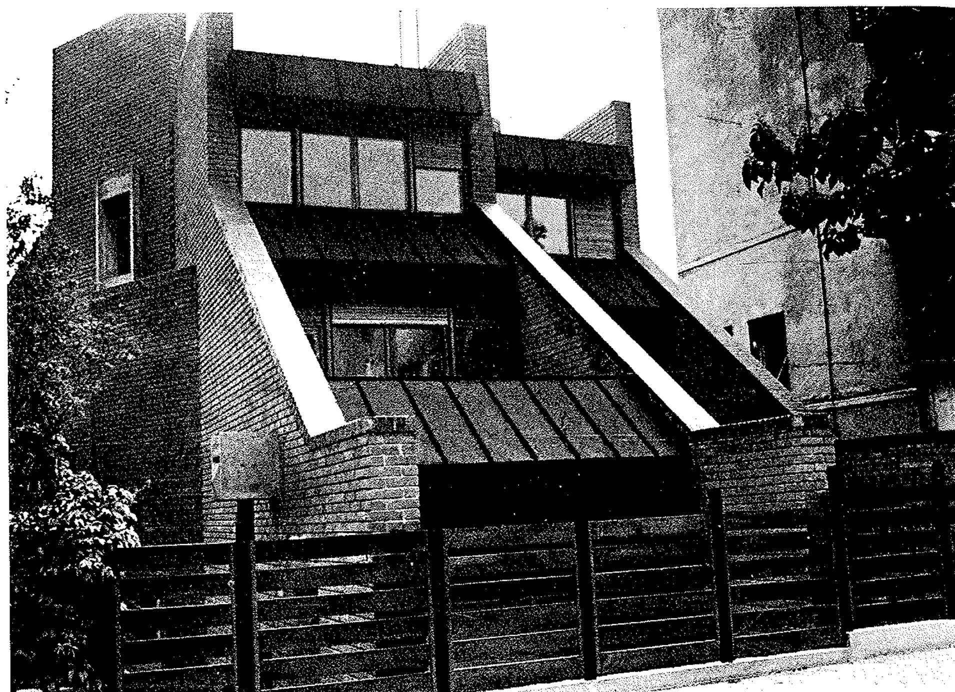

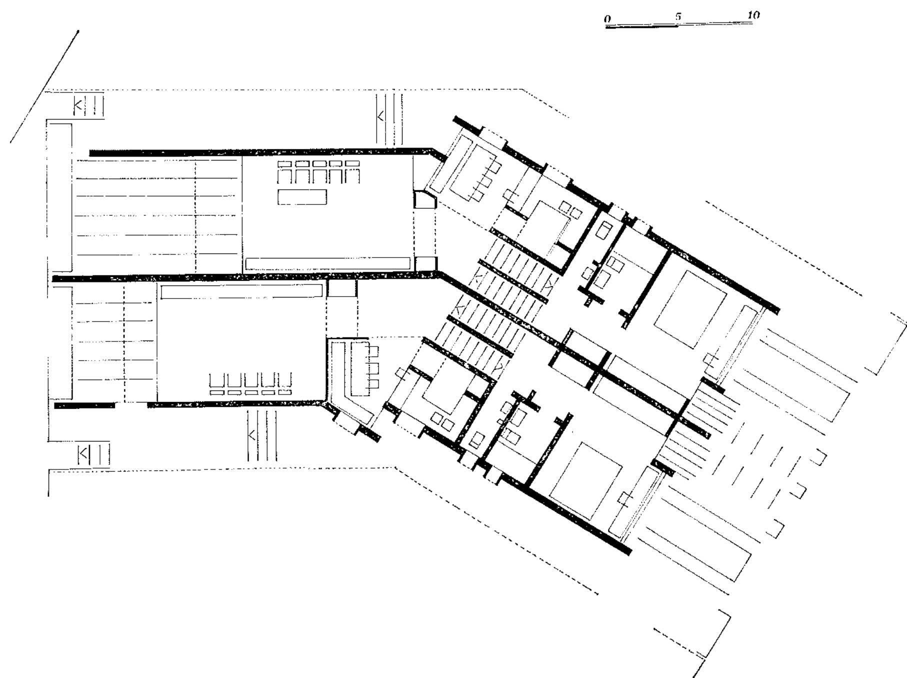
Sl. 270, 271 — Aleksandar Stjepanović: Stambena zgrada u Rakovici (1969—70)

Sl. 272, 273 — Aleksandar Stjepanović, Božidar Janković, Branislav Karadžić: Akademija pozorišnih umetnosti na Novom Beogradu (1975)

Sl. 274 — Aleksandar Stjepanović i saradnici: Blok 22 na Novom Beogradu (1969)

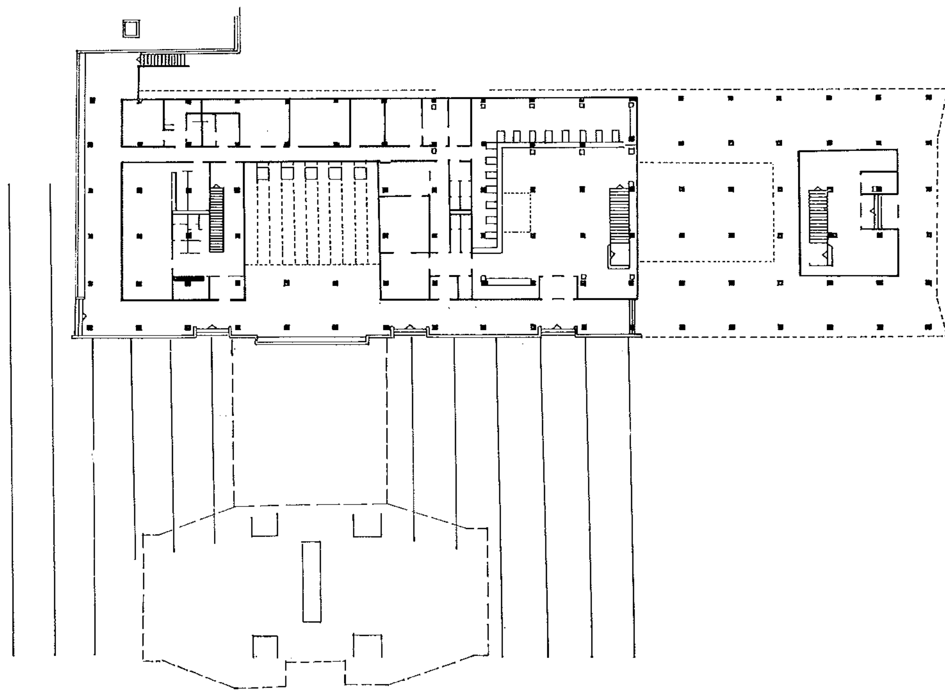

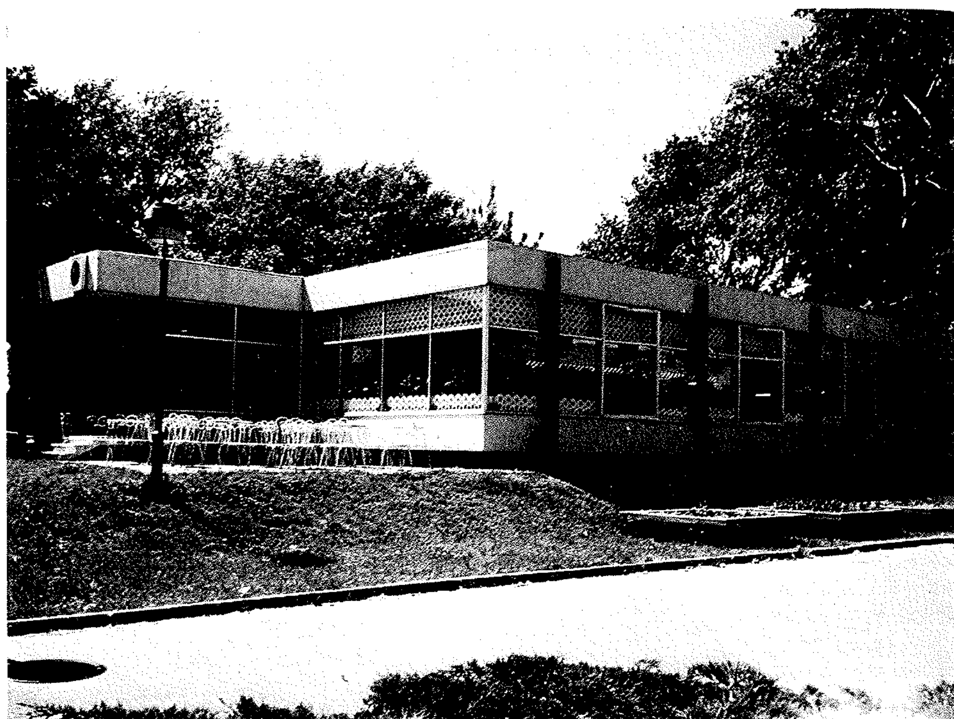
Sl. 275, 276 — Aleksandar Stjepanović: Porodična kuća u ulici Ognjena Price (1970—72)

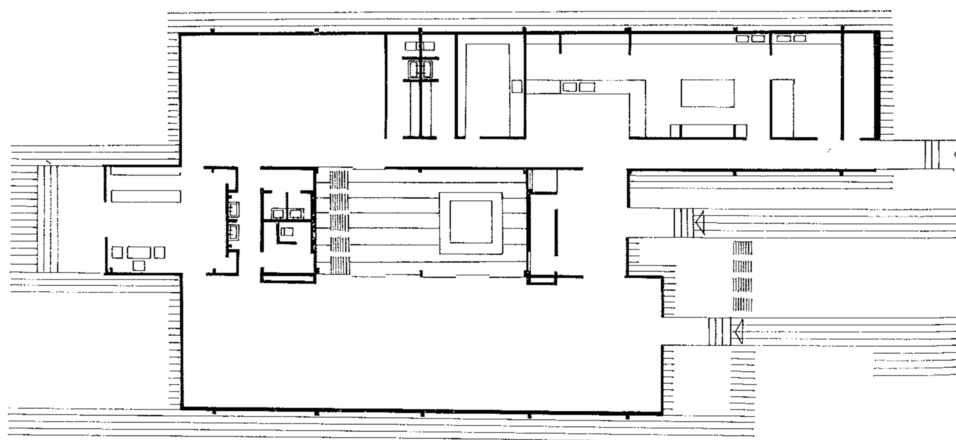
STOJAN MAKSIMOVIĆ i BRANISLAV JOVIN zajedno projektuju i realizuju zgradu Opštine Novi Beograd da bi kasnije izveli i nekoliko samostalnih dela: restoran na Ušću i stambena zgrada u Bulevaru Crvene Armije i Ulici Save Kovačevića — Maksimovića i zgrada Urbanističkog zavoda — Jovina. Dobitnici su Oktobarske nagrade Beograda (sl. 277 do 288).

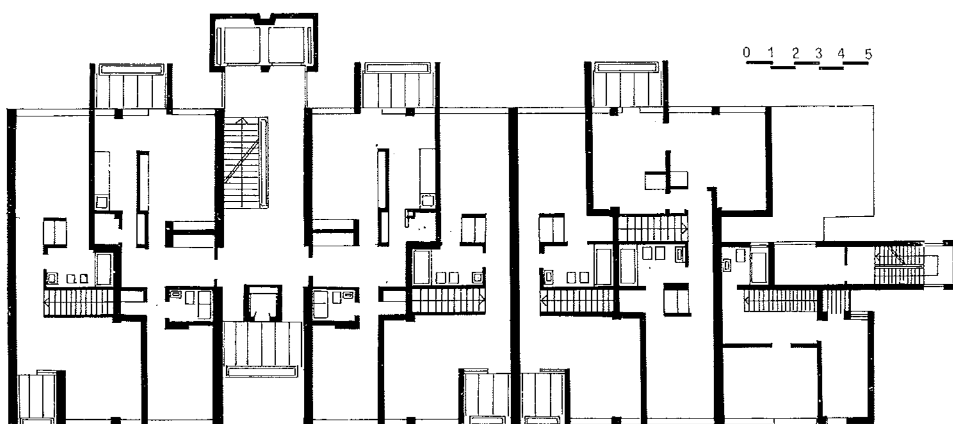
Sl. 277, 278 — Stojan Maksimović, Branislav Jovin: Skupština opštine Novi Beograd (1961—73)

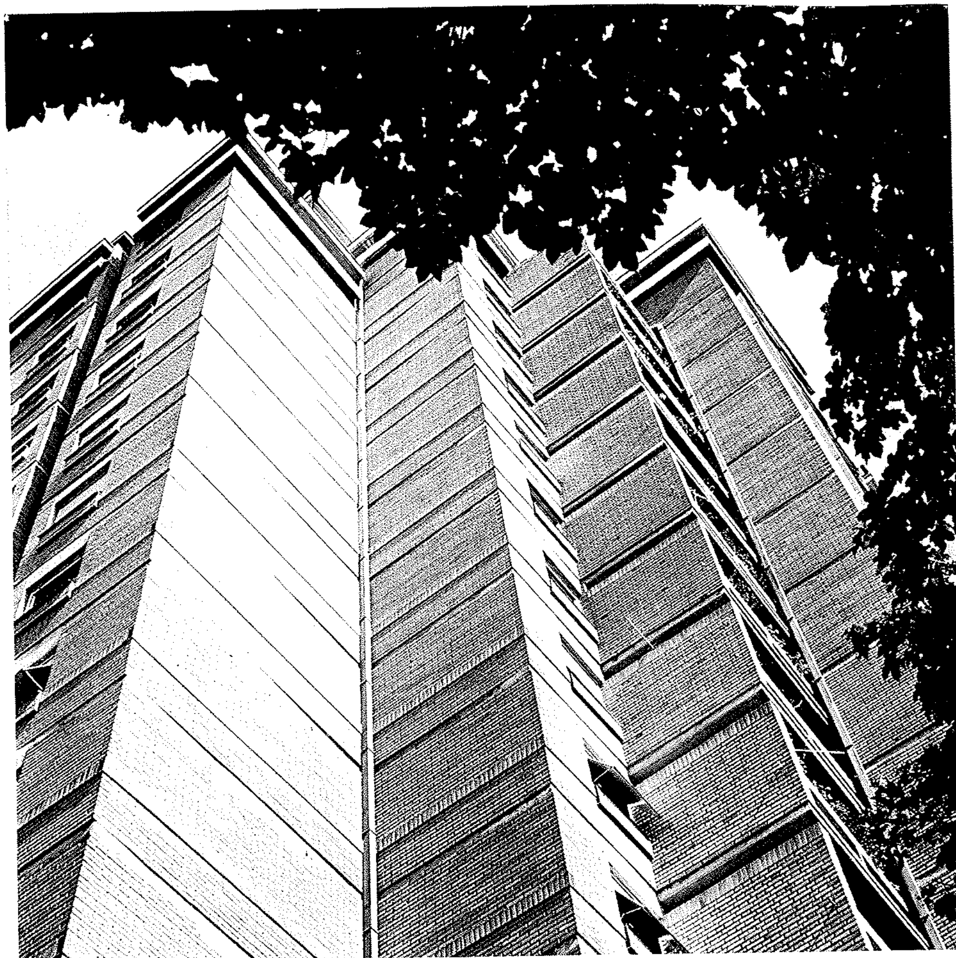

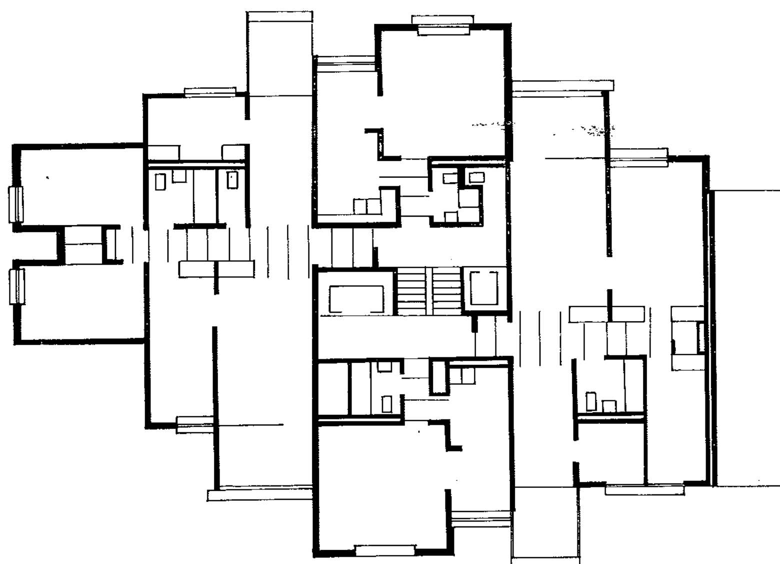
Sl. 279, 280 — Stojan Maksimović: Restoran »Ušće« na Novom Beogradu (1962)

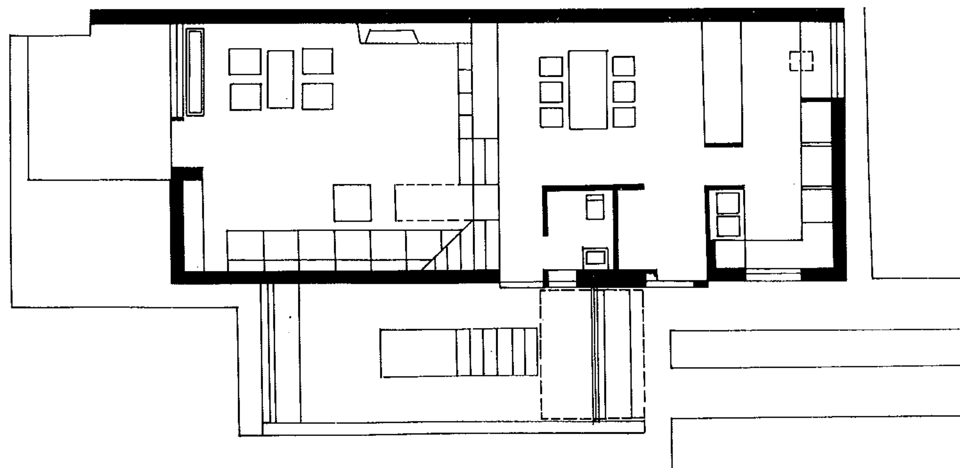

Sl. 281, 282 — Stojan Maksimović: Stambena zgrada na Bulevaru Crvene armije (1974)

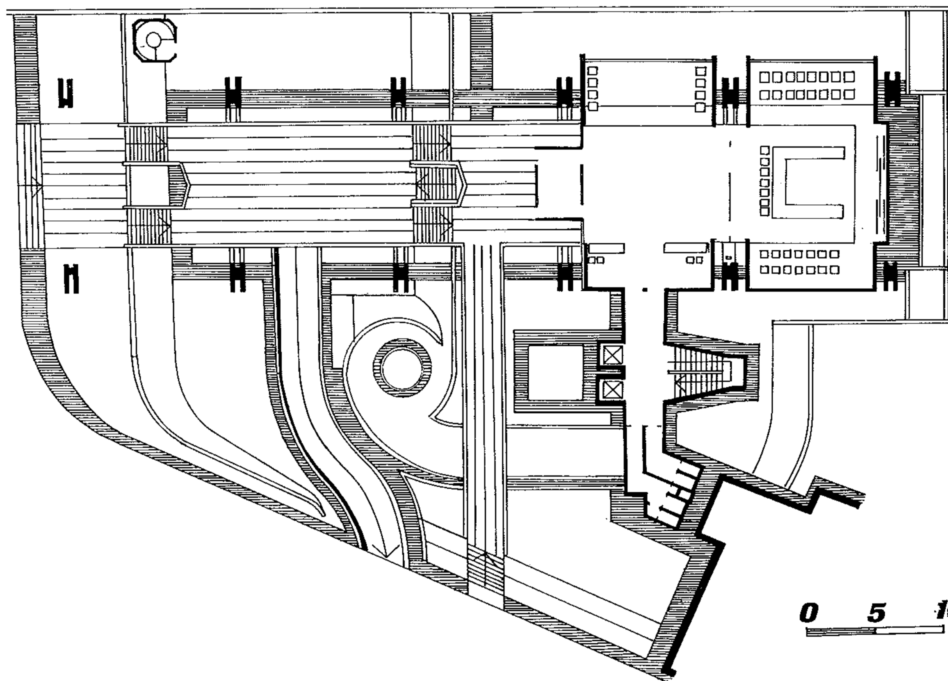

Sl. 283, 284 — Stojan Maksimović: Stambena zgrada u Ulici Save Kovačevića (1974)

Sl. 285, 286 — Stojan Maksimović: Stambena zgrada u nizu u Šumicama (1974)

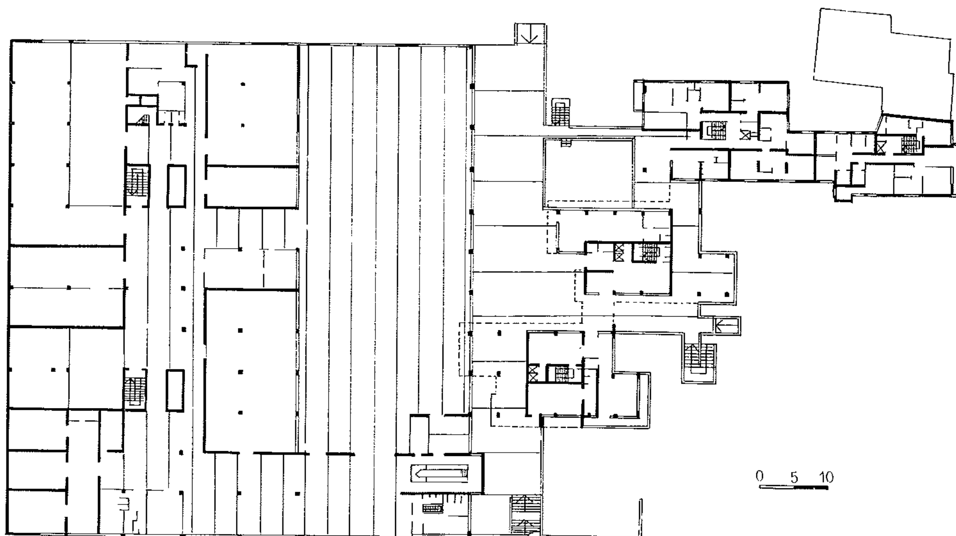

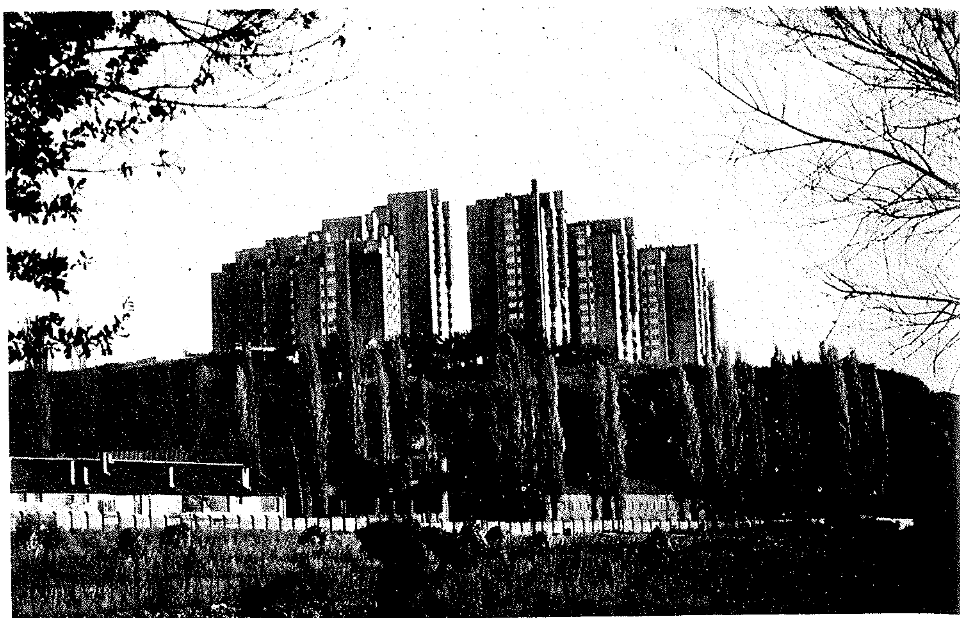
Sl. 287, 288 — Branislav Jovin: Urbanistički zavod Beograda u Palmotićevoj ulici (1970)

MILAN LOJANICA, PREDRAG CAGIĆ i BORIVOJE JOVANOVIĆ su autori stambenog kompleksa Julino brdo, za šta su dobili Oktobarsku nagradu Beograda i stekli zasluženi ugled vrsnih projektanata arhitekture i urbanizma (sl. 289 do 293).
Pored većeg broja nagrada na javnim konkursima u zemlji osvojili su i prvu nagradu na međunarodnom konkursu u Varšavi za stambeni rejon Vroclav.

Sl. 289, 290 — Milan Lojanica, Predrag Cagić, Nedeljko Borovnica, Božidar Hajdin, Pavle Krasojević: Poslovno-stambena zgrada »Vetprom« u Ulica Gospodara Vučića (1968—72)

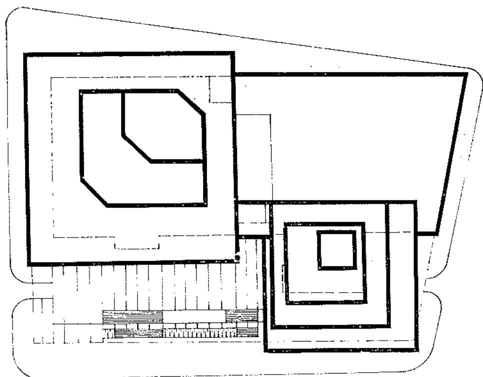

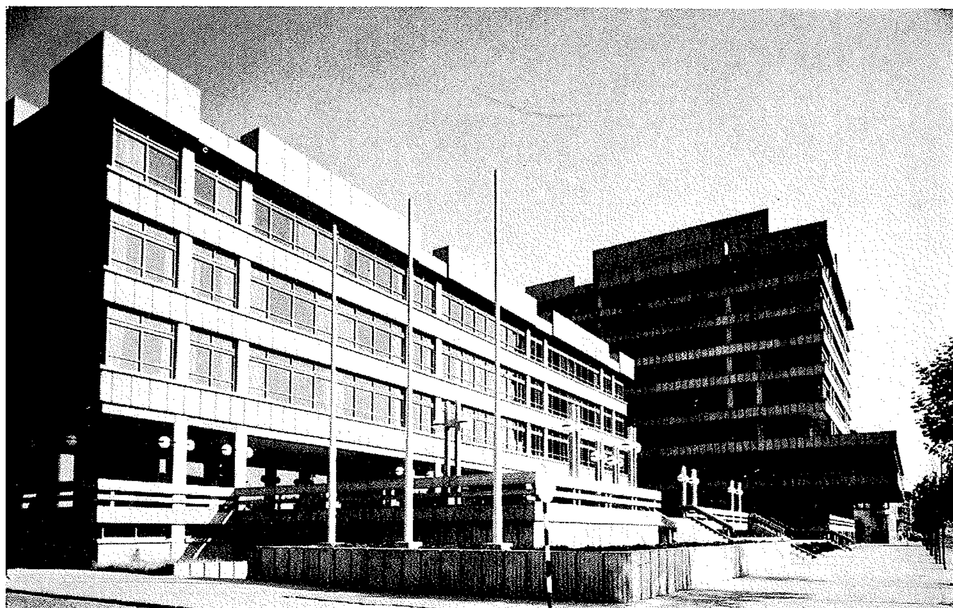
Sl. 291, 292, 293 — Milan Lojanica, Predrag Cagić, Borivoje Jovanović: Stambeno naselje »Julino brdo« (1970)

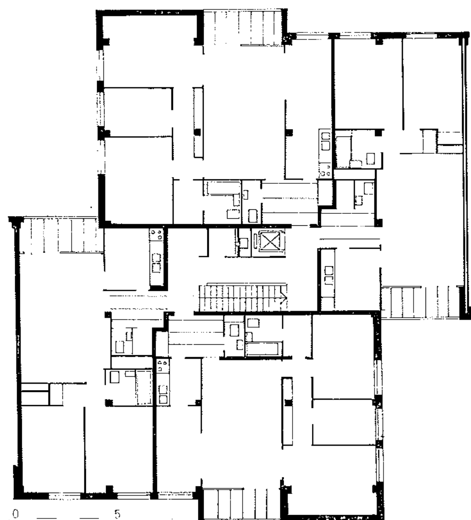
ZORAN ŽUNKOVIĆ i MIHAILO ŽIVADINOVIĆ čine tandem autora nekoliko istaknutih objekata u Beogradu kao: Palata pravde u Ulici Slobodana Penezića, stambeni objekti na Bulevaru revolucije i dr. Dobitnici su »Borbine« nagrade i prve nagrade na konkursu za novu Železničku stanicu u Prokopu (sl. 294 do 297).

Sl. 294, 295 — Zoran Žunković, Mihailo Živadinović, Božidar Simonović: Zgrada pravosudnih ustanova u Ulici Slobodana Penezića-Krcuna (1973)

Sl. 296, 297 — Zoran Žunković, Mihailo Živadinović: Stambeni blok na Bulevaru revolucije (1970—74)

DRAGOLJUB i LJILJANA BAKIĆ grade impozantni objekat — Sportsku halu »Pionir«, kombinacijom čeličnih i betonskih konstruktivnih elemenata. Pre toga su izveli niz značajnih objekata van zemlje (sl. 298 i 299).

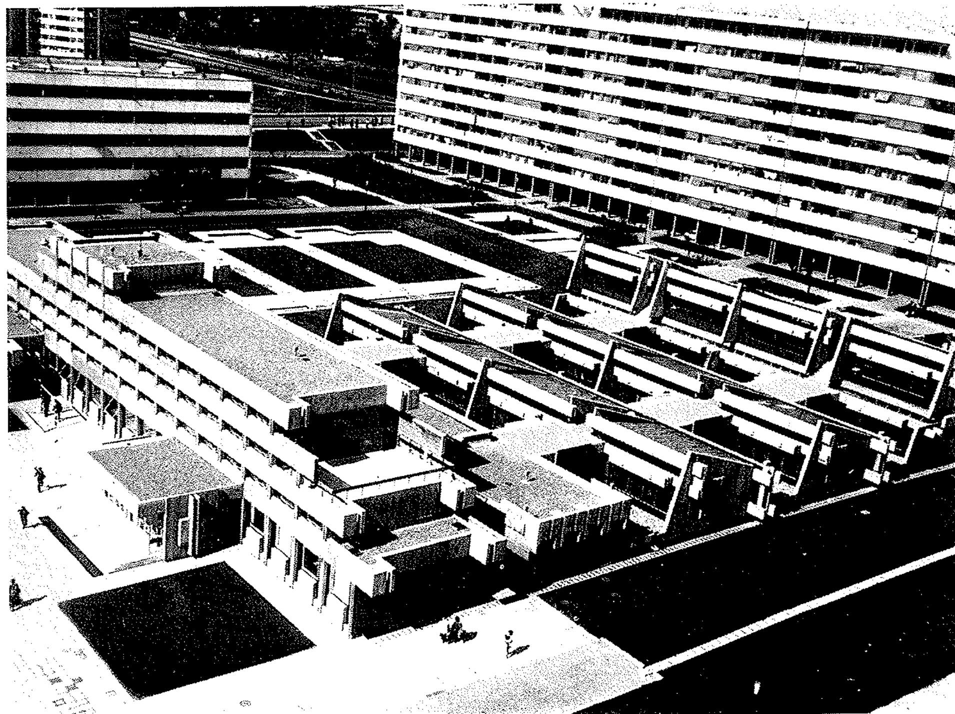

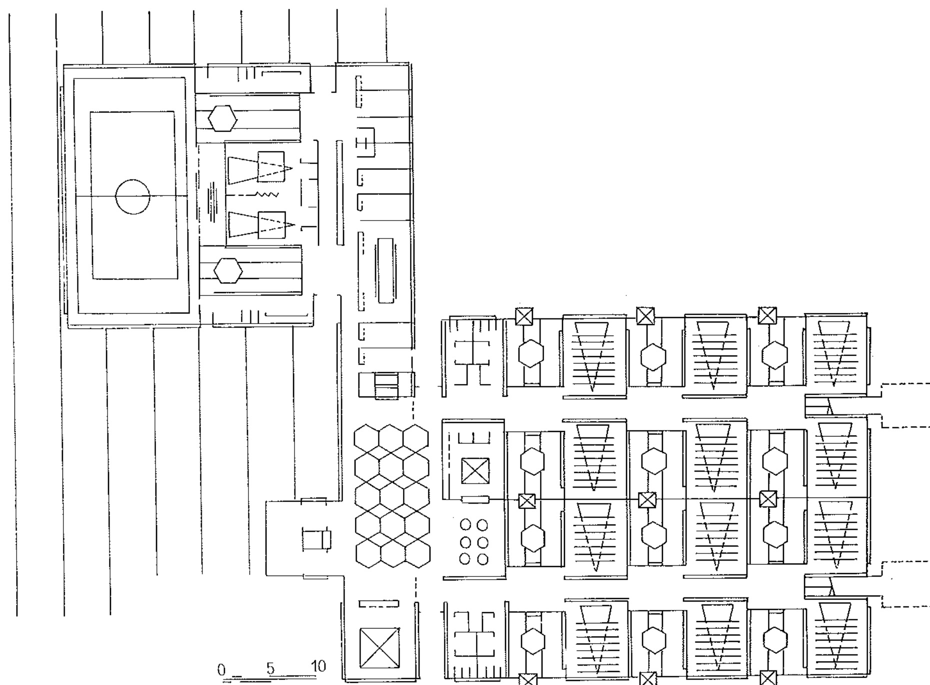
Sl. 298, 299 — Dragoljub Bakić i Ljiljana Bakić Palata sportova »Pionir« u Ulici Čarli Čaplina (1972—73)

Pored arhitekata koji su uspeli da realizuju svoje prve projekte, u generaciji mladih svojim talentom i idejama ispoljenim preko konkursa ili još neizvedenih projekata, svoje prisustvo nagoveštavaju mnogi drugi potencijalni autori budućih dela naše savremene arhitekture, kao **ALEKSANDAR ĐOKIĆ, SOFIJA i NEDELJKO BOROVNICA, MELANIJA I DARKO MARUŠIĆ, RANKO RADOVIĆ, SLOBODAN ILIĆ, VLADIMIR MACURA, MILOŠ PEROVIĆ, MILAN TOMIĆ, ALEKSANDAR KEKOVIĆ, braća BOBIĆ, STANKO GAKOVIĆ, MILAN STANOJEVIĆ, PETAR PETROVIĆ, FELIKS BAJLON, SIMA MILJKOVIĆ, MILAN RADIŠIĆ**, i dr. (sl. 300 do 305).

Njihovo vreme tek dolazi. Oni će svojim nadarenim rukama bez sumnje izgraditi jedan novi i lepši grad nego što su to mogli i umeli uraditi graditelji prostora iz vremena o kome je bilo više reči.

Sl. 300, 301 — Petar Petrović: Škola »Ratko Mitrović« na Novom Beogradu (1972)

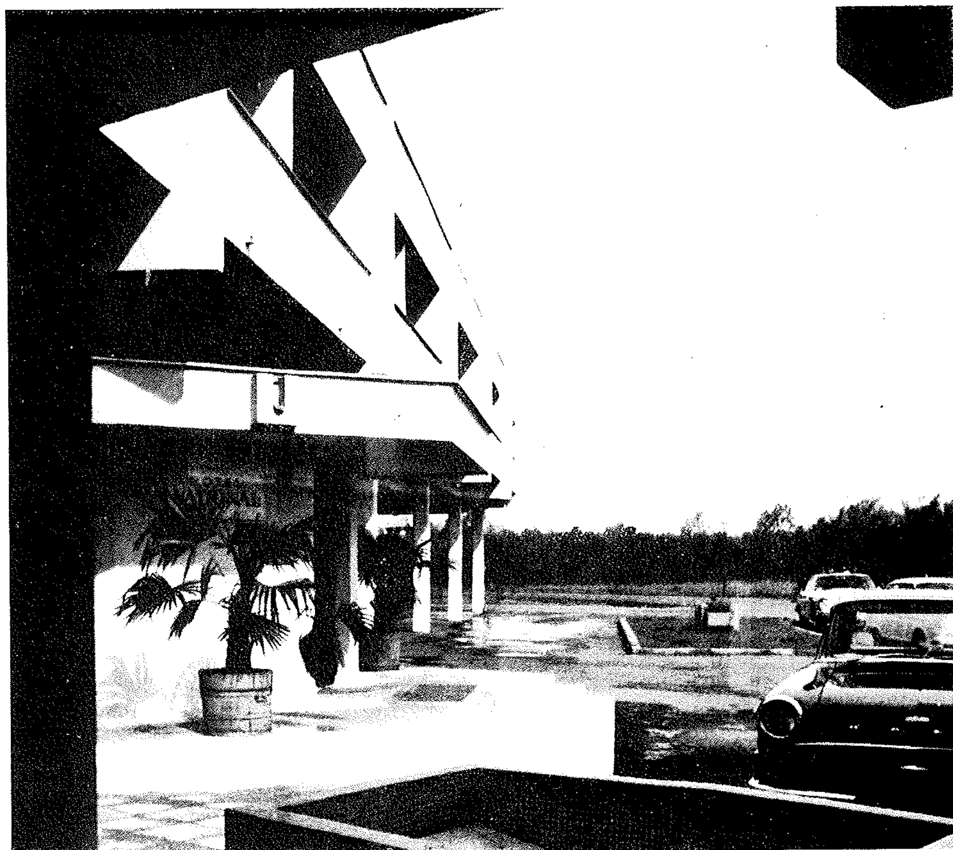

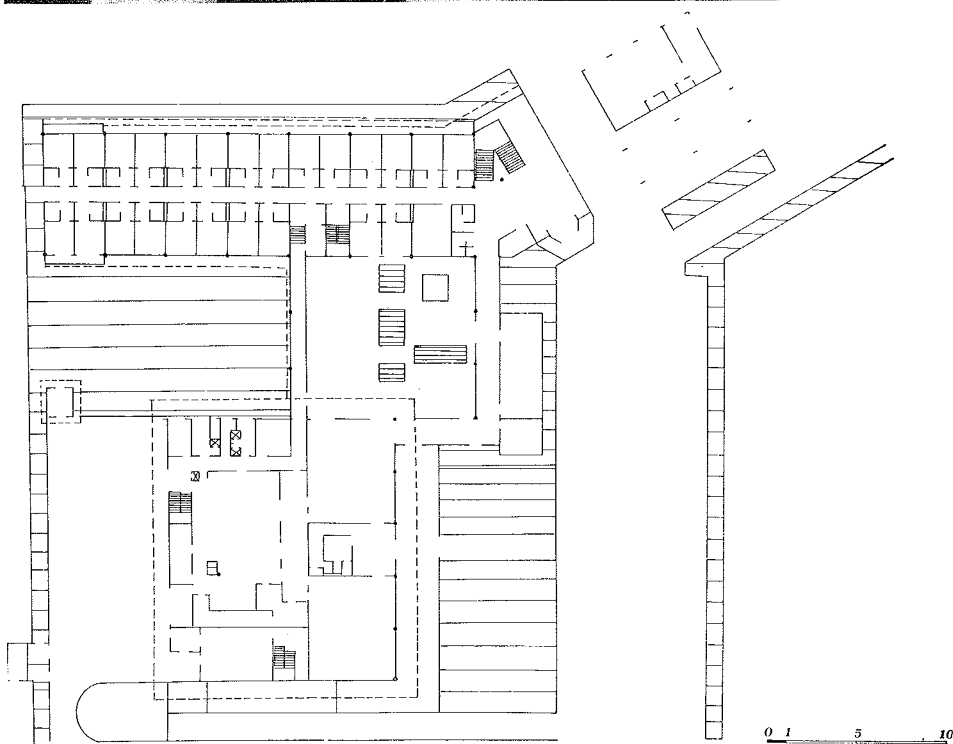

Sl. 302 — Feliks Bajlon: Tržni centar na Novom Beogradu (1971)

Sl. 303, 304 — Milan Stanojević: Hotel »Nacional« na Bežanijskoj kosi (1964)

Sl. 305 — Milan Radišić: Robna kuća na Banovom brdu

REGISTAR IMENA

PODACI O AUTORU

UROŠ MARTINOVIĆ (1918), arhitekta, profesor Arhitektonskog fakulteta u Beogradu.

ZNAČAJNI PROJEKTI: Centralna zona Novog Beograda, Centar mesne zajednice Fontana u Novom Beogradu, Blok 30 u Novom Beogradu, Kompleks Neuro-psihijatrijske bolnice u Beogradu, Centar opštine Palilula, Institut za izotope u Beogradu, Biološki institut u Beogradu, stambene zgrade na Senjaku, Zemunu i Novom Sadu, giimnazija u Paraćinu, Akademija nauka u Titogradu, Urbanistički planovi Budve, Bečića, Petrovca na moru, Sutomora i dr.

KONKURSI I NAGRADE: Na javnim konkursima za arhitekturu i urbanizam osvojio je preko 25 nagrada i otkupa, (od toga 7 prvih nagrada).

Značajniji elaborati: Stambeni blok u Cvijićevoj ulici, Kompleks Pionir u Beogradu, Potez Slavija—Kalemegdan, Kompleks Vojnomedicinske Akademije u Beogradu, Poslovne kule u Centru Novog Beograda, Kompleks Marindvora u Sarajevu, Centralna zona Novog Zagreba, Trg Revolucije u Ljubljani, Muzej Revolucije u Beogradu, Zgrada CK Hrvatske u Zagrebu, Ambasada FNRJ u Moskvi, Bolnica u Sremskoj Mitrovici, Bolnica u Zrenjaninu, Bolnica u Prilepu, Dom zdravlja u Gradačcu, Hotel u Kruševcu, Hotel u Herceg-Novom, Biblioteka u Prilepu, Sportski centar u Prištini, Blok 45 u Novom Beogradu, Muzej grada Beograda, Trg Marksa i Engelsa, Robna kuća na Slaviji itd.

JAVNA PRIZNANJA: Nosilac više javnih priznanja i nagrana kao: Oktobarska nagrada Beograda za arhitekturu i urbanizam, Borbina nagrada za arhitekturu, Plaketa grada Beograda, Plaketa i nagrada Skupštine opštine Novi Beograd, Povelje Saveza arhitekata Jugoslavije i Srbije, Zlatna značka Kulturno-prosvetne zajednice Srbije, Turističkog Saveza Beograda, Urbanističkog Zavoda Titograda i dr.

PUBLIKACIJE: Više desetina stručnih napisa iz oblasti arhitekture među kojima i tri knjige: Svet arhitekture, Moderna Beograda i Kuće Dakovića.

GENERALNI URBANISTIČKI PLAN BEOGRADA

POVRŠINE ZA STANOVANJE
- male gustine do 90st ha
- srednje gustine od 91-140st ha
- velike gustine od 141-180st ha
- izuzetno velike gustine od 181-350st ha
- izuzetno velike gustine sa delatnostima

POVRŠINE ZA DELATNOSTI
- industrija i gradjevinarstvo
- opšti centri
- sekundarni gradski centri
- rejonski centri

specijalizovani centri
- zdravstveni
- naučno školski
- komunalni objekti
- saobraćajne usluge i javna skladišta
- ostali specijalizovani centri

SLOBODNE POVRŠINE
- rekreativno sportski centri
- javno zelenilo
- zaštitno zelenilo, šume i voćnjaci
- zaštitno zelenilo i šuma sa rekreacijom
- groblja
- zelena površina sa objektima posebne društvene namene
- vodne površine
- rezervati za izvorišta
- poljoprivredne površine

SAOBRAĆAJNE POVRŠINE
- autoputevi
- magistrale
- sabirne ulice
- železnica
- metro
- saobraćajni koridori
- aerodrom
- rečno pristanište
- rezervati za odgovarajuću namenu
- granica centralne zone
- granica generalnog plana
- administrativna granica teritorije grada
- rezervati za okvirne planove

PLAN NAMENE POVRŠINA

RAZMERA 1:20000

URBANISTIČKI ZAVOD GRADA BEOGRADA

MART 1972

НА ОСНОВУ ЧЛ. 4 ОДЛУКЕ О ГЕНЕРАЛНОМ УРБАНИСТИЧКОМ ПЛАНУ (СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК НАРОДНОГ ОДБОРА ГРАДА БЕОГРАДА ОД 30 ЈУНА 1951 ГОД. БР. 5-6) ОВЕРАВАМО, ДА ЈЕ ОВАЈ ПЛАН УСВОЈЕН НА СВЕЧАНОЈ СЕДНИЦИ III ВАНРЕДНОГ ЗАСЕДАЊА ДРУГОГ САЗИВА НАРОДНОГ ОДБОРА ГРАДА БЕОГРАДА ОДРЖАНОЈ ДАНА 20 ОКТОБРА 1950 ГОД.

БЕОГРАД НА ДАН

БЕОГРАД 1951 год.

LEVA OBALA DUNAVA

- PRIVREDA
- STANOVANJE
- ZELENILO
- VODENE POVRŠINE